

T.C.

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

RUSYA-UKRAYNA İLİŞKİLERİ:1991-2021

Yüksek Lisans Tezi

Nuru SAMEDOV

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Viktoriia DEMYDOVA

İstanbul - 2022

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Nuru SAMEDOV

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : Rusya-Ukrayna İlişkileri: 1991-2021

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 20.01.2022

Sayfa Sayısı : 170

Tez : Dr.Öğr.Üyesi Viktoriia DEMYDOVA

Danışmanları

Dizin Terimleri : (SSCB, Ukrayna, NATO, AB, Rusya)

Türkçe Özet : (Soğuk Savaşın ardından SSCB'nin çöküşü gerçekleşmiş, 15 yeni devlet ortaya çıkmıştır. Kendisini SSCB'nin devamı olarak tanımlayan Rusya, tarihi ve kültürel bağları nedeniyle eski Sovyetler Birliği cumhuriyetlerinden Ukrayna ile güçlü ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Ancak Ukrayna'nın bağımsız dış politika yürütmek istemesi, Rusya'nın çıkarlarına uygun olmamış ve ülkeler arasında ilişkiler zaman içinde kötüleşmiştir.

Ukrayna, Batı'ya entegrasyon çalışmaları yaparak AB ülkelerinin ekonomik gücünden yararlanmak istemiştir. Ukrayna, jeopolitik konumu, yer altı zenginlikleri ve verimli toprakları nedeniyle Rusya ve Batı için çok önemli bir ülkedir.

Asya ve Avrupa arasında, enerji ve ticaret koridorun üzerinde bulunması diğer ülkelerin çıkar alanına girmesini sağlamıştır.

Ukrayna, bağımsızlığını kazanmasının ardından Rusya ile krizler yaşamıştır. Krizler nedeniyle Ukrayna, Batı yanlısı politika izleyerek Rusya ile dengeli ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Ancak 1993 yılından itibaren Rusya, Ukrayna üzerindeki etkisini artırmıştır. NATO'nun genişleme politikası nedeniyle Ukrayna üzerinde Rusya ve Batı arasında yeni krizler oluşmuştur. İki güç arasındaki kriz sonucunda Ukrayna bölünmeye başlamıştır. Siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle Ukrayna, iç ve dış politikada etkin rol oynayamamış, yönetime uygun olarak dış politika yürütmüştür.

Sonuç olarak iki ülke arasında ilişkiler olumsuz bir şekilde sürmüştür. Rusya ve Ukrayna arasında gerçekleşen krizlerden diğer devletler de etkilenmiştir. Batı, bölge üzerinde etkinliğini artırarak Rusya'yı sıkıştırmaya çalışmıştır. Ancak AB ve NATO arasındaki anlaşmazlık nedeniyle Rusya'nın bölge üzerindeki etkisi kırılmamıştır.)

Dağıtım Listesi : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

İmzası

Nuru SAMEDOV

T.C.

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

RUSYA-UKRAYNA İLİŞKİLERİ:1991-2021

Yüksek Lisans Tezi

Nuru SAMEDOV

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Viktoriia DEMYDOVA

İstanbul - 2022

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Nuru SAMEDOV

.../.../2022

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Nuru SAMEDOV'un Rusya-Ukrayna İlişkileri: 1991-2021 adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler anabilim dalı, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan *Dr. Öğr. Üyesi Viktoriia DEMYDOVA*
(Danışman)

İmza

Üye *Dr. Öğr. Üyesi Keisuke WAKIZAKA*

İmza

Üye *Dr. Öğr. Üyesi Hakkı Göker ÖNEN*

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2022

İmzası

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Soğuk Savaşın ardından SSCB'nin çöküşü gerçekleşmiş, 15 yeni devlet ortaya çıkmıştır. Kendisini SSCB'nin devamı olarak tanımlayan Rusya, tarihi ve kültürel bağları nedeniyle eski Sovyetler Birliği cumhuriyetlerinden Ukrayna ile güçlü ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Ancak Ukrayna'nın bağımsız dış politika yürütmek istemesi, Rusya'nın çıkarlarına uygun olmamış ve ülkeler arasında ilişkiler zaman içinde kötüleşmiştir.

Ukrayna, Batı'ya entegrasyon çalışmaları yaparak AB ülkelerinin ekonomik gücünden yararlanmak istemiştir. Ukrayna, jeopolitik konumu, yer altı zenginlikleri ve verimli toprakları nedeniyle Rusya ve Batı için çok önemli bir ülkedir. Asya ve Avrupa arasında, enerji ve ticaret koridorun üzerinde bulunması diğer ülkelerin çıkar alanına girmesini sağlamıştır.

Ukrayna, bağımsızlığını kazanmasının ardından Rusya ile krizler yaşamıştır. Krizler nedeniyle Ukrayna, Batı yanlısı politika izleyerek Rusya ile dengeli ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Ancak 1993 yılından itibaren Rusya, Ukrayna üzerindeki etkisini artırmıştır. NATO'nun genişleme politikası nedeniyle Ukrayna üzerinde Rusya ve Batı arasında yeni krizler oluşmuştur. İki güç arasındaki kriz sonucunda Ukrayna bölünmeye başlamıştır. Siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle Ukrayna, iç ve dış politikada etkin rol oynayamamış, yönetime uygun olarak dış politika yürütmüştür.

Sonuç olarak iki ülke arasında ilişkiler olumsuz bir şekilde sürmüştür. Rusya ve Ukrayna arasında gerçekleşen krizlerden diğer devletler de etkilenmiştir. Batı, bölge üzerinde etkinliğini artırarak Rusya'yı sıkıştırmaya çalışmıştır. Ancak AB ve NATO arasındaki anlaşmazlık nedeniyle Rusya'nın bölge üzerindeki etkisi kırılamamıştır.

Anahtar kelimeler: SSCB, Ukrayna, NATO, AB, Rusya

SUMMARY

After the Cold War, the collapse of the USSR took place and 15 new states emerged. Russia, which defines itself as the continuation of the USSR, has tried to establish strong relations with Ukraine, one of the former Soviet Union republics, due to its historical and cultural ties. However, Ukraine's desire to pursue an independent foreign policy did not suit Russia's interests and relations between the countries deteriorated over time.

Ukraine wanted to benefit from the economic power of the EU countries by making integration studies with the West. Ukraine is a very important country for Russia and the West due to its geopolitical location, underground riches and fertile lands. Being on the energy and trade corridor between Asia and Europe has enabled other countries to enter into the field of interest.

After gaining its independence, Ukraine experienced crises with Russia. Due to the crises, Ukraine aimed to establish balanced relations with Russia by following a pro-Western policy. However, since 1993, Russia has increased its influence on Ukraine. Due to NATO's enlargement policy, new crises have arisen between Russia and the West over Ukraine. As a result of the crisis between the two powers, Ukraine began to divide. Due to political instability, Ukraine could not play an active role in domestic and foreign policy, and carried out foreign policy in accordance with the administration.

As a result, relations between the two countries continued in a negative way. Other states were also affected by the crises between Russia and Ukraine. The West tried to squeeze Russia by increasing its influence on the region. However, due to the disagreement between the EU and NATO, Russia's influence on the region could not be broken.

Keywords: USSR, Ukraine, NATO, EU, Russian

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

RUSYA-UKRAYNA İLİŞKİLERİNİN KISA TARİHİ VE ARKA PLAN BİLGİLERİ

1.1. Rusya-Ukrayna İlişkilerinin Kısa Tarihi.....	8
1.2. Rusya'nın Jeopolitik Konumu	13
1.3. Ukrayna'nın Jeopolitik Konumu.....	14
1.4. Ukrayna'nın Rusya İçin Önemi	15

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA-UKRAYNA İLİŞKİLERİ (1991-2000)

2.1. Rusya-Ukrayna Diplomatik İlişkilerinde Kritik Sorunlar.....	21
2.2. Karadeniz Filosu	23
2.3. Nükleer Silahlar Konusu	26
2.4. SSCB Sonrası Sınırların Belirlenmesi	27
2.5. Kırım Sorunu 1990'larda	30
2.6. Rusya-Ukrayna Ticari İlişkileri.....	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UKRAYNA'NIN BATIYA ENTEGRASYONU

3.1. Ukrayna'da Tarihi Bölgeler ve Dış Politika.....	37
3.2. Ukrayna-Avrupa Birliği İlişkileri.....	39
3.2.1. Ukrayna-AB İlişkileri 1990'larda.....	40
3.2.2. Ukrayna-AB İlişkileri 2000'lerde.....	42
3.2.3. Ukrayna-AB İlişkilerinde Kriz Dönemi	44
3.2.4. AB'nin Ukrayna Stratejisi	46

3.3. Ukrayna-NATO İlişkileri	49
3.3.1. Ukrayna-NATO İlişkilerinde 2000-2010	50
3.3.2. Ukrayna-NATO İlişkilerinde 2010-2021	52
3.3.3. NATO'nun Ukrayna Stratejisi.....	53

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UKRAYNA-RUSYA İLİŞKİLERİ (2000-2010)

4.1. Vladimir Putin dönemi Rusya-Ukrayna ilişkileri	58
4.1.1. Turuncu Devrim	59
4.2. Viktor Yuşçenko Dönemi Rusya ve Batı Arasında Ukrayna (2005-2010).....	62
4.2.1. Enerji İlişkileri	64
4.3 Moskova'nın 2010 Seçimlerinde Rolü	68

BEŞİNCİ BÖLÜM

RUSYA-UKRAYNA İLİŞKİLERİ (2010-2014)

5.1. Rusya-Ukrayna ilişkilerinde Viktor Yanukoviç dönemi.....	71
5.1.1. Euromaidan Olayları	75
5.1.2. Kırım'ın İlhakı.....	78
5.1.3. Donbass Savaşı.....	83
5.2. Ukrayna'da Siyasal Değişim (2014)	87
5.3. Medyanın Savaşta Rolü ve Propogandalar	88

ALTINCI BÖLÜM

UKRAYNA-RUSYA İLİŞKİLERİ (2014-2021)

6.1. Ukrayna'da Petro Poroşenko dönemi	93
6.1.1. Minsk I ve Minsk II Antlaşmaları	97
6.1.2. Kilise Krizi (2018-2019)	101
6.1.3. Azak Deniz'i Krizi (2018).....	104
6.2. Rusya'nın Ukrayna'ya Yönelik Hibrit Savaşı	106
6.3. Rusya-Ukrayna İlişkilerinde Karadeniz.....	110
6.4. Ukrayna'da Yeni Yönetim ve Stratejisi	113
6.4.1. Rusya-Ukrayna İlişkilerinde Türkiye'nin Rolü.....	117
6.4.2. Rusya-Ukrayna İlişkilerinde Güncel Durum.....	120
SONUÇ.....	124
KAYNAKÇA	130

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
DCFTA	: Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Antlaşması (Deep and Comprehensive Free Trade Agreement)
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
ENP	: Avrupa Komşuluk Aracı (European Neighbourhood Policy)
FSB	: Federalnaya Slujba Bezopasnosti
GUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova
IMF	: International Monetary Fund
KGB	: Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti
NABUCCO	: Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Ukrayna SSC	: Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Ukrayna'ya yapılan yatırımların yıllara göre istatistikleri.....	34
--	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Rusya'nın Jeopolitik Konumu.....	13
Şekil 2: Ukrayna'da Nüfus Dağılımı.....	20
Şekil 3: Ukrayna İçindeki Farklılıklar.....	38
Şekil 4: Ukrayna Üzerinden Geçen Doğalgaz Boru Hatları.....	67
Şekil 5: Ukrayna Halkının Seçim İradesi.....	71
Şekil 6: Ukrayna Doğusunda 2014 yılı Çatışmasının olduğu bölge.....	85
Şekil 7: Minsk Protokollerinde Oluşturulan Bölge Haritası.....	101
Şekil 8: Kerç Krizi.....	105
Şekil 9: Karadeniz'de Değişen Kıta Sahaneliği Haritası.....	112

ÖNSÖZ

“Rusya-Ukrayna ilişkileri: 1991-2021” adlı tez çalışması literatürde Rusya-Ukrayna ilişkilerinde yaşanan krizlerin başlama nedenleri, krizler ve kriz sonrasında durumu inceleyen ve analiz yapan çalışmalar az sayıda olması sebebiyle seçilmiştir. Bu bağlamda çalışma, tarihsel neden-sonuç ilişkisine ve belgelere dayandırılarak ele alınıp literatüre katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmamın başlangıcından sonuna kadar geçirdiğim süreçte desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, bana yol gösteren bir çok değerli kişinin katkısı olmuştur. Tez çalışmam boyunca bilgi ve birikimi ile tezime katkı sağlayan ve yol gösteren değerli hocam Dr.Öğr.Üyesi Viktoriia DEMYDOVA’ya (İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler) benimle bilgi ve tecrübelerini paylaştığı için sonsuz teşekkür ederim.

Nuru SAMEDOV

GİRİŞ

Kiev Knezliği'ni ortak tarih olarak belirleyen her iki halk, 14. yüzyılda Moskova merkezinin kurulmasının ardından ilk Slav bölünmesini gerçekleştirmiştir. Bu bölünme, yıllar içinde devam etmiştir. SSCB döneminde, Stalin'in politikaları sonucu bu bölünme daha da artmıştır. SSCB döneminde, Sovyet Ukrayna ve Sovyet Rusya arasındaki ilişkiler, ekonomik olarak yüksek seviyede ilerlemiş ancak Sovyet döneminin sonuna doğru düşüşe geçmiştir.

SSCB'den ayrılan 15 devlet, sosyalizmden kapitalizme geçiş yapmıştır. Bu süreç çok zorlu geçmiştir; ülkeler, Batı'ya entegre olmak zorunda kalmışlardır. SSCB'nin devamı olarak görülen Rusya Federasyonu, 1990'ların başlarında, eski Sovyet ülkeleri arasında en çok Ukrayna ile sorunlar yaşamıştır. Bu süreç içerisinde hem Ukrayna hem de Rusya, Batı ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye önem vermiştir. Askeri, ekonomik ve diplomatik alanda Batı ülkeleri ile ortaklık için adımlar atılmıştır. Ancak Rusya, 1993 yılından itibaren Batı entegrasyonunu bırakmış, komşu ve eski Sovyet ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesine dikkat etmiştir. "Yakın Çevre Doktrini" olarak bilinen bu strateji gereğince eski Sovyet ülkeleri ile kültürel, ekonomik ve siyasi iş birliği kurulmuş; ilişkiler, kapitalist düzen çerçevesinde ilerletilmiştir. Bu kapsamda, ülkelerin, Bağımsız Devletler Topluluğu çatısı altında yeniden Rusya ekseninde kalmasını sağlamak için adımlar atılmıştır. Bu ülkelerden biri olan Ukrayna, kültürel açıdan Rusya ile en yakın ülkedir.

Ukrayna, bağımsızlığın ilk yıllarında Batı ile ilişkileri korumuş, ancak Rusya'dan da uzaklaşmak istememiştir. Rusya, 1991-1993 yılları arasındaki politikası sonucunda, etnik kökenleri aynı olan Slav kardeşinden uzaklaşarak Batılı ülkelerin eksenine girmiştir. Jeostratejik olarak Avrupa-Asya kıtalarının ortasında yer alan Ukrayna, jeopolitik öneminden ötürü, 1993 yılından sonra Batılı ülkelerinin dikkatini üzerine çekmiştir. Batı, 1993 yılına kadar Ukrayna ile ilişkilere çok fazla dikkat etmemiş, daha ziyade Rusya ile ilişkileri güçlendirmeye çalışmıştır. Ancak 1993'ten sonra Rusya'nın yeni stratejisi ve Batı'nın en gözde ülkesine dönüşen Ukrayna, iki güç arasında kalmıştır. Yıllar içerisinde Rusya ve Batı arasında tampon bölge olarak görülen Ukrayna, enerji ve transit konumu nedeniyle, iki güç için de odak merkezi haline gelmiştir.

Ukrayna, bağımsızlığının ilk dönemlerinde, ortak geçmişe sahip olduğu Rusya ile birçok kriz yaşamıştır. Ancak her iki ülkenin Slav kökenli ve Ortodoks olması,

savaş ihtimalini minimuma indirmiş ve anlaşmaların önünü açmıştır. İki ülke, 1990'lı yılların sonuna doğru krizleri aşarak yeni anlaşmalar imzalamış, iş birliği yaparak birlikte çalışmışlardır. Daha sonra Rusya'da değişen iktidar, Batı ile Rusya arasında anlaşmazlıklara yol açmıştır. Bu anlaşmazlıklar nedeniyle Ukrayna, iki güç arasında kalmış ve ülke içinde istikrarsızlık başlamıştır. Ukrayna, Rusya'nın kurduğu Şanghay İşbirliği Örgütü, Avrasya Ekonomik İşbirliği Örgütü ve Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü gibi kuruluşlara katılmamış, her zaman Batı'ya özel ilgi duymuştur. Ancak Ukrayna, ne Baltık ülkeleri gibi tam batılı ne de Orta Asya ülkeleri gibi tam doğulu olmuştur. Ukrayna halkı, karışık düşüncelerinden ötürü, yıllar geçse de Avrasyalı olarak kalmıştır.

Vladimir Putin'in iktidara gelmesinin ardından Rusya, iç işlerine yoğunlaşmıştır. Bu dönemde Avrupa'nın özel ilgi gösterdiği Ukrayna, ilk kez iki güç arasında seçim yapmak zorunda kalmıştır. Ukrayna'da halk, Avrupa yanlısı seçim yapmış ve bu durum, Rusya'nın tepkisine yol açmıştır. 2004 sonrasında Rusya, Ukrayna politikasını değiştirmiş; halka, verdikleri kararın yanlış olduğunu sert ve acımasız bir şekilde anlatmıştır. Bu durum, Ukrayna halkının ikiye bölünmesine yol açmıştır.

Ukrayna, jeopolitik konumundan yararlanmak için hem Batı hem de Rusya ile yüksek düzeyde ilişkiler yürütmeye çalışmıştır. Ancak her iki gücün Ukrayna'yı kendi ekseninde tutma çabaları, Ukrayna'yı istikrarsız politikalar oluşturmaya zorlamıştır. ABD'nin bölgeye nüfuz etme çabalarına karşı Rusya, kırmızı çizgisi olarak gördüğü Ukrayna'yı Batı ülkelerine bırakmak istememiştir. Batı'nın politikaları çerçevesinde, Ukrayna'nın batısı giderek Avrupa'ya yaklaşmış; Rusya'nın uyguladığı politikalar çerçevesinde, Rus nüfusun yoğun olduğu Ukrayna'nın doğusu, Rusya ekseninde kalmıştır.

Tezin Problemi

SSCB'nin çöküşünün ardından yeni devletler oluşmuş ve yeni siyasi ilişkilerin kurulması gerekmiştir. Yeni devletler, bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra Rusya ile çıkar çatışması yaşamıştır. Ukrayna, Rusya ile en çok kriz yaşamış Sovyetler Birliği ülkesidir. Soğuk savaşın ardından, Batı'nın, Karadeniz bölgesine adım atabilmek için Ukrayna'ya ihtiyaç duyması ve Rusya'nın, bu toprakları kendi kırmızı çizgisi olarak görmesi nedeniyle Ukrayna, iki güç arasında kalmıştır. Batı ülkelerinin bölge üzerindeki çıkarlarını temin etmek için Ukrayna'ya önem vermesi, Ukrayna'yı Batı'ya

entegre olmaya teşvik etmiştir. Tez, Rusya-Ukrayna ilişkilerindeki krizleri ve bu krizlerin oluşma nedenlerini ele almaktadır.

Tezin Amacı

Ukrayna'nın jeopolitik konumundan dolayı Batı'nın bölge üzerinde etkisini artırma stratejisi, Rusya ile Ukrayna arasında kriz oluşturmuştur. NATO'nun doğuya doğru genişleme politikası, Rusya'yı rahatsız etmiştir. Bu kapsamda Rusya, Ukrayna üzerindeki etkisini artırmaya çalışmıştır. Ukrayna'nın doğusu ve batısında yaşayan halkın, geçmişten günümüze kültürel farklılıkları, Batı-Rusya çatışması sonucunda daha da derinleşmiştir. Ukrayna'nın siyasal hayatında dönem dönem Batı yanlısı, dönem dönem de Rus yanlısı cumhurbaşkanları iktidar olmuştur. Sonuç olarak, Batı ve Rusya'nın etkisiyle Ukrayna'nın, doğu ve batı olarak ikiye bölünme potansiyelini ve 1991-2021 arası Rusya-Ukrayna ilişkilerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Sınırlılıkları: Çalışmada, Rusya ve NATO üyesi devletlerin, jeopolitik konumu nedeniyle Ukrayna üzerindeki çıkarları ve Ukrayna'nın doğusu ve batısı arasındaki fikir farklılıkları ele alınmış, ancak bir yüksek lisans tezinin, zaman ve kapsamına dair doğal sınırlılıklar sebebiyle, 1991-2021 yılları arasındaki Ukrayna-Rusya ilişkilerine odaklanılmıştır.

Tezin Önemi

Ukrayna, bağımsızlığını kazandıktan sonra Rusya ve Batı arasında seçim yapmak zorunda kalmıştır. Bölgenin en önemli oyuncularından olan Rusya ve NATO'nun Ukrayna üzerindeki politikaları, karşılıklı ilişkileri ve Ukrayna'nın iç ve dış politikasına etkileri, Rusya-Ukrayna ilişkilerinde yaşanan krizlerde ve gelişmelerde önemli olmuştur. Bu doğrultuda, Ukrayna'nın iç ve dış politikasını ve bu politikadan doğan dengeleri, Rusya'nın Ukrayna politikası, NATO ve AB'nin Ukrayna politikası, bölge ülkelerinin karşılıklı çıkar ilişkileri, Rusya-Ukrayna kültürel ve etnik bağlılıkları kapsamında tüm boyutlarıyla ele alınarak Tez uluslararası ilişkiler literatürüne katkıda bulunulacaktır.

Tezin Yöntemi

Tezde yöntem olarak bir teorik çerçeve kullanılmıştır. Karadeniz bölgesinde ve Rusya'ya karşı Ukrayna üzerinden etkin olmaya çalışan güçler ve Rusya arasındaki

çıkar çatışması ve Rusya-Ukrayna ilişkileri realist çerçeveye incelenmeye çalışılmıştır.

Kuramsal / Kavramsal Çerçeve: Bu çalışmada, öncelikle konuya uygun araştırma yöntemi olarak literatür taraması yapılmıştır. Konuya ilişkin olarak yazılan tüm eserlerden faydalanılmıştır.

Varsayımları: Tez, SSCB'nin çöküşünün ardından oluşmuş bağımsız Ukrayna ve Rusya arasındaki ortak etnik ve kültürel bağılıkların, yeni dönemde bölünme yaşamasını ve Ukrayna içindeki dengelerin değişmesini iddia etmektedir. Batı'nın Ukrayna üzerindeki siyasi ve ekonomik çıkarları ele alındığında, Ukrayna ve Rusya arasında bölünmenin giderek derinleşmesi ve bölgedeki dengelerin değişmesini ortaya koymaya çalışacağım. Tarihsel olarak Batı ile Rusya arasındaki Avrupa üzerinde hegemon güç olma çekişmesi, SSCB'nin çöküşünün ardından yeni bir boyut kazanmıştır. ABD'nin NATO aracılığıyla Avrupa üzerindeki etkisi, AB-Rusya ilişkilerine ekonomik ve politik açıdan zarar vermektedir. NATO'nun genişleme politikası nedeniyle, Rusya'nın kırmızı çizgisi olarak gördüğü Ukrayna, bölünmeye doğru ilerlemektedir. Çalışmada, Rusya ve Batı'nın Ukrayna üzerindeki politik çıkarlarının yol açtığı krizlerden ve bu krizlerin, Rusya-Ukrayna ilişkilerine etkisinden bahsedilecektir.

Veri Toplama Tekniği: Araştırmanın amacına hizmet edecek şekilde bir araştırma yöntemi uygulanmıştır. Bu bağlamda “literatür taraması” ve “niteliksel araştırma”, bu çalışmada takip edilecek yöntemler olarak planlanmıştır. Konuyla ilgili olarak literatür analizi yapılmış ve dünyadaki gelişmelere paralel olarak konu incelenmiştir.

Araştırmanın Hipotezi

İki ülke arasında tarihi dostluk ilişkisi ortak çıkarların oluşmaması nedeniyle karşılıklı çıkar ilişkilerine dönüşmüştür. Burada önemli olan konu Ukrayna'nın Rusya'dan koparak Batı ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlamasıdır. Rusya Ukrayna'nın dış politikada Batı'ya önem vermesini ve NATO'nun genişleme politikasında Ukrayna'nın yer almasını kendi çıkarlarına ters düşmesi açısından doğru bulmamıştır. Rusya sınırlarında NATO ülkesi görmek istemiyor. Sonuç olarak Batı'nın genişleme politikası nedeniyle Rusya-Ukrayna arasında krizler ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın Metodolojisi

Bu tezde belgesel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Belgesel araştırma yöntemi kitaplar, bilimsel ve süreli yayınlardan makaleler, çevrimçi haberler, gazeteler, istatistik veriler, arşiv materyalleri, resmi ve yasal belgeleri kapsamaktadır. Tez içinde bir çok kanun, tüzük, muhtıra, rapor, beyanname ve sözlü kayıt kullanılmıştır.

“Rusya-Ukrayna ilişkileri: 1991-2021” adlı tez çalışmasında, mutlak çıkar ve göreceli çıkar kuramları doğrultusunda Rusya, Ukrayna ve Batı ülkelerinin dış politikaları doğrultusunda, bölgede yürütülen strateji ve Rusya-Ukrayna ilişkileri değerlendirilmiştir. Rusya-Ukrayna ilişkilerinin ortaya çıkışı, iki ülke arasındaki sorunların nedenleri ve SSCB sonrasında bölgede gerçekleşen gelişmeler, yerli/yabancı kitap, dergi, makale gibi dökümanlarla birlikte internet ortamında araştırılmış, elde bilgiler incelenip yorumlanarak değerlendirmeler yapılmıştır. Yararlanılan kaynaklar, çalışmanın dipnot ve kaynakça kısımlarında gösterilmiştir.

Tezin Literatüre Katkısı

1991-2021 yılları arasındaki Rusya-Ukrayna ilişkileri ile ilgili batılı ve rus yazarlar araştırmalar yapmıştır. Batılı araştırmacılardan Toonas Hendrik Ilves, David J. Kramer, Paul Mcleary, Orysia Lutsevych, John walace ve başka bir çok araştırmacı, rus araştırmacılardan İgor Korotshenko, Vitaly Tretyakov gibi araştırmacılar Rusya-Ukrayna ilişkileri ile ilgili Batı ve Rus yanlısı düşünceler paylaşmıştır. Ancak bu tez 1991 yılından itibaren Rusya-Ukrayna ilişkilerinde krizlerin oluşma nedenleri ve sonuçları üzerinde analizler yapmaktadır. 2017 yılından itibaren Rusya-Ukrayna ilişkilerinde bir çok yeni kriz çıkmıştır. Bu krizlerin perde arkası ve sonuçları güncel veriler ışığında analiz edilmiştir. Rusya-Ukrayna ilişkilerinde güncel krizlerle ilgili analizlerin pek fazla olmaması nedeniyle bu tez literatüre katkıda bulunacaktır.

Çalışma, Ukrayna-Rusya ilişkilerinin ne kadar önemli olduğunu, 1991 yılından itibaren Doğu Avrupa’da değişen dengelerin, iki ülkenin karşılıklı ilişkilerine etkisini incelemektedir. Ukrayna-Rusya ilişkilerinin seyrini değiştiren olaylar ve bu olayların oluşumu, tez çalışmasında yer almıştır. Ek olarak, AB ve NATO’nun bölge üzerindeki politikalarının Rusya-Ukrayna ilişkilerine etkisi de araştırılmıştır.

Çalışma, Ukrayna-Rusya ilişkilerinin, Soğuk Savaş sonrası değişimini ve Ukrayna’nın, Rusya için önemini de kapsamaktadır. Rusya’nın Ukrayna’yı Batıdan ayırmak için attığı adımlar ve kullandığı yöntemler belirtilmiştir. Ayrıca çalışma

içerisinde, bu ilişkilere etki eden ülkelerden ve onların etki gücünden bahsedilmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, Rusya ve Ukrayna'nın kısa tarihi ve her iki ülkenin jeopolitik önemi anlatılmaktadır. Slav tarihinin, iki ülke açısından önemi çok büyüktür. 14. yüzyıldan itibaren Slavların bölünmesi, tarihin akışını değiştirmiştir. Moskova merkezi daha çok öne çıkmış; Kiev üzerindeki etki artmıştır. SSCB döneminde iki merkezin birlikte hareket etmesi, ülkelerin kültürel bağlarını açıkça göstermektedir. SSCB'nin çöküşü ile birlikte her iki ülkenin jeopolitik önemi artmıştır. Ukrayna'nın jeopolitik konumu, Rusya'nın bu bölgede etkin rol oynamasına yol açmıştır. Rusya için Ukrayna, konumu ve toprakları açısından çok önemlidir ve Karadeniz'in kilidi olarak görülmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, 1990'larda Ukrayna ve Rusya arasındaki gelişmeler ele alınmıştır. SSCB'nin çöküşü ile birlikte iki ülke arasında krizler yaşanmıştır. Bu krizler birçok alanda gerçekleşmiştir. Batı ülkelerinin, her iki ülke için kurtarıcı rolü oynaması sonucunda krizler aşılmıştır. Ülkeler arasında ekonomik, ticari ve diplomatik sorunlar dışında, sınır sorunları ve diğer ülkeleri de etkileyecek uluslararası sorunlar ortaya çıkmıştır. 1990'ların sonunda krizler büyük ölçüde çözüme ulaşmış ancak bitmemiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Ukrayna'nın Batı'ya entegrasyonunun nedenleri ve Batı-Rusya arasında Ukrayna'nın konumu tartışılmıştır. AB'nin Ukrayna stratejisi ve Ukrayna'dan elde edilecek kazançları, Ukrayna-AB ilişkilerinde önemli rol oynamıştır. AB, Ukrayna üzerinde etkisini artırmak istemiş ve Ukrayna'yı Rusya'ya karşı tampon bölge olarak görmüştür. Ukrayna üzerinden gerçekleşen ticaret, kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Ukrayna, AB'nin ekonomik gücünden yararlanmayı ve Rusya ve AB arasındaki çıkar savaşından kazanımlar elde etmeyi amaçlamıştır. NATO, askeri bağlamda Rusya'nın güçlenmesini önlemek için Ukrayna'ya önem vermiş ve Rusya'yı sıkıştırmayı düşünmüş; Rusya'nın Avrupa'da artan etkisini sonlandırmak ve genişleme politikasını devam ettirmek istemiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, Ukrayna'da gerçekleşen olaylar ve Rusya'nın bu olaylara tepkisinden bahsedilmektedir. Bu bağlamda "Turuncu Devrim" in gerçekleşmesinin nedenleri incelenmiştir. Turuncu Devrim'in ardından, Ukrayna'daki siyasi istikrarsızlık açıkça görülmüştür. Ukrayna, Batı ile ilişkilerini geliştirmiş; Rusya ile ilişkileri ikinci plana atılmıştır. Ancak Rusya'nın Ukrayna üzerindeki baskısı,

değişen şartlara rağmen daha da artmış, Ukrayna'yı kazanmak için ekstra adımlar atmıştır. Moskova, Ukrayna'yı Batı'ya bırakmak istememiş, elindeki tüm imkânlarla Ukrayna üzerindeki etkisini artırarak Batı'yı itibarsızlaştırmaya çalışmıştır. Ukrayna'nın siyasi hayatındaki olumsuzluklar ve bir türlü ülke çıkarlarının gerçekleştirilememesi, ülkeyi ekonomik sıkıntılara sokmuştur. Batı'nın desteğini sunamaması sonucunda Ukrayna, yeniden Rusya eksenine girmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümünde, Batı'nın Ukrayna üzerinde yeniden etkisini artırmak için yaptığı çalışmalar ve Rusya'nın bu çalışmalara verdiği sert cevap anlatılmıştır. Batı, Ukrayna üzerinde 10 yıl önce gerçekleştirdiği devrimin aynısını yapmaya çalışmış, ancak Rusya'nın 10 yıl önceki tepkisi ile karşılaşmamıştır. Rusya Federasyonu, bu sefer daha sert ve net adımlar atmıştır. Ukrayna, iki güç arasında kalmamak için seçim yapmış; ancak Ukrayna'nın doğusu, alınan kararı desteklememiştir. Ukrayna'nın doğusu ve Kırım'daki Rusya etkisi protestolara neden olmuş ve ayrılıkçı hareketler başlamıştır. Donbass'ta 2014 yılı sonrasında devam eden çatışmalar ve Kırım'ın ilhakı, Ukrayna'yı istikrarsızlığa sürüklemiştir. Batı'nın Rusya'ya uyguladığı yaptırımlar da bu durumu önleyememiştir.

Çalışmanın altıncı ve son bölümünde, Ukrayna-Rusya ilişkilerinin 2014 yılından sonraki dönemi ele alınmaktadır. Rusya, Ukrayna üzerinde Hibrit savaş yürütmüş ve siyasi istikrarsızlığın artması için çalışmıştır. Ukrayna'nın topraklarını kaybetmesi, ekonomik durumunu daha da kötüleştirmiştir. Ukrayna yönetiminin, Batı ülkelerinden istediği desteği alamaması, Rusya'nın eylemleri karşısında yalnız kalmasına ve kayıplar yaşamasına neden olmuştur. 2019 yılı itibariyle bölgede artan gerilim, her iki tarafa da kötü yansımıştır. Son olarak, Ukrayna-Rusya ilişkilerinin güncel durumundan bahsedilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

RUSYA-UKRAYNA İLİŞKİLERİNİN KISA TARİHİ VE ARKA PLAN BİLGİLERİ

Bu bölümde, Ukrayna ve Rusya'nın ortak tarihi geçmişleri hakkında bilgiler aktarılacaktır. İki ülke arasında ortaya çıkan sorun ve krizlerin nedenleri, daha derin bir şekilde incelenecektir. Aynı zamanda bu iki ülkenin jeopolitik açıdan önemleri ve jeostratejik konumlarının kaderlerine etkisinden bahsedilecektir. Ukrayna topraklarının Avrupa ve Rusya arasındaki geçiş noktası olması, bölgenin önemini artıran etkenlerden biridir. Bu etkenin her iki ülkeye etkisi, detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

1.1. Rusya-Ukrayna İlişkilerinin Kısa Tarihi

Slav kökenli olan Ukrayna ve Rusya, Kuzey Avrasya olarak bilinen bölgede yer almaktadır. Etnik, kültürel ve mezhepsel farklılıkları nedeniyle, zaman içinde Ukrayna ve Rusya arasında ayrılma yaşanmıştır. Ukrayna içinde de aynı şekilde ayrılma yaşanmış, batısında yaşayan halk, Avrupa'ya; doğusunda yaşayan halk ise Rusya'ya yakınlaşmıştır.

Her iki devlet de tarihi kökeni olarak, 9. yüzyılda ortaya çıkmış olan Kiev Knezliği'ni baz almaktadır (Dugin, 2004, s. 5-11). Rus tarihçiler, Kiev'in eski Rus toprağı olduğunu ve dolayısıyla Kırım'ın da Ruslara ait olduğunu söylemektedir. Ukraynalı tarihçiler ise Kiev'in Ukrayna'ya ait olduğunu; Rus tarihinin, 14. yüzyıldan yani Moskova'nın Kiev'den ayrıldığı zamandan itibaren başladığını iddia etmektedirler. Her iki ülke için tarihin çıkış noktası, Kiev Knezliği'dir. Vladimir tarafından kurulan Kiev Knezliği, 10. yüzyılda doğudan Türk akınlarına (Hazar, Kıpçak), güneyden Bizans akınlarına uğramıştır. Yaşadıkları toprakları tam olarak kontrol altına alamaması nedeniyle bu akınlar, Slavlar için tehlikeli olmuştur.

988 yılında Slavlar, Ortodoks Hristiyanlığını kabul etmiştir (Rapov, 1988, s. 44). 988 yılına kadar Bizans ile birlikte zaman zaman Türk akınlarına karşı ittifak kurmuş olsalar da Ortodoksluğun kabulünün ardından durum değişmiştir. Ortodoksluğun kabulü sonucunda Slav halkının oluşması ve birlikteliği ivme kazanmış, ulusun inşasının temelleri atılmıştır. 1200 yılında Kiev Knezliği'nin diğer küçük Knezlikler ile olan ilişkileri, iç karışıklıklar ve Moğol akınları nedeniyle zarar görmüş ve bu

birliktelikler sona ermiştir (İşyar, 2008, s.113). Moğol akınları zamanında Slavlar, büyük yaralar almış ve bölgede güç boşluğu oluşmuştur. Bu akınlar, 14. yüzyıla kadar devam etmiş; Slavlar, artık yeni bir merkezin kurulması gerektiğini düşünmüştür. Slavların bir kısmı, Kiev Knezliği'nden ayrılmış ve merkezi Moskova olan Knezliği kurmuştur (Gömeç, 2009, s.70). Burada Rus tarihçiler, Kiev Knezliği'nin, Varegler tarafından kurulduğunu ve Rus tarihinin kökeni olduğunu söylemektedirler. Ukraynalı tarihçiler, tarihi ayrılığı öne sürmektedir. Rusların tarih sahnesine çıkması ise Altın Orda'nın zayıfladığı ve çöküş sürecinde olduğu dönemde başlamıştır. Bu tarihten itibaren, Ukrayna yerine Rusya tarihi öne çıkmıştır. Yani Slavlar, 14. yüzyıla kadar Kiev, 14. yüzyıldan sonra Moskova merkezli yönetilmiştir. Tatarlar, Altın Orda'nın varisleri sayılmaktadır. Tatarlar, bu dönemde Timur'un akınları nedeniyle Kırım'a göç etmiştir (Kuzucu, 2010, s. 108).

Moskova Knezliği, III. İvan'ın döneminde Karadeniz ve Hazar Denizi'ne doğru akınlar yapmıştır. Bu dönemde topraklar genişlemiş ve Moskova Knezliği artık Çarlık Rusyası adını almıştır. Ruslar, 1522 yılında Kazan'ı, 1554 yılında Astrahan'ı topraklarına katmış, Batı'ya doğru ilerlemeye başlamıştır. Rusların güçlenmesi, o dönemde Avrupa ülkeleri için bir şey ifade etmemiştir. Çünkü o sırada Avrupa, Osmanlı Devleti'nin genişleme politikasına karşı kendini savunmakla meşguldür. Ruslar, bu dönemde boştta kalmış ve Batı'ya doğru ilerlemiştir. 1637 yılında Azak Kalesi'ni ele geçiren Ruslar, Ukrayna topraklarının doğusunu kendi topraklarına katmayı başarmıştır. Ukrayna'nın batısına doğru akınlarını hızlandıran Çarlık Rusyası, 1654 yılında Lehler ile yaptıkları savaşı kazanarak ilerlemeyi başarılı şekilde tamamlamıştır. Aynı yılda Kiev, Pereyaslav Antlaşması ile Çarlık Rusyası'nın egemenliği altına girmiştir. Ukrayna toprakları, o dönemde Lehler ve Ruslar arasında bölünmüştür ("Pereyaslav Treaty: a still living myth?", 2014).

17. ve 18. yüzyıllarda Rusya'yı, Avrupa'da büyük bir güç haline getiren kişi, Büyük Petro'dur (1682-1725). Petro, agresif bir dış politika izlemiş, devlet düzenini ve orduyu modern düzeye getirmiştir. 1700 yılında Rusya ve İsveç arasında Kuzey Savaşı başlamıştır. Savaşı kazanan hangi devlet olursa olsun Ukrayna topraklarının, Polonya ve Rusya arasında bölüneceği öngörülmüştür. 1687 yılında Ukrayna topraklarında iktidar olan Kazakların, Ukrayna Kazak meclisi tarafından seçilmiş yeni Hetmanı İvan Mazepa, bu durumu görmüş ve 1709 yılında İsveç'le Ukrayna'nın bağımsız devlet olarak kalmasını sağlayacak antlaşmaya imza atmıştır (Alpargu, 2015,

s. 446). Ancak Mazepa'nın 1710 yılında gerçekleşen ölümü, antlaşmanın geçerliliğini kaybetmesine yol açmıştır. Çarlık rejimi, daha sonraları Ukrayna bütçesini ele geçirmiş ve 1764 yılında Hetmanlık unvanını ortadan kaldırmıştır. Bu unvanın yerine, Çarlık Rusyası tarafından Malorosiyska Kolejiyası oluşturulmuştur. Yeni unvan, sol yaka Ukrayna'da Çarlık Rusyası'nın sömürge idaresinin merkezi hükümetine verilen isimdir. Malorosiyska Kolejiyası, merkezleşme ve Ruslaştırma politikası izlemiş, sol yaka Ukrayna'nın özerkliğini sona erdirerek Çarlık Rusyası topraklarına katmıştır. 1775 yılından itibaren Ukrayna toprakları içinde yaşayan halk, Çarlık Rusyası kanunlarına bağımlı kalmıştır.

Çariçe Katerina döneminde (1762-1796), Ukrayna toprakları, Çarlık Rusya'ya bağlanmıştır. Katerina, bu durumu, "Ukrayna topraklarını yeniden Rusya topraklarına ekleyerek yıllardır ayrı kalmış iki halkı birleştirdim. Ayrı kalınan zaman içinde iki halk arasında farklılıklar oluşmuştur. Ancak her zaman Ukraynalılar Gerçek Rus olmuştur." sözleri ile ifade etmiştir (Subtelny, 2009, s. 259). Katerina dönemi, Slav kökenli iki halkın yakın olduğu dönem olarak tarihte yerini almıştır.

Fransız devriminden önce Ukrayna topraklarında yaşayan halkın bir kısmı Rus İmparatorluğunu, diğer kısmı ise Ukrayna'yı kendi vatanı olarak görmüştür. Ancak Fransız devrimi, Ukrayna ulusal kimliğinin uyanışı ve tetikleyicisi olmuş, kültürel ve milli ruhun öne çıkmasına yol açmıştır. Bu dönemde, bağımsız değerlere sahip olduğunu düşünen halkın öncüleri, Romantizm akımı yanlısı kişilerden oluşmaktadır.

19. yüzyılın ilk yarısında, Rusya'nın Ukrayna üzerindeki baskısı artmıştır. Napolyon Savaşları sırasında Ortodoks milliyetçiliği duygusu ortaya çıkmıştır. Savaşların getirmiş olduğu birliktelik sonucunda, bölgede yaşayan halklar, bu dönemde Rus kimliğini desteklemiştir. Nitekim I. Nikolay döneminde (1825-1855) Çarlık Rusyası, Panslavizme önem vermiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında, II. Aleksandr'ın, köylülerin toprak köleliğinden kurtulduklarına dair ferman yayınlaması ile Ukrayna topraklarında yaşayan halk, özgürlüklerini kazanmış ve Ukrayna'nın gelişimi hızlanmıştır (Kurat, 1999, s. 339-341). 1917 yılı Şubat Devrimi ile Çarlık Rusyası yıkılmış, Ukrayna'da ise "Merkez Rada" isimli kurul oluşturulmuştur. Kurulun ilk başkanı, Hrushevsky olmuştur. Rus devleti tarafından verilen talep doğrultusunda Merkez Rada, köylü, asker ve işçi sınıfından oluşan meclisi kurmuştur. Ancak daha sonra Rada zayıflamış ve yerine Ukrayna Halk Cumhuriyeti kurulmuştur (Ploky, 2017, s.170-174).

1919-1921 yılları arasında, Rusya içinde Denikin komutasındaki Beyaz Ordu ile Kızıl ordu arasında savaş gerçekleşmiştir. Bu sırada Ukrayna Halk Cumhuriyeti Başkanı Symon Petlyura, Polonya Cumhuriyeti ile ittifaka girmiş ve Sovyet Rusya'ya karşı savaşmıştır. 1921 yılında Riga Antlaşması ile savaş sona ermiş, Ukrayna Halk Cumhuriyeti yerine Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur ("The Peace of Riga Signed", 2021). 26 Ocak 1924'te onaylanan ilk Sovyetler Birliği Anayasasına göre, SSCB'ye dahil olan her ülkenin ayrılma hakkı vardır. Ancak ayrılma mekanizması geliştirilmediğinden hiçbir ülke bu konuda bir adım atmamıştır. Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Anayasası metni, 1929 yılında kabul edilmiştir ("Constitution of the Ukrainian Soviet Socialist Republic in 1929"). SSCB döneminde bağımsızlığını kaybetmesine rağmen Ukrayna, kendi idari merkezi olan, milli azınlıkların haklarını koruyan bir devlet olarak kalmıştır.

1928 yılında SSCB'de tahıl kıtlığı sorunu ortaya çıkmış, gıda stokları azalmış ve halka karne ile yiyecek dağıtımı başlamıştır. Bu durum, Ukrayna geneline de yayılmıştır. 1929 yılında toprakların kamulaştırılması ile ilgili karar alınmış, kolektif çiftçilik uygulaması zorunlu kılınmıştır. Bu karar sonrasında birçok yerde köylü isyanları başlamıştır. Köylüler, ihtiyacı olandan fazla tahıl üretmeyi reddetmiş ve buldukları bölgeyi terk etmişlerdir. Bu durum, Stalin yönetimini kızdırmış, kıtlığa neden olduğu gerekçesi ile köylülerin sahip olduğu her şeye el konulmuştur. İsyana katılanların birçoğu, Sibiryaya bölgesine sürülmüştür (Ploky, 2017, s. 207-208).

7 Ağustos 1932 tarihinde, kolektif çiftliklerin ve kooperatiflerin korunması ve sosyal mülklerin güçlendirilmesi hakkında, "Beş Başak Kanunu" kabul edilmiştir ("1932-"Beş Başak" yasası kabul edildi", 2019). Kanuna göre, erzakları evlerinde gizli tutan, devlete ait gıda malzemelerini çalan her kişiye, yakalandıklarında 10 yıl hapis cezası, mülklerine el konulması ve kurşuna dizilerek öldürülme şeklinde cezai işlem uygulanmasına karar verilmiştir. Bu kanun, çocuklar için de aynı şekilde uygulanmıştır. Kanuna uygun olarak köylülerin ellerinden alınan yiyecekler sonucunda 1932 yılı sonunda kıtlık başlamış, ölümler sıradan hale gelmiştir. Kıtlık sonucunda 4.5 milyon kişi hayatını kaybetmiştir (Viatrovych, 2015, s. 12). 1932-1934 yıllarında gerçekleşen olaylar, 2006 yılında Ukrayna meclisi tarafından "soykırım" olarak tanınmıştır ("Ukrayna'da 1932-1933 Holodomoru Hakkında", 2006).

II. Dünya Savaşı yıllarında Hitler için Ukrayna, buğday ve kömür kaynağı olarak görülmüştür. Hitler, bölgenin gıda ve ham madde kaynağını kullanmayı planlamıştır.

Ukrayna'nın doğu bölgelerinde yaşayan halk, Stalin'in politikalarını doğru bulmadıkları için Almanların gelişi ile yaşamın düzeleceği fikrine sıcak bakmıştır. Ancak Nazilerin işgal ve sömürge planı, Ukrayna halkının Hitlere karşı savaşmasına yol açmıştır. Savaş sonunda Ukrayna, 7 milyon vatandaşını ve tarım malzemelerinin %80'ini kaybetmiştir. Savaşı kazanan SSCB, uluslararası sistemde gücünü göstermiş ve Soğuk Savaşa adım atmıştır.

Soğuk Savaş döneminde Ukrayna, Batı bloğuna karşı sınır rolünü üstlenmiştir. Stalin'in ölümü sonrasında iktidara Kruşcev geçmiş, 1954 yılında Kırım'ı Ukrayna'ya hediye etmiştir. Bu hediye, SSCB'nin dağılması sonrasında iki ÷lke arasında çok büyük bir sorun oluşturmuştur. Kruşcev döneminde SSCB yönetimi, Ukraynalı isimlerden oluşmuştur. Ukrayna, bu dönemde yeniden kalkınmaya başlamıştır. Ancak daha sonra SSCB iktidarına Brejnev gelmiştir. Brejnev döneminde Ukrayna ekonomisinde düşüş yaşanmış, büyüme oranı %8.4'ten %3.5'e gerilemiş, tarımda üretim azalmıştır (Ploky, 2017, s. 250). 1985 yılında göreve Mihail Gorbaçov gelmiştir. Gorbaçov, göreve geldikten sonra yeni reformlar uygulanmaya başlanmıştır. Bu reformlar sonucunda SSCB giderek zayıflamıştır. Gorbaçov döneminde, 26 Nisan 1986'da Çernobil nükleer santralinde patlama gerçekteşmiştir ("Çernobil nükleer santrali neden patladı? Çernobil nedir ve nerede? Çernobil faciasına dair detaylar", 2020). Gorbaçov, Ukrayna'daki görevlilere patlamanın sorun oluşturmadığını ve insan sağlığını etkilemediğini söylemiş, hem ÷lkeye hem de dünyaya olayın, bu şekilde aktarılması gerektiğini emretmiştir. Bu olayın gizlenmeye çalışılması, Ukrayna halkının Rus yönetimi ile arasını daha da kötüleştirmiştir.

Ukrayna ve Rusya arasında tarihi açıdan birçok kriz yaşanmıştır. Krizlerin sonucundan büyük oranda halklar etkilenmiştir. Tarihe bakıldığında, her iki taraf da hakim halk olmak istemiştir. Hakim olan taraf, diğerinin kültürel özgürlüklerini kısıtlamıştır. Bunların sonucunda krizler ve çatışmalar artmıştır.

1.2. Rusya'nın Jeopolitik Konumu

Avrasya'nın kuzeyinde yer alan Rusya, Doğu'da Kuzey Kore, Batı'da Finlandiya ile komşudur. Yüz ölçümü açısından dünyanın en büyük ülkesidir. Jeopolitik açıdan çok büyük öneme sahiptir. Jeopolitik kavramının anlamı, bir devletin bir bölgede uyguladığı politika ile o yerin coğrafyası arasında bulunan ilişkidir. Diğer bir deyişle coğrafi konum, ülkelerin politika ve stratejilerine yön vermektedir (Flint, 2006, s. 7-9; Özey, 2018, s. 8-10).

Şekil: 1. Rusya'nın Jeopolitik Konumu

Kaynak: ("Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım", 2017)

Rusya'nın jeopolitiği, geçmişten günümüze kadar birçok yazar tarafından ele alınmıştır. Rus jeopolitik okulunun oluşumunda, Rusya'nın Hristiyanlığı kabul etmesi, XIII. ve XV. yüzyıllar arasında yaptığı savaşlar, devletin kurulması, toprakların genişlemesi ve Avrasya'da lider imparatorluklardan biri olması önemli rol oynamıştır. Rusya tarihini ve jeopolitiğini anlatan ilk kaynaklar, "Geçmiş Yıllar Hakkında Hikâye" ve "İgor Alayı Hakkında Destan" olarak bilinen, XII.yüzyıla ait kitaplardır (Şaxmatov, 2001, s. 10; Malik, 2019, s. 6-11). İki kitabın içeriğinde de yabancı ülke ve topraklarda işgal ve yerleşme yer almaktadır. Daha XII. Yüzyılda, toprak işgalleri, Rus jeopolitiğinin kodu hale gelmiştir.

1453 yılında Bizans'ın çöküşü ile Kiev Devleti'nin Hristiyanlığı kabul etmesi, Rus jeopolitiğini büyük ölçüde etkilemiştir. Yeni bir Pan-Ortodoks paradigması oluşmuştur. Bu paradigmanın fikri, "Moskova üçüncü Romadır" şeklinde olmuştur (Klimenko, Yurtaev, 2018, s. 231-251). Yani Rus Ortodoks Kilisesi, Hristiyan halklarının koruyucusu ve Bizans medeniyetinin devamı olarak kendilerini

göstermiştir. III. İvan'ın Bizans İmparatorunun kızı ile evlenmesi, Hristiyan toplumları arasında Moskova'nın önemini artırmıştır. XV. yüzyılda Moskova'nın öneminin artması, Kiev'in yıllar içinde Moskova'ya bağlanmasını sağlamıştır. Bu dönemden itibaren tarihin akışı, Moskova üzerinden devam etmiştir.

Rusya, coğrafi konumu itibariyle Avrasya'nın büyük gücü olduğunu göstermektedir. Avrupa üzerinde etkisini artırmak isteyen Rusya için Batı'ya doğru genişlemek çok önemli olmuştur. Jeostratejik olarak Karadeniz'i her zaman iç denizi olarak gören Rusya, Batı'ya doğru genişlemek veya Batı'nın genişlemesinin önüne geçmek için Ukrayna'ya hakim olmayı düşünmektedir.

1.3. Ukrayna'nın Jeopolitik Konumu

İsmi eski Slav dilinde “sınır ülke”, “özge ülke” olarak bilinen Ukrayna, geçmişte Kiev'den sonra Moskova'nın başkent olması ile bu bölgede sınır ülke olarak adlandırılmıştır. Ülkenin büyük kısmının Ortodoks olması, Ukrayna'nın jeopolitik konumunu belirleyen önemli etkenlerden biri olmuştur. Ukrayna, XV. yüzyıl sonrasında hem Avrupa hem de Rusya açısından büyük öneme sahip bir ülke olmuştur. Avrupa ülkeleri ve Rusya arasında gerçekleşen savaşlar, Ukrayna'yı yıllar içerisinde etnik ve kültürel açıdan bölünmeye zorlamıştır.

1737-1834 yılları arasında Osmanlı'nın giderek zayıflaması ve bir dizi nedenden kaynaklı Avrupa'da güç boşluğu oluşmuştur. Rusya, bu boşluktan yararlanarak batıya doğru Karadeniz kıyısı boyunca ilerlemiştir. Bu dönemde Ukrayna jeopolitiği hakkında en önemli fikri, İngiliz teorisyen Halford Makkinder söylemiştir. Makkinder, “Kara Hâkimiyeti Teorisi” ile Ukrayna jeopolitiğinden bahsetmiştir. Teoriye göre Avrupa, Asya ve Afrika, bir dünya adası; bu dünyanın merkezi ise Ural ve Volga arasındaki bölgedir. Bu bölgeyi Avrasya olarak adlandıran Makkinder, Doğu Avrupa'ya sahip olanın, dünyayı kontrol edeceğini söylemiştir (Pelizza, 2013, s. 108-112). Bir diğer tarihçi Mahan, Karadeniz ve Kırım'ın kontrolünü Rusya'ya bırakmanın doğru olmayacağını vurgulamış; bu bölgenin, Dinyaper ve Dinyester nehirleri ile bağlılığından dolayı ticarete olanak sağladığını ve bu nedenlerden ötürü, Ukrayna topraklarının önemli olduğunu belirtmiştir (Martin, 2016). Brzezinski, Ukrayna jeopolitik ekseninden, “Büyük Satranç Tahtası” isimli kitabında bahsetmiştir. Brzezinski'ye göre, Rusya, Ukrayna'yı kontrol etmesi halinde Doğu Avrupa'da

bulunan Slav halklarının yanı sıra Baltık ülkeleri ve Polonya üzerinde de hâkîmiyet kurabilecektir (Brzezinski, 2005, s. 133)

Ukrayna, 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ve Avrupa-Rusya arasındaki konumundan yararlanarak kazanç elde etmek istemiştir. Ancak Rusya, Ukrayna'yı Avrupa'nın etkisi altına bırakmak istememiştir; Ukrayna üzerinde SSCB'den kalan gücünü sürdürmeyi amaçlamıştır. Zamanla iki tarafın güç mücadelesi ortasında kalan Ukrayna, kültürel açıdan bölünmüş ve tampon bölge olmuştur.

AB içerisinde büyük bir ticari öneme sahip olan Tuna Nehri, Orta Avrupa'yı Karadeniz'e bağlamaktadır. Bu nehrin Karadeniz ile buluştuğu noktayı, Ukrayna kontrol etmektedir. Ukrayna ile Orta Asya'yı birleştiren Volga-Don Kanalı, Kuzey Deniz'i ile Karadeniz'i birleştiren Ren-Tuna Nehri ile birlikte Avrupa-Asya ticaretinin önemli geçiş noktalarından biridir. Ukrayna, bu nehirlerin geçiş noktası olduğundan ticari kazanımlar elde etmektedir.

Ukrayna'nın konumu, Güneydoğu Avrasya'nın bazı liman devletlerine benzemektedir. Avrupa ve Asya arasında liman devleti olarak, her iki taraftan gelir elde etme imkanı bulunmaktadır. Ancak Rusya ve Batı'nın Ukrayna üzerindeki siyasi etkisi, bu durumun gerçekleşmesini zorlaştırmaktadır.

1.4. Ukrayna'nın Rusya İçin Önemi

Ukrayna'nın, modern tek kutuplu dünyada Rusya için tampon bölge ve Doğu-Batı arasında geçiş güzergahı olması, en önemli unsurdur. Çünkü ABD'nin oluşturduğu sistemde, Rusya'nın, Ukrayna'nın topraklarını, Sovyetler döneminde olduğu gibi kolayca kendi bünyesine katması zor görünmektedir. Ancak Rusya'nın, NATO'nun doğuya doğru genişleme girişimlerine karşı Ukrayna'yı arada tampon bölge olarak yapılandırma isteği mevcuttur. Geçmişe bakıldığında ise Ukrayna'nın önemi inanılmaz şekilde göze çarpmaktadır. Bugün Ukrayna'nın başkenti olan Kiev, daha sonra kurulmuş Moskova Knezliği ile Rus-Slav tarihini başlatan merkez olmuştur.

1919 yılında bağımsızlığını ilan eden Ukrayna, 1922'de SSCB içerisine dahil olmuş; kültürel, siyasi, stratejik olarak zaten birbirleriyle yakın olan iki toplum, daha da yakınlaşmış ve toplumsal olarak birbirine bağlanmıştır ("Ansiklopedi", 1986, s. 433-434). Enerji kaynakları bakımından Ukrayna, yıllık yaklaşık 250 milyon ton

kömür üretimiyle, SSCB'nin 1/3'den çok üretime ev sahipliği yapmaktadır. Harkov'un güneyinde de petrol ve doğalgaz yatakları bulunmuştur. Ukrayna, aynı zamanda turizm olanakları ile öne çıkmaktadır. SSCB içerisinde merkezi yönetimin kurmuş olduğu sistem, zaten bütün ülkeleri birbirine bağımlı hale getirdiğinden, cumhuriyetlerin olası ayrılığında zorluklarla karşılaşacakları açık şekilde bilinmiştir. SSCB döneminde, hiçbir hükümet, bu durumu dikkate almamış ve uzun yıllar SSCB'nin bölünmeden devam edeceğine inanmıştır. Rusya'nın, SSCB çökse bile bu ülkelerin ekonomik olarak birbirine bağlı ve bağımlı olmasından yararlanacağını bilmek zor değildir. Bu bağlamda Ukrayna ve Rusya, ekonomik olarak birbirine hep bağımlı olmuştur. Bu bağımlılığın bir sonucu olarak Rusya pazarı, Ukrayna'dan gelen tarım ürünleri ile dolmuştur. Rusya, böyle verimli bir toprağı bırakmak istememiştir.

Diğer bir neden, Ukrayna'nın Batı ile Rusya arasında tampon bölge olmasından dolayı, Rusya'nın Ukrayna'yı Batı'ya bırakmak istememesidir. Bu yüzden Rusya, Ukrayna'yı bir parçası olarak görmektedir. Ukrayna'nın Slav kökenli olması ve her iki toplumun etnik olarak yakınlığı, Rusya'nın her zaman Ukrayna halkı üzerinde etkili olmasına olanak sağlamıştır. Son zamanlarda bile bunlar dile getirilmektedir. Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin, Kırım'ı ilhak ettikleri süreçteki açıklamalarında "Her zaman Ukrayna'yı sadece yakın komşumuz değil, kardeş ülke olarak gördük ve her zaman bu şekilde göreceğiz." demiştir. Ek olarak, Ukrayna içerisinde bulunan etnik Ruslar, Rusya'nın Ukrayna üzerindeki etkisini artırmaya yardımcı olmaktadır. Ülkelerde başkanlar değişmesine rağmen Rusya'nın, 18. yüzyıldan bu yana bazı bölgelerle ilgili politikasının aynı kalması, Ukrayna ve diğer bazı ülkeler için aynı politikanın devam edeceğini göstermektedir.

SSCB dağıldığı zaman Rusya içinde ekonomik sorunlarla boğuşacaklarını bilen nüfuzlu Rus kesim, devlete ya da etnik grupların ayrılma isteklerine karşı oluşabilecek sorunlara çözüm olarak, ciddi bir Rus milliyetçiliği akımı başlatmıştır. Bu akım, iki ana istikamette gelişerek ülke bütünlüğünü korumaya yönelmiştir. Birinci akım, etnik grupların ayrılmalarına karşı Hristiyan olmayan ya da etnik olarak Ruslaşmayan kesime karşı; ikinci akım ise Ortodoksların birliklerine Avrasyacı yaklaşımı katarak oluşturulmuştur (Sönmez, 2010, s. 78-80). Burada, Rus milliyetçi yazarların büyük rolü olmuştur. Bu akımın, Ukraynalıların Ortodoks olmaları ve Ruslarla tarihi bağları nedeniyle Ukrayna'da da büyük takipçileri olmuştur. Rusya, milliyetçilik akımları ile birçok hedefe ulaşmıştır. Bu hedeflerin başında, Rusya içerisinde başlaması öngörülen

halk ayaklanmalarının önünün alınması gelmektedir. Bu nedenle, gelecekte Rusya'dan ayrılması düşünülen etnik gruplar temizlenmiş, böylece Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın, Baltık ülkeleri gibi Rusya'dan kopmasının önüne geçilmiştir. Elbette SSCB döneminde az da olsa milliyetçilik vardır ama bu durum, SSCB sonrası yazarlar, gazeteler ve medya ile çok daha rahat yaygınlaşmıştır. Milliyetçilik sayesinde, yeniden SSCB'yi oluşturabilmek için ilk adım atılmıştır. Bu adım, Kırım ilhak edilirken "Rus halkını kurtarmaya geliyoruz" sloganında açıkça görülmektedir. Yani Ukrayna içerisinde yaşayan Rus halkı ile diğer Slav halklarını, Rusya ile birleşmeye ikna edecek adımlar atılmıştır. Geçmişte attıkları adımlar sadece Ukrayna'da değil, diğer eski Sovyet Cumhuriyetlerinde de görülmektedir. Mesela ara ara Rusya Federasyonu Dumasında bazı üyelerin ağzından çıkan, "Kazakistan'da bazı bölgeler, Rusya'nın topraklarıdır." ifadesi, 30 yıl önce oluşturulan politikanın, Rusya Federasyonu için ne kadar doğru olduğunu göstermektedir.

2000'li yıllardan sonra Ukrayna, Rusya tarafından, NATO'nun doğuya doğru genişlemesine karşı tampon bölge olarak görülmüştür. Rusya'nın dış politikasına yön verenler, yeni dönemde Ukrayna konusunda her zaman aynı fikri savunmuştur. Rusya'nın Ukrayna'yı, Batı üzerindeki siyasi üstünlüğü yeniden tesis etmek için başlangıç noktası olarak görmüş olması, günümüzde Ukrayna ile oluşan sorunların nedenlerinden biridir. Sovyet döneminde Ukrayna'da oluşturduğu güç dengesini, ABD'nin ve AB'nin bozmasını istemeyen Rusya, dış politikada Ukrayna'ya çok büyük önem vermiştir. Elbette burada AB ve ABD'nin çıkarları farklı olabilir ancak her iki güç de Ukrayna'da Rusya'ya karşı cephe oluşmasından memnundur ve önemli olan, mevcut durumun Ukrayna veya Rusya lehine sona ermesi değil, donmuş olarak kalmasıdır. Ayrıca Rusya'nın Kırım'ı ilhak ederek Karadeniz'de birçok yeri kontrole alması, yeni bölgelere çıkış imkânı yaratmıştır ("Kırım Raporu: Jeopolitik rekabette düğüm noktası", 2020). Kırım'ın ilhakı sonrasında Rusya, Karadeniz'e olan kıyısını genişleterek ABD'nin Balkanlar üzerinden Karadeniz'i kontrol etme planlarını neredeyse suya düşürmüştür. Ayrıca Rusya, Karadeniz üzerinden yapılan ticareti kontrol altına alarak Balkanlar'daki müttefiki olan Sırbistan'ın elini güçlendirmiştir. Sonuç olarak, geçmişten beri Karadeniz'i kendi iç denizi gibi gören Rusya'nın, dışarıdan gelecek tehditlere karşı kendisini korumaya almış olduğu söylenebilir. Bu durum, Balkanlar'da Avrupa'ya yakın ülkelere ve doğrudan NATO'ya karşı tehdit oluşturmuştur. Ana konuya dönecek olursa, Rusya, Ukrayna içindeki ulaşım

hatlarını kontrol ederek ve bölücü politikalarla Ukrayna'nın bütünlüğünü baltalayarak, Ukrayna devleti ve toplumu üzerindeki etkisini artırmak istemektedir.

Ukrayna'nın coğrafi konumu, Rusya'nın Avrupa'ya açılan kapısı olarak da görülebilir. Rusya ile Avrupa ticaretinin ortasında yer alması ekonomik olarak iyi olsa da siyasi olarak her iki güç arasında denge politikası kurulması önemlidir. Nitekim 2009 sonrası bu durum, Ukrayna'yı iç politikada parçalanmaya doğru götürmüştür. Rusya'nın baskısı her zaman olmuştur ve olacaktır. Daha önce de söylendiği gibi, AB ve ABD'nin çıkarları farklıdır. AB içerisinde birçok ülke, Rusya ile direkt olarak komşu olmak yerine, ortada tampon bölgenin olmasını istemektedir. Bununla birlikte, Rusya ile ticari iş birliğini artırmak isteyen Almanya, ABD engeliyle karşılaşmıştır. ABD, Rusya'dan gaz alımının durdurulması ve ABD gazının Avrupa'ya satışının yapılması yönünde baskı yapmaktadır. Avrupa ise ABD'nin, 1947'de Marşal Doktrini ile Avrupa ticaretini ele geçirmesinin ardından, başka bir yolla ikinci kez Avrupa'yı kontrol etmesine izin vermek istememektedir. Ticaretin Ukrayna ve Karadeniz üzerinden olmasını isteyen Avrupa'daki bazı analistler, bunu daha da sağlamlaştırmak istemektedir. Rusya'nın ihracatının büyük bir kısmını, petrol ve doğalgaz oluşturmaktadır ("Rusya dış ticaret hacmi, ithalat ve ihracat kalemleri", 2020). Bu nedenle Rusya'nın isteği hem elinde bulundurduğu pazarı korumak hem de Ukrayna'yı elinde tutarak NATO'yu kendi sınırlarından uzaklaştırmaktır. Rusya, elinde bulundurduğu doğalgaz ile ülkenin yumuşak gücü haline gelmiştir. Bu gücü, dış politikada önemli bir stratejik hamle olarak kullanmaktadır. SSCB döneminde Ukrayna içerisinde inşa edilmiş boru hatları, Avrupa'ya petrol ve doğalgaz taşımıştır. Bunlar, 4500 km uzunluğundaki Urengoy-Pomari-Ujgorod, Trans Sibirya Doğalgaz Boru Hattı ve Drujba Petrol Boru Hattı'dır ("Transportation corridors through Ukraine", 2006-2021). Ukrayna'nın enerjide Rusya'ya bağımlılığı, Rusya'nın bu durumdan yararlanmasına ve ülke içerisine nüfuz etmesine yol açmaktadır.

Rusya, Ukrayna üzerindeki etkisini artırmak için bazı konulara öncelik vermiştir. Bunlardan biri, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik dil politikasıdır. Rusya, bu politika ile Rusçayı yaygınlaştırmayı ve Ukrayna toplumunun bu dili bilerek Rus devletine ne kadar yakın olduğunu anlatmayı amaçlamıştır. Bu nedenle ilk olarak, Rusya'nın iç politikadaki dil politikasına değinerek başlamak gerekir. SSCB döneminde bir Ruslaştırma politikası uygulandığı bilinmektedir. Bu politika, SSCB sonrası dönemde de devam ettirilmiş; Rus dilinin, ülkenin her yerinde konuşulması ve

okullarda zorunlu olarak kullanılması, Rusya içerisinde etnik azınlık olan halkların Ruslaşmasını kolaylaştırmıştır. Ukrayna ise Rusya'ya karşı Avrupa odaklı politika izlemenin doğru olacağını düşünmektedir. İki ülke de SSCB sonrasında karşılıklı çıkar ilişkilerini sürdürmüş ve elde edilebilecek kazanımlar için çalışmışlardır.

Ukrayna içinde bu politikayı yürüten Rusya, Ukrayna'da yaşayan Rus halkının özgürlükleri ve Ukraynacanın kullanımını azaltmak için Rusça kullanımına ait politika izlemiştir. SSCB'nin çöküşünden önce, 1989-1990 yıllarında dil yasaları çıkarılmıştır. Bu yasalar, daha önce yapılan hataları düzeltmeyi ve dillerin statüsünü yükseltmeyi amaçlamıştır. Kanun, Ukraynacayı resmi eğitim dili olarak kabul etmiş, ancak doğrudan Rus diline etki edecek kararlar almamıştır. Yasanın 28. maddesine göre, yükseköğretim dili Ukraynaca olmuş; ancak azınlıkların bir arada yaşadığı bölgelerde, yükseköğretim dilinin, etnik azınlıkların dili olması kararı alınmıştır. Bu maddeye göre Rusların çoğunluk olduğu Kırım'da, yükseköğretim dili Rusça olabilmektedir. Ukrayna, Rus dilinin Ukrayna içerisindeki azınlıkların dili olarak kalmasını kısıtlamak için adımlar atmak istemiş, ancak Rusya'nın Ukrayna içerisindeki gücü buna izin vermemiştir.

1996 Ukrayna Anayasasında, "Rusça ve diğer milli azınlık dillerinin serbest gelişimi, kullanımı ve korunmasının devlet güvencesinde olduğu" önemle vurgulanmış; ancak 1989 yılı Diller Yasasında olduğu gibi Rusların çoğunluklu yaşadığı bölgelerde, milli azınlık dili olarak Rusça kalmıştır. Ukrayna devleti, daha sonraki zamanlarda Televizyon ve Radyo Milli Kurulunu kurarak, Rusya'da yayın yapan televizyon ve gazete yayınlarının izlenmesi yönünde karar almıştır. 2007 yılında, Ukrayna'daki sinemalara Ukrayna dilinde yayın yapma zorunluluğu getirilmiştir ("Rus filmleri Ukrayna'da yasaklandı", 2016). Rusya'nın Ukrayna içerisindeki siyasi baskısı ile 2006 yılının mayıs ayında, Ukrayna Paramentosunda Yanukoviç'in partisinin Kırım Temsilciliği, Rusça'nın "resmi dil" ve "ikinci devlet dili" statüsünü tanıyan yasa tasarısını meclise sunmuş, ancak Bölgeler Partisine sadece Komünistler Partisi destek verdiği için karar, oylamada mutlak çoğunluğa ulaşmadan ortadan kalkmıştır. 3 Temmuz 2012 tarihinde, Rusçanın, Ukrayna'nın 27 bölgesinin 13'ünde bölgesel dil statüsü alması; diğer eyaletlerde ise %10 üzerinde talep gelmesi halinde ikinci resmi dil olmasını sağlayan yasa tasarısı kabul edilmiştir ("Law of Ukraine", 2012). Yasaya göre Ukraynaca, ülkenin tek resmi dili olarak kalacaktır. Ukrayna'da bu yasanın kabul edilmesi, halk tarafından protesto edilmiş; Parlamento

Başkanı Vladimir Litvin, yasaya karşı olduğunu söyleyerek istifa etmiştir (“Ukrayna’da ‘Rusça’ gerginliği”, 2012). Ancak Rusya-Ukrayna ilişkilerinin sonraki dönemde kötüleşmesiyle, dil konusu 2017 yılında yeniden tartışmaya sunulmuş; yeni eğitim kanununda, 5-12. sınıflar arasında yabancı dillerden Rusçanın çıkarılması kabul edilmiştir (“Ukrayna’da bütün Rus dilli maktəblər ləğv edildi”, 2020).

Şekil 2: Ukrayna’da Nüfus Dağılımı

Kaynak: (Linguistic Geography, Linguistic map of Ukraine, 2016)

Rusya’nın uyguladığı dil politikası sonucunda, Kırım ve Ukrayna’nın doğu bölgeleri üzerinde Rusya etkisinin arttığı görülmüştür. 2013 yılında artan bu etkinin sonuçları, Ukrayna açısından ağır bir yenilgi; Rusya açısından kazanılan topraklar olarak son bulmuştur. Rusya, uyguladığı dil politikası sayesinde Ukrayna içindeki Rus ve Rus yanlısı nüfusun asimile edilmesinin önüne geçmiştir.

Ukrayna, eski SSCB ülkeleri içinde, Rusya açısından her zaman en önemli ülke olmuştur. Ukrayna, Batı yanlısı politikalar izlemek istemiş; ancak Rusya, Ukrayna topraklarını kendi tarihi toprakları, halkını kendi halkı olarak gördüğünden bu duruma karşı çıkmıştır. Bu nedenle Ukrayna’nın bağımsızlığını, geçici olarak nitelendirmiştir. Rusya, kültürel açıdan çok yakın olduğu Ukrayna’yı, Batı ülkelerine bırakmamak için tüm yolları denemeye hazır olduğunu her fırsatta açıkça ortaya koymuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA-UKRAYNA İLİŞKİLERİ (1991-2000)

Bu bölümde, 1990'larda Ukrayna-Rusya arasındaki sorunlar ve ülkelerin karşılıklı ilişkileri ile ilgili detaylı bilgiler üzerinde durulacaktır. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından ülkeler arasında bir çok kriz ortaya çıkmıştır. Ülkelerin bağımsızlıkları sonrasında meydana gelen değişimler ve bu değişimlerin karşılıklı ilişkilere etkisi incelenmiştir. SSCB döneminden bu yana ortak olarak kullanılan Karadeniz filosu, Nükleer silahların bölüştürülmesi ve iki ülke arasındaki sınırların belirlenmesi sorunları anlatılmıştır. Ek olarak, SSCB döneminde ortak ticari ilişkileri olan iki ülkenin, bağımsızlık sonrasındaki ticari ilişkileri incelenmiştir.

2.1. Rusya-Ukrayna Diplomatik İlişkilerinde Kritik Sorunlar

SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan Ukrayna ve kendisini SSCB'nin halefi olarak gören Rusya arasında diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Bu ilişkiler, 1990'lı yıllarda daha çok SSCB döneminde kurulan ilişkilerin devamı ve SSCB sonrası dönemde yaşanan krizlerin çözümü ile ilgili olmuştur. Batı'nın bölgeye adımı ile ilişkiler yeni bir boyut kazanmıştır. Rusya, Ukrayna'yı kendisine bağımlı halde tutarak Batı'nın bölge üzerindeki etkisini kırmayı hedeflemiştir. Ukrayna ise Batı ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeyi düşünmüştür.

1930'larda Sovyet liderlerinin izlediği akıl dışı asimilasyon politikası nedeniyle, diğer Sovyet ülkeleri gibi Ukrayna'nın 1991'de bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, geçmişte yaşanan sorunlar Rusya ile ilişkilere etki etmiştir. Rusya, ilk başlarda birçok ülkenin kendi ekonomisine yük olduğunu düşünmüş ve önceliklerini belirlemeye çalışmıştır. Ukrayna, Rusya'nın önceliğinde ilk sırada yer almıştır. Ukrayna ile ilk temaslar, Rusya açısından olumsuz olmuştur. Ukrayna, Karadeniz filosu ve nükleer enerji konusunda belli adımlar atarak Rusya içindeki karışıklıktan yararlanmak istemiştir. Ancak Rusya'nın geri adım atmaması sonucunda karşılıklı çıkar uyumsuzluğu ve güvensizlik oluşmuş, sorunların çözülmesi konusunda bir anlaşmaya varılamamıştır. Daha sonra Rusya, Ukrayna'ya gönderdiği doğalgazı kesmekle tehdit edince Ukrayna, geri adım atmak zorunda kalmıştır.

Rusya'nın ilk Devlet Başkanı Boris Yeltsin, Ukraynalı mevkidaşı Leonid Kravçuk ile görüşmesinde, Ukrayna'nın Rusya'ya çok yakın olduğunu belirtmiştir.

Rusya devlet başkanı Yeltsin ve Ukrayna devlet başkanı Kravçuk, Batı ile ilişkileri düzenleyerek ülkelerinin kalkınmasını istemiş, uyguladıkları ekonomik reformlar sonucunda ABD ve AB destekli şirketlerin Doğu bloğuna girmesine izin verilmiştir. Bu durum, Rusya içerisinde milliyetçiler tarafından Batı yanlısı politika olarak görülmüştür. Ancak ABD'nin baskıları sonucunda, her iki ülke de ekonomik olarak Batı ile ilişkiler kurmuştur. Batı, her iki ülkeye yaptığı yatırımlar ile halklara kapitalizmin daha iyi olduğunu göstermek istemiş, böylece sosyalizme yönelmek isteyen düşünceyi bitirmiştir.

Rusya ve Ukrayna, BDT çerçevesinde ekonomik ve ticari olarak karşılıklı iş birliği yapmış, ancak askeri bir ortaklık kuramamıştır. Dönemin Devlet Başkanı Leonid Kravçuk, Batı yanlısı politikalar izlediği için Rusya ile yapılan görüşmelerde sık sık sorunların çözümünden söz etmiştir. Kravçuk'un Batı ile ilişkilerini geliştirmek amacı ile kurduğu temaslar sonucunda, 1994 yılında NATO ile imzalanmış anlaşma, Rusya'nın 1993 yılına kadar izlediği politikanın acı bir sonucu olmuştur. ABD'li politikacı Brzezinski, "SSCB'nin dağılmasından sonra ABD'nin en çok önem vereceği ülke Ukrayna olmalıdır. Eğer Ukrayna'nın ekseni Batı'ya kayarsa Rusya, Ukrayna'sız büyük güç olamayacak ve Asya İmparatorluğu ile yetinecektir." sözleri ile aslında Batı'nın Ukrayna'yı ne kadar önemseydiğini gösterse de ABD, ilk dönemlerde tam olarak Ukrayna'yı hayati alanı olarak görmemiştir (Brzezinski, 2005, s. 82-87). Ancak ABD'nin, Ukrayna ve Rusya ile ayrı ayrı ilişkileri ve stratejileri, Ukrayna'nın 1990'lı yıllarda Rusya'dan tamamen kopmaması ile neticelenmiştir. Çünkü o dönem ABD, daha çok Rusya ile ilişkileri düzenlemeyi planlamıştır. Rusya ise Moskova-Kiev ilişkilerinin, Batı'nın baskısı sonucu eskisi gibi olmayacağını anlamış ve politikasını, Ukrayna'yı ele geçirmek isteyen Batılı ülkelerin hamlelerini engellemek olarak değiştirmiştir. Ukrayna, bu süreçte hem Batı'ya doğru adım atmak hem de Ukraynalı kimliğini yeniden kazanmak için adımlar atmıştır.

Kravçuk döneminde Ukrayna, Batı yanlısı politika izlemek istemiş, ancak Rusya'nın baskıları bu durumu zorlaştırmıştır. Gürcistan ve Beyaz Rusya gibi enerji konusunda Rusya ile problem yaşayan Ukrayna hükümeti, Batı ile pek çok alanda iş birliği yapamamıştır. Kravçuk, Ukrayna'nın Batı ülkeleri arasında tanınması ve nüfuzu için diplomatik alanda çalışmalar yapmış, çok partili sistemi sağlamlaştırmıştır. Ancak Ukrayna'nın 1993 yılında Rusya'ya 2,5 milyar dolar kadar borcunun olması nedeniyle ekonomik alanda sıkıntılar yaşamış, ham madde yokluğundan dolayı üretim düşmüş,

halkın satın alma gücü azalmıştır. Kravçuk'un barış ve istikrar için attığı adımlara rağmen ekonomik sıkıntıların artması, Ukrayna'yı erken seçime götürmüştür. Kravçuk'un yerine Leonid Kuçma başa geçmiştir.

Kuçma'nın ilk dönemde Rusya ile iyi ilişkileri, onun Rusya yanlısı lider olarak anılmasına neden olmuştur. Kuçma'nın hem Rusya hem de Batı ülkeleri ile ilişkilerde denge politikası izlemesi, Ukrayna'nın ekonomik olarak kalkınmasına yardımcı olmuştur. Rusya ile ilişkiler, Kravçuk dönemine göre iyileşmiştir. Yeltsin de Kuçmalı Ukrayna ile devam etmek istemiştir. Kuçma'nın, 1998 yılında AB ile uygulamalı olarak ortaklık ve iş birliği çalışmaları yürütmesi, Rusya içerisinde hoş karşılanmamıştır. Ukraynalı milliyetçiler, Batıya yönelik adımların atılması konusunda Başkan Leonid Kuçma'ya baskı yapmış, ancak Turuncu Devrim'e kadar Batı ile ilişkiler, Rusya'nın istediği düzeyde devam etmiştir. 1990'lı yıllarda Ukrayna ile Rusya arasındaki ilişkiler analiz edildiğinde, 1991-1993 yılları arasında Rusya'nın dış politika stratejisi Ukrayna'yı Batıya itmiştir. 1993 yılında değişen Rus dış politikası sonucunda, Ukrayna'nın Rusya tarafından geri kazanılması için adımlar atılmıştır. 1994-2003 yılları arasında Leonid Kuçma, Ukrayna ile Rusya arasında ikili ilişkilerin iyileştirilmesinde önemli rol oynamıştır.

2.2. Karadeniz Filosu

SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu ile eski Sovyet ülkeleri arasında sorunlar yaşanmıştır. Rusya, bu sorunların en büyüğünü Ukrayna ile yaşamıştır. SSCB'nin ikinci en büyük ekonomisi olan Ukrayna, bağımsızlığını ilan ettiğinde, sınırları içerisinde SSCB'e ait büyük bir Karadeniz filosuna sahiptir. Bu filonun Ukrayna'da mı yoksa Rusya'da mı kalacağı konusu, iki ülke arasında sorunlara neden olmuştur. Bu sorunların çözümünü zorlaştıranlar, Ukrayna içindeki Batı yanlıları ve Rusya içindeki milliyetçi kesimdir. Ukrayna içinde Batı yanlısı kesim Kravçuk'u, Rusya içindeki milliyetçi kesim ise Yeltsin'i eleştirmiştir. Ukrayna ile anlaşmazlıkların yaşanması, BDT içinde başka sorunların ortaya çıkma olasılığını artırmıştır. Bu durum, Rusya'nın Ukrayna konusunda dikkatli davranmasına yol açmıştır. 1992 yılında Karadeniz Volga-Don Kanalı ile Hazar Deniz'ine, Ren-Tuna kanalı ile Kuzey Deniz'ine bağlanması, Karadeniz'in ticari olarak önemini artırmıştır. Buradan ticari pay elde etmek ve ülke için oluşabilecek herhangi bir tehdide karşı bu filoya sahip olmak, Ukrayna'nın birincil önceliği olmuştur. Bununla birlikte, Ukrayna

için filonun Rusya'ya geçmesi, gelecekte Ukrayna için egemenlik sorunları oluşturma riski taşımaktadır. Rusya ise Karadeniz'i hem kendi gölü hem de sıcak denizlere açılan kapısı olarak görmüştür. Bu filo ise Rusya'nın Karadeniz hakimiyetinde, NATO'yu buraya yaklaştırmayacak bir unsurdur.

Sorunun başlangıcı, 1991 yılı Ekim ayında Ukrayna Yüksek Konseyinin, Karadeniz filosunun Ukrayna'da kalmasına karar vermesidir. 6 Aralık'ta ise Ukrayna Yüksek Sovyeti, SSCB Silahlı Kuvvetleri temelinde kendi ulusal silahlı kuvvetlerinin kurulmasını resmi olarak ilan etmiştir (Zaborsky, 1995). Sonrasında Ukrayna içerisinde bulunan 800.000 kara kuvveti ve SSCB'ye ait Karadeniz donanması, Ukrayna'ya tabii olmuştur. Ancak filonun kumandanı İgor Kasatanov, Ukrayna'ya tabii olmamış ve personele, gemilere binip denize açılmalarını söylemiştir. En büyük sorun ise bu filonun merkez üssünün Sivastopol Limanı olmasıdır. Bu limanın da gelecekte hangi ülkede kalacağı sorunu, Kırım'ın yeniden Rusya'nın bir parçası olması ihtimalini doğurmuştur.

Rusya, 6 Şubat 1992 tarihinde aldığı bir kararla, Karadeniz filosunun korunması için her şeyi yapacağını açıkça belli etmiştir. 5 Nisan 1992'de Ukrayna'da Kravçuk, Ukrayna Silahlı Kuvvetlerinin Acil Toplanması İçin Önlemler başlıklı bir kararname imzalamıştır. Kararnamede, Karadeniz filosunun Ukrayna'ya ait olduğu gösterilmiştir. 7 Nisan 1992'de Yeltsin, yeni bir kararname ile Karadeniz filosunun Rusya'nın olduğunu belirtmiştir ("Black sea Fleet a 23 year adventure"). İki ülkenin anlaşamaması, diplomatik çözüm için bir araya gelmelerine yol açmıştır. Taraflar arasında ilk görüşmeler, 29-30 Nisan 1992 tarihlerinde Odessa'da gerçekleşmiştir. Burada, Ortak Komisyon kurulması konusunda anlaşılmış ve Soçi Anlaşması imzalanmıştır ("Chronology for Crimean Russians in Ukraine", 2004). Son durumun tartışıldığı Yalta'da taraflar ikinci kez görüşmüş, komisyon temsilcilerinin raporları ile filonun ortak yönetimine karar verilmiştir.

9 Temmuz 1993'te Rusya Federasyonu Parlementosu, Sivastopol'un Rusya'ya ait olduğunu ve Kırım'ın 1954 yılında Rusya tarafından Ukrayna'ya verildiğini onaylamış, bu durum sonrasında kriz yeniden büyümüştür (Volyanyuk, Dobrovolska, Maiorov, 2019, s. 36). Krizin büyümesi üzerine, Haziran 1993 tarihinde bir anlaşma daha imzalanmış, filonun yarı yarıya bölünmesine karar verilmiş, ancak uygulamada hiçbir ülke bu duruma yanaşmamıştır. Bu durum, ortak olarak alınan karar olsa da ülkeler açısından prestij kaybı olarak görülmesi, bu anlaşmanın uygulanmamasına

neden olmuştur. Eylül 1993'te Kırım'da yeni bir görüşme yapılmıştır. Bu görüşme sonunda sorunun çözülmesine yaklaşılmıştır. Bir anlaşma taslağı hazırlanmış, Rusya'nın filonun kullanımına erişmesine, karar verilmiş ve gelecekte Rusya'nın kiralamalar konusunda Ukrayna ile anlaşması için temeller atılmıştır. Burada, Ukrayna'nın geri adım attığını görmekteyiz. 12 Nisan 1994'te yeni bir anlaşma taslağı oluşturulmuş, Rusya'nın, Kırım'da kiralık üs alması hususunda anlaşma sağlanmıştır. 15 Nisan'da BDT Zirvesi'nde taraflar arasında imzalar atılmış, filonun %85'i Rusya'ya bırakılmıştır. Ukrayna'ya Rusya tarafından filonun %50'nin ödemesinin yapılması konusunda anlaşılmıştır (Kuzio, 2010, s. 12-15). Rusya, politikasını çok doğru şekilde yürütmüştür. Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesi, Ukrayna'da yapılan seçimler nedeniyle geç olmuştur. 1995 yılında Soçi görüşünde anlaşma olmuş, Kuçma iç politikada zor durumda kalmasın diye onaylanma ertelenmiştir.

Başlangıçta Ukrayna'nın politikası, ABD'yi Rusya ile oturulacak masada taraf olarak göstermek olmuştur. Ancak ABD, o dönemde Rusya'ya yaptığı yatırımlarının herhangi bir krizle etkilenmesini istememiştir. Bu durum, Ukrayna'nın planlarını suya düşürmüştür. Rusya, Ukrayna'dan gelecek herhangi bir tehdite karşı borçlarını isteyerek sıkıştırmaya çalışmıştır. Rusya karşısında yalnız kalan Ukrayna'nın, bu anlaşmayı imzalamaktan başka seçeneği kalmamıştır.

Kırım'da da bu dönemde seçimler yapılmış, Ukrayna destekli Bagrov'u yenen Rusya destekli Meşkov, Kırım'ın yeni lideri seçilmiştir. Rusya, Meşkov'un yardımıyla Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasını istemiştir. Ancak ABD'nin tutumunun sert olması, Kırım'ın Rusya'ya bağlanması ile sonuçlanmamış, sadece Sivastopol limanının statüsü konusunda anlaşmaya varılmıştır. Rusya, bu limanı kiralamayı başarmıştır. Meşkov'un Kırım halkının çifte vatandaşlığa sahip olması gerektiğini söylemesi, Kiev'de büyük yankı uyandırmış, Kırım'ın Ukrayna egemenliği alanında olduğu, Kravçuk tarafından dile getirilmiştir.

Mayıs 1997'de Dostluk İş birliği ve Ortaklık Anlaşması ile nihai çözüme ulaşılmıştır. "Filonun %81,7'si Rusya'da kalacak, Sivastopol limanı 2017'e kadar Rusya'ya yıllık 97,75 milyon dolar karşılığında kiralanacak, Ukrayna'ya filo için ödeme yapılacaktır." şeklinde anlaşmanın içeriği belirlenmiştir. Ukrayna'ya ödenecek tutarın büyük bir kısmı, Ukrayna'nın Rusya'ya olan doğalgaz borçlarından silinmiştir. Ayrıca 21 Nisan 2010 tarihinde iki ülke arasında yapılan anlaşma ile Rus deniz

filosunun Sivastopol'da kalma süresi 25 yıl daha uzatılmış, anlaşmaya 2047 yılına kadar 5 yıllık ek opsiyon da eklenmiştir.

2.3. Nükleer Silahlar Konusu

1990'larda Ukrayna ile Rusya arasındaki ikinci büyük sorun, nükleer silahlar konusu olmuştur. Burada da Rusya'nın tutumu, zamanla Ukrayna'yı uzlaşmaya zorlamak olmuştur. SSCB dağılmasından sonra Ukrayna'da kalan 176 kıtalararası balistik füze, SSCB'nin %15'ni kapsıyordu. Rusya'ya tehdit olarak yaklaşık 3.000 nükleer silah, Ukrayna topraklarında kalmıştır. Ukrayna bağımsızlığını ilan ettiğinde, nükleerden arınmış bir ülke olmak istediğini ilan etmiştir. Ancak Ukrayna, Rusya ile yaşadığı krizler nedeniyle, nükleer silahları siyasi koz olarak kullanmayı düşünmüştür. Ukrayna Devlet Başkanı Kravçuk, nükleer silahların aslında pazarlık aracı olmadığını, Batı'nın bu konuda Ukrayna'nın yanında yer almadığı zaman anlamıştır.

ABD'nin, Rusya ile ilişkileri geliştirmek ve ardından Rusya'yı 1947 sonrası AB durumuna düşürerek kendisine bağımlı hale getirme stratejisi, Ukrayna'yı ikinci plana atmasına neden olmuştur. 23 Mayıs 1992 tarihli Lizbon Protokolü'nde, Ukrayna ile birlikte Kazakistan ve Beyaz Rusya Uluslararası Anlaşmaya (START 1) katıldıklarını ve Rusya Federasyonu dışında SSCB döneminden, ülkeleri içinde kalmış nükleer silahlara herhangi bir hak iddia etmeyeceklerini açıkça belirtmişlerdir ("Protocol to the treaty between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the reduction and limitation of strategic offensive arms", 1992, s. 1-6). Mart 1992'ye kadar nükleer silahların %57'si Ukrayna'dan çıkarılmış ve Rusya'ya transfer edilmiştir. 1992 yılında iki ülke arasında Kırım ile ilgili kriz çıkmış ve silahların transferinde aksamlar yaşanmıştır. Nükleer silahların transferinde yaşanan sorunların nedeni, Rusya'nın Kırım üzerinde hak iddiası olmuştur. Daha sonra Ukrayna parlamentosunda START 1 Anlaşmasının onaylanmasıyla, nükleer silahların transferi yeniden başlamıştır.

Ukrayna'nın, Karadeniz filosu konusunda Rusya ile yaptığı görüşmelerde, ABD'yi taraf gösterme isteği olmuştur. Ancak ABD, çıkarları gereği bu durumu kabul etmemiştir. ABD, nükleer silahların iadesi için gerçekleşen görüşmelerde masada yerini almıştır. ABD, nükleer silahlar konusunda Rusya ile aynı tarafta olmuştur. Bu krizde de Ukrayna yalnız kalmıştır. 14 Ocak 1994'te Macaristan'ın başkenti Budapeşte

ABD, Rusya ve Ukrayna Devlet Başkanları düzeyinde nükleer silahların Rusya'ya iadesi ve Rusya'nın bu iade sonrası START 1 Anlaşmasının gereğini yerine getirerek imha edeceğine dair, üçlü bir anlaşma imzalayacaklarını yazılı olarak bildirmişlerdir (Ministerial meeting of the North Atlantic Council/ North Atlantic Cooperation Council, 1994). Aynı zamanda her iki ülke, Ukrayna toprak bütünlüğünün garantörü olmuştur. Nükleer silahlar konusu, ABD'nin desteği ile hızlı bir şekilde çözüme ulaşmıştır.

Sonuç olarak, Ukrayna hükümeti o dönemde nükleer silahlar kozundan yararlanarak, Rusya'ya olan borcundan kurtulmak istemiştir. Ancak Batı ülkeleri bu konuda Rusya'nın yanında yer alınca, Ukrayna daha fazla ekonomik sıkıntı yaşamamak için nükleer silahların iadesine sıcak bakmak zorunda kalmıştır. Ukrayna, nükleer silahlar sorununu çözdükten sonra Rusya ile olan sıkıntılara hızlı bir şekilde son vererek, Batı ülkeleri ile yakınlaşma sürecini hızlandırmıştır. Bağımsızlığını kazanmasından bu yana ilk kez Ukrayna, Batı ülkelerine yönelik dış politika izlemeye başlamıştır. Nükleer silahlar konusunda iki ülke arasındaki krizin sona ermesi, Ukrayna'nın Batı'ya entegrasyon çalışmalarını hızlandırması açısından önemli bir kazanım olmuştur.

2.4. SSCB Sonrası Sınırların Belirlenmesi

1947 yılından itibaren başlayan Soğuk Savaş'ın son dönemleri, SSCB için çok ağır geçmiştir. Bu dönemde, SSCB içinde ayaklanmalar başlamış ve sonucunda komünizm tarafı, kapitalizm tarafına yenilerek 15 yeni ülke oluşmuştur. Aslında yeni oluşan Rusya Federasyonu içinde bazı çalkantılar (mesela Çeçenlerin bağımsızlık isteği) yaşanmış, ancak SSCB'ye bağımsız şekilde Cumhuriyet olarak bağlanmış ülkelerin, ayrılmaları mümkün olmuştur. SSCB'nin devamı olan Rusya Federasyonu'nun kurulmasıyla Boris Yeltsin, ilk Devlet Başkanı olmuştur. Yeltsin'in halk tarafından sevilmesini sağlayan ilk olay, 1991 yılı 17-21 Ağustos arasında Gorbaçova karşı, Sovyetler Birliği Komünist Partisinin sol kanadında yer alan bazı isimlerin darbe girişimini önlemesidir ("Gorbaçova başarısız darbe girişiminin arka planı", 2011). Darbecilere karşı çıkarak onları suçlu ilan etmiş, bu tutumuyla halkın sevilen ismi olmuştur. SSCB'nin dağılması sonrasında birçok sorun ortaya çıkmış, Yeltsin de bu sorunları kısa yoldan çözmek istemiştir. Sorunların birçoğu ise Ukrayna ile olmuştur. Jeopolitik konumu nedeniyle kritik öneme sahip olduğu için Rusya,

Ukrayna'ya karşı atılan adımlarda daha net tavırlar sergilemiştir. Bu sorunlardan biri de iki ülke arasındaki sınırların belirlenmesidir. Ukrayna'nın Rusya sınırı, 2292,6 km (1500 km-kara, 422,2 km-nehir, 3,4 km-göl, 320 km-nehir) uzunluğundadır. Rusya tarafında 62 kontrol noktası (37 karayolu, 15 demiryolu, 7 hava ve 3 deniz) bulunmaktadır. Ukrayna ve Rusya 25 demiryolu, 3 otoyol, 100 yol, 300 toprak yol ve 400 üzerinde yan yol ile birbirlerine bağlanmıştır.

Ukrayna Kuçma döneminde, Rusya ile ilişkilerini stratejik ortaklık ve karşılıklı ekonomik bağımlılık çerçevesinden ilerleterek, geçmişten gelen sorunların üstünü örtmeye çalışmıştır. Ancak Rusya içinde Kırım sorunu ve Ukrayna'nın yeniden Rusya'ya birleşmesi gerektiğine dair sesler dinmemiştir. Rus siyasi elitleri, Ukrayna'nın bağımsızlığını kabul etmekte her zaman zorluklar yaşamıştır. Rusya, sınır konusunda Kiev üzerindeki baskısını artırabilir ve bu durumu kolayca çözebilirdi. Ancak Moskova, bu durumu uzatmayı ve gergin kalmasını seçmiştir. Çünkü 1990'lı yıllarda Ukrayna ile yapılacak anlaşma sonucunda, Rusya'nın çok istediği Kırım Ukrayna'da kalacak ve Rusya ile birleşmesi zor olacaktır. Rusya'da bu anlaşmanın zamanını erteleyerek bu konuda yeni bir pazarlık kozu bulmak istemiştir ("Türkiye-Yunanistan arasındaki en uzun süreli gerginliğin yaşandığı 2020 de neler oldu?", 2020).

Rusya ile Ukrayna arasında devlet sınırı, Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan etmesinden bu yana var olmuştur. Ancak Rusya, sanki anlaşma yokmuş gibi adımlar atmıştır. İki ülke arasında anlaşmalara bakıldığında da bu görülmektedir. 23 Haziran 1992 tarihinde Boris Yeltsin ve Leonid Kravçuk, Dagomys'de eyaletler arası ilişkilerin geliştirilmesi için anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşma, 19 Kasım 1990 tarihinde imzalanan anlaşmanın devamı ve iki ülke ilişkilerinin gelişmesinin, dostça ve karşılıklı yarar şeklinde ilerlemesi için yapılan bir anlaşmadır. BDT çerçevesinde yapılan anlaşmaların kabulünü ve iç hukukun temellerini desteklediklerini ortaya koymuştur. Toplamda 41 maddeden oluşan anlaşma, iki ülke içinde bazı sorunların sonuçlanması ve çözülmesi için atılan adımlardan biridir. Uluslararası standartları karşılayacak şekilde, gümrük kontrollerinin yapılması ve devlet sınırlarının açıklığı ilkesini, her iki ülke korumaya karar vermiştir. Aynı yılın ekim ayında, Yeltsin'in kararı ile Rostov bölgesindeki demiryolu hatları ve havalimanlarında gümrük denetim noktaları oluşturulmuştur. Bu, Ukrayna ile Rusya arasındaki o dönem oluşan, siyasi sorunlardan kaynaklı atılan adımlardan biri olmuştur. Sınır kontrol birimlerinin sayısı, 15 Şubat

1993'te 35'e çıkarıldı. 4 Ağustos 1994 tarihinde Odessa'da, Rusya ve Ukrayna sınır birlikleri arasında etkileşim ve iş birliği hakkında anlaşma sağlanmıştır. Sınır kontrolleri, yalnızca ülkeler arası geçişler zamanı yapılmaya başlanmıştır. Bu iş birliği anlaşması ile kaçakçılık, yasa dışı göç ve suçlar engellenmiştir. 1994 yılında Ukrayna'da cumhurbaşkanının değişmesi sonucunda Rusya, sınırlar konusunda anlaşmalara daha sıcak bakmaya başlamıştır. Bu döneme kadar Rusya, ülkeleri hâlâ Sovyetlerin devamı olarak kurulan BDT'nin sınırları olarak görmüştür. 8 Şubat 1995'te Kiev'de, her iki ülkenin sınır kontrol noktaları karşılıklı anlaşma ile belirlenmiştir ("Agreement between The Government of the Russian Federation and Government of Ukraine on realization of the free trade regime", 1995). Bu anlaşma, ülkeler arasında ticari ve ekonomik iş birliğini artırmak için atılan adımlardan birincisi olarak görülebilir. Anlaşmalar, 1996 yılında eyalet sınırları ile ilgili Ukrayna-Rusya alt komitesinin oluşturulması ile devam etmiştir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi Rusya, Kuçmalı Ukrayna ile iyi anlaşsa da yapılan görüşmelerde anlaşmalar geç imzalanmıştır. Çünkü Yeltsin, Kuçma'nın Ukrayna içindeki konumuna zarar vermek istememiştir. 31 Mayıs 1997 tarihinde iki ülke arasında birçok konunun açıklığa kavuşturulması için "Dostluk, İş birliği ve Ortaklık Antlaşması" imzalandı. Antlaşma içerisinde, sınırların belirlenmesi konusu da vardır.

Kuçma döneminde Ukrayna, Rusya ile ilişkileri daha da geliştirmek için 24 Aralık 2003 tarihinde Kerç Boğazı ve Azak Denizi'nin kullanımı ve balıkçılığın gelişimi ile ilgili ortak anlaşma imzalamıştır ("Rusya ile Ukrayna'yı savaşın eşiğine getiren "Kerç krizi" nedir, nasıl başladı?", 2018). Antlaşmanın içeriği, ülkelerin deniz sınırlarının belirlenmesi, savaş gemilerinin geçişi ve ticari gemilerin seyir özgürlüğü konusunda iç suların (yani sadece iki ülke arasında olan ortak alan) tarihsel statüsünü güvence altına almak ve yeni ortak kararlar çerçevesinde sınırları çizmekten oluşmuştur. Anlaşmada Rusya tarafı, net bir dille ülkeler arasındaki sınırların kara kısmını tartışmayı reddetmiştir. Aynı yıl içerisinde Rusya'nın, Taman Yarımadası'nı Ukrayna'nın Tuzla Adası'na bağlamak amacıyla inşaat çalışmasına başlaması, Ukrayna tarafının tepkisine yol açmıştır. Ruslar, adanın 1920 yılına kadar Taman Yarımadası'na bağlı bölge olduğunu iddia ederken, Ukrayna tarafı, 1954 yılından önce adanın, Kırım Yarımadası'nın parçası olduğunu gösteren, Sovyetler döneminde resmi olarak belirlemiş olan belgeleri göstererek, adaya sınır muhafızlarını çıkartmıştır. Bu durum sonrasında, iki ülke arasında yapılan anlaşmaların ne kadar hassas olduğu

açıkça görülmüştür. Daha sonra 2003 yılı anlaşmasına geri dönülmüş ve ortak bir anlaşma imzalanmıştır. Ancak bu anlaşma, gelecekte doğru uygulanmayarak Ukrayna ile Rusya arasındaki krize neden olmuştur.

2.5. Kırım Sorunu 1990'larda

1990'larda Ukrayna ve Rusya arasındaki en büyük sorunlardan biri Kırım'dır. Kırım'ın Sovyetler döneminde Ukrayna SSC'ye transfer edilmesi, Sovyetler sonrasında Rusya için kötü bir durum yaratmıştır. Rusya'nın Karadeniz'e olan sınırının küçülmesi, geçmişten beri Rus analistlerinin söyledikleri "Karadeniz iç denizimizdir." söylemine ters düşmüştür. Rusya, başlangıçta Sovyetleri yeniden kurma şansını değerlendirirken, Ukrayna ile arasındaki sorunlar nedeniyle oluşan yeni gerçeklikte, Kırım'ın ayrılmasını kabullenememiştir. Kırım Yarımadası'nı yeniden Rusya'ya birleştirmek için yeni planlar yapılmış, ancak 1990'larda ABD'nin kazanmış olduğu Soğuk Savaş'ın izlerini silmek zorunda kalmıştır. ABD, bölgeye hüküm ettiğini her fırsatta belli ediyordu. ABD'nin bu politikası, en son 2. Dünya Savaşından önce Almanya'ya uygulanmış, ardından Almanya yeni bir savaş başlatmıştır. Bu kez bu politika, Rusya üzerinde uygulanmış ve aynı tepki Rusya'dan gelmiştir (ABD'nin Rusya politikasında değişim ve "Doğu Avrupa füze kalkanı projesi", 2009). Rus Analistler, Kırım'ın o dönem geri alınamayacağını 1997 yılındaki anlaşma ile onaylamışlardır. Daha kapsamlı bir plana ve daha uygun bir zamana ihtiyaçları olduğunu düşünmüşlerdir.

19 Şubat 1954 tarihinde Sovyet lider Kruşçev, Ukrayna'nın Rusya'ya katılımının 300. yılı kutlamasında Kırım Yarımadası'nı, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti idaresi altına vermiştir ("Why Did Russia give away Crimea sixty years ago?", 2014). O dönemde, SSCB içerisinde bir toprak parçasının bir ülkeden diğerine verilmesi pratikte bir sorun yaratmamıştır. Ayrıca mantık olarak, Kırım'ın karadan tek bağlantısının olduğu Ukrayna'ya verilmesi çok normaldir. Dünyaya gösterilen görüntü, II. Dünya savaşı sırasında Ukrayna'nın Sovyetlere bağlılığı nedeniyle Kırım'ın, Rusya Sovyet Cumhuriyeti tarafından hediye edilmesidir. Ancak asıl amaç II. Dünya savaşı sonrasında, ekonomik toparlanma döneminde, Kırım'dan geçici olarak kurtulmaktır.

Ukrayna ile Rusya arasındaki Kırım krizinin başlangıç noktası, aslında 1954 yılıdır. Sovyetler Birliği parçalandığı zaman Rusya, Karadeniz filosu konusunda Ukrayna ile diplomatik çatışma yaşamıştır. Rus tarihçiler, başlangıçta Kırım'ın SSCB Anayasası'na uygun olmayan şekilde transfer edildiğini savunmuş, geçersiz olduğunu öne sürmüşlerdir. Daha sonra ise Sivastopol'da bulunan üssün, Rusya'ya ait olduğunu kanıtlamak için 1948'de SSCB arşivlerinde bulunan Sivastopol'un, Kırım Yarımadası'na ait olmadığı ve Rusya'ya bağlılığını gösteren belgelerle aslında Kırım'ın verilmesinin, o dönemki Sovyet iktidarının şahsi girişimi olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Ancak Ukrayna, 1954 yılında SSCB'nin Ukrayna'ya vermiş olduğu Kırım Yarımadası'ndan vazgeçmemiştir. Karadeniz'de Sivastopol üssünü kaybeden Rusya Parlamentosu, bu durumu kabullenmemiş, 1993 yılında Sivastopol'un Rusya'nın bir parçası olduğu kararını kabul etmiştir. Karadeniz, Rusya için hayati bir bölge olduğundan, Ukrayna'nın Sovyet donanmasını envanterine katmasına mücadele etmemiştir. Uzun süren görüşmelerden sonra anlaşma imzalanmış ve Rusya, Sivastopol üssünü kullanmaya devam etmiştir. Ayrıca Rusya, Kırım konusunda Ukrayna'nın onaylanmasını istediği birçok konuya, statükonun kalması gerektiğini vurgulayarak çözüme yanaşmamıştır ("72 yıl önce yaşanan trajedi: Kırım Tatarlarının sürgünü", 2016).

20 Ocak 1991 tarihinde Kırım, Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti statüsünü almıştır. Bu durum, Ukrayna'nın bağımsızlığının ardından Ukrayna içerisinde özerk bir Cumhuriyet olarak devam etmiştir. 1992 yılında Kırım Parlamentosu, Kırım'ın Özerklik durumunu daha da sağlamlaştırmak için ismini "Kırım Cumhuriyeti" olarak değiştirmiştir. Aynı yıl içerisinde Anayasa, Kırım'ın bağımsızlığı onaylanarak Ukrayna'nın bir parçası olduğunu vurgulamıştır. Ancak Ukrayna Parlamentosu, Kırım'ın bağımsızlığını tanımamış ve taraflar Kırım'ın "Özerk Cumhuriyet" olarak kalması konusunda anlaşmaya varmıştır ("Chronology for Crimean Russians in Ukraine", 2004). 1994 yılı şubat ayında göreve gelen Kırım'ın Cumhurbaşkanı Yuriy Meşkov, yeni Anayasa yazmaya karar vermiş, ancak 1995 yılı mart ayında Verkhovna Rada'sı tarafından Kırım Cumhurbaşkanlığı görevi kaldırılmıştır. Rus yanlısı biri olan Meşkov, yarımada bağımsızlık referandumunu düzenlemeyi planlamış, ardından Rusçanın resmi dil, ruble'nin ise resmi para birimi olması konusunda çalışmalar yürütmüştür ("Kiev yönetimi 1994'teki Kırım referandumunu engelledi", 2015). Ukrayna hükümeti tarafından kabul edilmeyen bu durum sonrasında Leonid Kuçma,

Kırım'ın Ukrayna'ya bağı olduğunu gösteren yasa tasarısını Verkhovna Rada'ya sunmuştur. 1998 yılı Aralık ayında yeni Anayasa onaylandı ("Law of Ukraine of December 23, 1998 No/ 350-XIV", About approval of the Constitution of the Autonomous Republic of Crimea", 1998). Ukrayna Hükümeti bu Anayasa ile Kırım üzerindeki haklarını sağlamlaştırmıştır. Bağımsızlıktan sonra jeopolitik öneme sahip yarımada için Rusya ile sorunlar yaşayan Ukrayna, Kırım'ın ilhakına kadar Batı ülkelerinden yeterli destek alamamıştır.

Kırım'ın jeopolitik konumu nedeniyle Rusya, Karadeniz'de Batı ülkelere karşı istediği stratejik üstünlüğü sağlamayı düşünmektedir. Ancak 1990'lı yıllarda Ukrayna ve Rusya arasında Batı'nın güçlü olması ve iki ülkenin ilişkilerine etki edebilmesi, Rusya açısından Kırım'ın yeniden Rusya'ya birleştirilmesini zorlaştırmıştır. ABD'nin önderliği ile NATO bölgede önemli güç olmuş, özellikle Balkanlarda bir sıra işlere imza atmıştır.

2.6. Rusya-Ukrayna Ticari İlişkileri

SSCB içerisinde kurulan sosyalist düzen, ülkeleri ekonomik açıdan birbirine sıkı bir şekilde bağlamıştır. Ticari ilişkiler ise devletler arasında yapıldığı için milletler bu durumdan fazla etkilenmemiştir. Ancak SSCB'nin dağılmasından sonra oluşan kapitalist sistemde, yeni şirketlerin ortaya çıkması ve artık ekonominin tamamen devlet tarafından yönetilememesi, milletlerin bu durumdan daha çok etkilenmesine yol açmıştır. Ukrayna da bu konuda, bağımsızlık sonrası her bir Sovyet ülkesi gibi zorluklar çekmiştir. Daha Batılı ülkelere yatırımlar gelmeye başlamadan önce, Ukrayna'daki bir grup üst düzey yönetici KGB aracılığıyla, AB merkezli firmalar, şirketler ve onların uzantıları ile ilişkiler kurmuştur. Bu şirketler vasıtasıyla Ukrayna'ya, AB mallarını ucuz fiyata getirilmiş ve yüksek fiyata satışlar gerçekleştirilmiştir. Batıdan gelen yatırımlar sonrasında da ülke içindeki yolsuzluklar nedeniyle ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi zaman almıştır. IMF'nin desteği, Ukrayna için kapitalizme alışmakta büyük önem taşımış, ancak ekonominin temellerinin zayıf olması, ticari ilişkilerin daha oturtulamaması ve siyasi istikrarsızlık gibi sorunların olması, serbest piyasa ekonomisine geçişte zorlukların başlıca nedenleri olmuştur. Bu durum karşısında halk zor günler yaşamıştır.

Ukrayna, 1990'ların başında hiperenflasyon görmüştür. Bu durum 1990'ların sonuna doğru düzelmiş, 2001 yılından sonra ise ekonomide yükseliş yaşanmıştır. Bağımsızlığın ilk yıllarında, devlete yakın olan isimlerin zenginleşmesi ve bu isimlerin Ukrayna'da kazandıklarını Batı'ya yöneltmesi, sermaye düşüşüne neden olmuş, bu da ekonomide dalgalanmalara yol açmıştır. 1992 yılında Ukrayna Parlamentosu, ekonomi ile ilgili yeni yasalar çıkarmıştır. Ukrayna da diğer Sovyet ülkeleri gibi kapitalizme geçiş için en kısa yolu seçmiştir. Ukrayna Devleti, kendi vatandaşları dışında yabancı vatandaşlara da Ukrayna içerisinde mülk edinmelerine ve mülkü ticari amaçlar doğrultusunda kullanmasına ilişkin yasa tasarısını onaylamıştır. 1996 yılına kadar yasa çerçevesinde, 40657 kamu işletmesi özelleştirilmiştir. Bazı kömür madenleri de (209 kömür madeninden 42'i) özelleştirilmiştir. Aynı yılda ülkeye, Yabancı Sermaye Yasası doğrultusunda sermaye girişi başlamıştır. 1996 yılında 1 milyar dolar olan yabancı sermaye yatırım stoku, 2004 yılında 6.8 milyar dolara yükselmiştir. Yuşçenko'nun 2005 yılında seçimleri kazanmasının ardından, Batılı ülkelerin Ukrayna'ya olan iştahı daha da artmıştır. Ukrayna'ya yapılan yatırımlar yıllara göre aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir.

Tablo 1. Ukrayna'ya yapılan yatırımların yıllara göre istatistikleri

Yıl	Yatırımlar
1996	1 milyar \$
2004	6.8 milyar \$
2006	16.9 milyar \$
2007	21.6 milyar \$
2010	38.9 milyar \$
2013	51.7 milyar \$
2015	40.7 milyar \$
2018	39.1 milyar \$

Kaynak: ("Ukrayna'nın 2017 Yılı Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri", 2018)

Ancak bu rakamların, Ukrayna gibi bir ülke için çok az olduğunu söylenebilir. Ukrayna'nın Rusya ve AB arasında denge politikası izlemesi ve iç karışıklıklar nedeniyle, Doğu Avrupa bölgesine yönelen sermayenin sadece %3'ü Ukrayna topraklarına girmiştir. 1990'ların ilk yarısında Ukrayna'ya en fazla yatırım yapan ülke, ABD olmuştur. ABD, yatırım dışında Ukrayna'ya yardım edeceğini açıklamıştır. 1994 yılında 700 milyon dolar olarak gösterdiği yardımın, 350 milyon doları ikili ilişkiler, kalanı ise nükleer silahların sökülmesine harcanmıştır ("U.S.-Russia joint statement", 1992). Bu rakam, daha sonra 900 milyon dolar olarak güncellenmesine rağmen, SSCB'den ayrılan diğer 12 devlet arasında en düşük üçüncü yardımdır. Diğer yatırım yapan ülkeler ise sırasıyla Almanya, Rusya, İngiltere ve Hollanda olmuştur.

Aynı durum Rusya tarafından da gerçekleşmiştir. Rusya, ekonomik zorlanmanın önüne geçebilmek için enerji, sanayi ve tarım gibi önemli sektörlerde özelleştirmelere gitmiştir. Özelleşmeler zamanı, işletmelerin birçoğunu Oligarklar devralmıştır. Oligarkların ellerinde bulundurduğu güç, onlara siyasi alanda da özgürlük sağlamıştır. Ancak Rusya'da bulunan doğalgaz, petrol, elmas ve altın rezervleri, ekonomik kalkınmanın hızlı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamıştır. Ayrıca Sovyetlerden kalan askeri teçhizatların satışı ekonomiye can vermiştir.

Rusya'nın ekonomik kalkınmasında, etkenlerden biri de ABD olmuştur. Rusya Federasyonu, 1993 yılına kadar ABD'ye yakın politika izlemiştir. ABD Soğuk Savaş sonrası dönemde, uluslararası güç dengesini korumak için Rusya'nın ekonomik kalkınmasına yardım etmiştir. Ayrıca ABD, SSCB'nin yeniden kurulmasını önlemek için Yeltsin ile anlaşarak Rusya'ya yatırımlar yapmıştır ("U.S.-Russian summits", 2000). Bu yatırımlar, insanlara kapitalizmin aslında sosyalizmden çok daha iyi olduğunu göstermek için yapılmış ve halkın SSCB'nin yeniden kurulması hakkındaki düşüncelerini yok etmiştir. Yatırımlar, Rusya'nın en önemli sektörü olan enerji sektörüne yapılmış, Rus dış politikasının önemli güç kaynağında, artık Batı'nın da eli olmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı Andrei Kozirev, ABD ile Rusya'nın ticaret hacminin artması nedeniyle, Batı'nın mesafeli yaklaşımı bırakması gerektiğini söylemiştir. Yeltsin'in Batı'nın yardımını almaktaki asıl amacı, kısa sürede Rus toplumunu Batı'ya yaklaştırmak, ekonomik, kültürel ve siyasi olarak AB ülkelerinin modelini uygulamak, sanayisi gelişmiş G7 ülkeleri grubuna dahil olmak ve BM, AĞİK, IMF içerisinde yeniden söz sahibi olabilmektir. Bu bağlamda, 1 Şubat 1992'de Camp David Anlaşmasını imzalayarak, ABD ile artık düşman ilişkileri değil, karşılıklı

çıkar ilişkileri kuracağını belirtmiştir (“U.S.-Russia joint statement”, 1997-2001). Yeltsin’in Batı yanlısı politikası, 1993 yılından itibaren değişmeye başlamıştır. Bu tutumu değiştiren ilk sebep, NATO’nun genişleme politikası, ikinci sebep ise Rusya içindeki bir dizi değişikliğe yol açan kararlar (Anayasa krizi, Parlamento seçimleri) olmuştur (“The Creeping Counterrevolution in Russia: Local Resistance to Privatization”, 1992). Değişen politika sonucunda, Rusya ekonomisinde dalgalanmalar yaşanmıştır. 1995 yılında belirli ölçüde sağlanan makro ekonomik istikrar, 1997-1998 yıllarında düşüşe geçmiştir. Ekonomik kriz patlak vermiş, 1998 yılı ağustos ayında 1\$: 6.3 Ruble iken, kriz sonrasında 20 Ruble’ye ulaşmıştır. Bu dönemde, Rus şirketleri kura bağlı olarak ihracata yönelmiştir (“Rusya Ülke Raporu”, 2019, s. 10). Rusya’nın 1996 yılında Avrupa ve Merkezi Asya ülkeleri ile 27.5 milyar dolar, Ukrayna ile 1.2 milyar dolar değerinde ticaret dengesi, Avrupa ve Merkezi Asya ülkeleri ile 62.7 milyar dolar ihracat, 35.1 milyar dolar ithalat, Ukrayna ile 7.5 milyar dolar ihracat, 6.2 milyar dolar ithalat değerleri vardır (“World Integrated Trade Solution”, 1996). Ukrayna ile enerji, tüketim malları ve ham madde üzerinden ticaret yapılmıştır.

Rusya’nın 1993 sonrası dış politikası, eski Sovyet ülkelerini farklı sebeplerle Rusya Federasyonu’na bağımlı hale getirmiştir. Rusya dış politikada, zaman geçtikçe Rusya bağımlılığından kurtulmak için kendi yolunu belirlemeye çalışan ülkeleri, elinde bulundurduğu kartları ya da direkt müdahalelerini kullanarak, yeniden kendi eksenini etrafında toplamayı başarmıştır. Yeltsin, Rusya’nın arka bahçesi ve kırmızı çizgisi olarak gördüğü Ukrayna ile ilişkileri, Kravçuk döneminde istediği gibi yürütememiştir. Ancak Kuçma dönemi, iki ülkenin ticari ilişkileri açısından verimli geçmiştir. Leonid Kuçma döneminde, ticari ilişkilerin artırılması amacıyla 8 Şubat 1995’te, Ukrayna ve Rusya arasında “Gelir ve Mülkün Çifte Vergilendirilmesinden Kaçınma ve Vergiden Muafiyetin Önlenmesine İlişkin Anlaşma” imzalanmıştır (“Agreement between The Government of the Russian Federation and Government of Ukraine on realization of the free trade regime”, 1995). Bu anlaşma karşılıklı ilişkilerin gelişmesinde önemli anlaşmalardan sayılmaktadır.

SSCB sonrası oluşan sınırlarda, Rusya’nın Karadeniz ile sınırları küçülmüş, Ukrayna’nın toprakları içerisinde kalan Kırım, önemli bir stratejik bölge olarak Rusya’nın ilgisini çekmiştir. Geçmişten gelen “sıcak denizlere inme” düşüncesi, Rusya Federasyonu Dış İşleri Bakanının 1993-1995 yılları arasındaki konuşmalarında,

Rusya askerlerinin BDT ülkelerinde olması, bölgelerin güvenlikleri, istikrarı ve en önemlisi Karadeniz'in dost olmayan ülkelere korunması için önem arzettiğini söylemiştir. Bu söylemleri de Batılı ülkelerin dikkatini çekmiş, Rusya gerçekleştirmek istediği politikalarını uygulamakta sorunlar yaşamıştır.

İki ülkenin ticari ilişkilerine baktığımızda, Sovyetler dönemindeki ticari ilişkilerin bağımsızlık sonrası ilişkilere de yansıdığı görülmektedir. Her şeyden önce iki ülkenin zorunlu olmasa da birbirine bağımlı halde olduklarını söylemek gerekir. Ukrayna topraklarının verimli olması, Rusya için ucuz fiyata ve kâr getirecek şekilde bu zenginliklerin kullanımı için önemlidir. Ukrayna topraklarının %55'i ekilebilir arazilerdir. BDT ülkeleri içerisinde ayçiçeği ve diğer bitkisel yağların üretiminde, Ukrayna ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca Ukrayna'da en istikrarlı sektör tarım sektörü olduğunu belirtmek gerekir. 2012 yılından bu yana üretim neredeyse her yıl ortalama %5 oranında artmaktadır. Avrupa'nın iki en büyük çiftliği, Ukrayna'da (654000 h) ve Kernel (615000 h) burada yerleşmektedir. Rusya, topraklarında yetişmeyen birçok ürünü Ukrayna'dan almıştır. Rusya'nın kazanç sağlamak için bu topraklara ihtiyacı vardır. Ukrayna'nın da Rusya'dan gelen doğal gazla ihtiyacı vardır. Rusya, bu durumu çok iyi anlamış ve her zaman siyasi ilişkilerin kötüye gitmesi durumunda doğal gaz kozunu oynamıştır.

Rusya, 1990'lı yıllarda Ukrayna ile SSCB döneminden kalan ticari ilişkilerini korumaya çalışmış, Ukrayna'nın Batı ülkelerine yönelmesine izin vermemiştir. Leonid Kuçma döneminde bu durum daha da belirgin şekilde kendisini göstermiştir. Bunun dışında birçok kez Rusya Ukrayna'ya karşı ticari ilişkiler üzerinden yaptırım uygulamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UKRAYNA’NIN BATIYA ENTEGRASYONU

Bu bölümde, Ukrayna’nın bağımsızlığını kazandıktan sonra Batılı ülkeler ve kurumlar ile ilişkilerinden bahsedilecektir. Bu ilişkilerin, Ukrayna’ya kazanımları ve kayıpları, üstünlükleri ve eksikleri incelenecektir. Rusya Federasyonu’nun, Ukrayna’nın Batı’ya entegrasyonuna karşı tepkileri olmuştur. Ukrayna için Batı ne kadar önemli ise Batı için de Ukrayna bir o kadar önemlidir. Batı’nın Ukrayna üzerindeki etkisi ve stratejisi, Ukrayna’nın Batı ile Rusya arasındaki konumu anlatılmıştır.

3.1. Ukrayna’da Tarihi Bölgeler ve Dış Politika

Ukrayna, bağımsızlığını ilan ettikten sonra kapitalist dünya ile ilişkilerini kurmaya başlamıştır. Ukrayna, bağlarını güçlendirerek Batı ile ilişkilerini istikrara kavuşturmak istemiş ve ilişkileri kesmeden Rusya’nın etkisini zayıflatmaya çalışmıştır. 1991-1997 yıllarında Rusya ile karşılıklı bağımlı olmalarına rağmen aralarındaki soğuk ilişkiler nedeniyle, AB ile yakınlaşmak Ukrayna’ya kazandıracaktır. Ancak Ukrayna’nın Doğusu ile Batısı arasında farklılıklar vardır. Bu farklılıklar, AB ile Rusya arasındaki konumu etkilemiştir.

Şekil 3: Ukrayna İçindeki Farklılıklar

Kaynak: (“What is the possibility that Western Ukraine will become a separate country?”, 2019)

Ukrayna'nın batısında yaşayan nüfusun çoğunluğu Ukraynalı, doğusunda ise Rus nüfusu bulunmaktadır. Rus nüfusun yoğun olduğu bölge, ağırlıklı olarak Rus yanlısı politikaları desteklemektedir. Tarihsel açıdan bakıldığında, Ukrayna topraklarının batısı kısmen liberal olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun altında, doğusu ise monarşik Çarlık Rusyası'nın altında kalmıştır. Bu nedenle, Ukrayna'nın batısı ulus inşasını daha kolay geçmiş ve sivil toplum hızlı bir şekilde gelişmiştir. Doğu Ukrayna halkı, zamanla Ruslaşmış ya da Rusya'nın etkisi altında kaldığından, Ukraynalı kimliğinden uzaklaşmıştır (Kuzio, 2010, s. 2). Ukrayna'nın doğusu ve batısı arasındaki bugünkü farkları oluşturan nedenler, SSCB dönemi yapılan göçler ve Rusya'nın, Ukrayna'nın doğusunda uyguladığı propogandalardır. Çünkü SSCB'den sonra Rusya'da iç politikanın en büyük olayı, milliyetçilik olmuştur. Ukrayna içinde de 1990'larda milliyetçilik artmış, ancak Rusya'nın Ukrayna'nın doğusundaki etkisi azalmamıştır. Ukrayna'nın doğusunda ve Kırım'da milliyetçilik sesini yükseltmeyi başaran Rusya, Ukrayna içindeki bölücülük politikasına zemin hazırlamıştır. Doğu'daki nüfus, herhangi bir başkanlık ya da parlamento seçimlerinde Ukrayna iç siyasetine etki etmeye başlamıştır. Bunun en büyük örneği, 2010 seçimlerinde Ukrayna'nın doğu ve güneydoğudaki dokuz bölgesinde Rusya yanlısı Viktor Yanukoviç'i destekleyenlerin sayısı fazla olmuştur ("Election winner lacks strong voter mandate", 2010). Bu durum, her zaman Ukrayna'nın AB'ye yaklaşması döneminde, Rus yanlısı halkın veya iktidardaki Rus yanlısı kesimlerin muhalefetiyle sonuçlanmıştır. Batı bölgesinde ise Ukraynalı çoğunluk yaşamaktadır. Burada hem AB'nin hem de Polonya'nın etkisi vardır. Ukrayna'nın Batısında yaşayan halk, Batıya yönelik söylemleri ile dikkat çeken politikacıları desteklemiştir. ABD'nin Rusya Federasyonu kurulduğunda, Rusya içindeki SSCB seslerinin bir daha yükselmemesi için kapitalist kuruluşları ve şirketleri toplayarak, yaptığı yatırımlarla söylediği "aslında kapitalizm iyidir, para var, özgürlük var" söylemleri ile uyguladığı politikayı AB, Ukrayna bağımsızlığını ilan ettikten sonra Ukrayna için de uygulamıştır. AB propogandaları Ukrayna'nın doğusun'daki birçok şirket, kuruluş, radyo ve televizyon kanalları ile halkı etkilemiştir. Haber TV, 5 kanal, Viktor Pinchuka ait STB ve StarLightMedia grubu Avrupa yanlısı politikacılara ve partilere çok sayıda haber ve yayınlar yapmaktadır ("Ukraine", 2019).

Ukrayna dış politikada önceliği Batı'ya vermiştir. Bu doğrultuda, ekonomik olarak gelişmek için AB'ye üyelik gerekiyordu. 1993 yılında AB'ye üyelik kriterleri

değişmiş, Kopenhag Kriterleri temel alınmıştır (“Avrupa Birliği Konseyi Kopenhagen Zirvesi sonuç bildirgesi”, 1993). Bu kriterlere uygun olmanın yanı sıra Avrupa ülkeleri ile güçlü ilişkilerin kurulması gerekmektedir. Ancak Avrupa ülkelerinin fikir ayrılıkları yaşaması, AB’ye üye olmak isteyen ülkelerin, alım süresinin uzanmasına yol açmaktadır. Bu durum, Ukrayna için de geçerli olmuştur. AB devletlerinin çıkar çatışması yaşaması, hızlı karar alma sorununu ortaya çıkarmıştır.

Ukrayna, 1994 sonrası dönemde dış politikada, Rusya ile ilişkileri iyi olmayan eski Sovyet ülkeleri ile ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Ukrayna, Gürcistan, Moldova ve Azerbaycan bir araya gelerek 10 Ekim 1997 tarihinde GUAM’ı kurmuştur (“GUAM: History and Institutional formation”, 2017). Bu ülkeler, Rusya’dan veya BDT’den bağımsız olarak, ticari ilişkilerini rahatça kurabilecekleri bir platform oluşturmuştur. 1999 yılında Özbekistan da GUAM’a katılmış, ancak 2005 yılında örgütten ayrılmıştır (“GUAM örgütü: Özbekistan ve gizli perde ABD”, 2018).

Ukrayna, bağımsız bir dış politika için attığı adımlara rağmen, Rusya’nın etkisini kıramamıştır. AB ve NATO ülkeleri ile ilişkileri geliştirmek istemiştir. Ancak Rusya ve AB’nin uyguladığı dış politikalar ile Ukrayna içindeki bölünme hızlanmıştır. Ukraynalı kimliğinin önemi batı bölgelerinde, Rus kimliğinin önemi ise daha çok doğu bölgelerinde hissedilmiştir. Ukrayna’nın dış politikası, Rusya ve Batı ülkeleri ile dengeli olmadığı zamanlarda, iç politikada sıkıntılar yaşamıştır. Bu durum, Ukrayna’nın gelecekte olası bölünme durumuna yol açabilir.

3.2. Ukrayna-Avrupa Birliği İlişkileri

Doğal olarak, Ukrayna Hükümeti ekonomik sıkıntılardan kurtulmak ve Rusya’ya bağımlı Ukrayna’dan, bağımsız Ukrayna olabilmek için Batı ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Bunun için Rusya’ya karşı Avrupa ülkeleri ile yakınlaşmayı düşünmüştür. Ukrayna’nın Avrupa ile bağları, SSCB döneminden başlamıştır. 1 Ağustos 1975’te Finlandiya’nın başkenti Helsinki’de gerçekleşen toplantıya taraf olarak katılmıştır (“Boundy by treaty: Russia, Ukraine and Crimea”, 2014). O dönem Soğuk Savaş dönemi olduğundan AB, SSCB’yi bölmek için içerideki devletleri ayırmak istemiştir. Ukrayna’nın batısında yaşayan halkta Avrupa yanlısı düşünceler, daha Soğuk Savaş döneminin sonlarında oluşmaya başlamıştır. SSCB’nin son döneminde AB, Ukrayna’da etkisini önemli ölçüde artırdı. 1985’ten sonra

Ukrayna halkının büyük bir kısmı, SSCB'nin artık düzgün çalışmadığını ve Avrupa'ya yönelmenin doğru olduğunu düşünmeye başlamıştır.

3.2.1. Ukrayna-AB İlişkileri 1990'larda

Bağımsızlığını ilan eden Ukrayna, 1991 yılının aralık ayında, AB tarafından resmi olarak tanınmıştır. Bu durum, AB ile ilişkileri resmi boyutlara taşımıştır. Ancak ilişkiler, istenilen düzeyde hızlı bir şekilde ilerlememiştir. Bunun en büyük nedeni, Rusya Federasyonu'nun Ukrayna içindeki baskısı olmuştur. Rusya Federasyonu Ukrayna'yı kaybetmek istememiş, 8 Aralık 1991'de BDT içerisine almış ve Ukrayna'nın kontrolünü sağlamaya çalışmıştır (Hüseynov, 2003, s. 388-394). Ukraynalı milliyetçilerin AB'ye yönelimi, Rusya'yı Ukrayna ile 1992-1997 yılları arasında sorunların çözümünde, sert bir çizgi izlemeye zorlamıştır. Ukrayna, AB ve ABD'den sorunların çözümü için yardım istemiş, ancak daha önce de ifade edildiği gibi ABD'nin stratejisi, Rusya'yı uluslararası alanda büyütüp, ABD'nin karşısındaki güç olarak göstererek tek kutuplu hakimiyetini korumak olmuştur. Ukrayna, o dönemde Rusya'ya karşı tek kalmış ve krizler Rusya lehine sonuçlanmıştır. AB ise aralarındaki doğal gaz anlaşmaları nedeniyle, Rusya ile karşı karşıya gelmek istememiştir. Bu durum, bağımsızlığını yeni ilan eden Ukrayna için sonuçları istediği gibi olmayan, anlaşmaları imzalaması ile sonuçlanmıştır. AB, yaptığı stratejinin yanlış olduğunu 2000'lerin başında anlamıştır. Rusya Federasyonu Devlet Başkanı'nın değişmesi sonucunda AB, Rusya'dan bağımlı hale gelmiştir. Modern uluslararası ilişkilerde AB, Rusya'yı kendisine ABD'den daha yakın görmektedir. Bunun sebebi, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana ABD'nin AB üzerindeki baskısı olmuştur. AB, bu baskıdan kurtulmak ve bağımsız politika yürütmek istemektedir.

Ekonomik açıdan bakıldığında, AB'nin Rusya'ya olan doğal gaz bağımlılığının %80'i, Ukrayna üzerinden gerçekleşmektedir. Son dönemde, Kuzey Akımı ve Türk Akımı olmak üzere iki projenin oluşumu bu durumu değiştirirse de Ukrayna'nın ikili ilişkilerde Türkiye ve Hazar Havzası ülkeleri ile yakınlığı, AB'yi değişen dengelerde Ukrayna'dan yararlanmaya itmiştir. Türkiye'de son dönemde Karadeniz'de doğal gaz bulmuştur. Hazar Hafzası ülkelerinde de doğal gaz ve petrol bulunmaktadır. Ukrayna hükümeti de Rusya'ya alternatif olarak enerji sağlayabileceği bir ülke bulmak istemektedir. Ukrayna, Rusya'ya karşı alternatif birliktelikleri kurmaya 1997 yılında başlamıştır. GUAM ile Rusya'ya karşı olan ülkeler bir araya gelmiş, ticari ve enerji

ilişkilerin kurulmasına başlanmıştır. AB de bu gibi kuruluşları desteklemektedir. Çünkü AB'nin, Rusya ile güçlü ve dengeli ilişkiler kurabilmesi için bu kuruluşlar önemli faktördür. Ukrayna içinde, AB'nin sivil toplum örgütleri 2000'li yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Bu kuruluşların amacı, Ukrayna halkını Rusya baskısından uzak tutarak AB'ye yakınlaştırmak olmuştur.

Ukrayna'nın AB'ye entegrasyon çalışmaları sadece siyasi açıdan değil, sosyal açıdan da yürütülmüştür. Ukrayna Devleti, doğu bölgelerdeki Rus nüfusunu Batı'ya entegre edebilmek için Ukrayna dilinin kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Bölgedeki şirketlerde, otellerde, kurumlarda çalışanlar için Ukraynaca zorunlu hale gelmiştir. Ayrıca Rusya Federasyonu'na ait bazı kanalların Ukrayna içinde yayınları durdurulmuş, Rus yanlısı yayın yapan Ukrayna televizyonları kapatılmış ve yaptıkları yayınların bir kısmı kaldırılmıştır. Rusya yanlısı haberler paylaşan, gazete ve uygulamalar da kaldırılmıştır. Ukrayna'nın doğusunda, Ukrayna milliyetçiliğini anımsatan tiyatrolar, oyunlar ve diğer etkinlikler artırılmış, Ukrayna içindeki Rus halkının Avrupa'ya entegrasyonu için Avrupa merkezli sivil toplum kuruluşları açılmıştır. Ancak atılan bu adımlar karşısında, Rusya'nın yeni propoganda eylemleri başlamış, Ukrayna içinde bölücü ve ayrımcı düşüncelerin yaygınlaşması için Rusya yanlısı işler görülmüştür.

Bağımsızlıktan sonra Ocak 1992'de, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansına katılan Ukrayna, Avrupalı kimliğini ve Rusya'dan bağımsız dış politikasını sergilemiştir. Ukrayna'nın AB'ye yaklaşma yönündeki hamleleri, o dönemde Rusya ile arasında sorunlar çıkarmıştır. AB, Ukrayna'nın Rusya ile arasındaki nükleer silahlar sorununu çözüme kavuşturma halinde, Ukrayna'ya ilgisinin artacağını belirtmiştir. O dönemde öncelik Ukrayna değil, Rusya Federasyonu olmuştur.

Mart 1992'de AB, bağımsızlığını kazanmış eski Sovyet ülkeleri ile iş birliği ve ticaretin artırılması konusunda Helsinki Zirvesinde konuşmuş, ancak Ukrayna ile Ortaklık Anlaşması'nın imzalanması Haziran 1994'te, anlaşmanın onaylanması 1998'de gerçekleşmiştir. 1994 yılında Kravçuk, Ukrayna-AB ile ilişkilerin hızlı bir şekilde ortaklığa ve ardından üyeliğe dönüşmesi için hükümetler arası bir komitenin kurulmasını onaylamıştır. 28 Kasım 1994'te Budapeşte'de AB, Ukrayna ile ilişkilerin ticari, siyasi ve kültürel ortaklık için hızlandırdı. Bununla ilgili çalışmalara geçilmesi konusunda, Tutum Belgesi yayınlamıştır ("Vienna document 1994 of the Negotiations on Confidence-and Security-Building Measures", 1994). Ukrayna, Rusya ile yaşadığı

sorunları dikkate alarak dış politikada önceliği AB'ye verdi. Çünkü Rusya'ya karşı denge politikası yürütebileceği tek kurum AB olmuştur. 1996 yılında AB, Ukrayna Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Avrupa ve Transatlantik Entegrasyon Birimini kurmuştur. 20 Kasım 1996 tarihinde AB, Ukrayna ile ilişkileri güçlendirmek için yol haritası yayınlamıştır ("The history of the European Union", 1996). Ukrayna, 1998 yılında AB ile ortaklık ve iş birliği ilişkilerinin onaylanmasından sonra Batı'ya daha da yaklaşmıştır ("The history of the European Union, 1998). 1998 yılından itibaren her yıl AB-Ukrayna arasında bakanlar seviyesinde zirve toplantıları olmuş, parlamentolar arasında değişim programlarının düzenlenmesi başlamıştır. 11 Aralık 1999'da AB konseyi Ukrayna ile ilişkilerin yönlerini ve karşılıklı ilişkilerin amacını destekleyen, ortak strateji belgesini onaylamıştır. Bu belge, Ukraynalı yetkilileri, yatırım yapılacak sektörler ve nelerin düzenlenmesi gerektiği konusunda bilgilendirmektedir.

3.2.2. Ukrayna-AB İlişkileri 2000'lerde

AB-Ukrayna ilişkileri Rusya'nın kontrolü altında ilerlemiştir. Çünkü Ukrayna Devlet Başkanı Leonid Kuçma, Rusya'nın desteği ile Devlet Başkanı olmuştur. Ukrayna'da milliyetçiler, AB ile ilişkiler kesilirse, Rusya Federasyonu'na bağımlı kalacaklarını biliyorlardı. Bu durumun değişmemesi ve en azından denge politikasının yürütülmesi için AB'ye yakın bir liderin Devlet Başkanı olmasını istemişlerdir. AB'nin de desteği, Ukraynalı milliyetçileri harekete geçirmiştir. Ancak 2000 yılında, Rusya ve Ukrayna liderleri arasında görüşme gerçekleşmiş, Ukrayna'nın AB'ye yakınlaşmayacağı ve Rusya Federasyonu'nun izinden gideceği konusunda anlaşma sağlanmıştır. Bu durumun ardından Ukraynalı milliyetçiler, AB'nin ve bazı sivil toplum kuruluşlarının desteği ile Ukrayna'da değişim için çalışmalara başlamıştır. 2003 yılına gelindiğinde, Leonid Kuçma'nın üçüncü dönem cumhurbaşkanlığına aday olmaması ve yerine aday gösterdiği Rusya yanlısı olan Viktor Yanukoviç'in başkan adayı olmasının ardından Ukrayna'da AB destekli bir propoganda başlamıştır. Leonid Kuçma'nın yolsuzluk yaptığı iddiaları ile başlayan propoganda, bazı batılı medya kuruluşlarının bu olayları daha da büyütmesi ve yapılan seçimlerde yolsuzluğun olduğunu savunan muhalefetin Viktor Yanukoviç'e karşı çıkması, yeni bir devrimin başlangıcı olmuştur (Beachain ve Polese, 2010, s. 35). Yüzbinlerce kişi Kiev'de ana meydana toplanmıştır. Gece gündüz süren protestolarda, protestocular mevcut seçimin

tekrarlanmasını ve yolsuzluğun bitmesini istemiştir. Yeni lider, Batı tarafından desteklenen Viktor Yuşçenko olmuştur.

Yuşçenko'nun cumhurbaşkanı olmasının ardından Ukrayna, AB ile ilişkileri hızlı bir şekilde geliştirmeyi planlamıştır. Ancak Rusya Federasyonu'nun elindeki kartlar, Ukrayna Devlet Başkanı'nın değişmesi ile bitmemiştir. 2004 yılında Ukrayna, Avrupa komşuluk politikasına katılmıştır. Bu şekilde AB ile ilişkiler hız kazanmıştır. Ardından 2005 yılında ENP'nin, AB-Ukrayna arasındaki iş birliğinin artırılmasını amaçlayan eylem planını yayınlaması ile ilişkiler daha da gelişmiştir. Burada, Ukraynalı halkın özgür iradeye sahip olması, liberalleşme, ekonomide modernleşme ve rekabetin oluşumu, adaletin ülkenin her yerinde doğru uygulanması, hukunun üstünlüğü, demokrasinin oluşumu, güvenlik ve dış politika gibi önemli konulardan bahsedilmiştir. Ukrayna'nın üyeliği için yapılacaklar listesinin uygulanması, Ukrayna'nın AB'ye daha da yaklaşmasını sağlamıştır. ENP, Ukrayna ile birlikte 16 ülkeyi kapsamıştır (Pentland, 2008, s. 133).

Rusya, bu durumdan çok rahatsız olmuştur. Ancak başlangıçta bir şey yapamamıştır. 2005 yılında, Ukrayna'nın AB ile ticaretinde ithalat 13 milyar euro, ihracat ise 7,7 milyar euro olmuştur. Bu rakamlar, Ukrayna'nın dış ticaretinin %34'ünü kapsamakta ve AB'nin Ukrayna için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. 9 Eylül 2008'de ise AB ile Ukrayna arasında en somut adım atılmıştır. Ukrayna, Dünya Ticaret Örgütü'nün üyesi olmuştur ("Ukraine and WTO", 2019). Bu Ukrayna'nın Batı yanlısı politikasının bir tezahürüdür. Ukrayna, ekonomide reformlar gerçekleştirmek için adımlar atmaya başlamıştır. Yuşçenko döneminde, AB destekli kurum ve kuruluşların, Ukrayna'da etkinliğinin artırması dikkat çekmiştir. AB'nin Doğu ortaklığı projesine destek veren Ukrayna, ticaret hacmini artırmak için çalışmaları sürdürmüştür. 2009'daki AB-Ukrayna Zirvesi'nde, ilişkilerin her iki taraf adına doğru yönde ilerlediği, Hazar havzası ülkeleri ve Gürcistan'la karşılıklı ticarete ortaklığın ve iş birliğinin güçlendirilmesine vurgu yapılmıştır.

2006 yılında Rusya Ukrayna ile doğal gaz konusunda kriz yaşadı ve bu, Ukrayna'nın aslında Rusya'ya bağımlı olduğunu kanıtlamıştır. 2010 yılına gelindiğinde Rusya, Ukrayna'da dengeleri sağlayabilecek ve Rusya yanlısı olabilecek bir ismi desteklemiştir. Bu isim Yanukoviç olmuştur. 2004-2005 yıllarında gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanamayan Yanukoviç, 23 Mart 2006'da başbakanlık seçimi adaylığı olmuş ve kazanmıştır. Başbakanlığı döneminde Yuşçenko

gibi AB'ye yönelik değil, dengeli konuşmalar yapmış ve 2010 yılında seçimlerin ikinci turunda galip gelerek Ukrayna Devlet Başkanı olmuştur. Yanukoviç'in Rusya ile yakın ilişkiler içinde olması, AB'nin seçimlerin ardından Ukrayna ile ilişkilerinde geri adım atmasına neden olmuştur. Yanukoviç, seçimin ardından ilk iş olarak, Rusya'nın Kırım'daki deniz filosunu 2047 yılına kadar uzatan anlaşmayı imzalamıştır.

3.2.3. Ukrayna-AB İlişkilerinde Kriz Dönemi

AB, Yanukoviç'in seçilmesinin ardından Rusya'ya karşı yeni bir politika izlemiştir. İlk önce Rusya'nın Ukrayna'da yıllardır uyguladığı Rus milliyetçiliği propogandalasına karşı, Ukrayna milliyetçiliği propogandasını ortaya atmıştır. Ek olarak, AB ile ilişkilerin geliştirilmesinde, Ukrayna'nın istekli olmadığını birçok kez dile getirmiştir. Aynı şekilde, AB destekli sivil toplum kuruluşları, Turuncu Devrim sırasında olduğu gibi yeniden çalışmalara başlamıştır. 21 Kasım 2013 tarihinde, AB ile ortaklık anlaşması için imzalanması gerekli olan belgeler Yanukoviç'e sunulmuştur ("Ukrayna'nın zorlu AB yolculuğu", 2016). AB, Yanukoviç'in bu belgeleri imzalamasını beklememiştir. Yanukoviç'in belgeyi imzalamaması durumunda, Ukrayna muhalefeti iktidara karşı çıkacak ve Rus yanlısı isimler iktidardan düşürülecektir. AB, bu senaryoyu planlamıştır. Ancak hesaba katmadıkları olaylar ortaya çıkmıştır. Rusya'nın sert güç kullanacağı fikri, AB içinde düşünülmemiştir. Yanukoviç, AB ile ortaklık anlaşmasını ertelemiştir. Bu durumda Ukrayna halkı, muhalefet tarafından protesto için meydanlara yönlendirilmiştir. Ukrayna'da halkın sokaklara çıkması, Rusya'nın planlarını oluşturmasına yardımcı olmuştur. Halk, Rus yanlısı birini devirmek için bir kez daha meydanlara çıkmış, ancak Rusya 2003 yılında yaptığı yanlışları bu sefer yapmamıştır. Protestolar gün geçtikçe artmıştır. Protestocular özgürlük, demokrasi, yolsuzluğa son gibi pankartlarla AB'ye girilmesi gerektiğini, Rusya'nın tutumlarından rahatsızlık duyduklarını belirtmiştir. Bu hareket, tarihe Euromaidan Hareketi olarak geçmiştir. Ukrayna'nın batı bölgelerinde çıkan protestoları, doğu bölgelerinde yaşayan halk desteklememiştir. Bu durum, Rusya'nın doğu bölgeleri üzerindeki etkini ortaya koymuştur. Yanukoviç'in Rusya'ya sığınması ve istifa etmesi ile protestoların işe yaradığını düşünen AB, artık Ukrayna'nın elinde olduğunu düşünmüştür. Ancak Rusya stratejik hamleler yapınca, durum AB aleyhine değişmeye başlamıştır. Ukrayna'nın doğusundaki Donetsk ve Luhansk'ta ayrılıkçı hareketler başlamıştır ("Ukrayna'yı iç savaşa götüren olayların kronolojisi", 2016).

AB bu durumu beklememiştir. Doğu bölgelerdeki olayları, kontrol altına almak gerekmiştir. Rusya, bununla yetinmemiş ve Kırım'ı ilhak etmiştir. Rusya'nın Kırım'ı kendisine bağlaması, Ukrayna ve AB'nin çabalarına rağmen önlenememiştir. Ukrayna'da yeni cumhurbaşkanı, AB yanlısı Petro Poroşenko olmuştur ("Petro Poroshenko to be inaugurated as Ukraine President June 7", 2014). O, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü korumaya çalışmış, ancak başaramamıştır. AB, bu olaylarda açık şekilde Ukrayna'nın yanında yer alamamıştır. Doğal gaz bağımlılığı, bunun en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Ukrayna ise her zaman olduğu gibi doğu komşusuna karşı yalnız savaşmıştır.

Bazı politikacılar, bu olayların öncesinde Rusya'nın Suriye'deki üstünlüğünü ABD'ye bırakmasına dikkat çekmiş ve aslında ABD ile Rusya arasında gizli bir anlaşmanın olabileceği konusunu vurgulamıştır. Ukrayna'nın, Rusya tarafından ilhaka göz yumulmasının bu sebeple olduğu söylenmektedir. ABD'nin Ukrayna konusunda yaptırımlar dışında caydırıcı adımlar atmaması, bu fikri desteklemektedir. AB'nin politikaları ise burada, Ukrayna'yı kaybetmesine yol açmıştır. Rusya, stratejik olarak büyük bir adım atmıştır. AB ise Ukrayna ile Ortaklık Anlaşmasını, Petro Poroşenko zamanında imzalamıştır. 21 Mart 2014 tarihinde anlaşmanın siyasi tarafı, 27 Haziran 2014 tarihinde ise ekonomik tarafı imzalanmıştır ("Eur-Lex", 2014). Bu imzalar, Ukrayna'nın ekonomik açıdan rahatlığını sağlarken, Kırım ve Ukrayna'nın doğusundaki sorunlar, AB'ye girmesinde zorluklar çıkarmıştır. Bu dönemden itibaren Ukrayna'nın batısı ve doğusu arasındaki farklılıklar daha da artmış, batısı AB'ye, doğusu Rusya'ya yakınlaşmıştır.

3.2.4. AB'nin Ukrayna Stratejisi

AB'nin Ukrayna stratejisi, dönem dönem değişkenlik göstermiştir. AB, 1990'lı yıllarda Rusya'ya olan doğal gaz bağımlılığının büyük kısmını, Ukrayna üzerinden temin ettiği için her iki ülke ile ilişkilerde, ABD'nin uyguladığı politikayı izlemiştir. Ukrayna'nın AB odaklı politikasının aksine, aynı istekle Ukrayna ilişkilerine yanaşmamıştır. Bunun birkaç nedeni olmuştur. Birinci neden, ABD'nin Soğuk Savaş'ın başlarından itibaren AB üzerindeki baskısı ve AB politikalarına yön vermesidir. Bunun dışında AB'nin, Rusya ile geçmişten gelen özel bağılıkları ve bağımlılıkları vardır. İkinci neden, Rusya'nın Balkanlar üzerindeki etkisini azaltmak olmuştur. AB, Balkan ülkelerini daha fazla önemsemiştir. Üçüncü neden ise Ukrayna'nın Rusya ile tampon bölge olarak kalması gerektiğini düşünen AB'nin, Rusya ile ilişkilerini bu ülke üzerinden yürütmek istemesidir.

1993 yılında Rusya'da ortaya çıkan yeni siyasi ortamın ardından AB, Ukrayna ile ilişkilerine dikkat etmeyi daha doğru bulmuştur. Ukrayna ile 1994 yılında Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması bu doğrultuda yapılmıştır. Rusya'nın diplomatik baskısı ve Ukrayna'yı kendi ekseninde tutma girişimleri, 1994 yılında Leonid Kuçma'nın Ukrayna Devlet Başkanı olması ile son bulmuştur. AB, bu durum sonrasında Ukrayna ile ilişkilerin geliştirilmesi yönündeki avantajını kaybetmiştir. Ancak Ukrayna'nın jeopolitik konumu, Karadeniz'e kıyısının bulunması, Asya-Avrupa ticaretindeki kilit rolü, AB için büyük önem taşımıştır. AB, Ukrayna'yı Avrupa devlet konumuna getirirse, 5 büyük hedefine ulaşmış olacaktır.

İlk hedef, Ukrayna üzerinden gerçekleşen iletişim ağını kontrol etmektir. Bu sayede, Asya-Avrupa ticaretinin Ukrayna üzerinden gerçekleşen kısmı AB tarafından kontrol edilecektir. Aynı zamanda Uzak Doğu ülkelerinin, AB ile ticaretindeki diğer güzergâh üzerinde etkisini artıracaktır ("Yeni ipek yolunun cazibesi AB'nin başını döndürüyor", 2019). Ukrayna'nın Avrupa ile Asya arasında köprü görevi görmesi, bu bölgeye olan ilgiyi artırmaktadır. AB, bu güzergahı kontrol ederek ticaret hacmini artırmak istemektedir. Ukrayna, jeostratejik konumundan yararlanarak hem Rusya hem de AB ile ekonomik ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Bu şekilde bir tarafa bağımlı kalmak yerine, her iki tarafla dengeli ilişkiler kurmanın doğru olacağını düşünmüştür. Ukrayna, Avrupa'ya ihtiyacı olduğu kadar Rusya'ya da ihtiyacı olduğunu bilmektedir. Rusya'nın elinde bulundurduğu doğal gaz gücü, AB ve Ukrayna'nın Rusya'ya bağımlı kalmalarına yol açmıştır. Son dönemde Rusya ve AB dışında, yeni bir aktör daha

Ukrayna topraklarından yararlanmak istemektedir. Yeni bir proje ile dünya ticaretini canlandırmak isteyen Çin, Ukrayna'yı Avrupa-Asya ticaretinde köprü olarak kullanmak istemektedir.

İkinci hedef, ticari faaliyetler dışında AB için güvenlidir. Ukrayna'da istikrarsızlığın yaşanması durumunda yasadışı göç, uyuşturucu ticareti, kadın ve çocuk ticareti, yasaklanmış ürünlerin Avrupa'ya nakli ve satışı gibi faaliyetler gerçekleşebilir. Bu tür olayların olmaması ve önlenmesi için Avrupa Güvenlik Stratejisinde belirtilen yöntemlerden ilki, AB değerleri içinde ekonomik kalkınmanın sağlanması ve her bir ülke içinde refahın artırılmasıdır. AB, Ukrayna'yı Rusya ile arasındaki tampon bölge olarak da görmektedir. Rusya, arasındaki çıkar çatışmasını Ukrayna topraklarında gerçekleştirmek istemektedir. Ukrayna, iki gücün arasında seçim yaptığı zamanlarda kaybetmiştir. AB'ye yaklaşması sadece kendi üzerinde değil, AB üzerinde de baskının artması ile sonuçlanmıştır. AB ülkelerinin fikir ayrılıkları, Ukrayna topraklarının kaybedilmesine neden olmuştur. Bu nedenle AB, Rusya karşısında doğru politika yürütememiştir. Yuşçenko döneminde, AB'nin Ukrayna'yı Avrupa'ya yaklaştırma çabaları, Rusya ile doğal gaz krizinin yaşanmasına neden olmuştur. Doğal gaz krizi çerçevesinde Rusya, Ukrayna'nın kendisi için ne kadar önemli olduğunu AB ülkelere göstermiştir. Kriz sonrasında Ukrayna'nın, bundan sonra Batı ve Doğu arasında tampon bölge olarak kalacağı görülmüştür.

Üçüncü hedef, Karadeniz'de Rusya'nın üstünlüğünü yok etmek olmuştur. Karadeniz'deki doğal kaynakların ve Karadeniz üzerinden gerçekleşen ticaretin önemi her geçen gün artmaktadır. Rusya'yı doğuya doğru sıkıştırmak, Avrupa'nın güvenliği açısından önemli olacaktır. Ayrıca Karadeniz üzerinden Hazar Denizi'ne elde edilecek çıkış sayesinde Kafkasya'da AB'nin siyasi üstünlüğü artacaktır (Seyaz, 2018, s. 820).

Dördüncü hedef, Ukrayna'nın zenginliklerinden Avrupalı devletlerin ve şirketlerinden faydalanmasıdır. Ukrayna'nın toprak verimliliği, Avrupa için önemli faktördür. Ukrayna topraklarının tarıma elverişli olması, AB'ye büyük katkı sağlayacaktır. Bu sayede AB, Ukrayna'dan daha ucuz fiyata tarım ürünlerini ithal edecektir. Avrupa merkezli şirketlerin, Ukrayna'daki doğal kaynakların işlenmesi ve satışında yer alması ekonomik avantaj sağlayacaktır.

AB'nin stratejisinin önündeki tek engel, sadece Rusya değil aynı zamanda ABD'dir. ABD, 1950 yılında Avrupa'ya uyguladığı doktrinler ile AB ekonomisinin büyük kısmını ele geçirmiştir. Bu nedenle, ABD açısından güçlü bir Avrupa'nın

varlığı, kendi çıkarlarına ters düşmektedir. ABD, 2001 yılından bu yana Ukrayna'ya büyük önem vermiştir. ABD, Rusya'yı köşeye sıkıştırmak ve AB'yi kendisine bağımlı halde tutmak istemektedir. ABD'nin bu stratejisini Rusya ve AB görmüş, Kuzey Akımı ve Türk Akımı projeleri ile Ukrayna'nın ABD için önemini azaltarak, ABD'yi bu topraklardan uzak tutmak istemiştir. Rusya'nın NATO'ya bağlı olarak, kendi güvenliği için Ukrayna'yı elinde tutması zorunludur. Çünkü Rusya'nın NATO'nun genişleme politikasına karşı bir strateji üretmesi gerekmektedir. Bu durumda Ukrayna topraklarını, NATO'ya karşı tampon bölge olarak görmesi en uygun strateji olabilir. AB Ukrayna politikasında, Rusya ve ABD ile dengeli ilişkiler sürdürerek iki büyük gücün çatışmasından kazanç sağlamayı düşünmektedir.

2010 yılında Ukrayna'da Yanukoviç'in seçim zaferinden sonra AB, Rusya'nın Ukrayna üzerindeki etkisini gördü. Ukrayna'nın Rusya için önemini anlayan AB, Ukrayna üzerinden Rusya'ya karşı dış politika yürütmenin doğru olacağını düşünmüştür. Yanukoviç döneminde AB'den uzaklaşan Ukrayna, Rusya ile ikili ilişkilerini geliştirmiştir. 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhakına AB ülkeleri, ABD, Kanada ve Japonya gibi ülkelerle birlikte karşı çıkmıştır. Bu durumun uluslararası hukuka aykırı ve kabul edilemez olduğu ifade edilmiştir. Rusya'ya uygulanan yaptırımlara, G8 üyeliğini askıya alınmasıyla başlanılmıştır ("Rusya'nın G-8 üyeliği askıya alındı", 2014). Bunların dışında AB ülkeleri, AB merkezli birçok şirketin Rusya ile ilişkilerini kısıtlayan kararlar almış ve Rus şirketlerine yaptırımlar uygulamıştır. Temmuz 2014'te AB, finans sektörü ile ilgili yaptırımların bir kısmını duyurmuştur (Conolly, 2014, s. 8).

Rusya'da aynı şekilde Ukrayna ve AB'ye karşı yaptırımlar uygulamıştır. AB, 2014 yılında Riga'da düzenlenen Doğu Ortaklığı Zirvesinde aldığı kararla, Rusya'nın uyguladığı yaptırımlardan dolayı ekonomik sıkıntılar yaşayan Ukrayna'ya, 200 milyon Euro yardımda bulunmuştur. Ek olarak, ekonomik kalkınmayı sağlamak için Ukrayna'nın 15 bölgesinde yerel iş yerlerini, eğitimin ve bölgesel kapasitenin geliştirilmesi amacıyla AB destekli EBRD tarafından yönetilecek, İş Destek Merkezlerinin oluşturulmasını kapsayan, bir diğer yardım daha etmiştir ("Avrupa Komisyonu Basın Duyurusu: AB'den Ukrayna'daki reform gündemine ve ülke ekonomisinin toparlanma sürecine yeni destek", 2015). İki kısımdan oluşan yardımın ilk kısmı, 2014 yılının temmuz ayında, ikinci kısmı ise 2016 yılında Ukrayna'ya hibe edilmiştir ("AB'den Ukrayna'ya mali yardım", 2016). AB-Ukrayna Ortaklık

Anlaşmasının ticari tarafı DKSTB, 1 Ocak 2016 tarihinde uygulamaya başlamıştır. Ortaklık Komitesi'nin hazır ve çalışır durumda olduğu vurgulanmıştır ("EUROPEAN COMİSSİON", 2016, s. 2). 2017 yılı Avrupa Komisyonu raporunda, Ukrayna'nın iç ve dış zorluklara rağmen ekonomik açıdan yapılan reformlar sonucunda, ilerleme kaydedildiği belirtilmiştir ("EUROPEAN COMİSSİON", 2017, s. 1). Bunlardan başka, Ukrayna vatandaşlarının AB ülkelerine vizesiz geçişini sağlamak amacıyla, 11 Haziran 2017 tarihinde vizesiz seyahat uygulamasına başlanmıştır ("Ukrayna vatandaşları için AB'ye vizesiz seyahat başladı", 2017). Ukrayna hükümeti, 2021 yılında sosyal yardım ve maaşlarda artışlar gerçekleştirerek, ekonomik kalkınmayı hızlandırmak ve 2022 yılında Avrupa standartlarına geçişi sağlamayı düşünmektedir. Ayrıca Ukrayna, AB'ye üyelik için 2024 yılında başvuru yapmayı planlamaktadır ("2024'te Ukrayna AB'ye katılmak için başvuracak", 2019). Bu yardımlar sayesinde Ukrayna ekonomisinde reformlar yapılmış ve canlanma görülmüştür.

Sonuç olarak AB, Ukrayna'yı Rusya'ya karşı elinde koz olarak bulundurmak istemektedir. Ukrayna'ya yapılan yardımlar ile aslında ekonomik olarak Ukrayna'yı AB'ye bağımlı yapmayı hedeflemektedir. Ukrayna'nın jeostratejik konumu, AB'yi bölgedeki çıkarlarını uygulamak için dikkatli olmaya itmiştir. AB, Rusya'ya karşı olan eski Sovyet ülkeleri ile ilişkilerini geliştirerek her bölgede denge politikası yürütmektedir. Ukrayna'nın Avrupa'ya komşu olması, onu bu ülkeler içerisinde en önemli ülke yapmaktadır.

3.3. Ukrayna-NATO İlişkileri

Ukrayna, bağımsızlığını ilan ettikten sonra Devlet Başkanı Kravçuk ile Batı'ya entegrasyon yapmaya başlamıştır. Ekonomik olarak, Ukrayna'nın Avrupa Birliği'ne ihtiyacı vardır. Bu doğrultuda, ilk olarak ilişkilerini AB ile kurmuştur. Ancak güvenlik konusunda NATO'ya ihtiyaç duymuştur. Bunun en büyük nedeni Rusya'dır. Baltık ülkeleri, SSCB'nin çöküşünden sonra NATO'ya üye olmuştur. Bu sayede, Rusya'dan uzaklaşmayı başarmıştır. Ancak Ukrayna'nın Rusya'ya bağımlılığı bu durumu zorlaştırmıştır.

Ukrayna'nın NATO ile ilk görüşmeleri, 1993 yılında başlamıştır. 1994 yılında Ukrayna, "Barış İçin Ortaklık" programına katılan ilk BDT üyesi olmuştur ("Ortaklık yoluyla güvenlik", 2005, s.25). Bu dönemde Rusya ile bazı krizleri vardır ve bu krizleri

çözmenin yolu, Batı ile ilişkileri güçlendirerek denge politikası izlemekten geçmiştir. Ukrayna, NATO ile ilk iş birliğini 1995 yazında, Kharkiv içme suyu felaketinin önlenmesi ve sel yardımına adına yapmıştır (“Ortaklık yoluyla güvenlik”, 2005, s.30). Bu görüşmeler, Ukrayna adına iyi geçmiş ve Batı ile ilişkilerde ilerleme sağlanmıştır. Ancak Ukrayna’da, Leonid Kravçuk dönemi bitmiş ve yeni Devlet Başkanı Rusya yanlısı, Leonid Kuçma olmuştur. Kuçma, dengeli bir politika yürütüleceğini belirtmiş olsa da Rusya’ya yakınlığıyla bilinmemiştir. Yeltsin, Kuçma döneminde Ukrayna ile sorunların bir çoğunu Rusya lehine sonuçlandırmıştır. Kuçma döneminde, Ukrayna-NATO ilişkileri Kravçuk döneminde olduğu gibi ilerlememiştir.

Ukrayna’nın NATO’ya katılımı hakkında ilk konuşan isim, ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher olmuştur. Ukrayna’nın Avrupa’nın bir parçası olduğunu ve Ukrayna ile NATO çerçevesinde ilişkilerin kurulması gerektiğini söylemiştir. 7 Mayıs 1997’de Kiev’de, NATO Bilgi ve Belgeleme Merkezi açılmıştır (“Ortaklık yoluyla güvenlik”, 2005, s.25). Bu merkez, iki taraf açısından da şeffaflığı artırmayı hedeflemiştir. 9 Temmuz 1997’de Madrid’de, NATO-Ukrayna Tüzüğü yayınlanmıştır (“Ortaklık yoluyla güvenlik”, 2005, s.7). Burada, NATO ve Ukrayna arasında bir ortaklık, siyasi ve güvenlik alanında birlikte çalışma mekanizması oluşturulmuştur. Bu belge, NATO’nun Ukrayna’nın güvenliğine, toprak bütünlüğüne ve egemenliğine önem verdiğini göstermektedir. Daha sonra Ukrayna’da, NATO ile ilişkileri yönetecek komisyon kurulmuştur. Ukrayna, NATO için stratejik konuma sahip ülke olmakla ve aynı zamanda Kafkaslar ve Orta Asya’ya açılan kapıdır. Burada ticaret ne kadar önemliyse, bu ticaret oluşmasında güvenlik de bir o kadar önemlidir. NATO, Ukrayna’nın Karadeniz’de ticaretini ve Asya ile bağlarını kontrol etmek istemiştir. Ukrayna, stratejik olarak enerji koridorunda olduğu için ABD, bu koridorun kontrolünü Rusya’ya bırakma niyetinde değildir.

3.3.1. Ukrayna-NATO İlişkilerinde 2000-2010

Rusya’da Vladimir Putin’in iktidara geldikten sonra Kuçma, Batı ile ilişkileri tamamen koparma noktasına gelmiştir. 2002 yılında Ukrayna ile Batı arasındaki ilişkiler gerilmiştir. Bunun nedeni, Putin’in Ukrayna’yı kırmızı çizgisi olarak görmesidir. Daha sonra Leonid Kuçma’nın, NATO’nun Irak’a yönelik Eylem Planı’nı kabul etmesi ve Irak’a asker göndermek istediğini açıklaması, ilişkileri eski haline

getirmiştir. Aynı yılda NATO-Ukrayna ilişkilerinde Eylem Plan'ı yayınlanmıştır (“NATO-Ukraine Action Plan”, 2012).

2004 yılında Ukrayna'da gerçekleşen devrim sonrası hem NATO'nun hem de Ukrayna'nın ilişkileri yeniden kurma arzusu buzları eritmiştir. Yuşçenko'nun NATO üyeliğine verdiği destek, ilişkilerin hızla gelişmesini sağlamıştır. Ancak Yuşçenko döneminde, Rusya'nın bölücü politikası nedeniyle Ukrayna, NATO ile ilişkilerde yol alamamıştır. 6 Mayıs 1997'de Ukrayna'da NATO'ya katılım için anket yapılmış, oyların %37'si lehine, %28'i aleyhine, %34'ü ise kararsız olduğu yönünde cevaplamıştır. 2002 yılında 2 milyondan fazla insanın imzaladığı dilekçe ile Ukrayna'nın, NATO'ya katılması yönünde referendum çağrısı yapılmıştır. Ukrayna'da muhalefet de NATO'ya üyelik için adımların atılması gerektiğini savunmuştur. 2007 yılında yine %57,8'lik oranda Ukrayna halkı, referandum fikrini desteklemiştir. Elbette buna karşı çıkanların sayısı az sayılmayacak kadar büyük bir oranı (%38,6) kapsamıştır. Bu oran, Rusya'nın 2003'ten beri Ukrayna'da geniş çaplı propoganda faaliyetleri yürütmesini göstermektedir. 2016 yılında Ukrayna'daki Razumkova Sosyal Araştırmalar Merkezi tarafından yapılan bir başka araştırmaya göre halkın %72'si, NATO'ya katılıma olumlu bakmaktadır (“Ukrayna'da NATO anketi, halkın %72'i olumlu bakıyor”, 2016). 2018 yılında, Ukrayna Temel Bilimler Akademisi Enstitüsü'nün araştırması gerçekleşmiştir. Bu araştırmaya göre Ukraynalıların, %47,9'u Avrupa Birliği'ne, %39,6'ı NATO'ya katılıma olumlu bakmaktadır (“Ukraynalıların yaklaşık yarısı AB ve NATO'ya katılma konusunda olumlu”, 2018).

2008 yılında ABD Senatörleri Barrack Obama ve John McCain, Ukrayna'nın NATO üyesi olmasını önermişlerdir. Aynı yıl, Bükreş'teki NATO Zirvesi'nde, Ukrayna ve Gürcistan'a üyelik teklifi konusunda fikir alışverişinde bulunulmuştur. Ancak dönemin NATO Genel Sekreteri Jaap de Hoop Scheffer, iki ülkeye de üyelik teklif edilmeyeceğini, ancak bir gün bu ülkelerin NATO'nun bir parçası olacağını söylemiştir. Ardından kasım ayında yapılan röportajda Yuşçenko “Biz elimizden geleni yaptık, bundan sonrası müttefiklerin iradesine bağlıdır.” demiştir. Aralık ayında NATO Genel Sekreteri, Ukrayna'nın üyeliği için gereken şartları yerine getirmesine yardımcı olacağız demiş, Yıllık Ulusal Program hazırlamıştır. 2009'da NATO'nun yeni Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen, Brüssel'de NATO ülkelerinin Savunma Bakanları düzeyinde gerçekleşen görüşmelerde, “Ukrayna'nın iç reformunu

gerçekleştirmek ve NATO'ya üyelik için gereken şartların yerine getirilmesi yönünde oluşturulan yıllık programın, NATO standartlarına uygun ve doğru şekilde yürütülmüştür. Bu şekilde ilerlersek yakın gelecekte Ukrayna'yı aramızda görebiliriz'' demiştir.

3.3.2. Ukrayna-NATO İlişkilerinde 2010-2021

2010 yılında, Rusya yanlısı Yanukoviç Ukrayna'da Devlet Başkanı olmuş ve NATO'ya üyelik konusu gündemden kaldırılmıştır. Yanukoviç'in Rus yanlısı olması, Ukrayna'nın NATO üyeliğini imkansız kılmıştır. NATO, Rusya'ya Ukrayna üzerinden darbe vurmaya istemiş, ancak Rus yanlısı Yanukoviç'in cumhurbaşkanı olması sonucunda gerçekleşmemiştir.

NATO ile ilişkileri, 2010 yılından itibaren tatbikatlar düzeyinde, dengeli bir şekilde ilerlemiştir. 3 Haziran 2010 tarihinde Viktor Yanukoviç "Avrupa Atlantik üyeliğine ve NATO üyeliğine entegrasyon" hedefini, ülkenin ulusal stratejisinden çıkarılması yönündeki tasarımı önermiştir. Bu tasarımı, Ukrayna Parlamentosu kabul etti. Bu yasanın kabul edilmesinin ardından, Ukrayna'nın herhangi bir askeri bloğa üye olması engellenmiştir. Avrupa entegrasyonu ise Ukrayna'nın ulusal güvenlik stratejisi olarak kalmıştır. Bu durum, ABD'nin isteğine uygun olmamıştır. Ancak Rusya'nın, Ukrayna'daki güç gösterisi olmuştur. Ardından 24 Haziran 2010 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından, NATO ile yıllık ulusal iş birliğine ait Eylem Plan'ı onaylanmıştır ("NATO enlargement: Avoiding the next missteps", 2021). Bu planın onaylanması, hiçbir bloğa üye olamayacak Ukrayna için iş birliğinden başka bir şey ifade etmemiştir. Yanukoviç'in Ukrayna'da Devlet Başkanı seçilmesi, Batı'nın çıkarları ile uyumsuzdur.

ABD, 2014 yılından itibaren Rusya-Ukrayna arasında oluşan krizler nedeniyle Ukrayna ordusunun geliştirilmesi ve kapasitesinin genişlendirilmesi için destek vermiştir. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin ardından Karadeniz'de güçlenmesini önlemek amacıyla, Gürcistan-Ukrayna arasındaki denizlerde iş birliği anlaşmasını hızlandırmıştır. Temmuz 2016'da Varşova Zirvesi'nin ardından NATO, Ukrayna'ya pratik destek ve Kapsamlı Yardım Paketi (CAP) aracılığıyla ekonomik destek sağlamıştır ("Relations with Ukraine", 2021). Zirvede, devletin ve toplumun direncini güçlendirmek ve dezenformasyona karşı mücadeleyi sürdürmek amacıyla, NATO-

Ukrayna Hibrit Savaşla Mücadele Platformu kurulmuştur (“Statement of the NATO-Ukraine Commission”, 2019). 7 Şubat 2019’da Ukrayna Parlamentosu, NATO üyeliğini öngören anayasa değişikliğini onaylamıştır (“Ukrayna Anayasası değişti, AB ve NATO üyeliği kapısı aralandı mı?”, 2019). Bu değişiklik, Ukrayna’yı Batı bloğuna yaklaştırdı. Eylül 2020’de Ukrayna Devlet Başkanı Zelenski, yeni Ulusal Güvenlik Stratejisinde, NATO ile ayırt edici ortaklığın geliştirilmesini amaçlayan belgeyi onaylamıştır (“Relations with Ukraine”, 2021).

NATO, Rusya’nın bölgede güç kazanmasını önlemek için Ukrayna ile her alanda iş birliği yapmayı hedeflemiştir. Rusya’nın 2014 yılında Kırım’ı ilhak etmesinin ardından, NATO’ya doğuya doğru genişlemeyi durdurun mesajını vermiştir. Rusya’yı her fırsatta kışkırtmaya çalışan NATO, bölge üzerinden Rusya’ya ekonomik darbe indirmeyi hedeflemiştir. Rusya’nın bölgedeki askeri hareketliliği Karadeniz’i savunma ve milli çıkarlarını korumaya yönelik olsa da atılan adımların birçoğu, Balkan ülkeleri ile ilişkileri germektedir. NATO’nun uygulamaları Rusya’yı bölgede sıkıştırmak üzerine yapılmaktadır.

3.3.3. NATO’nun Ukrayna Stratejisi

Bilindiği gibi NATO’nun kuruluş amacı, SSCB’ye karşı Soğuk Savaş kazanmaktır. Ancak 1991’de, SSCB’nin Soğuk Savaş kaybetmesinden sonra NATO’nun çalışmasında değişiklikler olmuştur. NATO artık terörizme, yasadışı olaylara ve savaşların durdurulmasına yönelik çalışmalar yürütecektir. NATO, savaşlara Barış Gücü olarak katılmayı amaçlayan yeni yol haritası hazırlamıştır. Eski Sovyet ülkelerini ise kendi içine katmayı planlamıştır. NATO, Avrupa’da 20. yüzyılda yaşanmış savaşların, bir daha yaşanmasını önlemek için Sovyet kuvvetlerini Varşova Paktı ülkelerinden çıkarmış ve bu ülkelerin askeri kuvvetlerinin sayısını, Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması çerçevesinde, zaman içinde düşürmüştür. Ek olarak, nükleer savaşların önlemek için START Anlaşmalarına bu ülkelerden bazılarını dahil ederek nükleersizleştirme politikası izlemiştir. SSCB’den ayrılan ülkelerden, Kazakistan ve Ukrayna’da var olan nükleer silahların iadesi ve yok edilmesi için görüşmeler yapılmış ve NATO’nun istediği şekilde sonlandırılmıştır.

ABD, NATO çerçevesinde 1991-2000’li yıllar arasında Avrupa’yı yeniden tasarlamaya başlamıştır. Avrupa’da, ülkelerin ekonomik olarak birbirlerine olan

bağımlılıkları artırılmıştır. Bu sayede, Avrupa'da savaşların çıkması önlenmiştir. Sovyetler Birliği'nden ayrılan ülkeler komünizmden uzaklaştırılmış ve Rusya Federasyonu içinde ABD destekli reform hareketleri başlatılmıştır. Bu reformların sonucunda Rusya, nükleer silahların geliştirilmesi ile ilgili çalışmaları arka plana atmıştır. Yeni sistem, liberalizm örnekleri üzerinde kurulmaya başlamıştır. Kollektif savunma ve kollektif caydırıcılığın temelleri atılmıştır. Yeni sisteme göre Avrupa'da herhangi bir ülke savaşa meyletmeye kalkarsa, savaşa meyilli olan ülkeye karşı, ülkeler birlikte hareket edecektir. ABD, yeni bir strateji ile AB'yi kontrolü altına almıştır. Soğuk Savaş döneminde Avrupa'da kurulan ABD üstleri, yerini NATO üstlerine bırakmıştır. Böylece ABD, NATO adı altında Avrupa'daki askeri varlığını sürdürebilecektir.

NATO, Ukrayna ile ilişkilere farklı bir çerçeveden bakmıştır. Diğer ülkeleri birliğe katılacak ülke gibi gören NATO, Ukrayna'yı Rusya ile Avrupa arasında tampon bölge olarak görmüştür. Rusya ise o dönemde zayıf ekonomisi nedeniyle istediği hedeflere ulaşamamıştır. ABD, Ukrayna'da Rusya'nın söz sahibi olduğunu bilmiştir. Rusya'nın Ukrayna üzerindeki etkisini kırmak için ABD merkezli şirketleri, ekonomiyi kaldırmak amacıyla Ukrayna'ya göndermiştir. Bu şirketler, Ukrayna'da halkın gıda, ilaç, giyim sektörlerine girerek Batı yanlısı propogandaya başlamıştır. Ayrıca ülkede gazeteler ve medya organları ile Batı yanlısı yayınlar yapılmıştır.

NATO, Doğu'ya doğru genişleme politikasında, Ukrayna'yı arka plana atsa da kontrolü tamamen Rusya'ya bırakmak istememiştir. Amerikalı politikacı Brzezinski'ye göre "Ukrayna konusunda ABD'nin hızlı davranması gerek, çünkü Ukrayna'nın Batı'ya geçişi durumunda, Rusya sadece kara devleti olarak kalacak ve zayıflayacaktır." 1999 yılında Rusya'da Yeltsin'in iktidarı bırakması, Batı ülkelerini Ukrayna konusunda hızlı davranmaya itmiştir. Ancak NATO Baltık ve Balkan ülkelerini, bir bir NATO üyesi olarak kabul etmesine rağmen, Ukrayna ve Gürcistan'ı üye olarak kazanamamıştır. 2002 yılında, Kuçma'nın liderliğinde Ukrayna, "Ukrayna'nın NATO Stratejisi Hakkında Senedi" kabul etmiştir. Bu stratejinin kabulü, NATO'ya üyeliğin başlangıcı olarak algılanmıştır. 2003 yılında NATO'nun Irak operasyonunu destekleyen Ukrayna, 1800 kişilik askeri birliği Irak'a göndermiştir. Ukrayna, NATO'nun barış koruma programlarında da aktif olarak katılım sağlamıştır ("Ukrayna ve Azerbaycan'dan Irak'a asker", 2003).

Ancak NATO'nun 2002 Prag ve 2004 İstanbul Zirvelerinde, Ukrayna'nın Batı'ya yönelik attığı adımlara rağmen, Eylem Planı'nı açıklamaması dikkat çekmiştir. Bunu yaparken NATO, Kuçma'sız bir Ukrayna istediğini açıkça ortaya koydu. Çünkü Kuçma, 2000-2001 yıllarında Rusya ile Askeri İş birliği Anlaşmaları imzalamıştır. Bu anlaşma, NATO'nun Ukrayna'ya yaklaşmasını engellemek ve Batı ile ilişkilerin tıkanması için Rusya tarafından atılan adımlardan biri olmuştur. ABD, Kuçma'nın Ukrayna cumhurbaşkanlığından gönderilmesi için Ukrayna'da bir dizi çalışmalar yürütmüştür. ABD'nin bu çalışmalarda, George Soros'un sivil toplum örgütlerini kullandığı düşünülmektedir. Soros, Financial Times dergisinde Kuçma'yı kınayan ve Batı'nın, Kuçma'nın eylemlerine bir çözüm bulması gerektiğini savunan fikirler söylemiştir.

NATO, Kuçma'yı devirmek için Ukrayna içinde poropoganda yapmaya başlamıştır. Seçimler öncesinde, Başkan Leonid Kuçma'nın telefon görüşmelerinin kayıtları basına sızdırılmıştı. Daha sonra Ukrayna'daki seçim sahtekârlığı, halkın meydanlara inmesine neden olmuştur. Ardından Batı, Yuşçenko'ya desteğini bildirmiştir. Yuşçenko'nun görev süresi boyunca, Batı yanlısı politikaları izlenmesi, Rusya tarafında tedirginlik oluşturmuştur. "NATO ile birlikte hareket edecek olan Ukrayna, hem ekonomik hem de askeri olarak güçlenecektir." düşüncesi, Yuşçenko döneminde çok daha inandırıcı ve mümkün gözükmiştir.

2005 yılından bu yana Ukrayna-NATO ilişkileri hızlandırılmış, diyalog çerçevesinde ilerlemiştir. Yuşçenko, bir an önce Ukrayna'yı NATO üyesi yaparak Rusya sorunundan kurtulmak istemiştir. Yuşçenko, Rusya'nın doğalgaz tehdidini, NATO sayesinde savunacağını düşünmüştür. Ukrayna'dan geçerek Avrupa'ya giden doğal gazın Rusya tarafından kesilmesi, AB ülkelerinin tepkisine yol açmıştır. Nisan 2008'de Bükreş'te yapılan, NATO-Rusya Zirvesi'nde konuşan Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, NATO'nun Ukrayna politikasını açıkça eleştirmiş ve bu durumun devam etmemesi için uyarılarda bulunmuştur ("NATO'da genişleme sansıcı", 2008). Putin konuşmasında, Ukrayna'da yaşayan 17 milyon Rus vatandaşı olduğunu belirtmiş ve Ukrayna'nın Batı'ya entegrasyon yapmasının doğru olmadığını söylemiştir. Konuşmada, Ukrayna topraklarının geçmişte Rusya'nın bir parçası olduğunu da belirtilmiş ve Kırım sorununu tekrar gündeme getirmek istemiştir. Bu görüşün ardından AB ülkeleri, Ukrayna konusunda Rusya ile karşı karşıya gelmek

istememiştir. 2010 yılında NATO'nun Lizbon Zirvesi'nde, Ukrayna ile ilgili konular konuşulmuş, birliğe katılımına sıcak bakıldığı sezilmiştir.

NATO'nun Rusya'ya karşı attığı adımlara rağmen, AB ülkeleri arasında Rusya'ya karşı ortak fikir birliği sağlanamamıştır. AB ülkelerinde milliyetçiliğin yükselişi, NATO ile anlaşmazlıklara yol açmıştır. Fransa, AB NATO'su kurulması gerektiğini belirtmiş ve bu fikir, birçok AB ülkesi tarafından onaylanmıştır. Fransa'nın AB ordusu kurma fikri, Amerika'nın tek kutupluluğunun sonu olduğu algısını oluşturmuştur. Ancak Amerika kadar Rusya da Avrupa ordusu fikrine karşı çıkmaktadır. Ukrayna-Rusya krizlerinde, AB ülkeleri arasında fikir ayrılıkları ve anlaşmazlıklar yaşanmış, bu durum NATO içinde de görülmüştür.

Poroşenko döneminde Ukrayna, NATO ile ilişkileri geliştirmeyi amaçlamıştır. NATO, Ukrayna ile 2014 sonrasında birçok ortak projeye başlamıştır. 40 Çok Yıllı, 7 İleri Araştırma Çalıştayı ve 2 İleri Eğitim Kursları olmakla toplam 49 proje Ukrayna ile birlikte yürütülmüştür. Ayrıca Ukrayna, NATO'nun Barış ve Güvenlik için Bilim (SPS) programından en fazla yararlanan ülke olmuştur. Bu program kapsamında, Ukraynalı görevliler siber savunma ve mayın temizleme gibi birçok teknik bilgede kendilerini geliştirmiştir. NATO, Ukrayna'nın güçlenmesi için Savunma Eğitimi Geliştirme Programı (DEEP) çerçevesinde, 2015 yılında Ukrayna'ya göndermiş olduğu 60 kişilik uzman ekip ile Astsubay Kolordusu oluşturmuştur. Burada 360'tan fazla Ukraynalı akademisyen yetiştirilmiştir ("NATO's support to Ukraine", 2016, s. 3). NATO, bu projeler ile Ukrayna ordusunu güçlendirmeyi amaçlamıştır.

Poroşenko sonrasında iktidara gelen Zelenski, NATO ve AB'ye üyelik için çalışmaları sürdüreceğini belirtmiştir. Ukrayna'nın Batı'ya ihtiyacı olduğunu bilen Rusya, uyguladığı hibrit savaş kapsamında, AB ve NATO ile yapılan anlaşmaları ve ekonomik büyümeyi teşvik edecek reformları engellemek ve istikrarı bozmak istemiştir ("NATO's Ukraine challenge Ukrainians want membership, but obstacles abound", 2019). NATO, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı yürüttüğü hibrit savaşı engellemek için çalışmalar yapmış ve Ukrayna'nın yanında olduğunu, ortak şekilde düzenlenen proje ve tatbikatlarla göstermiştir.

2013 yılında Ukrayna'da gerçekleşen olaylardan sonra Rusya'nın yaptığı hamlelere karşı NATO, bir dizi önlemler almıştır. Ukrayna sınırında bulunan ülkelerde asker sayısını artırmış, Karadeniz ve Ukrayna sınırında askeri ve keşif uçuşları gerçekleştirmiştir ("ABD askeri haritası yenilenirken: Karadeniz", 2019). Baltık

lkelerinde de askeri tatbikatlar yaplm, ancak Rusya'ya etkili olmamıştır. Rusya'ya yaptrmların uygulanması konusunda, NATO lkeleri birlikte hareket etmiş, zamanla dolar yükselmiş, petrol fiyatları ise de geçmiştir. Bu durum Rusya ekonomisine büyük darbe vurmu olsa da Putin bu durumu açmak için Çin, İan, Hindistan gibi ülkelerle i birliği yapmıştır. Batılı analistler, ABD'nin bu tutumunun, Rusya'nın Çin'e yaknlamaya yönlendirdiğini söylemiş, ABD-Rusya ilişkilerine önem verilmesi gerektiğini vurgulamlardır. Rusya ise Ukrayna'nın kırmızı çizgisi olduğunu, sınırlarına Batı'yı yaklatırmayacağını ve olası bir savaş durumunda, sert güç kullanmaktan çekinmeyeceğini açıkça belli etmiştir. Ukrayna ise iinin zor olduğunu ve Rusya'ya karşı Batılı devletlerin yerine, doğru strateji yürüten ülkelerle ilişkileri kurmanın uygun olacağını anlamtır.

Ukrayna bağımsızlığından sonra birçok alanda, özellikle de ekonomik olarak Rusya'ya bağımlı kalması ve bu bağımlılığı kıramaması nedeniyle, Rusya'ya karşı reaksiyon göstermekte zorlanmtır. Rusya ile denge politikası yürütmek istediği için NATO lkeleri ile yaknlamayı amalam, ancak istediği desteği yeterince grememitir. Ukrayna'nın batısı ve doğusu arasındaki farklılık nedeniyle, seçilen cumhurbaşkanına bağımlı olarak i ve d politika dönem dönem değişime uğramtır. 2016 yılından itibaren NATO'nun, Karadeniz bölgesinde etkinliğini artırması sonrasında, Ukrayna Rusya'ya karşı daha sert reaksiyon göstermeye balamtır. Ancak bu reaksiyon, Rusya'nın Donbass ve Kırım zerindeki etkisini kırmaya yetmemitir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UKRAYNA-RUSYA İLİŞKİLERİ (2000-2010)

Bu bölümde, 2000-2010 yılları arasında Rusya ve Ukrayna'da değişen iktidar sonrasında ülkelerin karşılıklı ilişkileri, Ukrayna'da Batı'nın rolü ve Rusya'nın Ukrayna stratejisinden bahsedilecektir. Rusya'nın, Ukrayna'yı enerji konusunda uluslararası alanda itibarsızlaştırmaya çalışması ve Ukrayna'nın buna tepkisi incelenmiştir. Yuşçenko dönemi Ukrayna dış politikasına, AB ve Rusya'nın etkileri ve Rusya'nın Ukrayna seçimlerinde rolü anlatılmıştır. İki ülke arasında enerji krizi dışında ekonomik çıkarların da ne kadar önemli olduğu 2006-2010 yılları arasında görülmüştür.

4.1. Vladimir Putin dönemi Rusya-Ukrayna ilişkileri

1999 yılında Rusya'da Batı yanlısı politikaları ile bilinen Boris Yeltsin, yeni yıl kutlamalarından önce televizyona çıkarak görevi bırakacağını açıklamıştır. Rusya Anayasasına göre, başbakan geçici devlet başkanı olmuştur. Eski KGB çalışanı Vladimir Vladimirovich Putin, o dönemde Rusya'da başbakandır. Yeltsin'in Çeçen-Rus Savaşı'nda doğru adımları atamaması, Rusya içindeki desteğini düşürmüştür. Putin'in gelişinden sonra ülkede değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. İlk iş, Rusya içindeki Oligarkları devletle birleştirmek ve medyanın kontrolünü ele geçirmek olmuştur. Yani, Putin'in önceliği Rusya içindeki düzeni sağlamak olmuştur. Bu sebepten dolayı, Batı'nın Ukrayna'daki etkisi 2000'li yılların başlarında artmıştır. AB'nin Ukrayna üzerindeki etkisi ticaretle açıkça görülmüştür. 2000 yılında Ukrayna'dan Rusya'ya yapılan ihracat %26'dan %23'e düşmüş, ithalat %45-%50 arasında sabit kalmıştır. Ukrayna, tarım ürünlerinin büyük kısmını Rusya pazarında satmıştır. Ancak Ukrayna enerji konusunda Rusya'ya bağımlı kalmıştır. Doğal gazın %75'i, petrolün %80'i Rusya'dan ithal edilmektedir (Szeptycki, 2008, s. 32).

Vladimir Putin, Ukrayna'yı KGAÖ içine almak istemiş, ancak 2003 yılında çıkan kriz sonucunda başaramamıştır. Rusya, BDT üzerinden eski Sovyet ülkelerini bir arada tutmaya çalışmıştır. Ukrayna'da Devlet Başkanı'nın Rusya yanlısı birisi olması, Putin'in bu dönemde elini güçlendiren en büyük etkendir. Kuçma, her zaman Rusya ile ilişkileri ön planda tutmuştur. 25 Ocak 2000'de Moskova'daki BDT toplantısı Devlet Başkanları düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu toplantıda liderler ortak

kararlar almıştır (“Commonwelath of independent states”, 2011). Toplantı sonunda, eski Sovyet Cumhuriyetlerinde Rusça öğretiminin devam etmesi konusunda anlaşma sağlanmıştır. Ancak Ukrayna’da, Batı yanlısı kesim Avrupa’ya entegrasyonun zorunluğu olduğunu düşünüyordu. Rusya, Kuçma döneminde Ukrayna ile uzun vadeli anlaşmalar imzalamış ve olası bir Batı yanlısı hükümetin iktidara gelmesi durumunda kendisini garanti altına almıştır.

Putin, Rusya’nın BDT ülkeleriyle ticari ilişkilerini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Böylece bu ülkeler, yeniden Rusya’nın etkisi altında girecektir. Kuçma döneminde, Rusya ile Ukrayna arasında ticari ilişkileri geliştirmek amacıyla imzalanan, diğer önemli anlaşmalardan biri de uzay-roket ve roketçiliğin geliştirilmesi ve işletilmesi için iş birliği anlaşması olmuştur. Bu anlaşma ile karşılıklı malların serbest dolaşımına karar verilmiştir. Bu anlaşma, 9 Ağustos 2003 tarihinde imzalanmıştır. Aynı yıl Beyaz Rusya’nın da katılımı ile ticaret Anlaşması imzalanmıştır (“Free trade agreement between Ukraine, Belarus, Kazakhstan and Russian Federatsion, Agreement on establishing the common economic zone”, 2003).

Putin için Ukrayna, önemli bir stratejik bölgedir. Bu nedenle Ukrayna, Rusya’nın kırmızı çizgisidir. Ancak Putin’in yeni olduğu zamanlarda Batı, Ukrayna üzerindeki etkisini artırmıştır. 2002 yılında Batı yanlısı kuruluşlar, sivil toplum örgütleri, medya ve birçok siyasi kişi üzerinden, Rusya’nın Ukrayna üzerindeki etkisi protesto edilmiştir. Bu protestolarda, Rusya’nın Ukrayna politikası nedeniyle AB’ye girememesinin yanı sıra yolsuzluk ve demokrasinin olmaması gibi konulara dikkat çekilmiştir. Batı’nın Kuçma’sız Ukrayna isteği sonuç bulmuş ve Ukrayna konusunda ilk kez kaybetmiştir.

4.1.1. Turuncu Devrim

Leonid Kuçma döneminin sonlarında Ukrayna, Batı’nın radarına girmiştir. Batı Rusya’nın yeni iktidarını beğenmemiş ve Ukrayna üzerinden Rusya’yı sıkıştırmayı düşünmüştür. Bu doğrultuda, Rus yanlısı Leonid Kuçma’nın yerine, Batı yanlısı bir liderin iktidar olması gerekmektedir. Ancak Rusya’nın Ukrayna üzerindeki etkisinin büyük olması iktidarın normal yollarla değiştirilmesini zorlaştırmıştır.

AB, Ukrayna içinde muhalefeti birleştirerek iktidara karşı çıkmaya hazırlanmıştır. Ukrayna Sosyalist Partisi Başkanı Oleksandr Moroz ve Ukrayna Komünist Partisi

Başkanı Petro Symonenko ile bir araya gelen Viktor Yuşçenko ortak bir bildiri ile iktidara karşı çıktıklarını açıklamıştır. 2004 yılında Leonid Kuçma, yeniden başkan adayı olmayacağını açıklamıştır. Ancak Kuçma, kendi yerine Rus yanlısı Viktor Yanukoviç'i aday göstermiştir.

Ukrayna'da seçimlerin ilk turu yapılmış, sonuçlar 1 hafta sonra belli olmuştur. İlk turda adaylar seçim barajını geçememiştir ("Ukrayna'da seçimlere protesto", 2004). Yuşçenko'nun seçimi kazanacağı görülmüş, ancak Rusya duruma müdahale ederek ikinci turda hile yapılmasına karar vermiştir. 21 Kasım 2004 tarihinde ikinci tur seçimleri yapılmış, Viktor Yanukoviç %49,4, Viktor Yuşçenko %46,6 oy almıştır ("Ukraine Election for President", 2004). Ukrayna seçimlerinde hile yapıldığı gerekçesiyle, Kiev'de halk meydanlara çıkmıştır. Ukrayna Merkez Seçim Komisyonu, seçim sonuçlarının ardından halkın meydanlara çıkmasına ilişkin açıklamalarda bulunmuş ve seçim sonuçlarının yenileneceğini belirtmiştir. Ancak Ukrayna içindeki kaos bitmemiştir. AB, Ukrayna'daki olayların üzerine Javier Solana'yı Kiev'e göndermiştir (Javier Solana EU High Representative for the CFSP, had "very productive" talks in Kiev", 2005). Litvanya ve Polonya Cumhurbaşkanları da taraflar arasında arabuluculuk rolünü üstlenmiştir. Hatta bu görüşmelere eski Devlet Başkanı Leonid Kuçma da katılmıştır.

Ukrayna'da hiç kimse Turuncu Devrim sırasında büyük bir halk toplanması olacağını düşünmemiştir (Kurth ve Kempe, 2005, s. 8-9). Ordu ve güvenlik güçleri protestoculara karşı güç kullanmıştır. Leonid Kuçma krizin çözümü için cumhurbaşkanlığı dönemini bir süreliğine sürdürüp, Yuşçenko'ya başbakanlık teklif etmiş; Yuşçenko bunu kabul etmemiştir. Timoşenko ve Yuşçenko'nun sert ve populist konuşmaları ile şiddetlenen gösteriler 26 Aralık tarihine kadar devam etmiştir. Almanya ve Fransa bu olaylara müdahil olmak istememiş, ancak Ukrayna'da oluşan yeni gerçeklik, işlerine gelmiştir. Rusya, gerçekleşen devrim sonrasında Ukrayna üzerindeki etkisini artırmayı düşünmüştür.

Ukrayna'da gerçekleşen olayların ardından AB ülkeleri, AGİT ile gözlemci heyetini Kiev'e göndermiştir. Rusya'nın Fransa ve Almanya'ya yönelik baskısının ardından, AB Parlamentosu'nda aktif olan iki ülke, parlamento adına Yuşçenko'ya adaylığını çekmesi konusunda uyarılarda bulunmuştur. Ancak Batı, olaylara kendi penceresinden bakmış ve Ukrayna halkının iradesinin her şeyden önemli olduğunu vurgulayan tipik açıklamalar yapmıştır.

Ukrayna'da gerçekleşen olaylarla ilgili, AB ülkeleri arasında fikir ayrılıkları olmuş, ülkeler Rusya ile karşı karşıya gelmek istememiştir. Ancak AB, Yuşçenko'nun Ukrayna'da Devlet Başkanı olmasının ardından, Ukrayna'daki gücünü ve etkinliğini büyük ölçüde artırmıştır. Amerika da bu seçimlerin standartlara uygun olmadığını savunmuş, Ukrayna'ya yeniden seçimin yapılması konusunda çağrıda bulunmuştur. Rusya, Ukrayna'da gerçekleşen seçimlerde Yanukoviç'i desteklemiştir. Rus yanlısı televizyon kanallarında, gazetelerde ve sokaklarda Yanukoviç'e destek kampanyaları ve Yuşçenko'ya yönelik karalama kampanyaları yapılmıştır. Putin, Rusya'da iktidara geldiğinden bu yana en büyük yenilgisini tatmış ve bu durumu kabullenmek istememiştir. Ukrayna Parlamentosu, seçimlerin geçersizliğini 255 milletvekilinin oyu ile kabul ederek tekrarlanmasını onaylamıştır. 26 Aralık 2004 tarihinde, Ukrayna halkının %77'sinin katılımıyla seçimler tekrarlanmıştır. Ukrayna'da 10 Ocak 2005'te Merkez Seçim Komisyonu, oyların %51,99 alan Yuşçenko'yu, resmi olarak Devlet Başkanı ilan etmiştir. Yanukoviç oyların %44,20'sini alarak ikinci olmuştur ("Results of Ukraine elections", 2005). Böylece, halk tarafından desteklenen aday seçimi kazanmıştır.

Rusya, seçimlerin tekrarlanmasına karşı çıkmış, ancak tekrarlanan seçimlerin ardından, Yanukoviç'in kaybetmesi ile Ukrayna üzerindeki etkisini az da olsa kaybetmiştir. Moskova Ukrayna'da gerçekleşen devrim için Batı ülkelerini suçlamıştır. Devrimi "anti-demokratik" olarak nitelendirmiştir. Batı'yı protestocuları desteklemek ve Ukrayna'nın iç işlerine karışmakla suçlamıştır. Batı'nın SSCB sonrasında ilk kez Rusya'nın çıkarlarına ters olarak uygulamaya çalıştığı politika Ukrayna özelinde gerçekleşmiştir. 2000 sonrası Rusya için hayati çıkar alanı olarak görülen Karadeniz bölgesine Ukrayna üzerinden girmeye çalışan ABD'nin önünün kesilmesi Putin iktidarının en önemli meselesi olmuştur. Putin, Ukrayna'daki olayların ardından, bölge üzerindeki etkisini artırmayı hedeflemiştir. Rusya'nın eski Sovyet ülkelerinde etkisi çok büyüktür. Bunu 2006 yılında Ukrayna'da yapılan Başbakanlık seçimlerinde, Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kaybetmiş Yanukoviç'i başbakan yapması ile kanıtlamıştır.

Ukrayna'da gerçekleşen olaylar, Rusya'yı korkutmaya yetmiştir. Olayların ardından Kremlin'de en çok konuşulan konu Kazakistan, Kırgızistan ve Ermenistan'da böyle bir devrimin olması durumunda, sonra nasıl bir tepki verileceği olmuştur. Gürcistan'da, 2008 yılında Batı'nın provokasyonlarına karşı yapılanlar ortadadır

(“Rus-Gürcü savaşı”, 2008). Gürcistan, 2008’den sonra Rusya’ya bağımlı hale geldi. Rusya, Turuncu Devrim’den sonra güvenlik stratejisini ve kırmızı çizgisini netleştirmiştir. Ayrıca Rusya’nın, Ukrayna ve Gürcistan’da gerçekleşen Renkli Devrimlerden sonra ABD ile ilişkileri kötüleşmiştir. Ukrayna, Turuncu Devrim’in ardından AB’ye üye olacağını düşünmüş, ancak Rusya’nın baskısı sonrasında Ukrayna’da ekonomik krizler yaşanmıştır.

Ukrayna’da AB’nin ABD ile ortak hareket etmemesi, Ukrayna’yı Rusya karşısında yalnızlaştırmıştır. Çünkü AB, Ukrayna’yı en azından yakın gelecekte kendi içine almayı düşünmemektedir. ABD ise Avrupa’daki dengeyi korumak için Ukrayna’dan yararlanmayı düşünmektedir. Ukrayna’nın AB ve Rusya arasındaki konumu, ABD’nin her iki tarafa etki edebilmesini sağlamaktadır.

4.2. Viktor Yuşçenko Dönemi Rusya ve Batı Arasında Ukrayna (2005-2010)

2005 yılında halkın desteğiyle, Yuşçenko cumhurbaşkanı olmuştur. Rusya’dan uzaklaşarak Avrupa ile yakınlaşmak isteyen Ukrayna halkı, Yuşçenko’yu desteklemiştir. Halk, Yuşçenko’nun AB’ye yönelik politikasını beğenmiştir. Seçimlerde, Ukrayna halkının iradesi galip gelmiştir.

Ukrayna halkı, Yuşçenko’nun sadece iyi bir konuşmacı olduğunu, 2008 sonrası anlamıştır. Çünkü Yuşçenko, planladığı birçok hedefi gerçekleştirmemiştir. Bunun iki nedeni olmuştur. İlk nedeni, Rusya’nın Ukrayna’yı Batı’ya bırakmak istememesidir. Yuşçenko ilk olarak, AB ile ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. AB’nin 2005 yılında yayınladığı eylem planını uygulamaya koyan Yuşçenko, 2006 yılında Rusya’nın sert tepkisiyle karşılaşmıştır (“Ukrayna-Rusya krizi endişelendiriyor”, 2006). Rusya, Ukrayna ile enerji krizi yaşamış, daha doğrusu bu kriz için zemin hazırlamış ve Ukrayna’ya Rusya’ya bağımlı olduğu konuları hatırlatmıştır. Kriz sayesinde Avrupa Birliği uyarılmıştır. AB, böyle bir olayla ilk kez karşılaştığından, geri adım atmak zorunda kalmıştır. AB, 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya’yı üye devlet statüsüne getirmesi, Ukrayna’yı AB’ye üye olma konusunda cesaretlendi. Ancak AB’ye üye olmak için can atan Ukrayna’nın AB tarafından oyalanması, Yuşçenko’nun Ukrayna içindeki nüfusunu düşürmüştür. AB ülkelerinin ortak karara varamaması, Ukrayna’nın kaybedilmesine neden oldu. İkinci nedeni, Yuşçenko’nun basit sorunlarda bile Rusya’ya karşı çıkması olmuştur. Rusya’ya bu kadar karşı çıkması, Ukrayna içindeki

Rus azınlığın hoşuna gitmemiştir. Yuşçenko'nun Rusya karşıtı sert söylemleri, Ukrayna içindeki bölünmeyi artırmıştır.

Yuşçenko'nun eski rakibi Viktor Yanukoviç, Rusya'nın desteği ile 2006 yılında Ukrayna Başbakanı olmuştur. Bu durum, Rusya'nın yeniden Ukrayna'da güçlenmeye çalıştığını göstermektedir. Yuşçenko, Ukrayna'nın doğusunun Batı'ya entegrasyon yapması gerektiğini savunmuştur. Ancak Rusya, Yuşçenko'nun adım atmasından önce Ukrayna ile kültürel bir anlaşma imzalamıştır. Bu kapsamda Ukrayna topraklarında, kültürel mirasın korunması amacıyla 22 Aralık 2006 tarihinde, Rusya Federasyonu Kültür ve Kitle İletişim Bakanlığı ile Ukrayna Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında karşılıklı iş birliği konusunda anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmada, Rusya'da olan Ukrayna'ya ait, Ukrayna'da olan Rusya'ya ait müzik, sanat, tiyatro, kütüphane ve müze gibi kültürel mirasların korunması yönünde, adımların atılmasının gerekliliği belirtilmiştir. Bu anlaşma sayesinde, Ukrayna'da olan değişimden sonra, Rus azınlığa karşı gerçekleştirilecek asimilasyon çalışmalarının önüne geçilmiştir.

2006 yılında Başbakanlık görevine getirilen Yanukoviç, Rus yanlısı olmasına rağmen, konuşmalarında Yuşçenko'ya göre daha dengeli bir politikacı olduğunu kanıtlamıştır. Bu dönemde, Ukrayna'da cumhurbaşkanı ve başbakan arasındaki politik fark açıkça görülmektedir. Devlet içindeki bu durum, ülke geneline yayılmıştır. Devlet politikasında, istikrarsızlık ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, Bizim Ukrayna partisinden 11 milletvekili, Rusya'nın baskısı nedeniyle Bölgeler partisine geçiş yapmıştır. İstikrarsızlığı engelleyemeyen Yuşçenko, Rusya'nın gücünü net bir şekilde görmüştür.

Ukrayna'da 2006 yılında bir dizi değişiklik olmuştur. Bu değişiklikler ile Ukrayna'da, başbakanın yetkileri artmıştır. Yuşçenko, Parlamento ve başbakanın uyguladığı politikanın tersini uygulamaya çalışmış ve ülke ekonomisini zarara uğratmıştır. Yuşçenko, Rusya'nın Ukrayna üzerindeki etkisini kırmak amacıyla 2007 yılında Parlemantoyu feshederek erken seçim kararı almıştır. Yuşçenko'nun amacı, Bizim Ukrayna partisinin parlamentodaki sandalye sayısını artırmak olmuştur. Ancak 30 Eylül 2007 tarihinde yapılan seçim, Yuşçenko'nun istemediği şekilde sonuçlanmıştır. Seçimde en çok sandalyeyi %34,37 oy ile Ukrayna bölgeler partisi almıştır. Yulia Timoşenko bloğu, %30,71 oy ile ikinci olmuştur. Buradaki en büyük etkenlerden biri, Timoşenkon'un kararsızlığı olmuştur. Turuncu Devrim sırasında Yanukoviç'e karşı çıkan ve muhalefetin birleşmesinde Yuşçenko ile birlikte yer alan Timoşenko, Rusya'nın baskısı ve Yuşçenko'nun doğru adımlar atmaması sonucunda

taraf değiştirmiştir. Timoşenko, Rusya'nın Gürcistan politikasında, Rusya'nın yanında yer almıştır. Yuşenko yenilgiyi kabullenmemiş, 14 Aralık 2008'de meclisi feshederek yeni seçimlerin yapılmasına ilişkin karar vermiştir. Ancak mahkeme, erken seçim ve parlamentonun feshi ile ilgili kararı dondurmuiştur ("Kiev'de gerilim had safhada", 2007).

Yuşenko, iktidara geldikten sonra verdiği sözleri yerine getirememiştir. Ukrayna'nın, Yuşenko döneminde IMF'ye borcunun artması ve Rusya'nın baskıları sonucunda ekonomik sıkıntılar yaşaması, halkın Yuşenko'ya olan inancını kaybetmesine yol açtı. 2008 yılında Ukrayna'nın doğusu ve batısı Yuşenko konusunda aynı fikirde olmuştur.

4.2.1. Enerji İlişkileri

SSCB döneminden bu yana iki ülke, enerji konusunda birbirlerine bağımlı olmuştur. Rusya, Ukrayna üzerinden Avrupa'ya enerji sağlamakta, Ukrayna da bu enerjinin bir kısmından yararlanmaktadır. Rusya, enerji güzergahı olarak Ukrayna'ya, Ukrayna ise enerji alımı olarak Rusya'ya bağımlı kalmıştır. İki ülke arasındaki olası enerji krizi Avrupa'yı etkilemektedir.

Rusya ve Ukrayna, Kuçma döneminde ortaklık ve iş birliği konusunda anlaşmalar imzalanmıştır. Bu anlaşmaların çoğu, enerji sektörü ile ilgili olmuştur. 27 Şubat 1998 tarihinde Rusya Federasyonu ile Ukrayna Bakanlar Kurulu arasında Rus doğal gazının, Ukrayna üzerinden geçişini sağlamlaştırmak için ekonomik iş birliği anlaşması imzalanmıştır. 4 Ekim 2001 tarihinde, Rusya doğalgaz şirketi Gazprom ve Ukrayna doğalgaz şirketi Naftogazın garantileri ile hükümetlerarası yıllık doğal gaz tedariki belirlenmiştir ("Agreement between the Government of the Russia Federation and Cabinet of ministry of Ukraine on additional measures for ensuring transit of the Russian natural gas on the territory of Ukraine", 2001). 2002-2013 yılları arasında yıllık 124 milyar m³ doğal gazın geçişi planlanmıştır. Bu anlaşmanın ardından, 7 Ekim 2002 tarihinde Rusya Federasyonu ve Ukrayna Bakanlar Kurulu arasında doğal gaz konusunda stratejik İş birliği anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma, Rus doğal gazının Ukrayna topraklarından geçişine ilişkin 22 Aralık 2000 tarihli ve Rus doğal gazının Ukrayna topraklarından geçişini kolaylaştıracak, ek tedbirler hakkında sözleşmelere ilişkin 4 Ekim 2001 tarihli anlaşmaya dayanmaktadır.

Ukrayna’da gerçekleşen Turuncu Devrimin ardından, Batı yanlısı politikacı Yuşçenko’nun iktidara gelmesinden sonra Rusya’nın, Ukrayna üzerindeki siyasi üstünlüğü büyük oranda zarar görmüştür. Ancak Ukrayna’yı kaybetmek istemeyen Rusya, yeni adımlar atmaya başlamıştır. Rusya, Ukrayna üzerinden Avrupa’ya üç doğal gaz ve bir petrol boru hattı ile ulaşım sağlamaktadır. 2005 yılında Ukrayna, Rusya’dan 54 milyar m³ doğalgaz ve 14,6 milyon ton petrol ithal ediyordu. Ukrayna doğalgaz ihtiyacının %74’ünü, petrol ihtiyacının %85’ini Rusya’dan karşılaması, enerji konusunda Rusya’ya inanılmaz derecede bağımlı olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra Rusya’dan Avrupa’ya ulaşan doğal gazın %80’i Ukrayna üzerinden geçmektedir. Yani iki ülke karşılıklı olarak birbirlerine bağımlıdır.

2005 yılında Rusya, Ukrayna üzerinden Orta ve Batı Avrupa’ya giden doğal gaz hattını kesmiştir. Bu durumdan ilk etkilenen ülkeler Macaristan, Polonya ve Avusturya olmuştur. Rusya, Ukrayna’nın doğal gaz çaldığını belirtmiş ve bu durumun düzelmesi için AB’nin Ukrayna’ya baskı yapması gerektiğini savunmuştur. Krizden önce, Ukrayna ve Rusya arasındaki doğal gaz fiyatı 50 dolar, krizden sonra ise bu rakam 230 dolar olmuştur. Krizden sonra, sevkiyat ve taşıma bedeli gibi konularda sıkıntılar yaşanmıştır. Transit ücreti olarak da Ukrayna, Rusya’ya kriz sonrasında 1000 m³ için 0.56 dolar ödemeyi kabul etmiştir.

Şekil 4: Ukrayna Üzerinden Geçen Doğal Gaz Boru Hatları

Kaynak: ("Auro Sabadus, ICIS Explains: EU, Russia and Ukraine's gas transit negotiations, 2019)

Orenburg-Uzhgorod, Urengoy-Uzhgorod, Yamburg-Uzhgorod, Dolina-Uzhgorod, Komarno-Drozdowichi, Uzhgorod-Bregovo, Hust-Satu-Mare, Ananyev-Tiraspol-İzmail, Shebelinka-İzmail doğalgaz boru hatları Ukrayna üzerinden geçerek Avrupa'ya doğalgaz sağlamaktadır. Ivacevicy-Dolina ve Mazyr-Odessa doğalgaz boru hatları ise Belarus üzerinden Ukrayna'ya, oradanda diğer Avrupa ülkelerine geçiş yapmaktadır ("Major Gas Pipelines of the Former Soviet Union and Capacity of Export Pipelines", 2013). Ukrayna'ya doğal gaz ulaşımını sağlayan Gazprom'un %50.01'i Rusya'ya aittir. 2006 yılının başında Gazprom, 200 milyar dolarlık sermayesi ile dünyanın yedinci şirketi olmuştur. Ayrıca dünyanın en büyük doğal gaz üreticisi olan Gazprom, Rusya doğal gaz rezervinin %60'ını oluşturmaktadır. Rusya, Gazprom üzerinden birçok ülke ile anlaşmalar imzalamış ve ihaleler kazanmıştır. Son dönemde Suriye aracılığıyla Doğu Akdeniz'de doğal gaz arama çalışmalarına katılacağını açıklamıştır. Sadece Rusya içinde 150.000 km'lik boru hattı ağına sahiptir. Doğu Avrupa'da yer alan Ukrayna, Moldova, Litvanya ve Beyaz Rusya'nın doğal gaz ihtiyacının büyük bir kısmı Gazprom tarafından karşılanmaktadır (Bilgin, 2005, s. 101).

Kriz Rusya'nın elini büyük ölçüde güçlendirmiştir. Avrupa, Ukrayna ve Orta Asya ülkelerine, Rusya'ya bağımlı oldukları mesajı verilmiştir. 2006 yılında Rusya, Ukrayna ile anlaşma sağlamıştır. Anlaşmaya göre Ukrayna'nın, Kazakistan ve Türkmenistan'dan alacağı doğalgaz miktarı 40 milyar m³ ödeyeceği miktar ise 95 dolar olarak belirlenmiştir. Rusya'nın doğal gaz geçişine engel olmayacağı hususu anlaşmada yer almıştır (Hacıoğlu, 2006). Rusya, enerji gücünü Ukrayna ve Batı'ya karşı silah olarak kullanmıştır. Ayrıca Yuşçenko yönetimine Ukrayna konusunda asla taviz vermeyeceğini göstermiştir.

Ukrayna ile Rusya arasındaki doğal gaz krizi, 2006 yılından itibaren her sene devam etmiştir. Bu kriz, Ukrayna'da 2009 yılı seçimlerinde Rus yanlısı Yanukoviç'in iktidara gelmesi ile sona ermiştir. 2008 yılında Rusya, hem Gürcistan hem de Ukrayna üzerinden Batı'ya sert tepki göstermiştir. Rusya'nın sert tepkisi karşısında Batı, ilk kez geri adım atmak zorunda kalmıştır.

2008 yılı sonlarında, Ukrayna ile Rusya arasında yeni bir kriz yaşanmıştır. Rusya, Ukrayna'nın 2 milyar dolarlık borcunu ödemediği gerekçesiyle doğal gazı kesmiştir. Ukrayna, bu borcu 2008 sonuna kadar ödeyemeyeceğini açıklamıştır. 1 Ocak 2009 tarihinde Gazprom, Ukrayna'ya gaz tedarikini durdurduğunu açıklamıştır.

Ukrayna'ya satılan doğal gaz fiyatını, 418 dolar olarak belirlemiştir (“Gazprom, fiyatı 418 dolara çıkarabilir”, 2008). 5 Ocak 2009'da Gazprom, Ukrayna'yı müzakere masasına dönmediği takdirde, ek yaptırımlar uygulayacağı konusunda uyardı. Bunun üzerinde Ukrayna, Avrupa'ya giden 4 vanayı birden kapatmıştır. Ukrayna, Avrupa'nın Rusya'ya karşı diplomatik baskı yapması gerektiğini belirtmiştir. Kriz öncesinde de Ukrayna, doğal gaz depolarını doldurmuş, Rusya ile restleşmek için kendisini hazırlamıştır. Ancak Rusya'nın, geri adım atmaması ve Avrupa'nın krizde, Ukrayna'nın yanında yer almaması sonucunda Ukrayna, masaya oturmak zorunda kalmıştır. 7 Ocak 2009'da Yuşçenko, Rus mevkidaşı Medvedyev'e Avrupa'ya gönderilen doğal gazın fiyatı konusunda, görüşmeye hazır olduğunu bildirdi. Ancak Ukrayna Devlet Başkanı Yuşçenko'nun yürüttüğü yanlış politika, halkın ona olan bakış açısını büyük ölçüde değiştirmesine neden olmuştur. Rusya, krizi doğru şekilde yöneterek, Yuşçenko'nun Ukrayna içindeki nüfusunu düşürmeyi başarmıştır. Ancak kriz sonrasında Rusya, Avrupa ülkeleri tarafından güvenilir bir ülke olarak görülmüştür.

Krizin günlerce sürmesi, özellikle Doğu Avrupa'da sorunların oluşmasına neden olmuştur. Bulgaristan, Polonya, Macaristan gibi ülkelerde olağanüstü toplantılar gerçekleşmiştir. Bulgaristan Başbakanı Sergey Stanşiyev, zararın bir bölümünün karşılanması konusunda, AB dönem Başkanı Mirek Topolanek'i aramıştır. Ukrayna, AB ülkeleri ile ilişkilerinin bozulmaması için kriz döneminde Bulgaristan'a kendi rezervlerinden 2,5 milyon m³ doğal gaz sağlayacağını açıklamıştır. Almanya Başbakanı Angela Merkel, Vladimir Putin'i aramış ve bu krizin sonlandırılması konusunda sözlü anlaşma sağlanmıştır.

2008 yılında Gazprom Başkanı Aleksey Millier ve Naftogaz Başkanı Oleh Dubina Moskova'da bir araya gelmiştir (“On working meeting between Alexey Miller and Oleg Dubina”, 2008). Hattın, Ukrayna üzerinden geçen kısmının kontrol edilmesi için Gazprom yöneticileri, Ukrayna'ya davet edilmiştir. Ardından ülkeler, transit gazın geçişinin kontrolü konusunda ilk anlaşma imzalanmıştır. Görüşmelerde Rusya, ek koşullardan vazgeçtiğini açıklamıştır. 13 ocakta, Rusya ve Ukrayna'dan geçen boru hatlarındaki vanalar açılmıştır.

Medvedyev, kriz döneminde Gazprom'un uğradığı 1,1 milyar dolarlık zararın, Ukrayna tarafından karşılanması gerektiğini vurgulamıştır. AB ülkeleri de benzer şekilde Ukrayna'nın bu tutumunu doğru bulmadıklarını bildirmiştir. Macaristan'da

hizmet veren EMFESZ şirketi, Naftogaz'a 30 milyon dolarlık tazminat davası açmıştır. Rusya, doğal gaz krizinin sonlandırılması için ülkeleri Moskova'ya davet etmiştir. Ukrayna adına toplantıya Yulia Timoşenko katılmıştır. İkili müzakereler sonucunda doğal gaz krizi sona ermiştir. İki ülke arasında imzalanan anlaşma sonucunda Ukrayna, diğer Avrupa ülkelerinin ödediği fiyattan %20 daha az ödeyecek ve Rusya'dan talep ettiği transit fiyatının artışı talebinden vazgeçecektir (Stern, Pirani ve Yafimaya, 2009).

Rusya'nın, Ukrayna ile arasındaki kriz nedeniyle gazı kesmesi güvenilirliğini zedelemiştir. Bu olayların ardından Avrupa, alternatif enerji kaynakları üzerinde araştırmalarına hız vermiş ve doğal gaz stoklarının artırma çalışmalarına başlamıştır. Kriz sonucunda Rusya, Yuşçenko yönetiminin Ukrayna içindeki güvenini sarsmıştır. Avrupa ile Ukrayna arasında sorunlar ortaya çıkmış, Ukrayna'nın güvenilir bir ortak olmadığı konusu, Rusya tarafından gündeme getirilmiştir. Ayrıca Batı'ya Ukrayna konusunda Rusya'nın taviz vermeyeceği gösterilmiştir. Kriz sonrasında AB, Rusya ile ilişkilere önem vermiş, Ukrayna konusunda dikkatli adımlar atmıştır. AB, Rus doğal gazına bağımlılığı düşürmek için yeni projeler geliştirmiştir. 2009 yılında Nabucco projesine imza atmıştır ("Türkiye Uluslararası ilişkiler çalışmaları", 2012). Ukrayna'da krizin yönetilememesi sonucunda Batı yanlısı Yuşçenko, halk tarafından suçlu görülmüş ve yerini Rus yanlısı Yanukoviç'e bırakmıştır.

4.3 Moskova'nın 2010 Seçimlerinde Rolü

2005 yılından bu yana Ukrayna'da Batı yanlısı politikalar izleyen Yuşçenko, Rusya'nın hem Batı'ya hem de Ukrayna'ya yönelik baskılarının ardından ülke içindeki desteğini kaybetmiştir. Bu nedenle Yuşçenko, Ukrayna Devlet Başkanı olmadan önce verdiği vaatlerin birçoğunu yerine getirememiştir. Batı yanlısı politikalar izlerken, Rusya'yı görmezden gelmesi hatalı sonuçlar doğurmuştur. Yuşçenko'nun zayıf politika izlemesindeki en büyük etken, Rusya ile yaşanan krizler zamanı AB'den istediği desteği alamaması olmuştur. AB, Rusya ile karşı karşıya gelmek istememiştir.

Ukrayna, cumhurbaşkanlığı seçimlerini ekim ayında yapılmasına karar vermiş, ancak seçimler öne alınmıştır. İlk tur 17 Ocak 2010'da yapılmış, ancak hiçbir aday seçim barajını geçememiştir. İkinci tura en yüksek oy oranına sahip iki aday, Yuliya Timoşenko ve Viktor Yanukoviç kalmıştır. Bölgeler Partisi adayı Viktor Yanukoviç,

Ukrayna'yı yönetmenin ne kadar zor olduğunu göstermektedir. Rusya ve Batı yanlısı iki halk, Ukrayna dış politikasına etki etmektedir.

Rusya, Ukrayna'daki seçimlerde önemli rol oynamış ve yeni yönetimin AB yanlısı olmasını önlemiştir. AB ise bu seçimlerde önceki kadar güçlü olamamıştır. Ukrayna halkı, Yuşçenko'nun yanlış politikasını görmüş ve iktidarda Batı ve Rusya arasındaki dengeyi koruyabilecek birisini görmek istemiştir. Sonuç olarak Rusya, Ukrayna'daki seçimlerinden galip taraf olarak çıkmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

RUSYA-UKRAYNA İLİŞKİLERİ (2010-2014)

Bu bölümde, Ukrayna’da değişen iktidar sonrasında Ukrayna’nın Rusya ve Batı ülkeleri ile ilişkileri araştırılmıştır. Bu ilişkilerin, Ukrayna halkı üzerinde etkisi ve halkın, devletin yürüttüğü dış politikaya verdiği tepki önemli rol oynamıştır. 2013 yılında Ukrayna’da halk, iktidara karşı ayaklanmıştır. Burada Rusya’nın Ukrayna stratejisi, hem Batı hem de Ukrayna açısından yeni döneme geçiş sürecini başlatmıştır. Kırım ve Ukrayna’nın doğu bölgelerinde yaşanan olaylar anlatılmış, bu olayların gerçekleşmesinde medya ve propogandaların rolü incelenmiştir.

5.1. Rusya-Ukrayna ilişkilerinde Viktor Yanukoviç dönemi

2005-2010 yılları arasında Ukrayna’da izlenen Batı yanlısı politikalar, Rusya’nın baskısı sonucunda hayata geçmemiştir. Ukrayna’da Yuşçenko yönetimi, Batı ile ilişkileri güçlendirmeyi amaçlamış, ancak bu durum Rusya ile krizlere neden olmuştur. Krizi doğru yönetemeyen Yuşçenko, halkın desteğini kaybetmiş ve Rus yanlısı Viktor Yanukoviç cumhurbaşkanı olmuştur.

Viktor Yanukoviç, cumhurbaşkanı olduktan sonra Ukrayna ekonomisini kalkındırmak için adımlar atmıştır. Bu bağlamda Rusya, Ukrayna’ya verilen doğal gaz fiyatında indirim gitmiş ve Ukrayna’nın yanında olduğunu göstermiştir. Ukrayna’daki yolsuzluk ve ekonomik sorunların fazla olması ve AB içindeki ekonomik kriz nedeniyle AB’den destek alınamaması, Yanukoviç’i ekonomi konusunda başarısız kılmıştır. Ukrayna-Rusya ilişkilerini düzenlemek için Sivastopol limanını 2042 yılına kadar Rusya’ya kiralamıştır. Rusya ise doğal gaz tedarikinde %30 indirim yapmıştır. Tüm bunlar, 21 Nisan 2010 tarihinde Harkov şehrinde yapılan anlaşma ile onaylanmıştır (“Medvedev ve Yanukoviç, filo ve gaz konusunda anlaşdı”, 2010).

Yanukoviç’in Ukrayna Devlet Başkanı olması, AB ülkelerinin karar almada ne kadar zayıf olduğunu ve birlikte hareket etmediklerini açıkça göstermiştir. Ayrıca Avrupa’nın ABD’ye bağımlılığı da ayrı bir konudur. ABD’nin silahlı gücü olmadan Avrupa, Rusya karşısında çok zayıf ve çaresizdir. Doğu Avrupa ülkeleri ve Balkan ülkeleri, Ukrayna’yı kaybetmenin sonuçlarından etkilenmiştir. Özellikle Polonya’nın

Rusya ile jeopolitik savaşımdan ötürü Ukrayna büyük öneme sahiptir. Polonya, Batı Ukrayna içerisinde propogandalar ile Rusya'nın Ukrayna politikasını kısıtlamıştır.

Yanukoviç döneminde Rusya, Ukrayna'yı Avrasya Gümrük Birliği'ne almak için çalışmıştır. AB'de buna yanıt olarak Ukrayna'yı, DCFTA (Deep and Comprehensive Free Trade Areas) içinde görmek istemiştir. Rusya, Ukrayna'nın AB ile ilişkilerini geliştirmesini engellemek için bazı Ukraynalı şirketlere yaptırımlar uygulamıştır ("Rusya'dan Ukrayna'ya ticari yaptırımlar", 2013). Ek olarak Rusya, Ukrayna'nın Avrasya Gümrük Birliği'ne katılması durumunda doğal gaz fiyatında indirim ve Ukrayna'ya yatırımların yapılması teklifini sunmuştur. AB, Rusya'nın önerisine yanıt olarak Ukrayna'ya, 1 milyar dolarlık ihracat teklifini sunmuştur ("Countries and Region-Ukraine", 2021).

Yanukoviç Rus yanlısı dış politika izlediğinden, AB ile ilişkileri geri planda tutmuştur. Ancak AB ile ilişkileri kötüleştirmek istememiştir. 22 Kasım 2010'da AB-Ukrayna Zirvesi'nde kısa süreli vize uygulamasının kaldırılmasına karar verildi (Dural, 2015, s. 107). Yanukoviç döneminin başlarında imzalanan bu anlaşma, halkın ona olan inancını artırmıştır. AB-Ukrayna Ortaklık Anlaşmasının imzalanması, 2011 yılının ortalarında planlanmıştır. AB Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso'nun "Ukrayna ile ilişkiler hızla ilerliyor, güçlü ve kalıcı ilişkilerin kurulması temenni ediyoruz." sözleri Ukraynalıları sevindirmiştir ("Statement by President Barroso following the EU-Ukraine Summit", 2011). Ancak o dönemde Yulia Timoşenko'nun hapse atılması, anlaşmanın imzalanma tarihini ertelemiştir. Çünkü AB, Timoşenko'nun serbest bırakılmasını şart koşmuştur ("AB-Ukrayna ortaklık anlaşması ertelendi", 2013).

Yanukoviç'in Rus yanlısı politika izlemeye başlaması, Ukrayna içinde muhalefetinin artmasına neden olmuştur. Yanukoviç'in Holodomor'un, soykırım olmadığı algısı yaratmaya çalışması Ukraynalıları kızdırmıştır. Devlet Başkanlığı internet sayfasında Holodomor konusuyla ilgili bağlantının kalkması, halk içinde Yanukoviç'e karşı soru işareti oluşturmuştur ("Ukrayna'da yeniden alevlenen soykırım tartışmaları", 2010). Rusya yanlısı politikanın izlenmesi, AB'ye entegrasyonun yapılmaması ve Batı ile ilişkilerin kötüleşmesi şeklinde geçen Yanukoviç döneminde, Ukrayna halkı içinde bölünmeler artmıştır (Diyarbakırlıoğlu, 2020, s. 216). Yanukoviç, 2010 yılında ülkenin "tarafsız" statüsü olarak hiçbir askeri bloğa katılmama yasasını onaylamıştır ("Yanukovych signs law declaring Ukraine's

non-aligned status”, 2010) Bu yasanın onaylanması sonucunda, Ukrayna'nın NATO üyeliği engellenmiştir. Böylece Ukrayna, artık Rusya için tehdit yaratamayacaktır.

Yanukoviç Rusya ve AB arasında denge politikası yürütmenin doğru olmayacağını düşünmüştür. Rusya ile tarihi ve kültürel bağların olması, AB'nin ikinci plana atılmasına neden olmuştur. 1 Temmuz 2010'da Yanukoviç, Ukrayna iç ve dış politikasının temelleri hakkında yasa tasarısını onaylamıştır. Burada, bölgelerin ve yerel öz yönetimlerin geliştirilmesi, sivil toplum örgütlerinin oluşturulması gibi iç politika ve güvenlik, teknoloji gibi dış politika temelleri belirtilmiştir (“About fundamentals of domestic and foreign policy”, 2010). Yasa tasarısı, Ukrayna'nın dengeli bir politika izleyeceğini gösterse de zaman içinde Rus yanlısı politika izlenmiştir. Daha sonra Yanukoviç, 30 Ocak 2007 tarihinde Yuşçenko tarafından kabul edilen, 49 sayılı kararı geçersiz kılan, 917 sayılı Ukrayna Silahlı Kuvvetleri'nin faaliyetlerinin ve diğer askeri oluşumların kontrolüne ilişkin düzenlemeyi 27 Eylül 2010 tarihinde onaylamıştır (“About Regulations on control of the President of Ukraine of activities of the Armed Forces of Ukraine and other military forming”, 2010). Viktor Yanukoviç önceki Devlet Başkanı Yuşçenko döneminde alınan kararları, Devlet Başkanı olduktan sonra değiştirmiştir.

6 Kasım 2012 tarihinde Ukrayna'da “Tüm Ukrayna Referandumu” hakkında yasa tasarısı kabul edildi. Bu yasa tasarısında, Anayasayı değiştirmek ve sonrasında Anayasa'yı değiştiren maddeleri yürürlükten kaldırmak yer almıştır. Ek olarak, Ukrayna topraklarının değiştirilmesi hakkında, onay referandumunun kabul edilmesi de yasada yer almıştır. Ukrayna muhalefet partileri, “Yanukoviç daha uzun süre cumhurbaşkanı olarak kalması için ilk adımı atmıştır” fikrini savunarak yasa tasarısına itiraz ettiler (“EU should take note of Ukraine`s new referendum law”, 2013).

3 Temmuz 2012 tarihinde Yanukoviç, Ukrayna devlet dili politikası hakkında yasa tasarısını onaylamıştır. Yasa tasarısı, kültürel ve medeni hakların ve insan özgürlüklerinin korunmasına ilişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesini esas alarak imzalanmıştır. Ancak bu yasa tasarısında azınlıkların diline değinilmemiş, Rusça'ya bölgesel dil statüsü verilmiştir. Tasarı, Yanukoviç'in Doğu Ukrayna'daki Rus halkına yönelik attığı Rus yanlısı adımlarından biri olmuştur (Ogarkova, 2019). Tasarının kabul edilmesinde sonra Rusça'ya, Ukrayna'nın 27 idari biriminin 13'ünde bölgesel dil statüsüne verildi. Muhalefet, bir dilin bölgesel dil olabilmesi için aynı

bölgede yaşayan nüfusun %50`den fazlasının Ukraynaca dışında başka bir dil konuşması gerektiğini vurgulayarak itiraz etmiştir.

2012 yılında Ukrayna, AB'nin önerdiği Ortaklık Anlaşması ve Rusya'nın önerdiği Avrasya Ekonomik İş birliği Örgütü arasında kalmıştır. 10 Eylül 2012`de Yanukoviç, Avrasya Ekonomik Komisyonu ile Ukrayna Bakanlar Kurulu arasındaki anlaşmayı onaylamıştır. ("The Memorandum between the Eurasian Economic Commission and the Cabinet of Ministers of Ukraine", 2012) Batı, bu anlaşmanın ardından yeni bir politika izlemek durumunda kaldı. Çünkü Rusya'nın Ukrayna içindeki gücü artmaktaydı. Ukrayna Batı ile ilişkileri güçlendirmek amacıyla 2013 yılında DTÖ ile iş birliği doğrultusunda, Devlet Komisyonu'nun kurulmasını onaylamıştır. Komisyonun ana görevleri, ekonomik ilişkilerini sağlamak, Ukrayna'nın ulusal çıkarları doğrultusunda anlaşmalar imzalamak ve örgütün yükümlülüklerini yerine getirmektir ("Presidential decree of Ukraine, About State commission concerning cooperation with the WTO", 2013).

Rusya'nın 2005-2010 yılları arasında Ukrayna'ya uyguladığı politikanın bir benzerini AB, Yanukoviç yönetimine karşı uygulamıştır. AB'nin Yanukoviç'e sunduğu anlaşmanın imzalanmaması durumunda Yanukoviç, Avrupa basınında halkının ekonomik refahını düşünmeyen politikacı olarak gösterilecekti. 25 Şubat 2013 tarihinde Ukrayna-AB Zirvesi gerçekleşmiştir. AB Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso, zirvenin açılışında açıklamalarda bulunmuştur. Barroso, AB'ye entegrasyon için hazırlanmış eylem planına uyulduğunu ve AB'nin anlaşmanın imzalanmasında istekli olduğunu belirtmiştir ("Statement by President Barroso following the 16th EU-Ukraine Summit", 2013).

Viktor Yanukoviç, AB tarafından önerilen ve 2013 sonbaharında imzalanması beklenen, Ukrayna-AB ortaklık anlaşmasını imzalamayı reddetmiştir ("Ukraine suspends talks on EU trade pact as Putin wins tug of war", 2013). Bu durumun ardından, Ukrayna'da halk sokaklara çıkmıştır. Böylece üç ay sürecek ve köklü değişimlere yol açacak olaylar zinciri başlamıştır. Ukrayna'nın karışık etnik yapısı kaosa müsait olduğundan halk içinde bölünmeler yaşanmıştır (Dural, 2015, s. 107).

Ukrayna'nın siyasi yapısındaki sorunlar nedeniyle, iç ve dış politikada doğru adımlar atılamamaktadır. Halkın bölünmesinin en büyük nedeni, Ukrayna'nın siyasi tarihidir. Ukrayna cumhurbaşkanları, AB ve Rusya arasında güç dengesini

oluşturamamıştır. Bu nedenle dış politikada yanlış adımlar atılmış, atılan yanlış adımların sonucu iç politikaya etki etmiştir.

5.1.1. Euromaidan Olayları

Yanukoviç yönetimi sırasında bürokratların ve Oligarxların ekonomik durumunun iyileşmesi halkı memnun etmemiştir. Yanukoviç'in attığı adımlar daha çok Ukrayna'nın doğu bölgelerinde yaşayan Rus ve Rus yanlısı halkı memnun etmiştir. Ek olarak, Ukrayna yönetimindeki yolsuzluklar halkı yıpratmıştır. ("Ukrayna'yı yolsuzluklar bu hale düşürdü", 2014)

Vilnus Zirvesi'nden önce 21 Kasım 2013 tarihinde Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç AB'nin 2009 yılından itibaren imzalamaya çalıştığı Ortaklık ve İş birliği Anlaşmasını imzalamaktan vazgeçtiğini açıklamıştır ("Batı ile Rusya kışkacındaki ülke: Ukrayna", 2015). Bu durumun nedenini, Rusya'nın baskısı zamanı AB'nin ekonomik açıdan yardım edemeyeceği yönündeki fikri ile açıklamıştır. Bu olayın ardından muhalefet, halkı meydanlara davet etmiş ve 23 Kasım'da euromaidan olayları başlamıştır. Rusya, Yanukoviç'i iktidarda tutabilmek için Aralık 2013'de Ukrayna Gümrük Anlaşması imzalamış, ardından Ukrayna'ya yardımda bulunacağını açıklamıştır. Ukrayna'nın içinde bulunduğu ekonomik kriz nedeniyle Rusya, anlaşma kapsamında 15 milyar dolarlık devlet tahvili satın alacağını ve doğal gaz fiyatını 418 dolardan 268,5 dolara indireceğini belirtmiştir. Anlaşma imzalandıktan sonra Batı'nın tepkisi daha sert olmuştur. Batı, Ukrayna'da propoganda faaliyetlerini artırmış ve Yanukoviç hakkındaki yolsuzluk iddiaları Batı medyası tarafından ortaya atılmıştır ("Ukraine crisis: Yanukovych and the tycoons", 2013).

Bağımsızlık meydanında toplanan halk, Yanukoviç'in cumhurbaşkanlığından derhal istifa etmesi gerektiğini söyleyerek, protesto etmeye başlamıştır. Kiev ve Lviv'de başlayan protestolar, Ukrayna'nın batısındaki tüm şehirlerde devam etmiştir. Eylemler başlangıçta sakin bir şekilde sürmüş, ancak eylemlerin 6. gününde polisin sert müdahalesinin ardından olaylar farklı boyut kazanmıştır. Yanukoviç destekli ve Rus yanlısı kişilerin eylemlere katılarak, protestoculara fiziksel müdahalede bulunması sonucunda, birçok şehirde arbede yaşanmış ve yüzlerce kişi hayatını kaybetmiştir. Maidan meydanında hükümet karşıtı gösteriler yapılırken, 100-200 metre yakınlarda hükümet destekli gösteriler de yapılmıştır ("Ukrayna'da muhalefetin

gövde gösterisi”, 2013). Maidan protestolarını Turuncu Devrim’den farklı kılan en önemli nokta, protestocuların herhangi bir siyasi lidere inancının kalmamasıdır. Maidan’da, özgürlük için toplanan kalabalığın büyük çoğunluğu hiçbir parti ve kuruluşu desteklemeyen insanlardan oluşmaktadır.

Ukrayna’da protestolar sırasında birçok parti, halkla birlikte hareket ederek protestocuları yönlendirmiştir. Rusya, bu partileri ve başkanlarını Neo-Nazi taraftarları olarak adlandırarak, yaptıklarının halkın refahını etkilediğini belirtmiştir. Meydanlara çıkan muhalifet liderleri büyük ölçüde sağcı ve milliyetçilerden oluşmaktaydı. Özellikle Ukraynalı milliyetçilerin, Yanukoviç’e muhalefeti Ukrayna’nın batısı tarafından hoş karşılanmıştır. 1 Aralık 2013’te Maidan bölgesinde kamp kuranların sayısı 500.000 yükselmiş ve bu sayı polisin müdahale etmesini engellemiştir. Aralık ayında sakin şekilde devam eden gösterilerde, gazeteci Tetiana Chornovol’un, kimliği belirsiz kişiler tarafından öldürülmesi, protestolarının seyrini değiştiren olaylardan biri olmuştur (“Ukraine activist Chornovol’s beating causes outrage”, 2013), Artan protestolar nedeniyle, Ukrayna meclisi 16 Ocak 2014 tarihinde yeni yasalar kabul etmiştir. Göstericileri durdurmak için 5 yıla kadar hapis cezası da dahil olmak üzere, bir dizi ceza kanunu çıkarılmıştır. Protestocular, meclisin ve devletin üst kademelerinin, Rusya tarafından yöneltildiğini ve alınan kararların Moskova merkezli alındığını söyleyerek, bu yasalara karşı çıkmıştır. Yasanın çıkmasına rağmen, meydanlardaki insan sayısı daha da artmıştır. 20 Şubat 2014 tarihinde protestocular, keskin nişancılar tarafından vurulmuştur. Bu olay protestoların başladığı günden bu yana, en çok insan kaybını gerçekleştirdiği olay olmuştur (“Kiev’deki keskin nişancı katliamı 1 yıldır aydınlanmadı”, 2015).

Olayların tırmanmasının ardından, AB ülkeleri sert açıklamalarda bulunarak muhalefete desteklerini artırmıştır. AB ülkeleri bakanlarının, olağanüstü toplantıları gerçekleştirmiş ve sorunun bir an önce çözülmesi için üç dışişleri bakanı görevlendirilmiştir. Muhalefetin eli güçlendikten sonra, Yanukoviç geri adım atarak, muhalefetle masaya oturmak zorunda kalmıştır. Görüşmelerin ardından 2004 Anayasası’na geri dönmüş, Yuliya Timoşenko serbest bırakılmış ve koalisyon hükümetinin 10 gün içinde kurulması konusunda anlaşma sağlanmıştır (Çimen, 2014). 18 Şubat 2014 tarihinde, parlamento binası muhalefet tarafından ele geçirilmiştir. 22 Şubat 2014 tarihinde, yeni meclis başkanı Aleksandr Turçinov seçilmiş, geçici başbakanlığa Arseni Yatsenyuk getirilmiştir (“Ukrayna’da Başbakan Yatsenyuk

oldu”, 2014). Parlemtentonun Yanukoviç’i azletmesi ve Kiev’deki başkanlık sarayının muhalefetin eline geçmesi üzerine, Yanukoviç önce Harkov’da bir bürokratın evinde gizlenmiş, ardından Kırım’a kaçmış ve Rusya’ya sığınmıştır (“Ukrayna’da devlet çöktü, başkanı kaçtı”, 2014).

Ukrayna Parlemtentosu, 22-24 Şubat 2014 tarihleri arasında Yulia Timoşenko’nun serbest bırakılmasını ve 25 Mayıs’ta erken seçimlere gidilmesini onaylayan önemli kararlar almıştır. Muhalefetin zaferi ile sonuçlanan protestolar sonucunda Rusya, bu durumu “darbe”, Batı ise “Özgürlük Savaşı” olarak nitelendirmiştir. AB, gerçekleşen olayların önemli aktörlerden biri olmuş, Yanukoviç yönetiminde bulunan kişilere, Avrupa’ya giriş için vize yasağı ve AB ülkelerindeki mal varlıklarının dondurulması gibi yaptırımlar uygulamıştır. Kırım ve Donbass olaylarına karışan kuruluşlara da AB tarafından yaptırım uygulanmıştır (“Ukrayna’da eski Devlet Başkanı Yanukoviç’e yaptırım”, 2021). 6 Mart 2014’te Ukrayna’daki durum ile ilgili olağanüstü toplanan AB Konseyi, Ukrayna’nın egemenlik ve toprak bütünlüğünün Rusya tarafından ihlalini kınamış ve bu olayların Ukrayna Anayasa’sına aykırı bir şekilde gerçekleştiğini belirtmiştir (“Extraordinary meeting of EU Heads of State or Government on Ukraine”, 2014). Ülkenin doğusunda maidan olayları, batısındaki gibi hoş karşılanmamış ve halk içinde Rus yanlısı düşünce ağır basmıştır. Rusların yoğun yaşadığı bölgelerde “Yanukoviç’in ayrılığı ülkenin iç huzurunu bozacaktır” düşüncesi dillendirilmiştir. Tuşçinov’un “Rusya, Ukrayna’nın bütünlüğünü bozmuş, iç karışıklıktan faydalanarak başta Kırım olmak üzere, Ukrayna topraklarını işgal etmek istemektedir” (“Tuşçinov: Rusya Kırım’ı ilhak etmek istiyor”, 2014) ifadesinin ardından, Ukrayna’nın doğusunda yaşayan halk, Kiev’deki geçici yönetime karşı çıkmıştır.

Rusya, Ukrayna’daki olayların derinleşmesinden sonra Ukrayna’nın tekrar bir araya gelmeyeceğini görmüş ve 2003 olaylarının bir daha yaşanmaması için yeni bir strateji oluşturmuştur. Bu stratejinin ana maddeleri, Ukrayna’daki Rus nüfusunun ağırlıklı olduğu bölgeleri kendisine bağlamak, Ukrayna topraklarının batısında AB ile çatışma bölgesi oluşturmak, Ukrayna’nın dış politikasını yeni yöntemlerle yönetmek ve en önemlisi Karadeniz’de bulunan stratejik öneme sahip Kırım yarımadasını, Rusya topraklarına birleştirmekten oluşmaktadır. Ukrayna’nın geostratejik açıdan önemi tartışılmazdır. Ne Rusya ne de Batı Ukrayna konusunda geri adım atmak istememektedir.

Maidan olayları sırasında Rusya'nın müdahalesi, Ukrayna'nın Batıya yönelmesini engellemiştir. Ukrayna, NATO'ya katılmak isterse Donbass bölgesi ve Kırım'dan vazgeçmek zorunda kalacaktır. Donbass ve Kırım olmadan Ukrayna'nın Batı'ya entegrasyonu yarım tamamlanacaktır. Ülkenin doğu ve batı bölgeleri arasında düşünce farklılıklarının olması, bağımsızlıktan sonra Ukrayna'da kimlik inşasının tamamlanmadığını gösteriyor.

Rusya, Ukrayna'yı Batı'ya karşı tampon bölge olarak seçmiştir. Ukrayna'da gerçekleşen maidan olayları, Rusya ve Batı arasındaki çıkar çatışmasının en büyük örneğidir. Ukrayna'daki olayların ardından, AB ülkeleri içinde iki düşünce oluşmuştur. Bazı AB ülkeleri (Litvanya, Polonya), Ukrayna'nın Rusya'ya bırakılmasına karşı çıkarken, bazı ülkeler (Almanya, Fransa) Rusya Federasyonu ile Batı arasında tampon bölge olması gerektiğini düşünmektedir. Ukrayna içindeki karışıklıklardan dolayı, Ukrayna'nın AB üyesi olması zor gözükmektedir. Yasa dışı ürünlerin, Ukrayna üzerinden AB ülkelerine geçişini engellemek için Ukrayna'nın köprü görevi görmesi, AB açısından doğru politika sayılabilir. Bunun dışında AB, Rusya ile açık şekilde çatışmak yerine, Ukrayna üzerinden çatışmanın doğru olduğunu düşünmektedir.

5.1.2. Kırım'ın İlhakı

Jeopolitik açıdan büyük öneme sahip olan Kırım yarımadası, Karadeniz'i iç denizi olarak gören Rusya için Batı'ya karşı savunma noktasıdır. Bu doğrultuda Rusya, SSCB'nin çöküşünden bu yana Kırım'ı topraklarına katmayı hedeflemiştir. NATO'nun Balkanlarda güçlenmesinin ardından bu yarımada'nın önemi daha da artmıştır. Çünkü, Kırım üzerinden hem Karadeniz'i hem de Balkanları kontrol etmek mümkündür. Ekonomik açıdan da yüksek gelir kaynağı sayılmaktadır. İlhak edilmeden önce 6 milyondan fazla turist Kırım'ı ziyaret ettiği, ancak ilhakin ardından bu sayının 4 kat düştüğü görülmüştür ("Kırım'a giden turist sayısı 4 kat azaldı", 2017).

2013 yılında Rusya tarafından, Ukrayna içinde Rusların yoğun yaşadığı bölgelerde yeni hükümete karşı propoganda faaliyetleri yürütülmüştür. Maidan olaylarının ardından değişen hükümetin, Rus karşıtı olduğu ve eski hükümetin anayasaya aykırı bir şekilde devrildiği yönündeki haberler, Ruslara veya Rus yanlısı

kesime iletilmiştir. Ukrayna’da, eski hükümetin darbe ile indirildiği propogandası halka enjekte edilmiştir. Ukrayna’nın doğusunda yaşayan halk, bu durumu hoş karşılamamış, yeni yönetimin Rusya karşıtı söylemleri sonrası, Ukrayna’nın doğusunda ve Kırım’da protesto dalgası başlamıştır. Kırım’da Ukraynalı ve Tatarlıların da aralarında bulunduğu, ancak büyük çoğunluğu Ruslardan oluşan protestocular, hükümet karşıtı protestolarda, Kırım’daki Rus nüfusunun tehdit altında olduğunu ve bu durumun önlenmesi için Rusya’nın devreye girmesinin gerektiğini savunmuştur (Paul, 2015, s. 2). Eylemler sırasında, Rusya’dan yardım ve destek istendi. Protestocular, yeni yönetimi faşist olarak nitelendirmiş ve Yanukoviç’e karşı yapılanların Anayasa’ya aykırı olduğunu belirtmiştir. Bu durum, Kırım’ın yeniden Rusya’ya birleşmesi için bahane oluşturmuştur. Rusya Federasyonu, Kırım’da yaşayan Rusların hak ve özgürlüklerinin korunması, ifade özgürlüklerinin yerine getirilmesi ve Rus halkının, tehlikede olduğunu öne sürerek protestolara desteğini ifade etmiştir.

Rusya, Kırım’daki gelişmelerin ardından Kırım’a siyasi desteğini artırmıştır. Böylece Kırım Paramentosu’nda, Kırım’ın Rusya’ya birleştirilmesi talebi, Rus yanlısı partiler tarafından açıkça belirtilmiştir. 26 Şubat 2014’te Tatarlar, Kırım’ın Ukrayna’da kalmasına destek mitingi düzenlediler, ancak miting sırasında Rus Birliği Partisi taraftarları ile aralarında arbede yaşanmıştır. Kırım’da yaşanan olayların ardından Rusya, Kırım’a askeri müdahalenin olması gerektiği konusunda net bir duruş sergilemiştir. Kırım’da bulunan Rus üssündeki askerler, Kırım Yarımadası’nın stratejik noktalarına konuşlandırıldı. Rusların askeri müdahalesi 27 Şubat 2014 tarihinde gerçekleşmiştir (“27 Şubat 2014, işgalin başladığı gece”, 2016). Böylece, Rusya Kırım’a müdahale etmiştir. Bu müdahalenin hemen ardından Rusya, Kırım’ın statüsü konusunda, Kırım’da yaşayan halkın referandum gerçekleştirmesi gerektiğini duyurmuştur. Rus birlikleri, Kırım’da bulunan kamu binalarını, devlet kurumlarını ve Yüksek Meclisi ele geçirmiştir. Meclisin ele geçirilmesinin ardından, nisan ayında Kırım’ın referenduma gitmesini onaylanmıştır. 16 Mart’ta Kırım’da referandum yapıldı. Referandumda “Kırım Ukrayna içinde kalsın mı? Rusya’yla birleşsin mi?” sorusu sunulmuş, 96%’lik oy çoğunluğu ile Kırım’ın Rusya’ya birleşmesi resmîyet kazanmıştır. Rus özel kuvvet askerleri, referandum sırasında Kırım’daki önemli binaları kontrol etmiştir. Bu askerlere “yeşil adamlar” ismi takılmıştır. Referandum sonucunu, Kırım Tatarları ve Ukraynalılar boykot etse de sonuç değişmemiştir. 11

Mart 2014 tarihinde meclisin oturumunda Kırım'ın Ukrayna'dan bağımsız olduğu duyurulmuştur (Ozarslan, 2014, s. 122-123). 21 Mart 2014'te Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin, Kırım'ın Rusya'ya bağlanması kararını imzalamıştır ("Rusya'nın Kırım'ı yasadışı ihlakına zemin hazırlayan yasayı kabul etmesinin 7. yılı", 2021).

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin hemen ardından, dünya ülkeleri ilhakı tanımadıklarını açıklamışlardır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 27 Mart 68/262 sayılı kararında, 100 evet oyu ile Kırım'ın Rusya'ya birleştirilmesi kabul edilmemiştir (Saraçlı, 2015, s. 81). AB, Rusya ile vize ve ortaklık konuları ile ilgili görüşmeleri askıya aldığı açıklamıştır. AB ve ABD, Rus şirketlerine ve bazı kişilere seyahat kısıtlamaları, AB bankalarında bulunan mal varlıklarının dondurulması gibi yaptırımları uygulamıştır. AB ülkelerinin uyguladığı yaptırımlar, ABD'nin baskısı ile gerçekleşmiştir. AB ülkeleri, Rusya ile aralarında bulunan bağılıkları nedeniyle, yaptırımları uygulamak istememiş, ancak ekonomik olarak etkilendikleri için bu duruma mecbur kalmıştır. AB, 25 Mart'ta Kırım'da yaşayan halka AB vizesi verilmesini, 18 Temmuz'da Rusya ile yapılan ortak projelerin finanse edilmesini, 30 Temmuz'da, AB finans kurumlarının Rusya ile ortak projelere girmesini ve 250'den fazla ürünün alınmasını durduran kararlar almıştır ("Timeline-EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine", 2014). Rusya merkezli birçok bankaya da yaptırım uygulamıştır. NATO, 1 Nisan 2014'te, Rusya ile tüm iş birliğini askıya almış, 7 Ağustos'ta bu iş birliklerini sonlandırdığını açıklamıştır. ABD, İngiltere ve Almanya, Rusya ile savunma sanayi ve askeri iş birliği anlaşmaları dondurma kararı almıştır. Böylece, birçok Rus askeri ürününün ihracatı durdurulmuştur (Abdullah ve BABAÇ, 2016, s. 2137-2138). Dünya Bankası, Rusya merkezli projeleri finanse etmeyi durdurduğunu açıklamıştır. AB Konseyi'nin 2020 yılında Brüksel'deki toplantısının ardından, Rusya'ya yapılan yaptırımlar 31 Temmuz 2021 yılına kadar uzatılmıştır ("AB, Rusya'ya yönelik yaptırımları uzattı", 2021). Rusya, ilhak sonrasında yaptırımların geleceğini tahmin etmiştir. Ancak Ukrayna konusunda bedel ödemekten çekinmemiştir. Rusya'ya uygulanan bu yaptırımların sonucunda halkın yaşam standartları düşmüş, teknolojiye gerileme yaşanmış, kalkınma projeleri yarım kalmış ve birçok teknolojik ürünün satışında sorunlarla karşılaşmıştır (Abdullah ve BABAÇ, 2016, s. 2138-2139) Rusya, yaptırımların ardından Çin, İran, Türkiye, Hindistan, Suudi Arabistan ve Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmiştir. Rusya'ya

uygulanan yaptırımlar, sadece yaptırım uygulayan ülkeleri değil, üçüncü devletleri de etkilemiştir.

Hukuk açısından Kırım'ın ilhakına bakıldığında, Rusya'nın tüm kuralları göz ardı ettiği görülmektedir. Rusya, Kosova modelini örnek göstererek, ülkelerin tek taraflı bağımsızlığını ilan etme hakkının bulunduğunu, Batı'nın çifte standart uyguladığını ifade etmektedir. Ukrayna tarafı, Rusya'nın öne sürdüğü Kosova modeline karşı çıkmıştır. Çünkü Ukrayna Anayasasına göre Kırım, Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçasıdır. Ancak Rusya'ya göre Kırım'ın, Ukrayna Anayasasına aykırı şekilde ayrılması doğaldır. Çünkü Batı ülkeleri, Kosova'yı da aynı şekilde tanımıştır. Ancak Kosova modelinin, Kırım ile benzerliğinin olmadığı açıktır. Savaşın sonlandırılması ve barışın sağlanması amacıyla, NATO barış güçleri Kosova'ya yerleştirilmiştir ve anlaşmalar sağlandıktan sonra resmi olarak özerklik kazanmıştır. Ancak Rusya'nın Ukrayna topraklarına askeri müdahalesi, resmi olmamakla beraber işgal niteliği taşımaktadır. Rus askerleri, referandum gerçekleşmeden önce Kırım üzerinde birçok yerde konuşlandırılmıştır. Rusya, Kırım Özerk Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, Rusya'nın Kırım'daki üssüne müracaatı sonucunda, Rus askerinin yerleştiğini belirtmiştir (Maria, 2017, s. 93-94). Ayrıca Rusya, Sırbistan ile ikili ilişkileri nedeniyle zaten Kosova'yı tanımamaktadır. Ek olarak Rusya, "Kırım kendi geleceğini kurmak için referandum yapmış ve Rusya'ya birleşmek istemiştir" demiştir ("Address by President of the Russian Federation", 2014). Rusya, "halkların kendi kaderini tayin hakkı" olduğunu söylemiş ve Kırım halkının seçimini yaptığını belirtmiştir. Ancak BM, "halkların kendi kaderini tayin etme hakkından" önce "toprak bütünlüğü ve egemenliği hakkının" daha önemli olduğunu hatırlatmıştır. Ukrayna'ya bağlı olan Kırım Özerk Cumhuriyeti Anayasası'nın ilk maddesine göre Kırım ile ilgili tüm karar alma yetkileri, Ukrayna devletine aittir. Anayasa'nın ilk maddesine göre Rus askerinin Kırım'a müdahalesi yasa dışıdır. Kırım'ın Rusya'ya bağlanma kararı verilirse, bu kararın Ukrayna Anayasası tarafından onaylanması gerekmektedir. Rusya'nın yapmış olduğu ilhak, Ukrayna'nın egemenliği ve toprak bütünlüğünü tanımadığı anlamına gelmektedir. Rusya tarafı, Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç'in Anayasa'ya aykırı bir şekilde devrilmesinin ardından, Ukrayna Anayasa'sının işlevselliğini kaybettiğini söylemiştir. Rusya, Kırım'ı ilhak olarak görmüyor ve Kırım'ın kısa süreliğine de olsa bağımsız devlet olduğunu söylüyor. ("Kırım bağımsızlığını ilan etti",2014).

2014'ten sonra Kırım'da, Ukraynalılar ve Tatarlar zorluklar yaşamış, yarımada'yı terk etmek durumunda kalmıştır. Yarımada'nın nüfusunun giderek azalması sonrası Rusya, göç edenlerin yerine kendi nüfusunu Kırım'a yerleştirerek durumu dengelemeye çalışıyor ("İşgalciler, Kırımın azalan nüfusunu Rusya'dan göç edenlerle dengeliyor", 2019). Kırım'da yaşayan Ukraynalılar ve Tatarlar karşılıklı çıkarlar çerçevesinde ortaklık kurmuştur. 2018 yılından itibaren Ukrayna Parlamentosu, Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde yaşayan Tatarlara yerli halk statüsü verilmesi için yeni düzenlemeler yapmıştır. Sovyetler Birliği döneminde, sürgüne gönderilen Tatarların çoğu Ukrayna'nın bağımsızlığının ardından Kırım'a dönmüş ve yerleşmeye başlamıştır. Yerleşme sırasında, Sovyetlerin göç politikasından doğan doğal çatışma ortamı oluşmuştur. Bu nedenle, Tatarların yarımada'ya dönüşü hoş karşılanmamıştır. Ancak ilhak sonrasında oluşan durum, Tatarlar ve Ukraynalıların ortak bir amaç için verdikleri mücadeleyi ortaya çıkarmış, eski defterlerin kapanmasına neden olmuştur. 2016 yılında Kırım, Tatar diasporasının başvurusu üzerine Ukrayna diasporası ile birleşme kararı alınmıştır. Ukrayna'da, Kırım Tatarları ile ilgili pek çok kampanya düzenlenmiş ve medyada yer almıştır ("Ukrayna Dışişleri Bakanlığı önünde Kırım Tatar bayrağı çekildi, 2021). 2014'ten sonra Kırım'da Rusya tarafından Tatarlara verilen vaatler gerçekleşmemiş, tam tersine baskı artmıştır. Tatarlar, Rusya'nın uyguladığı politikayı eleştirmiş ve protestolar yapmıştır ("Kızıl meydanda baskıları protesto eden aktivistler Kırım'da kahraman gibi karşılandı", 2019).

2014 yılında Kırım'ın ilhakının ardından Ukrayna, yarımada'nın büyük miktarda su borcu olduğunu söyleyerek, Kuzey Kırım Kanalı'ndan Kırım'a akan, Dnepr nehri'nin suyunu kesmiştir. Bu kanal sayesinde, Kırım'ın su ihtiyacının %85'i karşılanmaktadır. Ukrayna'nın su temini konusunda izlediği politika sonucunda, yarımada'da su kıtlığı yaşanmıştır. Ukrayna, Rusya'nın Kırım'da bulunan askeri üstleri için kullandığı ve bu durumun Ukrayna için tehdit oluşturduğu nedeniyle suyu kesmiştir ("Seytablayev: Kırım, Rus askeri üstleri nedeniyle susuz kaldı", 2020) Su sıkıntısı sonucunda, yıllar içinde barajlar kurmuş ve kuraklık 2020 yılında doruk noktasına ulaşmıştır. Kaça, Çorguna, Balbek, Büyük Karasu ve Alma nehirlerinin kurumasının ardından Rusya, bazı nehirlerin önüne set örerek oluşan gölcüklerden su pompalamaya başlamıştır ("Kırım'da su azaldıkça sorunlar büyüyor", 2020). Bu yöntem, çözüm sağlamadığı için başka yöntemler denenmiştir. Yapay yağmur yağdırmak, deniz suyu arıtmak veya suyu belirli saatlerde halka sunmak gibi

yöntemler denenmiş, ancak ekonomik koşullar nedeniyle uygulanamamıştır. 2021 yılında bir baraj daha kurumuş, sorun hâlâ çözülememiştir (“İşgal altındaki Kırım’da bir su barajı daha kurudu.”, 2021). 2021 yılında son gelişmelere baktığımızda, yarımada'nın birçok yerinde su karneye bağlanmış, yaptırımlar nedeniyle fiyatlar yükselmiştir. 2013 yılında Kırım’da ekilebilir arazi, 130.000 hektar iken 2017 yılında 14.000 hektara düşmüştür (“Crimea’s water crisis is an impossible problem for Putin”, 2021). Su sıkıntısının uzun vadede çözümü zor gözükmektedir. Rusya’nın yıllardır su sıkıntısının çözümü için bir adım atmaması, yeni bir savaş ile Dnepr Nehri’nin bir bölümünün, Ukrayna’dan alınması fikrini kuvvetlendirmiştir. (“Rusya Kırım’daki su sorunu nedeniyle Ukrayna’ya saldırabilir”, 2020). Ancak ekonomik olarak Rusya’nın, yeni bir savaş başlatması zor gözükmektedir.

Stratejik olarak çok büyük öneme sahip yarımada'yı kendi topraklarına katan Rusya, Karadeniz’de kıta sahanlığını artırmıştır. Bu durum, daha geniş bir alanı kontrol etmesini sağlamıştır. Kırım’da bulunan Sivastopol limanı, Rusya açısından çok büyük öneme sahiptir. Karadeniz güvenliği açısından konumu tartışılmazdır. Ukrayna, Kırım’ın Rusya tarafından ilhak edilmesinin ardından ekonomik olarak kayıplar yaşamış, Karadeniz’e olan kıta sahanlığının büyük bir kısmını kaybetmiştir. Ukrayna, Kırım’ın ilhakının ardından, doğal gaz kaynaklarının yarısını kaybetmiştir. Bu kaynakların birçoğu, Karadeniz ve Azak Deniz’i kıta sahanlığı içinde bulunmaktadır (Korineviç: Ukrayna, Kırım’ın işgalinden dolayı doğalgaz kaynaklarının yarısını kaybetti”, 2021). Kırım’ın ilhakı Ukrayna’nın Batı bloğuna katılmasına engel olmuştur. Ukrayna, NATO’ya katılması durumunda Kırım’dan vazgeçmek zorunda kalacaktır.

5.1.3. Donbass Savaşı

Yanukoviç’e karşı yapılan protestolar sonucunda iktidara geçen yeni yönetim, Ukrayna’nın doğu bölgelerinden istediği desteği alamamıştır. Ukrayna’nın batısı zaferi kutlarken, doğusu buna karşı çıkmıştır. Kırım’da başlayan protestolar Ukrayna’nın doğusuna sıçramıştır. Rusya’nın, Kırım’da olduğu gibi Ukrayna’nın doğu bölgelerinde yapılan protestolara desteği olayları daha da büyütüştür. Rusya protestoculara destek verdiğini hiçbir zaman kabul etmemiş, ancak ayrılıkçılar arasında ölen askerlerin bazılarının üzerinden Rus kimlikleri çıkmıştır (“Special Report: Russian soldiers quit over Ukraine”, 2015).

Ukrayna'nın doğusunda Rus nüfusunun çok olması, Rusya'nın bölge üzerinde etkisini artırmasına yardımcı olmuştur. Donetsk'te %56,9 Ukraynalı, %38,2 Rus, Luhansk'ta %58 Ukraynalı, %39 Rus nüfusu bulunmaktadır ("State Statistics Committee of Ukraine", 2001). Rusya sınırına yakın bulunan bu bölge, kültürel olarak Ukrayna'nın batısına göre farklılık göstermektedir. Sovyetler Birliği döneminde bu bölge sanayi bölgesi olarak görülmüş, 1930'lu yıllarda bölgeye etnik Rusların göçü başlamıştır. Ukrayna'nın bağımsızlığından sonra bile bölge üzerinde Rusya'nın baskısı olmuş, Rusça yaygın olarak konuşulmuştur.

Şekil 6: Ukrayna Doğusunda 2014 yılı Çatışmasının olduğu bölge

Kaynak: Rusya-Ukrayna arasında büyük gerilim: Ukraynalılar sokağa döküldü, 26.11.2018, <https://www.gzt.com>

Ukrayna'nın doğusu sanayi bölgesi olduğundan, ekonomik açıdan büyük öneme sahiptir. Bölge, Ukrayna'nın en büyük kömür rezervlerine sahiptir. Sanayi bölgesi olan Donesk ve Luhansk'ta, birçok Oligarx bulunmaktadır (Kofman, Migacheva, Nichiporuk, Radin ve Oberholtzer, 2017, s. 61). Bu Oligarxlar, her zaman devlet üzerinde büyük etkiye sahip olmuştur. Ukrayna'da gerçekleşen Devlet başkanlığı, Başbakanlık ve Meclis seçimlerine bölge halkının doğrudan etkisi olmuştur.

Mart ayında başlayan protestolar ay sonunda ayaklanmaya dönüşmüş ve çatışmalar başlamıştır. Ukrayna hükümeti, protestoları başlangıçta küçük çaplı eylemler olarak görmüş ve eylemlerin büyümesini beklememiştir. Kharkiv, Donesk ve Luhansk şehirlerinde artan gösteriler sonucunda, dönemin cumhurbaşkanı Turchynov, Litvanya ziyaretini erteleterek eylemleri yatıştırmaya çalışmıştır. Ancak protestocular, Kırım'da olduğu gibi devlet ve kamu binalarına el koyarak Rus veya bölgesel bayraklarını asmaya başlamıştır. 7 Nisan'da Donesk ve Luhansk'daki

güvenlik binaları ele geçirilmiş ve silahlar toplanmaya başlanmıştır (“Ukrayna Güvenlik Hizmetinin binası Doneskte ele geçirildi”, 2014). Kiev’de medyaya konuşan Turchinov, “Rusya’nın Ukrayna’yı bölmek için harekete geçtiğini ve iç huzursuzluk çıkardığını” söylemiştir (“Ukraine crisis: Protesters declare Donetsk republic”, 2014). Turchinov’un antiterör emrine rağmen, Donbass bölgesi kontrole alınamadı. 6 Nisan’da protestocular, Donetsk eyalet binasını ele geçirmiş ve 7 Nisan’da “Donetsk Halk Cumhuriyetinin Egemenliği Hakkında Beyanname” kabul etmiştir. 21 Nisan’da protestocular, 11 Mayıs 2014 tarihinde Luhansk ve Harkiv’in katılımı ile oylama gerçekleştireceklerini açıklamıştır (“Ayrılıkçı Virishili Luhansk’ta iki referandum düzenleyecek”, 2014). 15 Nisan tarihinde ayrılıkçılar, Ukrayna’ya bağlı olmadıklarını ve diyalog için masaya oturmayacaklarını açıklamıştır (“Donetsk Halk Cumhuriyeti Liderliğinden açıklama”, 2014). Açıklamadan 3 gün sonra Donetsk havaalanı, 12 gün sonra da yerel televizyon binası, ele geçirilmiştir. 27 Nisan’da Luhansk Cumhuriyeti ilan edildi (“Donetsk’te kendi kendini ilan eden Donetsk Halk Cumhuriyeti’nin bayrağı dikildi”, 2014; “Mitingde ayrılıkçı görünmez kadınlar “Luhansk Halk Cumhuriyeti” ile ilgili seslendirildi», 2014). 2 Mayıs’da Ukrayna askeri birlikleri antiterörle mücadele kapsamında, Slovianski şehrini geri almak için operasyon başlattı. Ukraynalı yetkililer şehrin teröristlerden temizlendiğini duyurdu (“Ukraine crisis: Sloviansk rebels down army helicopters”, 2014). 11 Mayıs’ta yapılan referandum sonucunda, Donetsk’te %89, Luhansk’ta %96,2 oy oranı ile halk, Ukrayna’dan ayrılma kararı almıştır (“Ukrayna’da ayrılık referandumu”, 2014).

Mayıs ayının sonuna doğru çatışmalar yoğunlaşmıştır. Ukrayna ordusu, Ayrılıkçıları birkaç kez pusuya düşürdü ve birçoğu öldürülmüştür. Ukrayna ordusuna ait Mİ-24 helikopterleri, SU-25 ve MİG-29 uçakları hava bombardımanı yaparak, Ayrılıkçıları yıldırmaı başarmıştır. Haziran-Ağustos ayları boyunca devam eden çatışmalarda, Ukrayna ordusu ilerleme kaydetmiş ve birkaç şehri kurtarmıştır. Ancak Rusya sınırını koruyan Ukrayna birliklerinin, ordudan uzak kalması sonucunda, sınır Ayrılıkçıların eline geçmiştir. Savaş boyunca, osetler ve Rus yanlısı çok sayıda grup Ayrılıkçıların safında yer almıştır. Ukrayna ordusunun başarılı ilerlemesinde, ülkenin birçok yerinden orduya katılan gönüllülerin büyük payı olmuştur. Gönüllülerin sayı tam olarak bilinmemekle birlikte, 150.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ek olarak, gönüllülere Ukraynalı birçok zengin oligarkın maddi olarak destek sağladığı

bilinmektedir (“Ukraine’s Battalions army, explained”, 2014). Bu Oligarkların birçoğunun doğu bölgelerinde sanayileri ve şirketleri vardır.

Rusya, Ukrayna’nın doğu bölgelerini “Novorossiya” olarak nitelendirmiş ve Çarlık Rusya’sından beri bu şekilde bilindiğini söylemiştir. Rusya, Ukrayna’dan bölgede yaşayan Rusların hakları olduğunu ve bu haklardan yararlanabileceğini garanti etmesini istemiştir (“Putin, “Novorossiya sakinleri” için garanti istediğini açıkladı- Harkov, Donetsk”, 2014). 12 Ağustos 2014’te Moskova, Ayrılıkçılara insani yardım adı altında 280 araçlık konvoy göndermiştir. Ukrayna tarafı Rusya’nın bölgeye silah taşıdığını belirtmiştir. Daha sonra bu insani yardımlar artarak devam etmiştir (“Rusya’dan Donbass’a iki insani yardım konvoyu daha”, 2015). NATO Genel Sekreteri Andres Fog Rasmussen, yardımın Kızıl Haç tarafında denetlenmeden bölgeye gönderilmesinin doğru olmadığını söylemiştir (“Ukraine condemns direct invasion as Russian aid convoy crosses border”, 2014). Donbass bölgesinde çatışmalar 2017 yılının ortalarına kadar devam etmiş ve 10.000’den fazla can kaybı yaşanmıştır (“10000 Ukrainans killed so far in two-year war”, 2016). 600.000 kişi bölgeden göç etmek durumunda kalmıştır.

25 Mayıs 2014’te gerçekleşen Ukrayna’da seçimleri, Petro Poroşenko kazanmıştır. Poroşenko, Donbass ve Kırım’daki sorunları çözmeye çalışmış, ancak bir faydası olmamıştır. Doğudaki çatışmalar bazen sönmüş, bazen de şiddetlenmiştir. Ukrayna’nın, Kırım ve Donbass bölgelerini kaybetmesi ekonomik sorunlar oluşturmuştur. 2014 yılında %7 küçülen Ukrayna ekonomisi, Donbass’ın maden yatakları ve sanayisinden yararlanamamıştır (Apak, 2014, s. 354).

Rusya’nın Ayrılıkçılara desteği sonucunda Ukrayna, Donbass bölgesini tam olarak kontrol edememiştir. Rusya’nın Ukrayna politikası karşısında Batı, Poroşenko’ya istenilen desteği sağlayamamıştır. AB, Rusya’ya karşı ekonomik yaptırımlar dışında caydırıcı bir adım atmamıştır. Çünkü AB, Rusya ile karşı karşıya gelmek istememiştir. Ukrayna’da yaşanan olaylar ABD’nin çıkarlarına uygun olarak gerçekleşmiştir. Çünkü ABD, Rusya ve AB arasında dengeyi koruyarak, her ikisi üzerindeki gücünü sağlamlaştırmak istemektedir.

5.2. Ukrayna’da Siyasal Değişim (2014)

Turuncu Devrim’den sonra Ukrayna’da Viktor Yuşçenko iktidara gelmiş, ancak bu durumdan Rusya memnun kalmamıştır. Rusya, uyguladığı baskı sonucunda Yuşçenko’nun Ukrayna içindeki nüfusunu yok etmiş ve Rus yanlısı Viktor Yanukoviç’i cumhurbaşkanlığı seçimlerinde desteklemiştir. Yanukoviç döneminde, Rus yanlısı atılan adımlar sonucunda, Ukrayna’nın batı bölgelerinde yaşayan halk, iktidara karşı çıkmıştır. 2013 yılında başlayan EuroMaidan olaylarında, Rusya’nın vaat ettiği şartların karşılanmaması vurgulanmıştır (“Ukrayna muhalefeti: Rus anlaşması ne içeriyor?”, 2013).

Ukrayna’da gerçekleşen olayların, dış aktörlerinin yanı sıra iç aktörleri de olmuştur. Anavatan Partisi, Svoboda Partisi, Reform için Ukrayna Demokratik platformu ve diğer küçük partiler, Yanukoviç’e karşı çıkan olaylarda protestocuların yanında olduğunu belirtmiştir. Bu partiler birleşmiş ve birlikte hareket etmiştir. Anavatan Partisi lideri Arseniy Yatsenyuk diğerlerine göre öne çıkmaktadır. Çünkü daha önce Dışişleri Bakanlığı ve Rada sözcülüğü görevlerinde çalışmıştır. Yatsenyuk çıkışları zamanı “Yanukoviç’i devirmenin zor olacağını söylemiş, ancak Ukrayna halkının iradesi herşeyi belirleyecektir” vurgusu yapmıştır (“Ukrayna muhalefeti yönetime karşı birleşti”, 2013). UDAR Partisi lideri eski boksör Vitaly Kliçko’da eylemleri yönetenlerden biri olmuş, ancak Yanukoviç’le yapılan görüşmelerde etkin rol oynayamamıştır. Svoboda Partisi lideri eylemler sırasında halkın yanında olduklarını ve Ukrayna halkının iradesinin güçlü olduğu yönünde söylemlerde bulunarak, partisinin imajını yükseltmeye çalışmıştır. Bu nedenle, Kiev’deki Lenin heykelinin yıkılmasından sonra, eylemi ve tüm sorumluluğu üstlenmiştir (“Ukraine Protesters smash Lenin s statue in Kiev”, 2017). Genel Başkanı Oleg Tyagnibok olmuştur. Muhalefet, halkı Yuliya Timoşenko üzerinden meydanlara toplamayı başarmıştır. Çünkü Timoşenko, önceki seçimlerde Yanukoviç’e karşı çok az farkla kaybetmiş ve sonralarda hakkında çıkan iddialarla hapse atılmıştır (“Turuncu Devrim lideri Timoşenkoya 7 yıl hapis cezası”, 2011), Timoşenko, olaylar sırasında kızı aracılığıyla halka mesaj yollamış, Yanukoviç’e karşı birlik çağrısı yapmıştır (“Ukrayna’da muhalefetin gövde gösterisi”, 2013).

Şubat 2014’te parlamentonun ele geçirilmesinin ardından azledilen Yanukoviç’in yerine geçici olarak başbakan Arseniy Yatsenyuk getirilmiştir. Parlamento, cumhurbaşkanlığı seçiminin 22 Şubat tarihinde yapılacağını duyurmuş,

ancak protestolar nedeniyle 25 Mayıs'a ertelenmiştir. Seçimlerin gerçekleşmemesi için Rusya tarafından, Ukrayna'nın doğusunda sorunlar çıkarılmış ve bazı bölgelerde seçimler yapılamamıştır ("Seçim öncesi Doğu Ukrayna'da kanlı çatışma", 2014). Seçime katılacak önemli adaylar sırasında Petro Poroşenko, Yuliya Timoşenko, Oleh Tsaryov ve Petro Simonenko yer almıştır ("Ukrayna'da seçim: Adaylar ve riskler", 2014). Timoşenko karizmatik lider olmasına rağmen, Yuşçenko dönemindeki yanlış kararları, onun seçimi kazanmasına engel olmuştur. Oleh Tsaryov ise Rusya yanlısı politikacı olarak bilinmektedir. Seçmenlerin birçoğu, Ukrayna'nın batı bölgelerinde olacağı için seçilme şansı çok düşük gösterilmiştir. Petro Poroşenko ise milyarlar iş adamı olduğundan ülkede daha çok tanınmaktadır ("Petro Oleksiyovych Poroshenko", 2021). Poroşenko'yu diğer adaylardan öne çıkaran özellikleri, Ukrayna'nın birliğini savunması, Doğu'daki gerilimi düşürme isteği ve ılımlı siyasi bakışı olmuştur. Hem AB hem de Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini söylemiş, Ukrayna'nın çıkarlarının ön planda tutulması gerektiğini savunmuştur ("Önümde çekilir misiniz leydi, burada diktatör deviriyoruz", 2014). Ukrayna'daki ekonomik sorunlar nedeniyle IMF ile çalışacağını, NATO üyeliğinin halkın iradesine bırakılması gerektiğini söylemiştir.

Petro Poroşenko, Ukrayna seçimleri öncesinde yapılan anketlerde diğer rakiplerinin iki katı oy almıştır. Bunun nedenlerinden biri, diğer seçmenlerin geçmişinin Poroşenko'nunki kadar temiz olmamasıdır. 2014 yılı seçimlerini %54,7 oy oranıyla Poroşenko, 15 Haziran'da gerçekleşecek ikinci tura kalmadan kazanmıştır ("Ukraine", 2014). Böylece Ukrayna'da yeni siyasal değişim gerçekleşmiş, Rus yanlısı Viktor Yanukoviç devrilmiştir. Yanukoviç'in iktidarda ısrarla kalmak istemesi, Kremlin'e vakit kazandırmıştır. Bu arada Kırım'da ve Donbass'ta protestolar başlamış ve Rusya, Ukrayna stratejisini uygulamaya koymuştur.

5.3. Medyanın Savaşta Rolü ve Propogandalar

Rusya Federasyonu, 1993 yılından itibaren eski Sovyet ülkelerinde Rus propogandası yapmıştır. Rusya, bu propogandayı gerçekleştirmek için Sovyet döneminde 1960'lı yıllardan itibaren (Sergei Semanov, Mihail Lobanov, Anatoli Nikonov vb.) öne çıkan yazarların yazılarını yayınlanmış, Slavcılık ve Rusçuluğun gelişimi için adımlar atmıştır (Kılavuz, 2017, s. 95). 1990'larda Rus milliyetçiliğinin teşviki için ordunun gücünden bahsedilmekteydi. Rusya, Sovyetlerin bıraktığı fikri

devam ettirerek, ordu üzerinden milliyetçiliği abartmıştır. Ordunun güçlü olması halkın devlete olan güvenini artırmaktadır.

Rusya'nın uyguladığı en önemli propogandalardan biri, Batı'nın Ruslara karşı çifte standart uyguladığını belirtmesidir. Başka bir deyişle, Rusya'nın düşmanlarının olduğunu iddia ederek, halkın birliğini sağlamayı kolaylaştırmıştır. Rus milli ruhunun korunması gerektiği konusunun, tv programlarında ve internet sitelerinde açıkça propogandası yapılmıştır (Newton, 2017). Bu bağlamda Rusya, Ukrayna'daki yeni yönetimin Rus nüfusunu ülkede istemediği yönünde propoganda yapmıştır.

2000'li yıllarda Rus tarihi hakkında birçok bilgi abartılarak anlatılmıştır. Daha sonra Putin ve yakın çevresi (A. Dugin, M. Yuryev, A. Prokhanov) Rusya imparatorluğu kelimesini kullanmaya başlamıştır (Bendle, 2014). Bu yöntemler ile Rusya içinde ve çevre ülkelerde yaşayan Rus halkını ve bölge halklarını Rusya ekseninde tutmayı başarmıştır.

Ukrayna'da, bağımsızlıktan sonra milliyetçilik artmış, halk içinde Ukraynalı kimliği oluşmuştur. Ukraynalı tarihçilerin kitaplarında Slav kökenine vurgu yapılmış, Kiev'den başlayan tarihin bugün de devam ettiği belirtilmiştir. Hükümet bu politikayı tüm Ukrayna içinde uygulamaya çalışmış, ancak Rusya'nın egemen olduğu Ukrayna'nın doğusu ve Kırım'da daha az etkili olmuştur.

Ukrayna cumhurbaşkanlarından Leonid Kuçma ve Viktor Yanukoviç, Rusya'nın politikaları çerçevesinde hareket ederek, Ukraynalılar ile Rusların kültürel olarak bağlarının korunması gerektiğini, her iki halkın Orotodoks ve Slav kökenli olduğunu, medyada açıkça ifade etmişlerdir. Ancak Yuşçenko döneminde, Rusya ile bağlantılı birçok yayın organı, Rusça yayın yapan kanallar ve Rusça filmler gösterimden kalkmış, Ukrayna milliyetçiliği ön plana çıkarılmıştır.

2013-2014 krizi zamanı Ukrayna, ülke genelinde Rusya'nın Ukrayna'yı bölmek istediği ve tarihi topraklarımızın işgalinin gerçekleştirildiği konusunda, yayınlar yapmış ve Batı'ya entegrasyon yapmak isteyen Ukrayna'nın, karşısında duran en büyük engelin Rusya olduğu bildirilmiştir. Uluslararası hukuka göre toprak bütünlüğü ve egemenliğin önemi vurgulanmıştır. Rusya ise tam tersine halkların kendi kaderini belirleme hakları olduğunu vurgulamıştır. İki ülke arasında bilgi savaşı sürmüş, karşılıklı adımlar atılmıştır. Ukrayna, propoganda yaptıkları gerekçesi ile Rus kanallarının Ukrayna içinde yayın yapmasını engellemiş, Rusya ise Luhansk ve

Donetsk'te yayın yapan, Ukrayna kanallarının kapatılmasında önemli rol oynamıştır (“Ukrayna’da Rus kanalları yasaklandı”, 2014; “Separatist government in eastern Ukraine bans dozens of TV channels”, 2015). Rusya’nın Kırım’ı ilhakının ardından, “Dünyanın neresinde olursa olsun Rus halkını koruruz” düşüncesi hem Rusya içinde hem de Post-Sovyet mekânında genişçe yayılmıştır (“Putin pledges to protect all ethnic Russians anywhere. So, Where are They”, 2014). Bu da Putin yönetiminin elini güçlendirmiştir.

Rusya, Kırım’ı ilhak etmeden önce büyük propoganda yöntemlerine başvurmuştur. Bu propogandalardan en önemlisi, Kiev’de gerçekleşen yönetim değişikliğinin hukuk dışı olarak darbe ile yapılması ve yeni yönetimin “faşist” olması fikrinin aşılmasıdır. Rus yanlısı TV kanalları, yeni yönetimi anti-Semitist olarak nitelendirmiş ve Alman tarzı faşistler olarak resmetmiştir. 2. Dünya Savaşı’nda Nazilerin faşist olarak isimlendirilmesi sonrası tüm dünyanın faşist kelimesinden nefret ettiği bilinmektedir. Ancak Ruslar, bu kelimedenden daha çok nefret etmektedir. Çünkü savaş sırasında milyonlarca Rus hayatını kaybetmiştir. Bu kelimenin yeni yönetim üzerinde kullanılması, propogandanın boyutunu da göstermektedir.

Ukrayna Anayasa’sına göre Yanukoviç’in cumhurbaşkanlığının feshi kabul edilemez. Ancak Ukrayna’da miadan olayları başlamadan önce Muhalefet, Ukrayna Anayasası’nda cumhurbaşkanı’nın yetkilerinin artırılması ile ilgili maddeleri kabul etmediklerini açıklamış, 2004 Anayasası’nın geçerli olduğunu belirtmiştir. Rusya tarafı bu durumu kabul etmemiş mevcut Anayasa’nın geçerli olduğunu ve yapılan olayların darbe niteliği taşıdığını ifade etmiştir. Birçok Rus gazetesi, televizyonu ve sosyal medya organları, Kiev’de gerçekleşen olayları Rus tarihçileri ve ünlü isimleri vasıtasıyla halka iletmiştir (“Zadorozhniy”, 2015, s. 17).

Bir grup Rus yanlısı Donbass bölgesinde, Ukraynalı askerleri itibarsızlaştıran videolar yayınlamıştır. Videolar, Ukrayna’nın özgürlük isteyen halka karşı uyguladığı sert müdahaleler çerçevesinde gösterilmiştir. Bu videolar, Rusya’nın sosyal ağı VK’de, Youtube’da ve yeni açılan birçok sitede sahte isimli kişiler tarafından yayınlanmıştır (“İnside a pro-Russia propoganda machine in Ukraine”, 2017). Rusya’nın internet, sosyal medya ve televizyon üreticilerinin birçoğu, savaş sırasında ücret karşılığında yayınlar yaparak sahte haberler paylaşmıştır. Bu kişiler internet ve televizyon trolleri olarak bilinmektedir. Twitter, Facebook ve Live Journal sosyal medya ağlarında ve Russia Today, Kanal 1, Rossiya 1 gibi Rus televizyon

kanallarında, krizler sırasında politikacılar toplanarak analiz ve Rus propogandası yürütmüştür. “Vladimir Solovyev ile akşam”, “Moskova. Kreml. Putin” gibi tartışma programları bunlara örnektir.

Russia Today, diğer propoganda kanalları gibi gerçek olayları alıp yeniden düzenleyerek gerçeği çarpıtmıştır. Yayınladığı haberlerde, Ukrayna’da anti-semitizm kurbanları olan Yahudilerin bulunduğunu ve ülkeyi terk ettiklerini söylemiştir. Ancak İsrail İçişleri Bakanlığı’nın istatistiklerine göre Ukrayna’yı, savaş sırasında ve sonrasında 32.000’den fazla Yahudi, Rus kanallarının söylediği gibi Anti-Semitizm nedeniyle değil, Rus saldırganlığı nedeniyle terk etmiştir. Ek olarak, Ekim 2014’te Rus gazeteleri, Pravda ve İzvestia Sağ Sektör üyelerinin, Ukrayna’daki Odessa Yahudi cemaatini terörize ettiğini ve 20’den fazla kişiyi dövdüğünü yazmıştır (Sokol, 2019). Ancak Yahudi liderler, tek bir şiddet olayının olmadığını söylemiştir. Rossiya 1 kanalında haftalık haber programını Batı karşıtı görüşleri ile sunan Dmitry Kiselyov, Ukrayna’da ittifaka ait birçok askeri teçhizatın bulunduğunu ve Amerikan C-17 askeri nakliye uçağının piste inişini gösteren anlatıcı video ile Batı’nın, Ukrayna’da bölücü faaliyetler içerisinde olduğunu söylemiştir (“Russia Ukraine conflict: Fact-checking Russian TV’s Ukraine claims”, 2021). Aslında C-17 uçağının Alaska’daki Elmendorf-Richardson üssüne inişi gösterilmiştir. Maidan olayları sırasında, Rossiya 1 kanalı Ukrayna’da protestocuların Batı tarafından desteklendiğini, darbe için insanlara yüklü miktarda para verilerek protestolara katılmaya teşvik ettiğini, protestocuların arasında “fırtına birlikleri” denilen ajan-provokatörlerin olduğunu ve bunların ABD’nin Kiev Büyükelçiliği gibi mekânlardan yönetildiği izleyiciye aktarılmıştır. 1. kanal, yayınlarında protestocuların davranışlarını “holigan” olarak nitelendirmiş, Gazprom’un sahibi olduğu NTV kanalının haberlerinde, protestocuların göz yaşartıcı gaz kullandığı söylenmiştir. Ren TV kanalında Avrupa entegrasyonunun, Ukrayna’yı korkunç ekonomik krize sürüklediğini söyleyen yayınların yapıldığı görülmüştür (“Media take partisan positions on Ukraine”, 2013).

2017 yılında Başkan Petro Poroşenko, Rus sosyal medya platformları ve Ukraynalılar tarafından kullanılan arama motoruna halkın erişimini yasaklayan bir kararname imzalamıştır (“In Ukraine, taking three pro-Russia channels off the air raises complex issues”, 2021). 2021 yılının başlarında Zelenski yönetimi, Vladimir Putin’in müttefiki Viktor Medvedchuk ile bağları olan bir dizi TV kanalını kapatma kararı almıştır. Bu kararın en büyük nedeni Rusya’nın Ukrayna içinde kazanmaya

çalıştığı bilgi savaşına karşı koymaktır. Medvedchuk, 2018-2019 yıllarında iş ortağı Milletvekili Taras Kozak aracılığı ile üç tv kanalı (News One, ZIK ve 112) satın almıştır (Jakob ve Mattias, 2020), Bu kanallar, Ukrayna haber kanalları izleyicilerinin %28'ini oluşturmaktadır. Bu üç kanal, Rus görüşlerinin Ukrayna içinde yayılmasında ve Rus yanlısı siyasi partilerin desteklenmesinde aktif olarak yer almıştır. Zelenski'nin uygulamaya koyduğu kısıtlamalar arasında, Rus TV kanalları ve sosyal medya platformları da yer almıştır ("Russian-language media: Can Ukraine compete with the Kremlin?", 2021).

Rus propogandası genellikle kaynak üretmekte ve bu kaynağı günlerce medyada dile getirerek insanları manipüle etmeye çalışmaktadır. 2013 Maidan olaylarında, Batı'nın protestocuları desteklemesinin ardından, Rus medyasının Berlinde bir Rus kızının kaçırılması ile ilgili bir haberi yayınlaması, Almanya'da yaşayan Rusları protestolara yönlendirmeye yetmiştir ("Rusya, Medya ve Propoganda", 2020). Rusya'nın, Kiev'deki olayları sık sık medyada yayınlar yaparak darbe göndermeleri yapması, Ukrayna içinde bulunan Rusların bu olaylara karşı çıkmasını sağlamıştır. Kırım'ın ilhakı ve Donbass olaylarının Rus medyasında gösterim şekli, Rusya'nın hâlâ Soğuk Savaş dönemi tekniklerini kullandığını göstermektedir (Paul ve Matthews, 2016, s. 3-4).

Rusya'nın, Ukrayna üzerindeki propoganda faaliyetlerinin etkili olduğu görülmüştür. Rus propogandasının ikna edici gücü, Ukrayna'nın doğusunda daha fazla hissedilmiştir. Yalan haberlerin üretilmesi ve doğrulanması kısa zaman almakla beraber etkisi yüksek derecede hissedilmektedir. Rusya'nın devamlı olarak özellikle Ukrayna siteleri üzerinden uydurduğu yalan haberlerin yayılması, Ukrayna'nın doğu bölgelerinde yaşayan halkın psikolojik olarak Rusya'ya bağlanmasına yol açmıştır. Ukrayna, Rus propogandasının uydurduğu haberleri çürütmede ve gerçeklerin ortaya çıkarılması konusunda etkisiz kalmıştır. Ukrayna, Rus propogandacılarının manipülasyonları ile savaşmak yerine bazen kitleleri manipüle etme tekniklerini kullanması gerekiyordu. Rusya'nın propoganda faaliyetleri krizin daha da derinleşmesine yol açmıştır. Özellikle halkın bölünmesi ve yeni hükümetin itibarsızlaştırılmasında çok önemli rol oynamıştır.

ALTINCI BÖLÜM

UKRAYNA-RUSYA İLİŞKİLERİ (2014-2021)

Bu bölümde, Ukrayna'nın 2014 sonrası Rusya ile ilişkileri ve son dönemde yaşanan krizler incelenmiştir. Ukrayna, Rusya ile yaşadığı krizlerin ardından NATO ve AB ile ilişkilerini genişlendirmeye ve Rusya'ya olan bağımlılığından kurtulmaya çalışmıştır. Rusya, Ukrayna'ya karşı yürüttüğü Hibrit Savaş ile Batı'nın Ukrayna üzerindeki etkisini kırmayı hedeflemiştir. Burada Batı'nın, Karadeniz bölgesinde etkinliğini artırması sonucunda, Rusya ile yaşanan krizler ve güncel durum anlatılmıştır.

6.1. Ukrayna'da Petro Poroşenko dönemi

Poroşenko iktidara geldikten sonra Rusya ve Batı arasında denge politikası kurmayı hedeflemiştir. Ancak Rusya ile yaşanan kriz nedeniyle bu pek mümkün olmamıştır. Batı ile yakınlaşarak Rusya'ya karşı güçlü kalmayı düşünen Poroşenko, Donbass ve Kırım konuları dışında Ukrayna ekonomisini düzenlemesi gerekmiştir.

Petro Poroşenko, Donbass bölgesinin Ayrılıkçılardan temizlenmesi gerektiğini düşünmüştür. Ukrayna, doğu bölgelerini kaybetmemek için askeri operasyonlar düzenlemiş, ancak Rusya'nın Ayrılıkçılara olan desteği sonuç almasına yetmemiştir. Poroşenko, çatışmaların derhal sonlanması için ayrılıkçıların bölgeyi terk etmelerini ve Rusça konuşan bölgelere geniş hakların tanınmasını sağlayan 15 maddelik çözüm önerisi kabul etmiştir ("Poroşenko'nun Donbass için yaptığı barış planının tüm noktaları", 2014).

Eski Cumhurbaşkanı Yanukoviç döneminde kabul edilen ülkenin herhangi bir bloğa katılmama kararını yeniden verkhovna radasına sunmuştur. 303 oyla eski kararın iptali gerçekleşmiştir ("Ukrayna artık "Tarafsız" değil", 2014). Bu karar, 23 Aralık 2014 tarihinde kabul edilmiş, Ukrayna'nın NATO üyeliği yolunu açmıştır.

Kırım'ın ilhakının ardından Rusya, Karadeniz'deki üstünlüğünü artırmıştır. Bu üstünlük Rusya'nın NATO'nun Karadeniz tatbikatlarını kontrol etmesini ve Kırım çevresindeki doğal gaz kaynaklarını kullanması sağlamıştır. Burada bulunan doğal gaz kaynakları, Ukrayna'nın tüm doğal gaz kaynaklarının yarısına tekâmül etmektedir. Kırım, Ukrayna'nın Hazar Havzası ülkeleri ile ticari ilişkilerini birleştiren noktadır. Ukrayna'nın Kırım'ı kaybetmesi ile birlikte Hazar Havzası ülkeleri ile Volga-Don

kanalı vasıtasıyla yapılan ticareti de büyük ölçüde kaybetmiştir. Bu durum, Hazar Havzası ülkelerini de etkilemiştir.

2014 yılında ABD, Rusya'yı bölgesel güç olarak nitelendirdi. NATO, Rusya ile dengeli bir politika izlemenin doğru olduğunu düşünüyor ("Barrack Obama: Russia is a regional power showing weakness over Ukraine", 2014). Aynı yıl, NATO'nun Ukrayna sınırına askeri yığınak yapması Rusya'ya mesaj olmuştur. NATO'nun 2014 yılında gerçekleşen Galler Zirvesi'nde, sınırların güvenliğinin sağlanması için yeni konsept oluşturulmuş ve düşmana karşı hızlı bir şekilde tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmiştir ("Wales summit declaration", 2014). 2014 yılında Rusya'nın, Ukrayna'ya karşı uyguladığı politika nedeniyle NATO ve Rusya birçok kez karşı karşıya gelmiştir (Reif, 2014). Artan gerilimin üzerine ABD, 2016 yılı Varşova'da gerçekleşen NATO Zirvesi'nden sonra Avrupa'da bulunan 60.000 askere ek olarak 4.000 asker gönderileceğini açıklamıştır ("Press Conference by President Obama after NATO summit", 2016).

Rusya, NATO'nun bu tutumuna karşı politika izlemiştir. Rusya Kırım'ın ilhakının ardından Baltık Denizi'nde 55 geminin kullanımı ile tatbikat düzenlemiş, NATO ile karşı karşıya gelmekten çekinmemiştir ("Rusya'dan Baltık Denizi'nde gövde gösterisi", 2014). Rusya, Batı'ya hamle yaparsanız karşılık vermektan çekinmeyeceği mesajını vermiştir. Rusya, 2014-2015 yılları arasında aniden alınan kararla birçok tatbikat düzenlemiştir ("Russia begins massive air force exercise", 2015). Bu durum da Batı'yı rahatsız etmiştir ("NATO says Russian snap exercises risky", 2015). 2016 yılında Kavkaz-2016, Güney Osetya Tatbikatı ve 2017 yılında Zapad Tatbikatını düzenlemiştir ("Rusya'dan Kavkaz 2016 tatbikatının Kırım ayağında görsel şölen", 2016; "Rusya'dan Kuzey Kafkasya ve Güney Osetyada askeri tatbikat", 2016; "Putin's Zapad 2017 simulated a war against NATO", 2017). Bu tatbikatlar, NATO ile mücadele kapsamında hızlı karar alma ve uygulama üzerine kurulu olmuş, savunma ve saldırılara hazırlık yapılmıştır. Rusya, düzenlediği tatbikatlarla caydırıcı gücünü göstermiştir. Ayrıca Rusya, S-400 hava savunma sistemleri ve nükleer başlık taşıyabilen İskender M ve Kalibr füze sistemlerini Baltık ve Karadeniz kıyılarına yerleştirmiş, Kırım'da özel önlemler almıştır ("Rusya Kırım'a askeri yığınak yapmaya devam ediyor", 2016). Böylece batı sınırlarını koruma altına almış, NATO tehlikesini önlemiştir. Rusya ne Kırım'ı ne de Donbass'ı bırakmayacağını açıkça göstermiştir. Andrei Vandenko'nun programında Putin, "Rusya'yı bölmek isteyen güçlere karşı

Rusya vatandaşı olarak cevap vermek zorunda kalacağım. Dünya Rusya'sız var olmayacak" ifadesini kullanmıştır.

Ukrayna'da gerçekleşen olayların ardından AB ülkeleri, Rusya ile karşı karşıya gelmek istememiştir. Ancak ABD'nin baskısından sonra Rusya'ya karşı yaptırımlar uygulamaya başlamışlardır. Rusya, yaptırımlardan önemli ölçüde etkilenmiş, ancak krizi fırsata çevirmek için Doğu Avrasya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmiştir ("Agreement between the Government of the Russian Federation and a Government of the Republic of Singapore", 2015 ve "Agreement between the Government of the Russian Federation and a Government of the Republic of China", 2015). Rus doğal gaz şirketi Gazprom, AB ülkelerine karşı yaptırım uygulamış, Balkan devletlerine verilen doğal gaz miktarında azalmalar görülmüştür. Bu durum karşısında AB, Gazprom'a "yaptırım uygulamak" adı altında küçük çaplı yaptırım uygulamış, ancak bu Gazprom'un toplam üretiminin %1'ini geçmemiştir ("ABD'nin ve AB'nin yaptırımları Gazprom'un üretiminin yüzde 1'inden azını kapsıyor", 2018).

Putin, Poroşenko döneminde çok açık bir politika izlemiş ve statükoyu değiştirmek istememiştir. Statükonun değişmemesi için ideal bir lider olan Poroşenko, seleflerinin hatalarından kaçınmış ve Rusya ile dengeli politika izlemiştir. Poroşenko tahmin edilebilir biri olduğundan, Putin'in mevcut liderler arasından, onun Ukrayna lideri olmasını istemiştir.

2014 olaylarının ardından Rusya, Ukrayna ile yapılan Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşmasını iptal etmiştir ("Russia suspends free-trade deal with Ukraine", 2015). Ukrayna ve AB'nin uyguladığı yaptırımları, Rusya tarafı Batı'nın çifte standartlarından biri olarak nitelendirmiştir. Rusya'ya göre Batı'nın Ukrayna'daki durumdan Rusya'yı sorumlu tutması hiçbir tarafa yarar sağlamayacaktır. Poroşenko, 2014 Haziran ayında Rusya ile askeri iş birliği ve projeler durdurulması yasası kabul etmiştir ("Ukraine crisis: Why a lack of parts has hamstrung Russia's military", 2015). Rusya, Ukrayna'ya cevap olarak yaptırımlar uygulamıştır. 2018 yılında Medvedyev'in twitter hesabından yayınladığı mesajla, yaptırımların genişletileceği açıklanmış, 322 Ukraynalı şahıs ve 68 şirketin Rusya'daki banka hesapları dondurulmuş ve sermaye transferi yasaklanmıştır ("Russia expands targeted sanctions against Ukraine", 2018). Ukrayna 2015 yılında, Rusya ile askeri iş birliği anlaşmasını askıya almış ve ihraç olunan askeri ürünlerin satışını durdurmuştur ("Ukraine lawmakers suspend military cooperation with Russia", 2015). Aynı yıl Rusya tarafından kabul edilen serbest ticaret

anlaşmasının iptaline karşı hamle olarak, Rusya'ya ticaret ambargosu uygulamıştır. ("Trade war with Russia hurts Ukraine less", 2015). Rusya tarafından Ukrayna vatandaşlarına uygulanan sert, psikolojik ve yasa dışı tutuklamalar sonucunda, Ukrayna Dışişleri Bakanlığı'ndan vatandaşlara, Rusya'ya seyahat etmemeleri konusunda uyarı yapılmıştır. Poroşenko yönetimi, 2017 yılında okullarda Rusça öğretimini yasaklamıştır ("Law of Ukraine", 2020). Rusya, bu durumu etnik çeşitliliği olan bir ülkenin azınlıklara karşı asimilasyon planı uyguladı yönünde değerlendirmiştir ("Criticism of Ukraine language law justified: rights body", 2017). 28 Temmuz 2014'te Ukrayna'dan ithal olunan süt ve 14 Ağustos'ta alkollü içecek ithalatına yasak getirilmiştir ("Russia bans dairy imports from Ukraine", 2014; "Russia moves to ban Ukrainian alcohol", 2014). Her iki ülkenin uyguladığı yaptırımlar, ekonomik olarak ilişkilerin kötüleşmesi ile sonuçlanmıştır. Rusya ekonomisi yıllık %3,4 gerilemiş, ruble değer kaybetmiştir. Rusya, Kırım'da oluşan sorunlardan ötürü yıllık 4,5 milyar dolar ayırmak zorunda kalmıştır. Kırım'la Rusya anakarasını bağlamak için 4 milyar dolara Kerç köprüsü inşa edilmiştir. Ukrayna ise Kırım'ın ve Donbass bölgesinin kaybetmesinin sonucunda ekonomik sorunlar yaşamış, 2014 yılında ekonomide %6,8'lik küçülme görülmüştür. Ek olarak, Ukrayna'nın doğu bölgelerinin Rusya tarafından işgalini onaylayan Ukrayna Parlamento kararı 18 Ocak 2018'de kabul edilmiştir ("Ukraine crisis: Kiev defines Russia as aggressor state", 2018).

Petro Poroşenko, Ukrayna'nın ayakta kalabilmesi için ekonomik destek alması gerektiğini çok iyi biliyordur. Çünkü Donbass'ın sanayi bölgesi ve Kırım'ın turizm ve doğal kaynakları artık Ukrayna'da değildir ("Donbas neden önemli?", 2014). Ukrayna ekonomisinin can damarları Rusya tarafından alınmıştır. 21 Mart 2014'te Viktor Yanukoviç'in AB ile imzalamadığı ortaklık anlaşmasının siyasi tarafını Arseniy Yatsenyuk, ekonomik tarafını 27 Haziran 2014'te Petro Poroşenko imzalamıştır ("AB Ukrayna ile Ortaklık anlaşmasını imzaladı", 2014). Poroşenko ilk önce siyasi istikrarsızlığı çözmeyi hedeflemiştir. Bu doğrultuda, 2014 yılının ikinci yarısından itibaren, Donbass'ta ayrılıkçılara karşı savaşarak bazı bölgeleri ele geçirmek istemiştir. Ancak Rusya'nın ayrılıkçılara desteği bu durumun gerçekleşmesini engellemiştir.

2017 yılında Rusya'nın ne Kırım'ı ne de Donbass'ı Ukrayna'ya verme niyetinin olmadığı açıkça görülmüştür. Rusya, Kırım'a 165 milyar ruble harcamıştır. Bu rakamı harcayan bir ülkenin, yarımadayı yeniden Ukrayna'ya geri verme planının olmadığını

göstermektedir. Aynı yıl Andrey Artmenko, Felix Sater ve Amerikan Başkanı Donald Trump tarafından ortak hazırlanan Kırım ve Donbass planı New York Times'ta yayınlanmıştır. Planda, Kırım'ın 50-100 yıllığına Rusya'ya kiralanması ve sürenin sonunda referandum ile Kırım halkının kendi kaderini tayin etmesi yer almıştır. Plana göre Donbass Ukrayna'ya verilecek ve Rusya'nın Kırım için ödediği kira bedeli Donbass'ın yeniden kalkınması için harcanacaktır ("Rusya'da Kırım ve Donbass tartışması", 2017). 2017 sonlarında Putin, Donbass'a BM barış gücünün yerleştirilmesi önerisi yapmıştır. Rusya, bölgenin yeni Kosova olması için çalışmaktadır. Her iki ayrılıkçı cumhuriyet öneriye sıcak bakmıştır. Ukrayna tarafı, barış gücünün Rusya-Ukrayna sınırına konuşlandırılmasını istemiştir. Çünkü Ukrayna'nın bu öneriyi kabul etmesi ayrılıkçıları tanıması anlamına gelecektir. Alman lider Angela Merkel'de Putin'in önerisini iyi niyetli olarak algıladıklarını ancak bu durumun Rusya'ya uygulanan yaptırımların biteceği anlamına gelmediğini vurgulamıştır.

Rusya, Ukrayna'yı her zaman küçük kardeş olarak görmüştür. Ancak 2014 olaylarının ardından Ukrayna, nüfusunun üçte ikisi Rusya'yı saldırgan ülke olarak tanımlamıştır. Bu konuda, Ukrayna Parlamento üyesi Serhiy Leshchenko "Rusya ile ilişkilerin yeniden kurulması için hain olmak gerekir" demiştir ("Ukraine goes to the polls on Sunday. Can its next president end frozen war with Russia", 2019). Sonuç olarak, Ukrayna halkının Rusya'yı istemediği sürece köklü ilişkilerin kurulması zor gözükmektedir. Rusya, Ukrayna ile statükoyu bir süre daha devam ettirecektir. Rusya Ukrayna'nın üniter yapısından vazgeçerek federal yapıya geçmesini istemektedir. Bu sayede Ukrayna'nın kontrolü daha rahat sağlanacaktır.

6.1.1. Minsk I ve Minsk II Antlaşmaları

Donbass'ta gerçekleşen savaş, Avrupa ülkelerine zarar vermiştir. Ukrayna'daki savaş, Rusya için ekonomik olarak zorlayıcı gözükmiştir. Savaşın bitmesi için tarafların masaya oturması ve anlaşmanın sağlanması gereklidir. Bu anlaşma en azından krizin bir süreliğine dondurulması için anlamlı olacaktır.

2014 yılında gerçekleşen olay Donbass'ta ateşkesin sağlanması için tarafların masaya oturması gerektiğini göstermiştir. 2014 yılı 17 Temmuz tarihinde Amsterdam-Kuala-Lumpur seferi yapan uçak Malezya Havayollarına ait Boeing 777, Rusya-

Ukrayna sınırına 50 kilometre kala vurulmuştur (“Ukrayna üzerinde düşürülen MH17 uçağı: Malezya havayolları uçağını vuran füze bir ‘Rus tugayına aitti’”, 2018). Vurulan uçak, Donetsk bölgesinde Ayrılıkçıların kontrolündeki alana düşmüş, uçak içerisinde bulunan 283 yolcu ve 15 kişilik kabin heyeti hayatını kaybetmiştir. (“Malezya uçağı Ukrayna’da vuruldu, 298 kişi hayatını kaybetti”, 2014). Çatışmaların sıcak döneminde vurulmuş uçağın enkazına, Ayrılıkçılar izin vermediği için bakılamamıştır. Aynı gün Ukrayna’nın yayınladığı görüntülerde, Rusya topraklarından BUK yapımı bir füzenin Ukrayna topraklarına atıldığı belirtilmiştir. (“Düşürülen Malezya uçağını Rus yapımı Buk füzesi vurdu”, 2015) Kurulan Ortak Soruşturma Ekibi’nin raporu da bu yönde olmuştur. Rusya tarafından açıklama yapan Peskov, kanıtın olmadığını ileri sürerek medyada yapılan haberlere inanılmaması gerektiğini söylemiştir (“Ukrayna üzerinde düşürülen MH17 uçağı: Malezya Havayolları uçağını vuran füze bir Rus tugayına aitti”, 2018). Bu olayın arka planı aslında Rusya’nın ateşkes çabalarına dayanmaktadır. Olay sonrası AB, AGİT ve BM araya girmiş, Eurocontrol, Europol Boeing şirketinin yetkilileri olayın araştırılması için çalışmalara davet etmiştir. Hayatını kaybeden yolcuların ailelerine teslimi için uygulanmak zorunda olan ateşkes, Ayrılıkçıların ve Rusya’nın işine gelmiştir. Çünkü bu dönemde, Ukrayna ordusu ilerleme kaydetmiştir. Ek olarak, Ukrayna hava kuvvetlerine ait uçakların düşürülmesinin ardından Ukrayna, bu bölgenin hava sahasını kapatmıştır. Batı’nın baskısı, Ukrayna’yı ateşkes için masaya oturmaya zorlamıştır.

Başlangıçta masaya oturmayı reddeden ve şartsız olarak ayrılmayı kabul eden sözde Donbass yönetimi, daha sonra çatışmaların durdurulması için Ukrayna eski Devlet Başkanı Leonid Kuçma ve AGİT temsilcisi Heidi Tagliavin’in teklifini kabul etmiş ve 5 Eylül 2014’te yapılan anlaşma ile ateşkes ilan edilmiştir (“Minsk protokolünün içeriği açıklandı”, 2014). Ateşkes öncesinde Ukrayna Devlet Başkanı Poroşenko ve Rusya Devlet Başkanı Putin arasında Minsk şehrinde görüşme gerçekleşmiştir. (“Putin-Poroşenko görüşmesi”, 2014) Görüşmede esir alınan Ukraynalı askerlerin iadesi ve Donbass’daki durumun çözümü için yapılması gerekenler konuşulmuştur. Minsk görüşünün ardından, krizin çözümü ile ilgili telefon görüşmeleri devam etmiştir (“Poroşenko Putin ile telefonda görüştü”, 2014) Putin, krizin sona erdirmek için çözümü önerisi sunmuş ve ateşkes imzalanmıştır. 19 Eylül 2014’te Minsk’te, Ukrayna’dan Kuçma, Ayrılıkçılardan Zakharçenko ve Plotnitsky, Rusya’dan Zurabov

arasında muhtıra imzalanmış, önceki anlaşmanın hükümlerini güçlendirmiştir (“Kiev, her türlü silahın kullanımını yasaklamak için “Halk Cumhuriyetleri” ile anlaştı”, 2014). Anlaşmada, her iki taraf silah kullanımını durdurmalı, 19 Eylül’den itibaren askeri birliklerin temas hattından çekilmesi, temas hattının 15 km civarındaki ağır silahların bölgeden temizlenmesi, 30 km’lik güvenli bölgenin oluşturulması ve AGİT dışında bölge üzerinde herhangi bir askeri uçağın uçurulmaması yer almıştır. Bu anlaşma o dönem için her iki tarafda da uygun görülmüştür. Ancak Ukrayna tarafı ayrılıkçılarla masaya oturmak istememiştir. Yapılan mutabakata rağmen çatışmalar sürmüş ve protokollerin sadece kâğıt üzerinde kaldığı görülmüştür. Anlaşma Ukrayna için AB’nin katılımının ardından resmi bir hale gelmiştir.

Ukrayna Hükümeti kendi sınırları içinde gerçekleşen eylemlerin ve çatışmaların diğer devletler tarafından kontrol edilmesi ve olayın bölgeselleştirilmesinden memnun olmamış, yeniden harekete geçerek bölgenin kontrolünü sağlamak istemiştir. Ocak 2015’te ayrılıkçıların kontrolündeki bölgenin ulaşım yollarını kapatarak gerilimi artırmıştır (“Turchynov: ATO bölgesine yedi ulaşım koridoru oluşturuldu, kalan güzergâhlar kapatıldı”, 2015). Donetsk Halk Cumhuriyeti, bu yapının anlaşmaya uygun olmadığını ve anlaşmadan çekildiğini açıklamıştır. Yeniden başlayan çatışmalar halen devam etmektedir.

11 Şubat 2015’de Minsk’te, Almanya Şansölyesi, Rusya, Ukrayna ve Fransa Cumhurbaşkanı’nın görüşü zamanı Ukrayna’daki son durum ele alınmış ve 5 Eylül 2014 anlaşmasını tarafların ihlal ettikleri vurgulanmıştır. Yeniden anlaşma sağlanması için müzakereler yürütülmüştür (“Ukraine crisis: Leaders agree peace roadmap”, 2015). Vladimir Putin, Rusların yoğun yaşadığı federe birimlere rahatlıkla etki edebilmek için Ukrayna’nın, üniter yapıdan federal yapıya geçmesini istemektedir. Minsk’te gerçekleşen müzakerelerin ardından, 12 Şubat 2015’te Minsk-2 Anlaşması imzalanmıştır. (“Minsk anlaşmasının uygulanması için bir dizi önlem”, 2015). Burada alınan kararlar arasında, 50 km derinliğindeki alanın ağır silahlardan arınması ve tampon bölgenin oluşturulması, esir değişimi, bölgedeki sınır güvenliğinin Ukrayna ordusuna verilmesi ve bölgede ayrılıkçıların kurduğu yönetimin devam etmesi ile ilgili maddeler yer almıştır.

Şekil 7: Minsk Protokollerinde Oluşturulan Bölge Haritası

Kaynak: (“Ukraine crisis: Rebel status row threatens truce deal”, 2015)

Ukrayna Hükümeti, alınan kararlardan memnun olmasa da yeni statükonun gereksinimlerine uygun olarak, o dönem için anlaşmayı makul bulmuş, Ayrılıkçıların ise istekleri özerklik hedefine ulaşmıştır. AB, Rusya’nın gerilimi artırmamasını önlemiş, ancak anlaşma büyük ölçüde Rusya’nın istediği gibi sonuçlanmıştır. AB için bu anlaşma çok önemlidir. Çünkü Rusya ile gerilimin düşürülmesi iki tarafa da uygun olacaktır. ABD, bu anlaşmanın imzalanmasını istememiştir. Rusya ile AB arasındaki gerilimin artmasını sağlayarak, AB ve Rusya üzerindeki etkisini koruyacaktır. Rusya da AB ile ortak çalışarak istediği anlaşmanın imzalanması sağlamıştır. Rusya ve AB açısından, ABD’yi çatışma bölgesinden uzak tutmak önemli başarı olmuştur. Ukrayna tarafı, AGİT barış gücünün bölgeye gönderilmesini istemiş, ancak Rusya tarafı sınırlarının yakınındaki AB askerlerinin mevcudiyetini kabul etmemiştir. ABD, bu anlaşmanın çözüm olmadığını ve Donbas’da gerilimin devam ettiğini öne sürmüştü, Rusya’nın ayrılıkçılara desteğinden bahsetmiştir (“ABD: Rusya’nın Ukrayna önerisi işgal planı”, 2015). Kısaca ABD, Minsk II anlaşmasının başarılı olmasını istememektedir.

2015 yılında yapılan Minsk 2 Anlaşması uygulanamamış ve her iki tarafta kayıplar artmıştır. 2016 yılında Fransa Devlet Başkanı François Hollande mevkidaşı Angela Merkel ile birlikte görüşmelerin yeniden başlatılması için Rusya ve Ukrayna Cumhurbaşkanı’larını yeniden masaya oturmaya davet etmiştir (“Maia De La Baume, “France pushes for Ukraine crisis summit”, 2016). Hollanda, Rusya ile ilişkilerin

bozulmaması için Ukrayna krizinin bir an önce çözüme ulaşması gerektiğini düşünmüştür. Normandiya dörtlüsünün görüşü için Berlin ev sahipliği yapmıştır. AB, Ukrayna'ya baskı yaparak krizin çözülmesini amaçlamıştır ("Berlin to host Ukraine crisis summit", 2016). Rusya, statükoyu değiştirmek istememiştir ("Russia: No breakthrough on Ukraine at Berlin talks", 2016). AB ülkeleri de yeniden Rusya'ya yaptırımlar uygulamaktan çekinmiştir. Çünkü başından beri bu yaptırımların uygulanması konusunda isteksiz olmuş, ancak ABD'nin baskısı nedeniyle bunu yapmak zorunda kalmıştır. Yaptırımlar sert olunca Suriye'de ABD'ye karşı Esadı desteleyerek, hem Ukrayna sorununu arka planda tutmuş hem de ABD'ye karşı yeni bir cephe açmıştır. Ayrıca Brüssel'de gerçekleşen AB-Ukrayna Zirvesi'nde yeni ticari anlaşmalar ve vize konusu görüşülmüştür ("Eli ja Ukraina tippkohtumine, Brüssel", 2016).

Yapılan anlaşmalar bir sonuç vermemiştir. Ukrayna'nın doğusunda gerginlik devam etmekte ve çatışmalar aralıklarla sürmektedir. 2021 yılı itibariyle çatışmalarda, 13.000 fazla kişinin hayatını kaybetmesi Ukrayna içinde huzursuzluk oluşturmuştur ("Donbas'ta Rusya yanlısı ayrılıkçıların saldırısında bir Ukrayna askeri öldü", 2021). Ukrayna, Batı-Rusya çıkmazında bölünmeye doğru gitmektedir. Ukrayna'nın çıkarları ne Batı'nın ne de Rusya'nın çıkarları ile ortak değildir. Bu nedenle, Donbass ve Kırım sorunu çözüme kavuşmamıştır. Rusya'nın ve Batı'nın taraf olduğu diğer çatışmalarda olduğu gibi Batı maksimum kazanım ve Rusya'nın kontrolünü sağlama peşindedir.

6.1.2. Kilise Krizi (2018-2019)

Ukrayna, 1991 yılından itibaren bağımsız devlet olmasına rağmen, Rusya'nın etkisi altında kalmıştır. Rusya'ya olan siyasi ve ekonomik bağlılığı dışında dini açıdanda bağlılığı bulunmaktaydı. Her iki ülke Ortodoksluğu kabul ettiği için ortak bir dini merkez seçilmiştir.

Tarihe baktığımızda, 8. yüzyılda Ortodoks Kilisesi kurulmuştur (Demirci, 2007, s. 410). Kilise, 1051 yılında kuruluşundan itibaren bağlı olduğu İstanbul merkezli Fener Rum Patrikanesi'nden ayrılmak istemiş ve ilk kez Kiev Kilisesi Başpiskoposunu seçmiştir ("Dünden bugüne Ukrayna-Kiev Ortodoks klisesi", 2017). 1325 yılında Rus Kilisesi, Kiev'den ayrılarak Moskova'ya geçmiştir (Taceddin, 2018, s. 3). XV. yüzyılda, Moskova'nın Kiev'den ayrılmasının ardından, yeni merkezin Moskova

olması için Kiev Kilisesi, Başpiskoposu Rum Fotiy, kiliseye ait bir takım değerli eşyaları Moskova'ya götürmüştür ("Dünden bugüne Ukrayna-Kiev Ortodoks kilisesi", 2017). 1686 yılına gelindiğinde Kiev Kilisesi, Fener Rum Patrikanesi'nden ayrılmış ve Moskova Kilisesi'ne bağlanmıştır ("Will Constantinople bring Kiev Metropolia into its fold?", 2018). Ancak Kiev Kilisesi, Çar Deli Petro tarafından 1721 yılında kapatılmış ve zamanla devletin kurumlarından birine çevrilmiştir (Taceddin, 2018, s. 3). 1917 yılında yeniden kurulan kilise, Sovyetler Birliği döneminde devletin kontrolü altında kalmıştır. Ekim devrimi sırasında ayrılmaya çalışmış, ancak başaramamıştır. 1980 yılında, Ukrayna Ortodoks Kilisesi özerklik talep etmiş, 1992 yılında bu istek kabul edilmiştir ("Russian-Aligned Orthodox Cleric in Kyiv accused of inciting hatred", 2018). Aynı yıl yeni Başpiskopos, Vladimir Svobo atanmıştır.

Fener Rum Patrikanesi ve Moskova Kilisesi arasında ana kilise olma konusunda rekabet mevcuttur (Deniz, 2018). Bunun nedeni, Batı'nın Ortodoks Kilisesi'ni Rusya'ya bırakmak istememesidir. Bundan dolayı Batı, Fener Rum Patrikanesini destekleyerek Rusya'nın, Ortodoks dünyası üzerindeki gücünü zayıflatmayı amaçlamaktadır. Moskova Kilisesi'nin de devlet ile çok yakın ilişkilerinin olduğu aşikârdır. Letonya, 2018 yılı aralık ayında KGB arşivlerini açmış ve Moskova Kilisesi'nin SSCB ile ilişkilerini kanıtlayan belgeler yayınlamıştır ("Rusya'da Din-Devlet ilişkisi kilisenin dış politikadaki etkisi", 2019). Rusya'da, Kilise ile Devlet Ulusal Rus kimliği ve Slav kimliği konusunda aynı noktada olduğundan birbirlerini desteklemektedir.

Ukrayna'da siyasi istikrarsızlığın Turuncu Devrim'den beri devam etmesi sonucunda, kilise konusu pek fazla gündeme gelmemiştir. Ancak 2014 yılında Ukrayna-Rusya arasında ilişkilerin kötüleşmesi sonucunda, milliyetçi Ukraynalılar Kilise'nin ayrılması konusunda çaba göstermiştir. Bunun en büyük nedeni, Rusya'nın uyguladığı hibrit savaş kapsamında, Ortodoks Kilisesi'ni kullanmasıdır. Rusya, Ortodoks Kilisesi aracılığıyla Ukrayna'da 2009-2013 yılları arasında Batı entegrasyonuna gölge düşürme, 2013 sonrası dönemde yeni yönetimin Rus düşmanı olduğu ideolojisini yayma faaliyetleri yürütmüştür (Yuriy, 2020, s. 15-17). Sonuç olarak, 2018 yılında Ukrayna Ortodoks Kilisesi, Fener Rum Patrikanesi'ne Moskova Ortodoks Kilisesi'nden ayrılmak için talepte bulunmuştur. Talep, 3 günlük istişareler sonucunda kabul edilmiştir ("Ukrayna Ortodoks kilisesinin bağımsızlık talebin kabul edildi", 2018). Ayrılma kararını ilk olarak, Petro Poroşenko dile getirerek

“Moskova’sız, Kirilsiz ve Putin’siz” bir kilise olacağını belirtmiş ve 3 Kasım’da İstanbul Fener Rum Patriği Bartholomeos ile İş birliği Anlaşması imzalamıştır. (“İstanbulda imza atıldı: Ukrayna’da bağımsız kilise kurulması neden önemli?”, 2018). Ukraynalıların birçoğu kilisenin ayrılmasından yana olduklarını anketlerde belirtmiştir. Bu anketlerin birinde, %46 oranında Ukraynalı Kiev Patriğini ruhani lider, %17 oranında Ukraynalı ise Moskova Patriğini ruhani lider olarak görmüştür (“Split between Ukrainian, Russian churches shows political importance of Orthodox Christianity”, 2019).

Bu duruma tepki gösteren Rusya devleti, Dünya Ortodoks birliğinin korunması gerektiğini vurgulamıştır (“Rus Ortodoks kilisesi İstanbul Fener Rum Patrikanesiyle ilişkilerini kesti”, 2018). Moskova Kilisesi sert bir tepki göstererek Rum Patrikliği’nin çizgiyi aştığını ve bölücü faaliyetlerden uzak kalınması gerektiğini belirtmiştir (“Rus Ortodoks kilisesi: İstanbul kırmızı çizgiyi aştı”, 2018). Moskova Kilisesi yaptırım olarak Fener Rum kiliselerinden uzak durulması kararını duyurmuş, Türkiye’de kendi kiliselerini açmak için adımlar atmaya başlamıştır (“Rus Ortodoks kilisesi, Türkiye’de piskoposluk kurarak Fener Rum Patrikhanesine simetrik yanıt verebilir”, 2018).

Rusya için kilisenin ayrılması, elinde bulundurduğu hibrit savaş metodlarından birinin kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Bu durum, Ukrayna’daki gücünün az da olsa zayıflayacağını göstermektedir. Poroşenko, kilise kozunu seçimlerden önce oynayarak, milliyetçi Batı kesimin oylarını almayı hedeflemiştir. İktidara geldiğinden bu yana Rusya’ya karşı sert kararlar atmaktan çekinmemiş, uyguladığı yaptırımlar ve Batı ile ilişkilerini daha da sıkılaştırmaya çalışması, Ukraynalılar tarafından desteklenmesini sağlamıştır. Rum Patrikliği aldığı kararla, Rusya’nın Ortodoks dünyasının kontrolü politikasını engellemiştir. Ukrayna’da bulunan Moskova Kilisesi’ne bağlı birçok kilise, Kiev Kilisesi’nin eline geçmiştir. Balkanlar üzerinde, her iki kilisenin çıkar savaşının süreceği açıkça görülmektedir.

6.1.3. Azak Deniz'i Krizi (2018)

Azak denizi, 2003 yılında iki ülke arasında bölüştürülmüştür. Rusya ve Ukrayna birçok bölgede kriz yaşamasına rağmen, bu bölgede kriz yaşamaları beklenmiyordu. Rusya'nın Donbass bölgesinde yaşanan olayların, arka planda kalması için yeni bir çatışma noktası bulması gerekmiştir. Bu doğrultuda çatışmaya en uygun bölge, Azak denizi olmuştur.

Mart 2018'de Ukrayna, Rus bayraklı balıkçı gemisini işgal altındaki bölgeye girmek suçundan, Azak Deniz'i açıklarında yakalamış ve içerisinde bulunan personeli gözaltına almıştır. Donbass yasa tasarısının kabulünün ve gelişen olayların ardından Rusya'dan karşı hamle beklenmekteydi ("Rusya, AB'yi Ukrayna konusunda uyardı: Donbass yasa tasarısı feci sonuçlar doğurabilir", 2018). O hamle, kasım ayında Rusya'nın Ukrayna donanmasına ait üç gemiye ateş açılarak, el konulması ile yapıldı. Rusya, Ukrayna gemilerinin deniz sularına yasa dışı yollarla girdiğini söylemiştir. ("Tension escalates after Russia seizes Ukraine naval ships", 2018) Bu durum aslında savaş sebebidir ve iki ülke arasında büyük krize yol açmıştır.

Şekil:8 Krizin yaşandığı nokta

Kaynak: ("Kerç Krizi", 2021)

2003 yılında, Rusya-Ukrayna arasında yapılan anlaşmaya göre her iki ülkenin ticari olmayan, donanma gemileri Azak Denizi'nde seferler gerçekleştirme hakkına

sahiptir. Ukrayna donanmasına ait iki hücumbotu, Berdyansk ve Nikopol Azak Denizi kıyısındaki Mariupol şehrine rutin bir manevra yaparken, Rus donanma gemilerine niyetlerini bildirmesine rağmen saldırıya uğramıştır. Rus sınır muhafız kruvazörü Don, Yany Kapu'ya çarparak motoruna zarar vermiştir. Bu olayın görüntülerini, Ukrayna Dışişleri Bakanlığı yayınlamıştır. Ukrayna donanmasına ait diğer iki gemi, Yany Kapu'ya yardım etmeye çalışmış, ancak Rus donanması tarafından engellenmiştir. Ukrayna donanmasının verdiği bilgilere göre Berdyansk, Rus FSB sınır servisi kıyı istasyonu ile bağlantı kurmaya çalışmış, ardından Rusya'nın Karadeniz filosuna ait Suzdalets denizaltı karşıtı gemisi ile görüşmeler yapmış, yapılan görüşmeler sonucunda mesajlar yanıtızsız kalmıştır ("The crisis in the Azov sea", 2018) 25 Kasım'da Ukrayna donanma gemileri Kerç boğazından çıkmaya başlamış, ancak Rus donanma gemileri tarafından takip edilerek durdurulmuştur. 26 Kasım'da, yirmi üç Ukraynalı denizcinin Kırım'da gözaltına alındığına ait görüntüler paylaşılmıştır.

Ukrayna Devlet Başkanı Poroşenko, olayın hemen ardından savaş kabinesini toplamış, AB ve NATO üyeleri ile temasa geçmiştir ("Ukrayna Devlet Başkanı Poroşenko savaş kabinesini topladı", 2018). Poroşenko, savaş tehdidine karşı ülkede sıkıyönetim ilan etmiştir ("Ukrayna'da sıkıyönetim ilan edildi", 2018). Ancak Poroşenko, alınan 30 günlük önlemlerin askeri harekât yapılacağı anlamına gelmediğini ve ülkenin savunması için yapıldığını belirtmiştir. NATO, krizle ilgili olağanüstü toplantı gerçekleştirmiş ve Azak Denizi'nde Ukrayna savaş gemilerinin sorunsuz şekilde dolaşma hakkının olduğunu belirtmiştir ("NATO, Azak Deniz'i krizi için toplanıyor", 2018). Kremlin sözcüsü Peskov "Son derece tehlikeli provokasyondan söz etmek mümkün" ifadesini kullanarak Batı'nın, Rusya sınırlarında provokatif eylemlerde bulunduğunu bildirmiştir. Dışişleri Bakanı Lavrov'un "Kerç boğazının uluslararası deniz hukukuna tabii değildir. Rusya'nın iç sularına geçiş noktasıdır." sözleri, Rusya'nın Batı'ya karşı net bir tavrını ortaya koymuştur ("Kerç krizi", 2018).

Olayın ardından Kiev'deki Rusya Büyükelçiliği önünde protesto yapılmıştır. Kerç boğazı yakınlarında Ukrayna savaş gemilerine ateş açılması ve 6 Ukraynalı'nın olayda yaralanması Ukrayna halkını kızdırmıştır. Protestocular, Büyükelçilik binasına duman fişekleri ve bombasıyla saldırmıştır ("Ukrayna'nın başkentinde Rusya protestosu", 2018). Rus Büyükelçiliği basın dairesi, Ukraynalı yetkililere seslenerek gerekli yasal değerlendirmeler çerçevesinde, saldırıya katılanların cezalandırılması ve

önlemlerin alınması ile ilgili açıklamada bulunmuştur (“Rusya, Ukrayna’ya Kiev’deki saldırıyla ilgili protesto notası gönderdi”, 2018). Ayrıca protestolarda, Büyükelçiliğe ait bir araç ateşe verilmiştir (“Kiev’de Rusya Büyükelçiliğinin aracı ateşe verildi”, 2018).

Azık Denizi krizinde Rusya, Batı’nın olası eylemlerine karşı önceden önlemini almıştır. Bu olayın arka planı, Ukrayna üzerinden Batı’ya sınırlarından uzak durmasına ait mesaj vermek ve Donbass savaşının arka planda kalmasını sağlamak olmuştur. NATO’nun genişleyerek, Gürcistan ve Ukrayna’yı ittifaka dahil etmek tehdidi, 11 Ekim’de Fener Rum Patrikhanesi’nin, Ukrayna Ortodoks Kilisesi’nin talebini kabul etmesi ve 14-16 Kasım’da Ukrayna Dışişleri Bakanı Klimki’nin, Amerikalı mevkidaşı Mike Pompeo ile görüşerek, ABD-Ukrayna Stratejik Ortaklık Bildirisini imzalamasına karşı bir hamle olarak, Rusya tarafından 25 Kasım olayları gerçekleştirilmiştir (“NATO’nun genişlemesi ve enerji hatları perspektiflerinden Rusya-Ukrayna krizi”, 2018).

6.2. Rusya’nın Ukrayna’ya Yönelik Hibrit Savaşı

Hibrit savaş, ülkelerin birbirlerine karşı üstünlük sağlama metodlarından biridir. Bilinen ilk hibrit savaş örneği, M.Ö 5. yüzyılda gerçekleşen Peloponez Savaşı’dır. Bu savaşta, taktik ve strateji çok büyük öneme sahip olmuştur. Hibrit savaş tekniği günümüzde siyasi, ekonomik, siber, psikolojik, bilgi, elektronik, vekalet ve istihbarat gibi alanlarda kullanılmaktadır. Bir savaşı kazanmak için gerekli olan bu alanların her biri çok değerlidir. Ancak modern Uluslararası ilişkilerde, savaş için en önemli unsur ekonomidir. Sovyetler Birliği’nin çöküşünden sonra dünyanın tek kutuplu egemenliği, dünyada yalnızca bir devletin savaşı rahatça yapabildiğini sağlamaktadır. Diğer devletler savaşa girseler ve kazansalar bile ekonomik çıkmaza girebilirler.

Hibrit savaş türlerinden biri de vekâlet savaşıdır. Vekâlet savaşı, iki tarafın savaşı sırasında üçüncü tarafların savaşın seyrini değiştirerek, kendi çıkarları doğrultusunda kullanmasıdır (“Vekâlet Savaşları: İkinci Kongo Savaşı örneği”, 2020). Modern dünyada, büyük devletler çıkarları doğrultusunda açık savaşlardan kaçınmaktadır. Çünkü açık savaş hem zayıflamalarına hem de üçüncü devletlerin savaşı yönlendirmesine yol açabilmektedir. Vekalet savaşı için paralı askerler, ideoloji ile yönetilen ordular ve kendi yetiştirdikleri yabancı uyruklu kişilerden oluşan gruplar

kullanılmaktadır. Rusya, Ukrayna'nın doğusunda son dönem vekâlet savaşlarının örneklerinden birini göstermiştir. Ukrayna'nın doğusunda başlayan protestolar, kısa zaman içerisinde yerini ayrılıkçı kuvvetlere bırakmıştır. Ayrılıkçıların tuttukları toprakların kontrolü için Rusya'da yetiştirilen askerler veya yüksek rütbeli subaylar bölgeye gönderilmiş ve savaşın seyrini değiştirmiştir. Ukrayna, Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi bu bilgiyi paylaşmıştır. (Menkiszak, Sadowski ve Zochowski, 2014) Nisan 2014'de devlet ve kamu binalarını ele geçiren güçler, Ukrayna ordusu karşısında durabilmiştir. Rus istihbaratı tarafından yürütülen Vkontakte, sosyal medya ağı aracılığıyla 18-45 yaş arası Rus erkeklerinin gönüllü olarak toplanması ve savaşa gönderilmesi olayları gerçekleşmiştir ("Russian site recruits volunteers for Ukraine", 2014). Gönüllüler arasında Ruslar dışında Kazaklar, Transdinyester, Çeçenya, Abhazya ve Osetya'dan gelen kişilerden olmuştur. Rusya, kendi kontrolü altındaki bölgelerden en uygun kişileri gönüllü olarak kullanmaktadır. Çeçenya'dan gelen Vostok taburu, Mayıs 2014'te Donetsk hava limanı etrafında gerçekleşen çatışmalarda yer almıştır ("Vostok Battalion, a powerful new player in eastern Ukraine", 2014). Aynı dönemde, Rusya tarafından paralı askerler Ukrayna'nın doğusuna gönderilmiştir. ("The Cossack factor in Ukrainian war", 2014) Bu paralı askerlerin en çok bilineni Wagner Grubu'dur. Bu grup daha sonralar Libya ve Suriye'de de görülmüştür. 2014 yılı mayıs ayında, Ukrayna Ulusal Güvenlik Servisi tarafından paralı askerlerin Donbass'taki savaşa katıldığı tespit edilmiştir. Ruslar tarafından özel bir şirketin askerleri olarak tanımlanan wagner grubu, Donbass savaşında önemli rol oynamıştır ("Putin caught honouring notorious Donbas& Syria mercenary commander", 2016). Wagner grubu dışında Ukrayna'da 7 farklı paralı asker grubu kullanılmıştır ("Private and Armed", 2017). Rusya Federasyonu ayrılıkçılara silah, top, tank ve zırhlı araçlar olmakla birçok askeri ekipman yollamış ve savaşı ayrılıkçıların lehine döndürmüştür ("2014 yılında Kırım'ın ilhakı sırasında NSDC'nin gizli toplantısının dökümü. Rusça tam metin", 2016). Rusya, bu tür vakaları inkâr etmektedir. Ancak savaş bölgesinde çekilen bazı fotoğraflar bunun aksini göstermektedir. Özel operasyonlarda, Rus ordusuna ait Speznaz birlikler görev almış, savunma zamanı gönüllüler ve yerel unsurlar kullanılmıştır. Bu operasyonlar, yerel unsurlarla birlikte gizli yürütülmüştür. Bunun nedeni, operasyon sırasında ekip üyelerinden birinin canlı olarak yakalanmasının uluslararası sorunlar doğuracağıdır. Rusya, Donbass'ta savaşan paralı askerler için ekonomik desteği, Ukraynalı Rus yanlısı Oligarklardan sağlamıştır (Reydonolds, 2019). Bu sayede savaşı yönlendirmek daha rahat olmuştur. Bazı paralı

askerler, savaş sonrasında Beyaz Rusya’da yakalanmış ve Donbass Savaşı’nda kullanıldığı ortaya çıkmıştır (“Belarus’ta yakalanan paralı Rus askerlerinin bir kısmı Donbas’ta savaştı”, 2020). Ukrayna’nın doğusunda gerçekleşen çatışmalarda, 12.000 Rus askerinin kullanıldığı düşünülmektedir (“Russian soldiers dying in large numbers in Ukraine-NATO”, 2015), Bu iddiaları kanıtlayan en büyük olay, 25 Ağustos 2014’te Rus paraşütçülerin Ukrayna askerleri tarafından yakalanması olmuştur. Yakalanan paraşütçülerin üzerlerinden Rus kimlikleri çıkmıştır (“Capture of Russian paratroopers in Ukraine overshadows talks with Russia”, 2014). Rusya, Kırım’a müdahalesi zamanı da vekillerini kullanmıştır. Kırım’da gerçekleşen olaylarda, Rus yanlısı güçlere en çok yardımı Sırplar ve Kazaklar yapmıştır (“Meet the Cossack wolves doing Russia’s dirty work in Ukraine”, 2014).

Bir diğer hibrit savaş türü siber savaştır. Siber savaş metodu, Sovyetler döneminin sonlarından itibaren kullanılmaya başlamış, günümüz dünyasında en etkili savaş yöntemlerinden biri olmuştur (Darıcılı ve Özdal, 2017, s. 122). Rusya, siber savaşı daha çok bilginin yönlendirilmesinde kullanmıştır. Doğu savaş kültürü ile Batı savaş kültürü arasındaki fark burada görülmektedir. Doğu için siber savaş, bilgi ve teknolojik savaş olarak bilinmekte, Batı için bilgi savaşa kadar toplanması gerektiği için siber savaştan ayrı tutulmaktadır. Rusya, Ukrayna içinde siber savaşı daha çok bilgi savaşı olarak kullanmıştır. Burada çeşitli propoganda araçları kullanılmış, halk arasında huzursuzluk yayılmıştır. FTB ekiplerinin düzenlediği sitelerden elde edilen bilgiler, Rusya ve Ukrayna medyasında yayınlanmıştır. Rusya’nın uyguladığı bilgi savaşından Avrupa ülkeleri de etkilenmiştir. Daha önce de belirttiğim gibi Almanya’da Rus vatandaşı birinin öldürülmesi olayı, Berlin’de protestolara neden olmuştur. Rusya, Kırım ve Donbass’ta halkın üzerindeki etkisini artırmak için Rus dilinin birliğini kullanmıştır. Ukrayna yönetiminin demeçleri çarpıtılarak halka sunulmuştur. Ukrayna medyasına sızan, Rus yanlısı gazeteciler aracılığıyla gerçekleştirilmiş ve halkın doğru bilgi alması engellenerek Rusya merkezli haberlerin ülke genelinde yaygınlaşması sağlanmıştır. Bunların dışında medya, Kırım ve Donbass bölgesinin tarihi Rus toprağı olduğu ve Ukrayna ile bu bölgelerin hiçbir ilgisinin olmadığı hakkında birçok yalan haber yapmıştır. Tarihsel olarak, bölgede yaşayan Rus halkının Ukraynalılar tarafından baskıya uğradığı ve yeni yönetimin Rusları sevmediği için asimilasyon çalışmaları gerçekleştirdiği haberleri medyada geniş şekilde yer bulmuştur (“Russian propoganda over Crimea and the Ukraine: how does it work?”, 2014).

FTB tarafından Ukrayna medya kurumlarına, bazı şirketlere, en çok okunan Ukrayna domenli sitelere ve devlet kurumlarının sitelerine karşı saldırılar düzenlenmiştir. 28 Şubat 2014'te Ukrayna Hükümeti web sitesine, 3 Mart'ta Kırım'da bulunan mobil operatör Ukrtelecom kullanıcıları olan meclis üyelerine ve birçok şirket ve kurumlarda çalışan üyelere, 23 Aralık 2015'te Kiev bölgesinde 220.000 üzeri kullanıcıyı etkileyen güç kesintisine ve bunlar gibi birçok olaya, Rusya merkezli istihbarat saldırıları düzenlenmiştir ("Ukraine says communications hit, MPs phones blocked", 2014; "U.S government concludes cyber attack caused Ukraine power outage", 2016). Rusya, bu saldırılarla Ukrayna Hükümetini yıpratmayı ve güçsüz düşürmeyi planlamaktadır. Bu saldırılardan bazıları sabotaj için kullanılmıştır. Ancak büyük çoğunluğu istihbarat toplamak üzere yapılan saldırılardır. Yine de Rusya, Ukrayna'ya yapılan siber saldırıları, Gürcistan'da olduğu gibi pek fazla yapamamıştır. Bunun nedeni, Ukrayna ve Rusya'da bulunan internet altyapısının birbirine bağımlı olmasıdır.

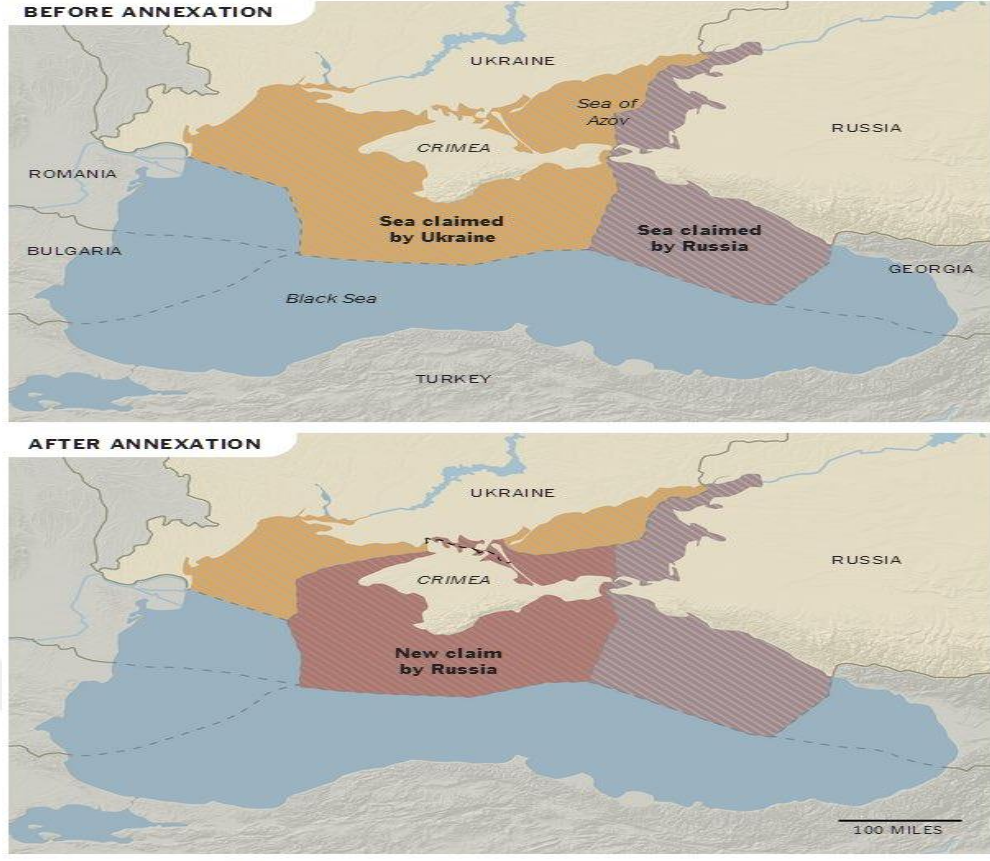
Hibrit savaşı türlerinden olan Diplomatik ve Ekonomik Savaşlar da Ukrayna üzerinde denenmiştir. Rusya lideri Putin'in, "Ukrayna bizim için aynı kültürel değerlere sahip kardeş ülkemiz, küçük kardeşimiz" ifadeleri, Rusya üst düzey yetkililerinin Ukrayna'daki Rus halkı ile ilgili açıklamaları ve Ukrayna'nın Rusya'ya saldırma planının olduğuna ait fikirler, diplomatik savaş sırasında kullanılmıştır ("Rusya Dışişleri Bakanlığı sözcüsü: Ukrayna, Rusya sınırına saldıracak", 2018). Poroşenko yönetimi, 2015 yılından itibaren Rusya'nın diplomatik savaşına karşı hamleler yapmıştır. ("Poroşenko: Ukrayna ve Rusya halkları kardeş değil", 2015) Rusya, her zaman Ukrayna ile ilişkilerin askeri boyutunu sergiledikten sonra diplomatik çerçevede, ilişkilerin ilerlemesi gerektiği sonucuna varmıştır. Yani ilk önce güç, sonra diplomasi taktiğini kullanmıştır. Donbass savaşında Rusya, ayrılıkçılara desteğini Minsk I ve Minsk II görüşmelerinde açıkça göstermiş, Ukrayna'nın bu görüşmelerde kazanan taraf olmasını engellemiştir.

Kısaca Rusya, Ukrayna üzerinde Hibrit savaşın neredeyse tüm metodlarını denemiş, kazanmak için her adımı atmıştır. Sonuç olarak, Ukrayna'ya baskısı ve etkisini artırmayı başarmıştır. NATO aracılığıyla Batılı ülkeler, Rusya'nın uyguladığı tekniklere karşı koymakta zorlanmıştır. Çünkü Sovyetler döneminden bu yana, Rusya'nın Ukrayna'da önemli gücü vardır. Bu güç sayesinde NATO, Ukrayna üzerinde istediği etkiyi sağlayamamıştır. 2014 yılında Galler'de gerçekleşen NATO

Zirvesi'nde, ittifakın Rusya'nın uyguladığı Hibrit savaşa yönelik hızlı karar alma ve uygulama yeteneklerinin artırılması ve ortaklıkların güçlendirilmesi vurgusu yapılmıştır. NATO Ukrayna'yı ittifaka üye yapmakla tehdit ederek, bölgede Rusya'nın gücünü zayıflatmayı düşünmektedir. AB ülkeleri Ukrayna'nın tampon bölge statüsünün devam etmesini istemektedir. Çünkü Rusya ile ilişkilere zarar vermek istememektedir.

6.3. Rusya-Ukrayna İlişkilerinde Karadeniz

Rusya, Karadeniz'i geçmişten günümüze kendi iç denizi gibi görmektedir. Karadeniz çok stratejik bir bölge ve Rusya'nın sıcak denizlere açılan en önemli kapısıdır. Sovyetler Birliği döneminde Karadeniz etrafı ülkeleri Varşova Paktı'na katıldığı için NATO, Karadeniz'de tehdit olarak görülmüyordu. Ancak Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından, Karadeniz'e kıyısı olan Romanya ve Bulgaristan NATO üyesi olmuştur ("NATO'dan tarihi genişleme", 2004). ABD artık Karadeniz'e de donanma gemilerini gönderebilecektir. Elbette, Montrö Sözleşmesi gereğince 21 gün içinde gemilerin Karadeniz'den çıkarılması söz konusudur ("Montrö Sözleşmesi, şartların karşılanması durumunda askeri gemilerin Boğazlardan geçişine izin veriyor", 2021). Rusya için ABD'nin Karadeniz'e girebilmesi tehdit olarak görülmektedir. Rusya'nın elini zayıflatan en büyük etken, Kırım yarımadasının Ukrayna topraklarında kalması olmuştur. Rusya'nın Karadeniz'e olan kıyı şeridi 421 km, münhasır ekonomik bölgesi 67.351 km², kıta sahanlığı ise 19.828 km²'dir (Balık, 2019, s. 119). Rusya, Kırım Yarımadası'nı çıkarları doğrultusunda bir şekilde kendi topraklarına katmak durumunda kalmıştır. 2014 yılında Kırım'ı ilhak ederek bunu gerçekleştirmiştir. Kırım'ın Rusya'ya birleştirilmesinin ardından, Rusya'nın münhasır ekonomik bölgesi 160.000 km² üzerine çıkmıştır ("Kırım kıta sahanlığı", 2014). Böylece Rusya'nın, petrol ve doğalgaz rezervlerinin artırmasının yanı sıra NATO'nun etki alanını da kısıtlamıştır.

Source: Lamont-Doherty Earth Observatory of Columbia University.

Şekil 9: Karadeniz’de Değişen Kıta Sahaneliği Haritası

Kaynak: (İnci, 2020)

Rusya'nın modern dönemde Karadeniz'e yaklaşımı, NATO'nun Rusya'ya karşı oluşturduğu tehditleri savuşturmak ve kendisine güvenilir bir bölge oluşturmaktır. Bunun için ittifak üyeleri arasında çatlaklar oluşturarak, Gürcistan ve Ukrayna'nın ittifaka katılmasını engellemeye çalışmaktadır. Karadeniz'in ekonomik ve ticari faydalarını kullanarak, Avrupa'yı Rus doğalgaz ve petrolüne bağımlı halde tutmayı hedeflemektedir. Ek olarak, Rusya'nın Akdenize çıkışı için Karadeniz, hayati öneme sahiptir. Son dönemde Türkiye, Mısır, Kıbrıs, İsrail ve Suriye gibi ülkeler ile ilişkilerini güçlendirerek, Akdeniz'deki faaliyetlerini artırmış olması, Karadeniz'de güçlü olmasından kaynaklanmaktadır. Karadeniz'de Rusya'nın elini güçlendiren en büyük etken 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Anlaşmasıdır. Anlaşma metninde yer alan maddelerden birinde, Karadeniz'e kıyaslı olmayan ülkelerin savaş gemileri Karadeniz'de en fazla 21 gün kalabilmektedir. Rusya, Karadeniz'de güçlü olduğu zaman denizin açık, zayıf olduğu zaman kapalı kalmasını istemiştir. Montrö Sözleşmesi, 2021 yılı itibari ile Rusya'nın bozulmasını asla istemeyeceği sözleşmedir.

Ancak Batı, bu durumun farkında olduğundan Rusya'yı Karadeniz'de sıkıştırmayı planlamaktadır. Türkiye'nin "Kanal İstanbul" projesine Putin'in karşı çıkması bunu açıkça belli etmektedir ("Putin'den Kanal İstanbul uyarısı: Montrö rejiminin sürmesi önemli", 2021). Ukrayna tarafı ise 2013 yılına kadar Karadeniz'e kıyısı bulunmayan ülkelerin geçişine pozitif yaklaşmazken, Rusya'nın Kırım'ı ilhakının ardından bu durumu desteklemektedir (Arıdemir, 2017, s. 249-250). Çünkü ABD'nin Rusya'ya karşı desteğini yeteri kadar alamamaktadır. 2008 yılı itibariyle Gürcistan da Rusya'nın müdahalesine karşı Batı'dan destek alamaması sonucunda, Montrö Sözleşmesi konusunda fikir ayrılığı yaşamıştır. Romanya ve Bulgaristan da aynı şekilde ABD'nin Karadeniz'de olmasını istemektedir. Çünkü ABD'nin Karadeniz'de olması, Rusya'ya karşı bu ülkelerin elinin güçlenmesini sağlayacaktır.

Rusya için Karadeniz, ekonomik açıdanda büyük öneme sahiptir. Burada Rusya'nın Novorossiysk limanı bulunmaktadır. Bu liman, Orta Asya ülkelerinin Avrupa'ya çıkışı için hayati öneme sahip olmakla beraber, Rusya içinde ticareti elinde bulunduran unsurlardan biridir. Asya ülkeleri petrol ve tahıl ihracını bu limanı kullanarak gerçekleştirmektedir ("What is Russia doing in the Black sea?", 2021). Liman, Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu tarafından işletilen, 1500 km uzunluğundaki ham petrol boru hattının son noktası, Hazar Denizi'nin Rus ve Kazak sahalarında yer alan petrolün Avrupa pazarına çıkartılmasını sağlayan çıkış noktasıdır ("Black sea hero", 2017).

Kırım'ın ilhakından önce Rusya'nın Karadeniz filosu, 24 ana su üstü muharip gemisi, 13 anti denizaltı, 2 dizel denizaltı savaş gemisi, 18 SU-24M olmakla beraber 34 uçak ve 40 helikopterden oluşmaktadır. Filonun %50'sinin yeniden onarıma ihtiyacı olduğu biliniyordu. Ancak Montrö Sözleşmesi gereği, ABD ve İngiliz gemilerinin Karadeniz'de uzun süre bulunması söz konusu değildir. Montrö Sözleşmesinin olası ihlali söz konusu olduğunda Rusya, filonun yeniden onarımına milyarlarca dolar harcamak durumunda kalacaktır. Ancak Kırım'ın ilhakından sonra NATO'nun bölgede artan askeri tatbikatlar, Rusya'yı Karadeniz filosunu yenilemek için adımlar atmaya itmiştir. Rusya, altı Amiral Grigorovich fırkateyninin ikisinin yapımını tamamlamış, diğer dördünün yapımı ise 2017-2019 yılları arasında tamamlayacağını belirtmiştir. Oskol ve Krasnodar denizaltıları, iki kilo sınıfı denizaltı ve Buyan sınıfı Kalibr SS-N-27 gemisavar füzeler ile donatılmış, Serpukov ve Zeleny Dol korvetlerini, Ukrayna donanmasından Rusya'nın eline geçmiş gemiler dışında, iki

project 636 denizaltısını da filoya katmıştır (Çalışkan, 2017, s.10). Ayrıca Kırım'a uzun menzilli erken uyarı ve hedef tespit radarları yerleştirmiştir. Bu teknolojiler, Rusya'nın Karadeniz'de bulunan düşman gemilerini kolaylıkla tespit etmeyi sağlamaktadır. Kırım'a koğuşlandırılan S-400 SAM ve Bastion-P kıyı savunma seyir füzeleri de orta ve uzun menzilli olmakta ve 250 km'lik alanda Rusya'nın kendisini savunmasını sağlamaktadır (Petersen, 2019).

Rusya'nın Karadeniz politikası şimdilik istediği yönde ilerlese de Avrupa'nın 2050 yılına kadar sıfır karbon salınımı hedefine ulaşması ve alternatif enerji kaynaklarını bulması durumunda, Rusya'nın bu bölgede önemli kayıplar vereceği söz konusudur. Ayrıca Rusya'nın Karadeniz'de geri adım atmaması ve caydırıcı unsurları kullanmasının arkasında, Batı ülkelerini test etmesi olabilir. Kremlin, Batı'nın ne kadar ileri gidebileceğini test ederek, buna uygun yeni bir strateji ve politika uygulamayı istemektedir ("Russia Continues to expand its influence in the Black sea and the Balkans", 2021). Rusya için Karadeniz'in kontrol edilmesi, Akdeniz'e çıkış imkânları sağlamaktadır. Rusya, Karadeniz konusunda geri adım atmayarak, NATO'yu kendi kıyılarından uzak tutmayı düşünmektedir.

6.4. Ukrayna'da Yeni Yönetim ve Stratejisi

2014'ten bu yana iktidarda olduğu yıllar içinde Petro Poroşenko, savaş döneminde olan Ukrayna için silah anlaşmaları yaparak, envanterini güçlendirmek ve askeri techizatını artırmak zorunda olduğundan, ekonomik olarak çıkmaza sürüklenmiştir. 2018 yılı itibariyle Ukrayna, Avrupa'nın en fakir ülkesi olmuştur. ("IMF ranks Ukraine as Europe's poorest country", 2018). Bu ekonomik göstergeler en çok halkı vurmuştur. 2018 verilerine göre halkın %25'i, yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır ("More poor people in Ukraine now than five years ago World Bank", 2018). Bu durumda, halkın hükümete güveni sarsılmıştır.

2019 yılında Ukrayna'da gerçekleşecek seçim öncesinde, Poroşenko bir kez daha aday olacağını belirtmiştir. Poroşenko dışında, 2004 yılından bu yana Ukrayna siyasal hayatında yerini alan Yuliya Timoşenko da aday olacağını açıklamıştır. Ancak halk içinde siyasal seçimlere güven kalmamış ve katılım oranı %63.5'in üstüne çıkamamıştır ("Ukrayna seçimlerinde beklenen oldu", 2019). Seçimler öncesinde Poroşenko, Ukrayna kimliğinin inşası, Kırım ve Donbass konularında ilerlemeler ve

halkın isteği doğrultusunda, Batı'ya entegrasyon ile ilgili seçim propogandası yapmıştır (Turgut, 2019). Poroşenko, Rus tehdidinden bahsederek, AB ve NATO ile ilişkilerin daha da derinleşmesi gerektiğini vurgulamıştır. Seçimler sırasında Poroşenko, Zelenski'nin yahudi milyarder Kolomoyskiy tarafından finanse edildiğini ve bu ikilinin Ukrayna'nın Rusya'ya yakınlaştıracağı yönündeki fikirini belirtmiştir ("Ukrayna'da yeni dönem: Halkın mı, Oligarkın mı hizmetçisi?", 2019). Poroşenko'nun seçimlerdeki en önemli rakibi Volodimir Zelenski olmuştur. Zelenski'nin seçimlerde öne çıkaran özelliği, bir komedyen ve popüler olarak "Halkın Hizmetkârı" isimli dizideki yolsuzluğa karşı mücadele veren bir karakteri canlandırması dışında, AB ülkelerindeki seçimlerde olduğu gibi ekonomik ve sosyal vaatleri ön planda tutmasıdır. ("Vladimir Zelenskiy kimdir? Ukrayna Devlet Başkanı seçilen ve dizisi gerçek olan komedyen", 2019; "Ukrayna'da seçim: Şovmen Zelenskiy nasıl oy kazandı, 'çikolata kralı' Poroşenko niçin kaybetti?", 2019). Zelenski, AB ve NATO ile yakınlaşmanın dışında, Rusya ile masaya oturmanın gerekliliğini vurgulamış ve halkın savaştan bıktığını, artık barış istediğini dile getirmiştir. Seçim beyannamesinde, Ukrayna halkının isteklerinin önemli olduğu doğrultusunda mesajlar vermiştir ("Ukrayna Devlet Başkanı adayları olan Volodimir Zelenski'nin seçim programı", 2019).

31 Mart 2019'da gerçekleşen erken seçimlerin ilk turunda Zelenski %30,4, Poroşenko %17,8 oranında oy alarak seçimlerin ikinci turuna kalmayı başarmışlardır ("Ukrayna'da devlet başkanlığı seçiminin ilk turunda en fazla oyu komedyen Zelenskiy aldı", 2019). İkinci tur 21 Nisan 2019'da gerçekleşmiş ve Zelenski %73,22 oy oranı ile Ukrayna'nın yeni cumhurbaşkanı seçilmiştir ("Ukrayna Cumhurbaşkanı Seçimleri 2019", 2019). Zelenski'nin rakibi Poroşenko'nun iktidardan gitmeden önce yaptığı son icraat, Rusya ile 1 Nisan 2019'da sona erecek olan "Dostluk Anlaşmasını" uzatmayarak anlaşmanın iptalini öngören kararnameyi imzalamıştır ("Ukrayna, Rusya ile dostluk anlaşmasını iptal etti", 2018). Poroşenko, seçimler öncesinde Rusya ile ilişkileri tırmandırarak ülke içinde elini kuvvetlendirmek adına, Hersons Oblastı'da askeri tatbikat düzenlemek için Şubat 2019'da planlama yapmış, Kırım Parlamentosu Başkan Yardımcısı Yefim Fiks, Ukrayna'yı Rusya açıklarında tatbikat yapmaması konusunda uyarmıştır ("Kırım, Ukraynanın tatbikat düzenlemesi planlarına cevap verdi", 2019). Seçimlerde kazanan Zelenskiy'in partisi de aynı yılın 21 Temmuz

tarihinde gerçekleşen parlamento seçimlerinde, %43,16 oy alarak en çok koltuğa sahip olmuştur (“Ukrayna’da parlamento seçimleri: Oyların yüzde 100 ü hesaplandı”, 2019).

Zelenski, iktidara geldikten sonra ülke içinde düzen kurmak için adımlar atmaya başlamıştır. Öncelikle 3 Eylül 2019’da gerçekleşen toplantıda Ukrayna, Anayasa Mahkemesine Rada tarafından 7 yasa tasarısı göndermiştir. Toplantıda milletvekillerinin dokunulmazlığı iptal edilmiştir (“Zelenskiy, 2020’de Anayasa’da değişiklik yapmayı hedefliyor”, 2019). Ardından Zelenski “Kırım serbest ekonomik bölgesinin oluşturulması ve Ukrayna’nın geçici olarak işgal edilmiş topraklarında, ekonomik faaliyetlerin uygulanmasının, özellikleri hakkında yasa tasarısını” onaylamıştır (“About creation on the free economic zone Crimea and about features of implementation of economic activity in temporarily occupied territory of Ukraine”, 2019). Yasa tasarısı, 19 Eylül 2019 tarihinde onaylanmış ve Ukrayna’nın geçici işgali altında bulunan Kırım’ın, serbest ekonomik bölgesi olduğunu tanımlamıştır. 1 Haziran 2020 tarihinde Zelenski, yolsuzlukla mücadele kapsamında, Ulusal Konseyin yolsuzlukla mücadele politikasına ilişkin yasa tasarısını kabul etmiştir. Zelenski iktidar olduktan sonra yeni atamalar gerçekleştirmiştir. Başkanlık İdaresi Başkanı olarak Andriy Bohdanı, SBU Başkan Yardımcılığına İvan Bakanovu atamıştır (“Zelenskiy Bankacılık. Zelenskiy’nin Cumhurbaşkanlığı İdaresi’ne kimi atadığı”, 2019; “Zelenskiy’s childhood friend appointed SBU’s first deputy chief”, 2019). Bakanov, hibrit savaş kapsamında Ukrayna Hükümet kaynaklarına neredeyse her gün siber saldırı düzenlediğini açıklamıştır (“Ukraine says faces almost daily hacker attacks”, 2020). Atamalar dışında Zelenski, Poroşenko döneminde Odessa bölge valisi olarak atanan ancak daha sonralar Poroşenko ile ilişkileri bozulmuş ve Ukrayna vatandaşlığı elinden alınmış Mihail Sakaşvili’ye Ukrayna vatandaşlığını iade etmiştir (“Georgia ex-Leader Saakashvili has Ukrainian citizenship restored”, 2019).

Zelenski, Rusya ile uzlaşma sağlamak için yeni bir yol haritası düzenlemiştir. Yol haritası çerçevesinde Almanya Dışişleri Bakanı’nın önerdiği çözüm planı Zelenski tarafından beğenilmiştir. Plana göre Donbass bölgesinde yerel seçimler düzenlenecek ve AGİT’in onayı ile Donbass’ın statüsü kalıcı olacaktır. “Steinmeier formülü” olarak bilinen bu formül, Kiev’de halk tarafından hoş karşılanmamış ve protestolara neden olmuştur (“Ukrayna’da ‘Steinmeier formülü’ protestosu”, 2019). Eski Başkan Poroşenko ve taraftarları, formülün Donbass’a özerklik tanıdığını söylemiş ve planın karşısında yer almıştır. Rusya, bu duruma olumlu yanıt vermiştir. Çünkü Rusya’nın

planına göre Donbass en iyi halde Ukrayna içinde özerk bir Cumhuriyet olmalı ve Ukrayna da üniter yapısından vazgeçerek Federal yapıya dönmelidir. Zelenski, Rusya ile ilk temaslarda, krizin çözümü için bir takım küçük adımların atılması gerektiği kanaatine varmıştır. Bu doğrultuda Zelenski, Putin ile istişareleri sonrasında krizin çözümü için ilk adımı atmıştır. Rusya ile Kerç krizi zamanı tutuklanan 24 Ukraynalı denizci Kiev'e, Kiev havalimanında tutuklanan Rus vatandaşlarının da Moskova'ya iadesi 7 Eylül 2019 tarihinde başlamıştır (“Are Ukraine and Russia on the path to peace?”, 2019).

Donbass sorununu çözmek için, eski Devlet Başkanı Leonid Kuçma'yı Ukrayna, heyet başkanı olarak atamıştır (“Leonid Kuçma, Ukrayna heyetine Üçlü Temas Grubuna başkanlık etti”, 2019). Bu atamayı, Kuçma'nın Rusya'ya yakınlığından dolayı yapmıştır. Zelenski, Rusya ile zıt görüşlere düşmek yerine ortak bir noktayı bulmayı hedeflemektedir. Ancak ilk resmi ziyaretini, AB ve NATO yetkilileri ile görüşmek için Brüksel'e gerçekleştirmiştir (“Zelensky meets EU official”, 2019). Brüksel ziyaretinin amacı, Ukrayna'nın doğusundaki güvenlik sorunlarının giderilmesi ve Ukrayna'da devam eden reformlar hakkında, Batı'nın ortak fikrini öğrenmek olmuştur. Görüşmelerde IMF ile iş birliğinin önemi vurgulanmış ve AB-Ukrayna Zirvesi'nin temmuz ayında Kiev'de gerçekleşeceği kararlaştırılmıştır (“Zelensky to make Brussels his first foreign trip, after visiting frontline in Luhansk region”, 2019).

Zelenski, Ukrayna'nın yeni dönem stratejisinde, AB'den çok Amerika'ya önem vermektedir. Çünkü AB Ukrayna'ya yeterince destek sağlamamıştır. Zelenski için AB, Ukrayna'nın ticari ortağı ve ekonomik kilididir. Ancak Rusya'nın ABD yerine AB ülkeleri ile barış görüşmelerini yürütmesi, Ukrayna için Almanya ve Fransa'yı önemsemesi gerektiğini göstermektedir. Bu doğrultuda 8 Aralık 2019'da Paris'de Macron'un, Putin ve Zelenski'yi ağırlaması ile görüşmelerde yeni dönem başlamıştır. Görüşmelerde, Ukrayna'nın çıkarları dışında Macron'un Putin ile stratejik ortak olma isteği olmuştur. Çünkü Macron, Trump dönemi ABD'si ile ilişkilerde ilerleme kaydedememesi ve çok kutuplu dünyada söz sahibi olan bir AB görme hayali, onu Putin ile ortaklığa itmiştir. Paris görüşmelerinde mahkûm değişimi, ateşkes konusu ve Rus doğal gazının, Ukrayna topraklarından geçişine izin verecek yeni anlaşmanın içeriği tartışılmıştır. Taraflar 4 ay içinde Normandiya görüşmelerinin yeniden yapılması için anlaşmaya vardı. Minsk 2 Anlaşmasına uyulması ve esir değişimi

konusunda anlaşma sağlanmıştır (“Ukraynanın Doğusunda `tam ateşkes` konusunda anlaşmaya varıldı.”, 2019). Böylece ilk kez görüşen Zelenski ve Putin krizin, çözümü için pozitif adım atmış oldular.

Ukrayna'nın ABD ile ilişkileri, Donald Trump döneminde iyi durumda değildir. Trump, Rusya ile ilişkileri geliştirmek ve Çin'e karşı ekonomik savaşı rahatça kazanmayı düşünmüştür. Çin'in ekonomik büyümesini engellemek için Rusya ile iş birliği yapmak Trump için çok önemlidir. Böylece Zelenski yönetimi ile ilişkiler ilerlememiştir. Bunun dışında ABD ile AB arasında NATO çerçevesinde savunma harcamaları limitleri konusunda sıkıntılar da ortaya çıkmıştır. AB'nin limitleri artırma isteğinin olmaması üzerine ABD, Rusya'ya karşı AB'yi yalnız bırakarak yeniden Washington'a dönmesini ve limitleri artırmayı kabul etmesini istemiştir (“Trump'tan NATO sözleri: Eğer bu cevabı vermeseydim...”, 2020). Bu durumda, Ukrayna arka planda kalmıştır. Ancak yeni ABD Başkanı Joe Biden'in, Putin ile ilişkilerinin kötü olması, Ukrayna-ABD ilişkilerini yakınlaştırmıştır. Biden'in Moskova'ya Donbass ve Kırım ile ilgili yeni yaptırımlar uygulayacağı düşünülmektedir.

Zelenski yönetimi de Rusya ile ilişkilerde ekonomik açıdan gücü AB'den, askerî açıdan gücü ABD'den almayı planlamaktadır. ABD'nin Rusya ile ilişkilerinin kötüleşmesinden yararlanmak isteyen Ukrayna, yeni dönem stratejisini buna uygun olarak oluşturmaktadır. NATO ülkelerini arkasına alarak Rusya ile Kırım ve Donbass konularında ilerleme kaydetmeyi amaçlayan Zelenski, Ukrayna'yı yeniden birleştirmek için doğru zamanı beklemektedir. Çünkü Rusya'nın ne Kırım ne de Donbass konularında geri adım atmak niyetinde olmadığı açıktır.

6.4.1. Rusya-Ukrayna İlişkilerinde Türkiye'nin Rolü

Ukrayna, 2020 sonu itibariyle Rusya ile arasındaki krizi çözmek için yeni adımlar atmaya çalışmaktadır. Ukrayna, yeni müttefik olarak Türkiye'yi görmüştür. Ukrayna'nın Türkiye'yi müttefik olarak görmesi, kronolojik olarak Türkiye'nin içinde bulunduğu çatışmaların birer birer çözüme ulaşmasının ardından mümkün olmuştur. Türkiye'nin Suriye ve Libya'da etkinliğinden sonra yeni dengelerin oluşması, Ukrayna'nın Türkiye'ye güvenini artırmıştır (“Suriye'de güç dengeleri”, 2019; “Türkiye Libyada Güç dengelerini değiştirdi”, 2020). 2020 yılı sonlarında II. Karabağ savaşında Türkiye'nin Azerbaycan'a açık desteği, 30 yıla yakın süredir devam eden

çatışmaların son bulmasına yol açmıştır (“Çavuşoğlu’ndan Azerbaycan’a destek ziyareti”, 2020). Ukrayna, çözülen çatışmaların ardından Türkiye’nin büyük rolü olacağını düşünmüştür. Bu kapsamda, Rusya ile krizin en yüksek döneminde Ukrayna Kara Kuvvetleri Komutanı Aleksandr Syrskiyi ve Türkiye Savunma Bakanı Hulusi Akar görüşme yapmıştır (“Bakan Akar, Ukrayna Kara Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Syrskiyi kabul etti”, 2021). Görüşme, Türkiye’nin Rusya ile yeni bir cephe açmak ve burada Rusya’yı sıkıştırmak istediğini göstermektedir. İki ülkenin de çıkarlarının üst üste düşmesi, Rusya konusunda ortak hareket etmek için olanak sağlamaktadır. Ukrayna Devlet Başkanı Zelenski, 10 Nisan 2021 tarihinde Türkiye’ye ziyaret gerçekleştirmiş Donbass, Kırım, Ukrayna’daki Tatarlar ve iş birliğinin geliştirilmesi konularında müzakereler yürütülmüştür (“Rusya ile gerilim artarken Ukrayna Devlet Başkanı Vladimir Zelenski Türkiye’de”, 2021). Bakan Akar da aynı gün Ukraynalı mevkidaşı Taran ile görüşme yapmış ve bölgesel konular hakkında fikir alışverişi gerçekleştirilmiştir (“Bakan Akar, Ukraynalı mevkidaşı Taran ile görüştü”, 2021). Zelenski’nin Türkiye’ye ziyaretinde ABD’nin payı vardır. Donbass konusunda Türkiye ve ABD’nin aynı safta yer aldığı düşünülse de aslında ABD’nin Türkiye’yi Rusya ile karşı karşıya getirme çabaları görülmektedir. Türkiye, krizde Ukrayna’yı desteklese de kendi çıkarları gereğince Rusya ile açık çatışmaya girmek istememektedir. Ukrayna konusunda ABD’nin Rusya-Türkiye ilişkilerini zedeleme planları tam olarak gerçekleşmemiştir. Ancak bu görüşme sonrasında Rusya’nın Türkiye’ye turist yaptırımı olmuştur (“Rusya’dan Türkiye’ye yaptırım gibi karar”, 2021). Zelenski ise yaptırıma karşı Ukraynalı turistlerin Türkiye’ye daha fazla geleceklerini vurgulamıştır (Zelenski xalqını Türkiyəni dəstəkləməyə çağırdı”, 2021).

Türkiye’nin Rusya ile karşılıklı çıkar ilişkileri Ukrayna üzerinde de gerçekleşmektedir. Türkiye ve Rusya çıkarları doğrultusunda ikili ilişkilerde birçok fikir ayrılığı yaşamıştır. Rusya’nın Suriye ve Libya’da Türkiye’nin karşısında yer alması nedeniyle Türkiye, Ukrayna’daki krizde Rusya’nın karşısında yer almıştır. Ukrayna, Türkiye’nin Rusya’ya karşı elinde bulundurabileceği önemli kozlardan biridir. Bu kapsamda Türkiye ve Ukrayna arasında 16 Ekim 2020 tarihinde Askeri İş Birliği Anlaşması imzalanmıştır (“Ukrayna ile askeri iş birliği anlaşması”, 2020). Bu anlaşmadan iki ay sonra, Türk şirketleri ile Ukrayna arasında korvet ve insansız hava aracının ortak üretimi konusunda, yeni bir anlaşmaya imza atılmıştır (“Ukrayna Türk şirketleriyle iha üretimi konusunda anlaşta”, 2020).

Türkiye bölgede savaş çıkmasını istememektedir. Bunun en büyük nedeni Türkiye'nin Suriye, Libya ve Azerbaycan'da kurduğu dengelerin bozulma durumunu önlemek istemesidir. Ek olarak bu bölgelerde Rusya ile karşı karşıya gelen Türkiye, Ukrayna üzerinden ilişkileri gerginleştirmemek için çalışmaktadır. Bölgenin siyasi çıkarlar uğruna değil, ekonomik ve ticari çıkarlar ile kalkınmasını desteklemektedir.

Rusya-Ukrayna ilişkilerinde oluşan krizlerde NATO müttefiki olarak Türkiye Rusya'nın hukuka aykırı olarak yaptığı ilhakı ve Ukrayna'ya karşı politikasını desteklememiştir. Ancak Karadeniz bölgesinde ABD'nin NATO üzerinden etkisini artırma girişimine karşı Rusya ile işbirliği ve karşılıklı çıkarlara dayalı ortaklık ilişkileri sürdürmek istemektedir. Rusya ve Ukrayna arasındaki krizin diyalog yoluyla çözülmesinden yana olan Türkiye iki ülke arasındaki arabuluculuk rolünü üstlenmeyi düşünmektedir.

Türkiye, Rusya-Ukrayna ilişkilerinde önemli bir konuma sahiptir. Özellikle Montrö Sözleşmesinin titizlikle uygulanmasını isteyen Türkiye, Karadeniz bölgesinde güvenlik açısından bir sorun çıkmasını önlemeyi amaçlıyor. Ek olarak, Karadeniz bölgesinde askeri dengeyi koruyarak ülkelerin işbirliği açısından karşılıklı ilişkiler sürdürmesini istemektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Ukrayna ile yaptığı askeri anlaşmalar çok önemli olmuştur. Bu anlaşmalar Rusya açısından krizin derinleşmesine zemin hazırladığı düşüncesini oluşturmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'nin Rusya'dan S-400 Hava Savunma Sistemlerini alması Rusya ile ilişkilerin dengeli şekilde yürütmesine yardımcı olan etkenlerden biri olmuştur.

Sonuç olarak, bölgede gerilimin azalması yönünde diyalog ve diplomasiye öncelik veren adımları atmak isteyen Türkiye, Rusya-Ukrayna ilişkilerindeki krizleri sonlandırmayı düşünmektedir. Bölgesel istikrarın sağlanması adına arabuluculuk rolü ile krizin barış ile sonuçlanması Türkiye'nin uluslararası alanda krizleri sonlandıran ülke olarak önemli bir konuma getirecektir. Libya, Suriye ve özellikle Karabağ'da krizleri bitiren hamleler yapan Türkiye modern uluslararası ilişkilerde diplomasiyi doğru kullanan ülke modelini oluşturmayı düşünüyor. Bu sayede bölgesel güç olmaktan çıkıp büyük devletlerin arasına katılmayı hedefliyor.

6.4.2. Rusya-Ukrayna İlişkilerinde Güncel Durum

Ukrayna, Rusya ile yakın olan ülkelere karşı yaptırımlar uygulamaktadır. Bu ülkelerden biri olan Çin'e karşı yaptırım kararı almıştır ("Ukrayna, Motor Sich de Çinli yatırımcılara yaptırımlar nedeniyle ciddi zarar görebilir", 2021). Ancak bu kararı almasında en büyük etken ABD olmuştur. Çin'e karşı yaptırım kararı ABD ile Ukrayna'nın yakınlaştığını gösteren örneklerden biridir. ABD, Çin'in AB ülkelerinde etkisini artırmasından rahatsız olduğu için Çin'e karşı yakın olduğu ülkeler üzerinden yaptırımlar uygulamaktadır. Ukrayna üzerinden yapılan yaptırımın ana nedeni ise ABD'nin Çin'i, Ukrayna savunma sanayisinden uzak tutmak istemesidir ("Which direction for U.S-Ukraine relations?", 2021) Ukrayna, ABD ile iş birliğini Biden döneminde daha da geliştirmek istemektedir. ABD'nin NATO üzerinden Rusya'yı sıkıştırmak istemesi iki ülke arasında stratejik ortaklığı daha da derinleştirmektedir. Bu doğrultuda, 2021 yılında Ukrayna NATO ülkeleri ile tatbikatlar düzenleyeceğini açıklamıştır ("Ukrayna'da Rusya'yı kızdıracak flaş NATO hamlesi", 2021). ABD, Rusya-Ukrayna arasında artan gerilimi biraz daha artırmak ve Rusya'ya gözdağı vermek amacıyla son yılların en büyük tatbikatlarından biri olan "Defender Europe 2021" tatbikatını Karadeniz'de gerçekleştirecektir ("Defender Europe tatbikatının hedefinde Rusya var", 2021). Rusya tarafı, Amerika'nın bu hamlesi üzerine geri adım atmayacaklarını ve olumsuz bir durumda müdahale edeceklerini açıklamıştır ("Şoygu'dan orduya emir: NATO Defender Europe tatbikatında olası olumsuz gelişmelere derhal müdahale etmeye hazır olun", 2021). Karadeniz'de Rusya'nın geri adım atmaması üzerine İngiltere, Ukrayna'ya destek amaçlı Karadeniz'e iki savaş gemisi göndereceğini ve Ukrayna ile "Cossack mace-2021" tatbikatı yapacağını duyurmuştur ("İngiltere de Karadeniz'e savaş gemisi yolluyor", 2021; Ukrayna-İngiltere 'Cossack mace-2021' tatbikatına binden fazla asker katılacak", 2021). İngiltere MI6 Başkanı Richard Moore İngiltere'nin Rusya'yı, Ukrayna topraklarında istila başlatma fikrine karşı uyardığını belirtmiştir ("MI6 başkanı Moore'dan 'Rusya ekonomik ve demografik açıdan zayıflıyor' iddiası", 2021). Bu tatbikatların öncesinde Rusya'da muhalif lider Navalni'nin tutuklanması ve sonrasında bu duruma tepki olarak ülke genelinde başlayan protestolar Kremlin'i rahatsız etmiştir ("Rusya'da gergin gün: Protestolarda yüzlerce insan gözaltına alındı", 2021). Putin yönetimi, protestoların yatışması için her zaman işe yarayan bir taktik yürüterek, odağı başka noktaya kaydırmayı başarmıştır. Putin, Ukrayna ile gerginlik yaratarak ülke içindeki sorunların en azından bir süreliğine kapatılmasını sağlamıştır. ABD, Rusya'nın bu

stratejisinin işleme için elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmıştır. Rusya'daki protestolardan kısa süre sonra ABD Başkanı Joe Biden, ABC muhabirinin "Putin'in katil olduğuna inanıyor musunuz?" sorusu üzerine "inanıyorum" demesi, her iki tarafın karşılıklı caydırıcı güç göstermesine neden olmuştur ("ABD başkanı Biden, Putin'e 'katil' dedi; Rusya, ABD Büyükelçisini Moskova'ya çağırdı", 2021). İki tarafında güç gösterisi, Rusya açısından hem ülke içindeki protestoların bitmesini hem de ABD karşısında geri adım atmayarak prestijini kaybetmemesini sağlamıştır. Rusya'da gerçekleşen gösterilere Ukrayna'dan da destek gelmiştir ("Ukrayna dışişleri bakanı Kuleba: Navalniy Putin'in düşmanıysa biz Navalniyi destekliyoruz", 2021).

Şubat 2021'de Donbass bölgesinde gerilim yeniden artmıştır. Gerilimi ilk tırmandıran taraf Rusya olmuştur. Rusya'nın Donbass'ta savaş olma ihtimalini medyaya yansıtması, ("Ukrayna'da tırmanan gerilim ve Rusya'nın hedefleri", 2021) Rusya destekli Luhansk ve Donetsk Cumhuriyetleri ile Ukraynalı askerler arasında çatışmaların artması ile sonuçlanmıştır. 26 Mart'ta Gorlovka istikametinde, Ukrayna ile Ayrılıkçılar arasında çatışma yaşanmış, 4 Ukraynalı asker hayatını kaybetmiştir. ("Ukrayna-Rusya gerilimi neden başladı? ABD ve NATO'dan Moskova'ya tepki", 2021). Ukrayna burada Rusya'nın tuzağına düşmüştür. Kremlin, gerilimi tırmandırarak ABD yeni yönetiminin ne kadar ileri gidebileceğini görmek istemiştir.

Ukrayna'da Zelenski, 11 Mart 2021 tarihinde Kırım'ı işgalden kurtarma stratejisini açıklayarak Rusya karşısında duracağını ve çekinmediğini belli etmiştir ("Zelenskiy, 'Kırım'ı işgalden kurtarma` stratejisini resmen yürürlüğe koydu", 2021). ABD, bu adıma karşılık Rusya'ya yaptırım olarak "Kuzey Akımı 2" projesini uygulayan şirketlere, projenin derhal durdurulması gerektiğini iletmiştir ("ABD Dışişlerinden "Kuzey Akım-2"ye yeni yaptırım sinyali", 2021). Rusya'nın burada bir diğer amacı, Türk ihalarını kendi geliştirdiği yeni hava savunma sistemleri ile test etmek olmuştur. Hatta Ayrılıkçı lider Denis Puşilin'in bu konuda açıklaması olmuştur. ("Qarabağ müharibəsini öyrənmişik, biz də dayanmayacağıq", 2021). Rusya, Donbas ve Kırım konusunda Batı ülkelerine geri adım atmayacağını bir kez daha göstermiştir. Vladimir Putin, Lujniki stadyumunda "Kırım'ın Rusya'ya birleşmesi şerefine" sloganıyla kutlamalarda konuşmuş ve Rus halkını tebrik etmiştir ("Putin, Luzhniki Stadi'nda konuştu. Seyircilerin maskesi yoktu", 2021). Rusya bu açıklamalardan kısa süre sonra Donbass bölgesine ve Kırım'a askeri yığınak yapmıştır. Toplamda 100.000 üzerinde askerin sınırda bulunduğu belirtilmiştir. Rusya gerilimi bir süre daha

artırdıktan sonra askerlerini geri çekmiştir (“Russia pulls back troops after massive buildup near Ukraine border”, 2021). Zelenski, Ukrayna’nın savaşa hazır olması için 21 Nisan’da rezerv birliklerin seferberlik duyurusu yapılmadan askere çağırılması ile ilgili kararı imzalamıştır (“Ukrayna’da ‘özel dönemlerde’ orduya yedek asker çağırmayı sağlayan yasa onaylandı”, 2021). Sınırdaki askeri yığınak olduğu sırada NATO Genel Sekreteri Stoltenberg, Ukrayna’ya desteğini bildirmiş, Ukrayna Dışişleri Bakanı Kuleba, Rusya’yı provokasyonlara son vermeye çağırmıştır (“NATO’dan Rusya’ya Ukrayna yanıtı”, 2021). Almanya, Donbass’daki krizle ilgili tarafları ateşkesine çağırmıştır (“Almanya’dan Donbass’ta gerilimin düşürmesi çağırısı”, 2021). Dışişleri Bakanının yaptığı bu açıklama, üstü örtülü Rusya’ya destek açıklamasıdır. Maas, hem ABD’nin Almanya’ya yaptırım sinyaline cevap hem de Rusya’ya iş birliğine devam mesajı vermiştir. AB ülkelerinin toplu açıklamasında ise Ukrayna’ya destek mesajı verilmiştir (“AB, Rusya’ya karşı Ukrayna’ya tam destek verdiğini açıkladı”, 2021). Ancak her zaman olduğu gibi AB’nin desteği kâğıt üzerinde kalmıştır.

Zelenski, Vladimir Putin’e Donbass’ın istenilen noktasında görüşme talebinde bulunmuş, ancak Putin ilk önce Donetsk ve Luhansk Cumhuriyeti liderleri ile görüş, sonra benimle görüşmek istiyorsan Moskova’ya gel yanıtını vermiştir. (“Putin’den Zelenskiy’nin görüşme teklifine yanıt”, 2021). Ancak Ukrayna, Ayrılıkçı Cumhuriyetlerle masaya oturamaz. Çünkü bu görüşme Ukrayna’nın ayrılıkçıları tanıdığı anlamına gelir ve Ukrayna’nın bölünmesi resmiyet kazanmış olur. Zelenski, Rusya’ya karşı NATO hamlesini oynamaya çalışmıştır. Kriz döneminde hava sahasını NATO uçaklarına açmış ve NATO’ya üyeliğin hem Ukrayna’nın güvenliği için gerekli hem de Donbass krizinin çözümünün tek yolu olduğunu belirtmiştir (“Ukrayna’dan flaş NATO kararı! Putin şimdi ne yapacak?”, 2021; “Ukrayna, NATO’ya üye olmak istiyor”, 2021).

Ukrayna-Rusya arasındaki krizlere bir kriz daha eklenmiştir. 17 Nisan’da FSB, Ukrayna’nın St. Petersburg Başkonsolosu’nu, gizli bilgileri aldığı gerekçesi ile gözaltına almıştır (“Rusya, Ukrayna’nın St. Petersburg Başkonsolosu Aleksandr Sosonyuk’u gözaltına aldı”, 2021). Bunun üzerine Ukrayna, Rusya Büyükelçiliği baş diplomatına ülkeyi terk etmek için 72 saat süre vermiştir (“Ukrayna’dan Rus Büyükelçiliğin baş diplomatına sınırdışı kararı”, 2021). Diplomat krizine Batı ülkelerinden de yanıt gelmiştir. Polonya 3, Çekya 18, ABD 10 ve Bulgaristan 2 Rus

diplomat için sınır dışı kararı almıştır (“Diplomat krizi: Hangi ülkeler Rus diplomatları sınır dışı etti?”, 2021). Çekya’nın diplomat hamlesini, Vişegrad ülkeleri başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesi desteklemiştir. Batı’nın, Rus diplomatları sınır dışı etme kararlarının arkasında, Rusya’nın ajanlık faaliyetleri yürütmesi olduğu görülmektedir (“Diplomatic expulsions diminish Russia’s reach in eastern Europe”, 2021). Diplomat krizinin sürmesi daha çok Rusya’ya zarar verecektir. Rus şirketlerin Avrupa’da büyük ihalelere girmesi, neredeyse Avrupa ülkeleri tarafından sınırlandırılmıştır. Bu durum Rusya’yı kötü etkileyecektir.

2014’ten sonra Rusya, Ukrayna üzerinde etkisini artırmak için hibrit savaş tekniklerini kullanmaya devam etmiştir. Artık iki ülkenin ilişkileri Soğuk Savaş halini almış, Rusya’nın Ukrayna içindeki bilgi ve casus politikasının önemi artmıştır. Rusya, Ukrayna’yı uluslararası alanda yalnızlaştırmak için Avrupa ülkeleri ile karşılıklı çıkar ilişkileri doğrultusunda güçlü bağlar kurmayı hedeflemektedir. Ancak Biden yönetimindeki ABD, Avrupa ile Trump döneminde bozulan ilişkileri onarmak için çabalamaktadır. ABD yeni dönemde Ukrayna ve İran üzerinden Rusya’ya baskı yapmayı düşünmektedir. İran Dışişleri Bakanı Zarif’in “Rusya, ABD ile ilişkilerin düzelmemesi için elinden geleni yaptı” açıklaması Rusya’nın Ortadoğu’dan çıkarılmak istediğini gösteriyor (“Exclusive: Zarif claims Soleimani intervened in Diplomacy, Russia wanted to destroy JCPOA”, 2021). Ancak Rusya’nın Almanya ve Fransa ile ilişkilerini normalleştirmesi sonucunda, Ukrayna konusunda geri adım atacağı yakın ve orta vadede gözükmemektedir.

SONUÇ

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Ukrayna ile Rusya arasında ilişkiler krizlerle başlamıştır. Her iki ülke, ekonomik sıkıntıları nedeniyle Batı ile ilişkiler kurmak zorunda kalmıştır. Rusya, 1993 yılından itibaren “Yakın Çevre Doktrini’ni” uygulamaya koymuş ve Batı’dan uzaklaşarak Rus kimliğine dönmüştür. Ukrayna da Ukraynalı kimliğine dönmüş ve milliyetçilik öne çıkmıştır. Ancak Ukrayna, aynı zamanda Batı’ya entegre olmak istemiştir. Bu durum, kültürel bağları olan Rusya’nın çıkarlarına uymamış ve Ukrayna-Rusya ilişkilerinde krizlere neden olmuştur. İki ülke arasında 1990’larda yaşanan gerilim sonucunda ekonomik olarak zayıflayan Ukrayna ve Rusya Batı’nın desteği ile kapitalist düzene geçiş yapmıştır. Rusya bu dönemde stratejik açıdan Karadeniz bölgesinde bir çok kayıp yaşamıştır.

Rusya-Ukrayna ilişkileri, 1991-1994 yılları arasında Bağımsız Devletler Topluluğu çerçevesinde ilerlemiştir. Ukrayna, Batı ile ilişkileri geliştirmek için adımlar atsa da bu durum, Rusya’nın kontrolü altında gelişmiştir. 1990’larda iki ülke arasında çıkan krizler nedeniyle Batı, Ukrayna üzerindeki etkisini artırmayı düşünmüş ve Rusya’nın Avrupa sınırlarından uzak tutulması planı uygulamaya konulmuştur. 2000’li yılların başında, Rusya’daki yeni yönetimin iç politikaya önem vermesi, Ukrayna’nın Batı ülkelerinin etkisi altına girmesini kolaylaştırmıştır. Özellikle Avrupa Birliği’nin ekonomik gücü, Ukrayna’yı Batı’ya yönlendirmeye yetmiştir. Putin yönetimi ile Batı ülkeleri arasındaki ilişkilerin gerginliği, Batı’nın Ukrayna üzerindeki etkisini artırmasına neden olmuştur. Ukrayna’da Kuçma yönetiminin Rus yanlısı politikaları, Batı tarafından sevilmemiş ve Kuçma’nın devrilmesi için strateji geliştirilmiştir.

Turuncu Devrim ile Ukrayna’nın siyasi hayatında yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönem, 2004 yılında başlayan ve günümüze kadar süren istikrarsızlık dönemidir. Bu dönemde, Batı ile Rusya arasında Ukrayna üzerinde çıkar çatışmaları gerçekleşmiştir. Bu çatışmaların sonucunda, Ukrayna’da gerçekleşen her cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yeni yüzler iktidara gelmiştir. 2005-2010 yılları arasında Batı yanlısı iktidarla yönetilen ülke, Rusya’nın baskısına maruz kalmıştır. Ukrayna’nın Rusya’ya olan ekonomik bağımlılığı, Batı ile ilişkileri geliştirmesinin önündeki en büyük engel olmuştur. Rusya, Ukrayna’yı kırmızı çizgisi olarak görmüş ve Batı’nın, Karadeniz bölgesinde ilerlemesine müsaade etmemiştir. Ancak Rusya-AB ilişkilerinin ortak çıkarlar doğrultusunda ilerlemesi, her iki tarafın bazı konularda taviz

vermesi ile sonuçlanmıştır. AB-Rusya ilişkilerindeki ekonomik dengeler ve karşılıklı bağımlılık, Ukrayna konusunda her iki tarafı taviz vermeye zorlamıştır. Yuşçenko döneminde Ukrayna, bu bağımlılığı bozmak için doğal gaz krizinde AB'yi krizin içine sokmak istemiştir. Ancak Rusya, AB ile kurduğu ekonomik ilişkileri bozmamak ve Ukrayna'ya olan transit bağımlılığından kurtulmak için yeni projeler üretmiştir. Bu projeler, aynı zamanda ABD'nin Avrupa üzerindeki baskısını minimuma indirmek için uygulamaya konulmuştur. AB de Ukrayna konusunda Rusya'ya baskı yapamayacağını anlamış, ancak Ukrayna üzerinden Rusya'yı sıkıştırmanın kendisine getireceği avantajları da görmüştür.

Yuşçenko döneminde Ukrayna, AB ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmiştir. Batı ile yakınlaşmasına rağmen Yuşçenko'nun istediği anlaşmalar gerçekleşmemiştir. Rusya'nın Ukrayna üzerindeki baskısı ve oluşturduğu yapay krizler nedeniyle Ukrayna, ekonomik olarak geriye gitmiştir. Ekonomik gerilemenin Ukrayna halkına yaptığı etki sonucunda Yuşçenko, halktan aldığı desteği kaybetmiştir. Rusya, Ukrayna halkına Turuncu Devrimde yaptığı seçimin yanlış olduğunu, uyguladığı baskıcı politika sayesinde anlatmıştır.

Kremlin, Ukrayna üzerindeki 6 yıllık baskısının sonucunu, 2010 yılında seçimlerde kazanarak almıştır. Rusya yanlısı politikacı Viktor Yanukoviç, Ukrayna'da iktidar olmuş ve önceki dönemde Yuşçenko'nun uyguladığı politikayı tamamen değiştirmiştir. Ukrayna, Yanukoviç döneminde eksenini değiştirmiş, Rusya'nın çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. Rusya, Yanukoviç'e büyük siyasi destek sağlamış ve Ukrayna içindeki Batı yanlısı muhalefeti zayıflatmıştır. 21 Kasım 2013 tarihinde, Avrupa Birliği ile müzakerelerde elde edilen kazanımların sonucu olarak imzalanması beklenen Ortaklık Anlaşmasını imzalamayacağını açıklayan Yanukoviç, halk tarafından protesto edilmiştir. Batı'nın Yanukoviç'i devirmek için yaptığı hamle işe yaramış ve protestolar sonucunda Ukrayna'da yeni hükümet iktidara gelmiştir. Ancak Ukrayna'nın doğusunda ve Kırım'da, yeni hükümete karşı ayrılıkçı protestolar başlamıştır.

Ukrayna'da Yanukoviç'i deviren yeni yönetim, Kırım'da ve Donbass'ta Ukrayna'dan ayrılmak için düzenlenen referandumlara müdahale edememiştir. Bunun sonucunda Rusya, 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmiş; Donbass'ta ise ayrılıkçılara destek vererek Batı yanlısı politikaları nedeniyle Ukrayna'yı cezalandırmıştır. Rusya'nın kırımızı çizgisi olarak tanımladığı Ukrayna, bir kez daha Batı ülkeleri tarafından yalnız

bırakılmıştır. Batı, Ukrayna'nın bölünme potansiyeline karşı ekonomik yaptırımlar dışında caydırıcı adımlar atamamıştır. Ancak Batı'nın, attığı bu adımlarla Ukrayna'nın bölünmesine sıcak baktığı söylenebilir. Yani Batı, Ukrayna politikasını başarılı bir şekilde tamamlamıştır. Batı, 2003 yılına kadar Rusya tarafından kontrol edilen Ukrayna'yı, Kiev'den başlayarak ikiye bölmüş, Ukrayna'nın batısını da ekonomik olarak kendisine bağlamayı başarmıştır. Rusya tarafı ise Batı'nın hamlelerine karşı stratejik olarak önemli görülen noktaları ele geçirmiş ve kırmızı çizgisini ortaya koymuştur. Ukrayna'nın jeostratejik öneme sahip Kırım yarımadasının, Rusya tarafından ilhakının ardından Karadeniz'de dengeler değişmiş, Rusya'nın etki alanı artmıştır. Rusya, Kırım'ı 1991 yılından itibaren istemiş, ancak Ukrayna'dan geri alabilmek için doğru zamanı beklemiştir. Nitekim doğru zaman 2014 yılında gelmiştir.

Ukrayna'nın doğusu ve batısında gerçekleşen protestolar, halkın iki farklı düşünceye sahip olduğunu göstermiştir. Bunun en büyük nedeni, Ukrayna'nın siyasi olarak istikrarsız bir yapıya sahip olmasıdır. Ukrayna'nın siyasal hayatındaki karışıklık, halka da nüfuz etmiştir. Batı yanlısı veya Rusya yanlısı politikacıların sert söylemleri ve seçimlerden sonra değişen devlet başkanlarının bir önceki başkanın tersi iç ve dış politika yürütmesi, halk içindeki ayrılığı daha da derinleştirmiştir. Leonid Kuçma ve Yanukoviç, ideolojinin ve kültürel birliğin önemli olduğunu ve Ukrayna'nın Slav ve Ortodoks kökenlerinden ötürü Avrupa ile bağdaşamayacağını vurgulamıştır. Ancak her iki liderin selefi, Ukrayna'nın Avrupalı zihniyetinin engellenmemesi konusunda konuşmalar yapmıştır. Cumhurbaşkanı'nın halk üzerindeki etkisi sonucunda Ukrayna'nın bölünmesi hızlanmıştır.

Petro Poroşenko döneminde Ukrayna, Avrupa Birliği ile yakınlaşma politikası izlemiştir. Ekonomik sorunların artması ve Rusya ile devam eden krizlerin çözüme ulaşamaması nedeniyle halkın durumu giderek kötüleşmiştir. AB, Rusya'ya yaptırımlar uygulasa da Ukrayna'daki krizin sona ermesine çözüm bulamamış veya Ukrayna içindeki istikrarsızlık işine gelmiştir. Rusya'nın sert adımlarının ardından Ukrayna'yı tam olarak ondan kopartamayacağını anlamış ve Rusya ile karşı karşıya gelmek yerine, elde ettiği kazanımları da kaybetmemek için uzlaşmayı üstün tutmuştur. Poroşenko döneminde AB, Ukrayna'ya yaptığı ekonomik yardımlar sonucunda ülkede söz sahibi olmuş, Ukrayna'yı ekonomik olarak AB'ye bağlamıştır.

İki ülke arasında yaşanan olaylar, her iki tarafı ekonomik, dini ve kültürel açıdan kötü etkilemiştir. Sovyet döneminde birlikte yaşayan halk, yıllar içerisinde fikir

ayrılıklarının derinleşmesi nedeniyle bölünmüştür. Rusya, Ukrayna konusunda yürüttüğü politika sonucunda yaşadığı ekonomik sıkıntılara rağmen geri adım atmamıştır. Bu sayede, yapabileceklerinin sınırı olmadığını Batı'ya göstermiştir. Batı, iki ülke arasında ilişkilerin onarılmasında “Normandiya Formatı” ile destek vermiştir. Minsk I ve Minsk II Ateşkes Anlaşmaları imzalanmış, ancak kriz çözüme ulaşmamıştır.

2018 yılı sonrasında, iki ülke arasındaki krizler daha da derinleşmiştir. Arka arkaya gelen Azak Denizi ve Kilise krizleri, Rusya ile Batı'nın, Ukrayna üzerinde üstünlük sağlama çalışması olarak değerlendirilmektedir. Poroşenko'nun cumhurbaşkanlığı dönemi 2018 yılında sona ermiş ve selefleri gibi yerini yeni bir yüze bırakmıştır. Ukrayna'da halk, yeni başkan olarak Zelenski'yi seçmiştir. Ekonomik sorunlar ve Rusya ile yaşanan siyasi krizlerden ötürü halkın hükümete güveni kalmamıştır. Ukrayna'nın jeostratejik konumu, Ukrayna'ya kazandırmak yerine kaybettirmiştir. Gürcistan gibi Ukrayna'yı da kırmızı çizgisi olarak gören Rusya, Ukrayna'nın Batı eksenine geçmesine izin vermeyeceğini her fırsatta belli etmiştir. Ancak oluşan gerçeklik, Ukrayna'nın bölündüğünü göstermektedir. 2019 yılında seçilen Devlet Başkanı Vladimir Zelenski, çözüm için adımlar atmıştır. Atılan adımlar, küçük çapta normalleşme belirtisi gösterse de Rusya, isteklerinin gerçekleşmediği senaryoyu kabul etmemektedir.

Rusya tarafı, Kırım'ın ilhakının ardından ekonomik yaptırımlara maruz kalmıştır. Ancak bu yaptırımlar, Rusya'nın Avrupa ile geçmişten günümüze kadar gelen güçlü bağlarını sarsacak kadar kuvvetli olmamıştır. Yani hem Batı hem de Rusya, karşılıklı çıkar çatışmasının yanı sıra güçlü bağlarının kopmasını istememektedir. Oluşan yeni gerçeklik şudur: önceki asırlarda uluslararası gücün büyüklüğünü, dış politika ve askeri güç belirlerken; modern dönemde bunun yerini dış politika ve ekonomik güç almıştır. Kapitalist düzen, ekonomik olarak birbirine bağlı ülkeleri savaştan uzaklaştırmakta, ancak kriz dönemlerinde karşılıklı olarak zayıflatmaktadır. Rusya-Ukrayna ilişkilerinde, Rusya'nın askeri gücüne rağmen Batı'nın krizde oynadığı rol ile değişen dengeler, ekonomik olarak ülkeleri geriye götürmüştür. Bunun sonucunda AB-Ukrayna-Rusya arasındaki krizden karlı çıkan tek ülke ABD olmuştur.

Ukrayna-Rusya arasındaki krizin derinleşmesi Karadeniz bölgesini kötü etkilemektedir. Rusya'nın stratejik Kırım hamlesi sonucunda geri adım atmamak zorunda

kalan Batı ülkeleri, Biden dönemi ABD ile yeniden bölgede söz sahibi olmaya çalışmaktadır. Karadeniz'deki mevcut dengenin ve statükonun bozulmaması Rusya açısından çok önemli olmuştur. Çünkü Rusya için Karadeniz ülke sınırlarının korunmasını sağlayan kale olmakla beraber sıcak denizlere inmesine olanak sağlayan geçiş noktasıdır. Batı ülkelerinin Ukrayna üzerinden Rusya'yı bölgede sıkıştırma çabaları sonucunda Rusya, Kırım'ı ilhak etmek zorunda kalmıştır. Bu olay dengeleri değiştiren önemli bir hamle olmuştur. Kırım'ın ilhakı Rusya için ekonomik sıkıntılara yol açsa da, adanın stratejik önemi nedeniyle Batı'nın uyguladığı yaptırımlara rağmen geri adım atmamıştır. Ukrayna üzerinden uygulanan Batı'nın baskısını savuşturmak için Ukrayna içinde yapay savaş ve ya ülke sınırlarını korumak amacıyla tampon bölge oluşturan Rusya, NATO'nun planlarını en azından bir süreliğine bozguna uğratmayı başarmıştır. Donbas bölgesinde oluşturulan yapay çatışma bölgesi Rusya'nın batı sınırlarını korumaya almasına yardımcı olmuştur. Ancak atılan adımların stratejik kazancı ile beraber kayıpları da olmuştur. Rusya Donbass'taki durumun donmuş olarak kalmasını istemektedir. NATO'nun statükoyu değiştirme çabaları Rusya-Ukrayna ilişkilerini ve bölge güvenliğini büyük oranda kötü etkilemektedir. NATO'nun genişleme politikası Rusya'nın bölgede zaruri adımlar atmasına yol açmaktadır. 2014 sonrası Ukrayna-Rusya ilişkilerinin krizlerle dolu olmasının en büyük nedeni Karadeniz bölgesinin NATO ve Rusya'nın çıkar alanı olarak görülmesidir. Bu nedenle Karadeniz'de yapılan tatbikatların sayısı her yıl daha da artmaktadır.

Rusya'nın Avrupa'ya karşı elinde bulundurduğu enerji faktörü politik olarak bir çok konuda elini güçlendiren önemli koz olmuştur. Rusya, Kafkasya ve Orta Asya bölgesindeki devletlerin doğalgazını ucuz fiyata ithal ederek Avrupa'ya ihraç etmesi dışında bu ülkelerin Avrupa ile enerji ticaretlerinde de belirli paya sahiptir. Bu durum Rusya'nın enerji ithal ve ihraç ettiği ülkeler üzerinde siyasi etkiye sahip olmasını sağlamaktadır. Batı'nın Rusya'nın attığı bir çok adıma karşı hızlı şekilde cevap verememesi de buradan kaynaklanmaktadır. Ukrayna-Rusya ilişkilerinde enerji faktörü Ukrayna'nın Rusya'ya bağımlı kalmasını sağlamış, Batı'ya entegrasyon yapmasının önündeki en büyük engel olmuştur. Rusya bu durumdan yararlanarak Yuşçenko döneminin Ukrayna açısından istikrarsız ve verimsiz geçmesini sağlamış ve kendi adayının 2010 yılı seçimlerinde kazanmasına zemin hazırlamıştır.

Karadeniz bölgesinde Rusya'yı devre dışı bırakarak etkisizleştirmek için atılan adımlar kısa vadede başarılı olmuştur diyebiliriz. Çünkü Rusya'nın Sovyetler döneminden bu yana Ukrayna üzerindeki etkisi 2003 yılından itibaren yıllar içinde azalmıştır. NATO'nun genişleme politikası 2013-2014 yıllarında Rusya'nın tepkisi ile sonuçlanmış ve Karadeniz'de yeni dengeler kurulmuştur.

Batı-Rusya arasındaki çıkar çatışması sonucunda Ukrayna'da siyasi istikrarsızlık oluşmuştur. Her seçimde değişen iktidar Batı ve Rusya arasında seçim yapmak zorunda kalmıştır. Ukrayna'da Turuncu Devrim ve 2013-2014 yılları içinde gerçekleşen olaylar halkın bölünmesine yol açmıştır. Rusya-Batı arasındaki çıkar çatışması Ukrayna ekonomisinin ve siyasi gücünün zayıflamasına yol açmıştır. Oluşan yeni gerçeklik sonucunda Rusya tarafı Ukrayna'nın üniter yapıdan federal yapıya geçiş yapmasını istemiştir. Ukrayna'nın topraklarının bir kısmını kaybetmesi ve siyasi istikrarsızlık ülkenin gelecekte federal yapıya geçiş yapmasına zemin hazırlamaktadır.

İki ülke arasındaki krize yeni aktörlerin dahil olması, sorunların çözümünü zorlaştırmıştır. Dünya, krize Ukrayna-Rusya arasındaki sorun gözüyle bakmamakta, elde edilecek kazanımları düşünmektedir. Ek olarak, Batı'nın krizi sonlandırmak yerine artırmak için attığı adımlar, Rusya ile gelecekte yeni krizlerin oluşmasına yol açacaktır. Bu nedenle krizin kısa ve orta vadede çözüme kavuşma ihtimali görülmemektedir.

KAYNAKÇA

- 10000 Ukrainans killed so far in two-year war, 31.05.2016, erişim adresi: <https://www.newsweek.com/10000-ukrainians-killed-conflict-ukraines-security-council-465084>
- 1932-Ухвалено закон ‘про пять колоскив, 06.08.2019, erişim adresi: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/serpen/7/1932-vstupyv-u-diyu-zakon-pro-pyat-koloskiv>
- 27 şubat 2014, işgalin başladığı gece, 27.02.2016, erişim adresi: <https://old.qha.com.ua/tr/siyaset/27-subat-2014-isgalin-basladi-gece/143126/>
- 72 yıl önce yaşanan trajedi: Kırım Tatarlarının sürgünü, 2016, erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160518_Kırım-tatarlari_surgun
- AB Ukrayna ile Ortaklık anlaşmasını imzaladı, 27.06.2014, erişim adresi: <https://www.amerikaninsesi.com/a/ab-ukrayna-yla-ortaklik-anlasmasi-imzaladi/1946454.html>
- AB, Rusya’ya karşı Ukrayna’ya tam destek verdiğini açıkladı, 19.04.2021, erişim adresi: <https://qha.com.tr/haberler/ab-rusya-nin-kirim-i-isgaline-karsi-ukrayna-da-askeri-egitim-misyonu-kuracak/345477/>
- AB, Rusya’ya yönelik yaptırımları uzattı, 12.07.2021, erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-rusyaya-yonelik-ekonomik-yaptirimlari-uzatti/2301701>
- AB’den Ukrayna’ya mali yardım, 28.12.2016, erişim adresi: <http://old.qha.com.ua/tr/ekonomi/ab-den-ukrayna-ya-mali-yardim/151462/>
- ABD askeri haritası yenilenirken: Karadeniz, 30.12.2019, erişim adresi: <https://www.21yyte.org/tr>
- ABD başkanı Biden, Putin’e ‘katil’ dedi; Rusya, ABD Büyükelçisini Moskova’ya çağırdı, 17.03.2021, erişim adresi: <https://www.evrensel.net/haber/428341/abd-baskani-biden-putine-katil-dedi-rusya-abd-buyukelcisini-moskovaya-cagirdi>
- ABD Dışişlerinden Kuzey Akım-2’ye yeni yaptırım sinyali, 13.02.2021, erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/20210213/abd-disislerinden-kuzey-akim-2ye-yeni-yaptirim-sinyali-1043802181.html>
- ABD: Rusya’nın Ukrayna önerisi işgal planı, 22.01.2015, erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/01/150122_abd_rusya_ukrayna
- ABD’nin Rusya politikasında değişim ve Doğu Avrupa füze kalkanı projesi, 24.09.2009, erişim adresi: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/1132/abdnin_rusya_politikasinda_degisim_ve_dogu_avrupa_fuze_kalkani_projesi

- ABD'nin ve AB'nin yaptırımları Gazprom'un üretimini yüzde 1'inden azını kapsıyor, 06.02.2018, erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/20180206/abdnin-ve-abnin-yaptirimlari-gazpromun-uretiminin-yuzde-1inden-fazlasini-kapsiyor-1032135736.html>
- Abdullah, A., & Babaç, E. (2016). Ekonomik Açıdan Rusya'ya Uygulanan Yaptırımlar ve Türkiye İle Yaşanan Uçak Krizinin Etkileri. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 5(7).
- About creation on the free economic zone Crimea and about features of implementation of economic activity in temporarily occupied territory of Ukraine, 19.09.2019, erişim adresi: <https://www.cis-legislation.com>
- AB-Ukrayna ortaklık anlaşması ertelendi, 2013, erişim adresi: <https://www.dailymotion.com>
- Address by President of the Russian Federation, 18.03.2014, erişim adresi: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>
- Agreement between The Government of the Russian Federation and Government of Ukraine on realization of the free trade regime, erişim adresi: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=23996>
- Agreement between The Government of the Russian Federation and Government of Ukraine on realization of the free trade regime, 08.02.1995, erişim adresi: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=23996>
- Agreement between the Government of the Russia Federation and Cabinet of ministry of Ukraine on additional measures for ensuring transit of the Russian natural gas on the territory of Ukraine, 04.10.2001, erişim adresi: [cis- https://www.legislation.com](https://www.legislation.com)
- Agreement between the Government of the Russian Federation and a Government of the Republic of Singapore, 17.11.2015, <https://www.cis-legislation.com>
- Agreement between the Government of the Russian Federation and a Government of the Republic of China, 08.05.2015, <https://www.cis-legislation.com>
- Almanya'dan Donbass'ta gerilimin düşürmesi çağrısı, 02.04.2021, erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/20210402/almanyadan-donbassta-gerilimin-dusurulmesi-cagrisi-1044181403.html>
- Alpargu, V. M. M., Turanlı, Y. Ö. F., & Çelik, M. B. (2015). Türkiye-Ukrayna İlişkileri Sempozyumu: Kazak Dönemi (1500-1800) Bildiriler.
- Apak, S. Ukrayna Krizi'nin Türkiye ve Ukrayna Ekonomik İlişkilerine Etkileri The Impact of Ukraine Crisis's on Turkey and Ukraine's Economic Relationship.
- Are Ukraine and Russia on the path to peace?, 23.09.2019, erişim adresi: <https://www.france24.com/en/20190923-focus-ukraine-russia-path-peace-zelensky-putin-prisoner-swap-donbas-luhansk>
- Arıdemir, H. (2017). Karadeniz'e Kiyidaş Devletler Açısından Montrö Sözleşmesi'nin Sağladığı Denge Rejimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 244-253.

- Auro Sabadus, ICIS Explains: EU, Russia and Ukraine's gas transit negotiations, 23.09.2019, erişim adresi: <https://www.icis.com/explore/reseources/news/2019/09/23/10421334/icis-explains-eu-russia-and-ukraine-negotiations>
- Avrupa Birliği Konseyi Kopenhagen Zirvesi sonuç bildirgesi, 22.06.1993, erişim adresi: <https://www.ab.gov.tr/302.html>
- Avrupa Komisyonu Basın Duyurusu:AB'den Ukrayna'daki reform gündemine ve ülke ekonomisinin toparlanma sürecine yeni destek, 22.06.2015, erişim adresi: <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/abden-ukraynadaki-reform-gundemine-ve-ulke-ekonomisinin-toparlanma-surecine-yeni-destek>
- Avrupa Komisyonu, Countries and Region-Ukraine, 2021, erişim adresi:
- Bakan Akar, Ukrayna Kara Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Syrskyiyi kabul etti, 23.03.2021, erişim adresi: <https://www.cnnturk.com/dunya/bakan-akar-ukrayna-kara-kuvvetleri-komutani-korgeneral-syrskyiyi-kabul-etti>
- Bakan Akar, Ukraynalı mevkidaşı Taran ile görüştü, 10.04.2021, erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-akar-ukraynali-mevkidasi-taran-ile-gorustu-571792.html>
- Balık, İ. (2019). Karadeniz'e Kıyısı Bulunan Ülkelerin Karadeniz'deki Balıkçılık Yetki Alanları ve Balıkçılık Faaliyetleri. *Acta Aquatica Turcica*, 15(2), 117-125.
- Barrack Obama: Russia is a regional power showing weakness over Ukraine, 25.03.2014, erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/25/barack-obama-russia-regional-power-ukraine-weakness>
- Batı ile Rusya kıskacındaki ülke: Ukrayna, 17.06.2015, erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bati-ile-rusya-kiskacindaki-ulke-ukrayna/35450>
- Beacháin, D. Ó., & Polese, A. (Eds.). (2010). *The colour revolutions in the former Soviet republics: successes and failures*. Routledge.
- Belarus'ta yakalanan paralı Rus askerlerinin bir kısmı Donbas'ta savaştı, erişim adresi: 30.07.2020, <https://qha.com.tr/haberler/belarus-ta-yakalanan-parali-rus-askerlerin-bir-kismi-donbas-ta-savasti/229905/>
- Bendle, M. F. (2014). Putin's Rasputin: Aleksandr Dugin and Neo-Eurasianism. *Quadrant*, 58(9), 14-20.
- Berlin to host Ukraine crisis summit, 18.10.2016, erişim adresi: <https://www.politico.eu/article/berlin-to-host-ukraine-crisis-summit/>
- Bilgin, M. (2005). *Avrasya Enerji Savaşları*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Black sea Fleet a 23 year adventure, erişim adresi: <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/black-sea-fleet-a-23-year-adventure>

- Black sea hero, 20.12.2017, erişim adresi: <https://carnegieendowment.org/2021/05/20/what-is-russia-doing-in-black-sea-pub-84549>
- Boundy by treaty: Russia, Ukraine and Crimea, 2014, erişim adresi: <https://www.dw.com/en/bound-by-treaty-russia-ukraine-and-crimea/a-17487632>
- Brzezinski, Z. (2005). Büyük Satranç Tahtası. *İnkılap, İstanbul*.
- Capture of Russian paratroopers in Ukraine overshadows talks with Russia, 26.08.2014, erişim adresi: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/11057540/Capture-of-Russian-paratroopers-in-Ukraine-overshadows-talks-with-Russia.html>
- Chronology for Crimean Russians in Ukraine, 2004, erişim adresi: <https://www.refworld.org/docid/469f38ec2.html>
- Chronology for Crimean Russians in Ukraine, 2004, erişim adresi: <https://www.refworld.org/docid/469f38ec2.html>
- Commonwelath of independent states, 26.10.2011, erişim adresi: <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/commonwealth-independent-states-cis/>
- Conolly, R (2014), The Economic Effects of the EU's Russia Sanstions and Russia's Counter Sanstions", Finnish Ministry of Finances Report.
- Constitution of the Ukrainian Soviet Socialist Republic in 1929, erişim adresi:
- Crimea's water crisis is an impossible problem for Putin, 19.03.2021, erişim adresi: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2021-03-19/russia-vs-ukraine-crimea-s-water-crisis-is-an-impossible-problem-for-putin>
- Criticism of Ukraine language law justified: rights body, 08.12.2017, erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-language-idUSKBN1E227K>
- Çalışkan, B. (2017). Karadeniz'de Değişen Güç Dengeleri Ve Türkiye-Rusya İlişkileri. *Ed.): Özkan, Ü., Analiz, 22.*
- Çavuşoğlu'ndan Azerbaycan'a destek ziyareti, 06.10.2020, erişim adresi: <https://www.dw.com/tr/%C3%A7avu%C5%9Fo%C4%9Flundan-azerbaycana-destek-ziyareti/a-55174543>
- Çernobil nükleer santrali neden patladı? Çernobil nedir ve nerede? Çernobil faciasına dair detaylar, 14.04.2020, erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cernobil-nedir-ve-nerede-cernobil-nukleer-santrali-neden-patladi-cernobil-faciasina-dair-detaylar-41226387>
- Çimen, A. (2014). Avrupa'ya Can Feda mı. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*.
- Darıcı, A. B., & Özdal, B. (2017). Rusya Federasyonu'nun Siber Güvenlik Kapasitesini Oluşturan Enstrümanların Analizi. *Bilig, (83), 121-146.*

- Defender Europe tatbikatının hedefinde Rusya var, 20.03.2021, erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/20210320/defender-europe-tatbikatının-hedefinde-rusya-var-1044072383.html>
- Demirci, K. (2007). Ortodoksluk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 409-413.
- Deniz, B. (2018). Fener-Moskova savaşında yeni etap. *Avrasya İncelemeleri Merkezi*
- Diplomat krizi: Hangi ülkeler Rus diplomatları sınır dışı etti?, 26.04.2021, erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2021/04/26/diplomat-krizi-hangi-ulkeler-rus-diplomatlar-s-n-r-d-s-etti>
- Diplomatic expulsions diminish Russia's reach in eastern Europe, 30.04.2021, erişim adresi: <https://www.ft.com/content/9476edbf-0ea4-44b9-a27e-0d9bae29cbb7>
- Diyarbakırlıoğlu, K. (2020). Viktor F. Yanukoviç Dönemi Ukrayna'nın Avrupa Birliği İle İlişkilerini Belirleyen Dinamikler. *International Journal of Social Inquiry*, 13(1), 209-234.
- Donbas neden önemli?, 15.04.2014, erişim adresi: <https://www.dw.com/tr/donbas-neden-%C3%B6nemli/a-17568574>
- Donbas'ta Rusya yanlısı ayrılıkçıların saldırısında bir Ukrayna askeri öldü, 13.04.2021, erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/donbasta-rusya-yanlisi-ayrilikcilarin-saldirisinda-bir-ukrayna-askeri-oldu/2403867>
- Dugin, A. (2004) Protect Evraziia. *Yauza*, s. 5-11
- Dural, B. Y., & Emiraliyev, E. (2015). Ukrayna'nın Çeşitli Göstergelerinin Avrupa Birliği Ülkeleri İle Karşılaştırılması ve Olası Birlik Üyeliğinin Swot Analizi İle Değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(53), 104-126.
- Dünden bugüne Ukrayna-Kiev Ortodoks kilisesi, 29.07.2017, erişim adresi: <http://www.rusen.org/dunden-bugune-ukrayna-kiev-ortodoks-kilisesi/>
- Dünyanın en bölünmüş ülkesine hoş geldiniz, 13.12.2013, erişim adresi: <https://www.hurriyet.com>
- Düşürülen Malezya uçağını Rus yapımı Buk füzesi vurdu, 13.10.2015, erişim adresi: <https://www.dw.com/tr/d%C3%BC%C5%9F%C3%BCr%C3%BClen-malezya-u%C3%A7a%C4%9F%C4%B1n%C4%B1-rus-yap%C4%B1m%C4%B1-buk-f%C3%BCzesi-vurdu/a-18778915>
- Exclusive: Zarif claims Soleimani intervened in Diplomacy, Russia wanted to destroy JCPOA, 25.04.2021, erişim adresi: <https://old.iranintl.com/en/world/exclusive-zarif-claims-soleimani-intervened-diplomacy-russia-wanted-destroy-jcpoa>
- Extraordinary meeting of EU Heads of State or Government on Ukraine, 6 March 2014, erişim adresi:
- Election Guide Democracy Assistance & Election News, Ukraine Election for President, 11.21.2004, erişim adresi: <https://www.electionguide.org/elections/id/1950/>

- Election winner lacks strong voter mandate”, 11.02.2010, erişim adresi:
<https://www.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/election-winner-lacks-strong-voter-mandate-59340.html>
- Eli ja Ukraina tippkohtumine, Brüssel, 24.11.2016, erişim adresi:
<https://www.consilium.europa.eu/et/meetings/international-summit/2016/11/24/>
- EU should take note of Ukraine’s new referendum law, 16.01.2013, erişim adresi:
<https://www.euractiv.com/section/participatory-democracy/opinion/eu-should-take-note-of-ukraine-s-new-referendum-law/>
- Eur-Lex, 27.06.2014, erişim adresi:
- European Comission, “Joint Staff Working Document Association Implementation Report on Ukraine”, SWD (2016) 446 Final, 09.12.2016.
- European Comission, “Joint Staff Working Document Association Implementation Report on Ukraine”, SWD (2017) 376 Final, 14.11.2017.
- European Parliament, Results of Ukraine elections, 13.01.2005, erişim adresi:
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2005-0009_EN.html
- Flint, C. (2006). *Introduction to geopolitics*. Routledge.
- France pushes for Ukraine crisis summit, 12.10.2016, erişim adresi:
<https://www.politico.eu/article/france-pushes-for-ukraine-crisis-summit/>
- Free trade agreement between Ukraine, Belarus, Kazakhstan and Russian Federatsion, Agreement on establishing the common economic zone, signature date: 19.09.2003, erişim adresi:
https://wits.worldbank.org/GPTAD/PDF/annexes/Common_Economic_Zone_Annex.pdf
- Gazprom, fiyatı 418 dolara çıkarabilir, 30.12.2008, erişim adresi: <https://www.dunya.com>
- Gazprom, Transportation vorridors through Ukraine, erişim adresi:
<http://www.gazpromexport.ru/en/projects/transportation>
- Georgia ex-Leader Saakashvili has Ukrainian citizenship restored, 28.05.2019, erişim adresi:
<https://www.bbc.com/news/world-europe-48437792>
- Gorbaçova başarısız darbe girişiminin arka planı, 18.08. 2011, erişim adresi:
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/08/110818_sscb_kendall
- Gömeç, S. (2009). Kırım Bölgesinde İlk Türkleşme Faaliyetleri. *Avrasya Etüdleri*, 35(1), 61-72.
- GUAM örgütü: Özbekistan ve gizli perde ABD, 25.09.2018, erişim adresi:
https://www.stratejikortak.com/2018/09/guam-orgutu-ozbekistan-gizli-perde-abd.html?__cf_chl_managed_tk__=N5MZgTMao1uTe6hq1Hllee75tx4QE1.d5.3HASqTpkQ-1636364268-0-gaNycGzNCKU

GUAM: History and Institutional formation, 2017, erişim adresi: <https://guam-organization.org/en>

Hacıoğlu, N. “Rusya Ukrayna anlaştı”, Hürriyet Gazetesi, 01.05.2006

How the News is Reported in Russia, 19.02.2010, erişim adresi: http://sras.org/russian_journalism_feb_2010

<http://licodu.cois.it/?p=5113&lang=en>

https://1997-2001.state.gov/regions/nis/chron_summits_russia_us.html

<https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/ukraine>

<https://www.consilium.europa.eu>

<https://www.dw.com/tr/Rusya'dan-Ukrayna'ya-ticari-yapt%C4%B1r%C4%B1m/a-17024457>

<https://www.eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3a22014A0529%2801%29>

Hüseyinov, F. (2003). Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Oluşumunun Hukuki Boyutları. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(4), 387-401.

IMF ranks Ukraine as Europe's poorest country, 16.10.2018, erişim adresi: <https://www.intellinews.com/imf-ranks-ukraine-as-europe-s-poorest-country-150301/>

In Ukraine, taking three pro-Russia channels off the air raises complex issues, 11.02.2021, erişim adresi: <https://www.hrw.org/news/2021/02/11/ukraine-taking-three-pro-russia-channels-air-raises-complex-issues>

Inside a pro-Russia propoganda machine in Ukraine, 13.11.2017, erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-41915295>

İnci, S. [@srkninci] (2020, 11 Ocak). Karadeniz'deki kıta sahanlıkları: Rusya'nın Kırım'ı işgalinden sonra Ukrayna'ya uyguladığı politikaya Türkiye'de pek gösterilmiyor. Adamlar resmen koca ülkenin deniz haklarını gasp [Fotoğraf] [Tweet]. Twitter. Erişim adresi: <https://twitter.com/srkninci/status/1215928250742067200>

İngiltere de Karadeniz'e savaş gemisi yolluyor, 18.04.2021, erişim adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2021/dunya/ingiltere-de-karadenize-savas-gemisi-yolluyor-6381218/>

İstanbulda imza atıldı: Ukrayna'da bağımsız kilise kurulması neden önemli?, 16.12.2018, erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46583594>

İşgal altındaki Kırım'da bir su barajı daha kurdu., 07.01.2021, erişim adresi: <https://qha.com.tr/kirim/isgal-altindaki-kirim-da-bir-su-baraji-daha-kurudu/292324/>

- İşgalciler, Kırımın azalan nüfusunu Rusya'dan göç edenlerle dengeliyor, 05.08.2019, erişim adresi: <https://qha.com.tr/haberler/isgalciler-kirim-in-azalan-nufusunu-rusya-dan-goc-edenlerle-dengeliyor/64659/>
- İşyar, Ö. G. (2008). Avrasya'da Devletlerin Şekilleniş, Yükseliş ve Düşüş Süreçleri: Türk ve Rus Örnekler. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, (06), 87-114.
- Jakob.H. & Mattias.H.(2020). Propaganda by proxy: Ukrainian oligarchs, TV and Russia`s influence. *Swedish Defence Research Agency*
- Javier Solana EU High Representative for the CFSP, had “very productive” talks in Kiev, 21.07.2005, erişim adresi: <https://www.ue.eu.int/solana>
- Kerç krizi, 27.11.2018, erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/kerc-krizi-41032094>
- Kılavuz, İ. T. (2017). Sovyetler Birliği'nde Rus Milliyetçiliği ve Rus Milli Kimliğinin Gelişimi. *Journal of Faculty of Political Science*, (56).
- Kırım bağımsızlığını ilan etti, 11.03.2014, erişim adresi: milliyet.com.tr/gundem/kirim-bagimsizligini-ilan-etti-1852927
- Kırım kıta sahanlığı, 21.05.2014, erişim adresi: <https://www.evrensel.net/yazi/71379/kirim-kita-sahanligi>
- Kırım Raporu: Jeopolitik rekabette düğüm noktası, 06.01.2020, erişim adresi: https://insamer.com/tr/kirim-raporu-jeopolitik-rekabette-dugum-noktasi_2586.html
- Kırım Tatar bayrağı, Ukrayna Dışişleri Bakanlığında göndere çekildi, 26.06.2021, erişim adresi: <https://qha.com.tr/kirim/kirim-tatar-bayragi-ukrayna-disisleri-bakanliginda-gondere-cekildi/329687/>
- Kırım, Ukraynanın tatbikat düzenlemesi planlarına cevap verdi, 09.02.2019, erişim adresi: <https://www.rusen.org>
- Kırım'a giden turist sayısı 4 kat azaldı, 25.01.2017, erişim adresi: <https://old.qha.com.ua/tr/turizm/kirim-a-giden-turist-sayisi-4-kat-azaldi/152270/>
- Kırım'da su azaldıkça sorunlar büyüyor, 11.09.2020, erişim adresi: <https://qha.com.tr/haberler/kirim-da-su-azaldikca-sorunlar-buyuyor/245702/>
- Kızıl meydanda baskıları protesto eden aktivistler Kırım'da kahraman gibi karşılandı, 12.07.2019, erişim adresi: <https://qha.com.tr/haberler/kizil-meydan-da-baskilari-protesto-eden-aktivistler-kirim-da-kahraman-gibi-karsilandi/54868/>
- Kiev yönetimi 1994'teki Kırım referandumunu engelledi, 17.08.2015, erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/20150817/1017180748.html>
- Kiev'de gerilim had safhada, 03.04.2007, erişim adresi: dw.com/tr/kievde-gerilim-had-safhada/a-2519511

- Kiev’de Rusya Büyükelçiliğinin aracı ateşe verildi, 26.11.2018, erişim adresi: <https://www.ahaber.com.tr/dunya/2018/11/26/kievde-rusya-buyukelciliginin-araci-atese-verildi>
- Kiev’deki keskin nişancı katliamı 1 yıldır aydınlanmadı, 20.02.2015, erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/20150220/1014088069.html>
- Klimenko, A. N., & Yurtaev, V. I. (2018). The “Moscow as the third Rome” concept: Its Nature and Interpretations since the 19th to Early 21st Centuries. *Geopolítica (s)*, 9(2), 231-251.
- Kofman, M., Migacheva, K., Nichiporuk, B., Radin, A., & Oberholtzer, J. (2017). *Lessons from Russia's operations in Crimea and Eastern Ukraine*. Rand Corporation.
- Korineviç: Ukrayna, Kırım’ın işgalinden dolayı doğalgaz kaynaklarının yarısını kaybetti, 16.02.2021, erişim adresi: <https://qha.com.tr/haberler/korinevic-ukrayna-kirim-in-isgalinden-dolayi-dogalgaz-kaynaklarinin-yarisini-kaybetti/302728/>
- Kurat, A. N. (1999). Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917’ye Kadar,(4. Baskı). *Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Y.*
- Kurth, H., & Kempe, I. (2005). *Presidential Election and Orange Revolution Implications for Ukraine's Transition*. Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Kuzio, T. (2010). Nationalism, identity and civil society in Ukraine: Understanding the Orange Revolution. *Communist and Post-Communist Studies*, 43(3), 285-296.
- Kuzio, T., & Jamestown Foundation (Washington, DC). (2010). *The Crimea: Europe's next flashpoint?*. Washington, DC: Jamestown Foundation.
- Kuzucu, S. (2010). II. Katerina Dönemi Osmanlı-Rus İlişkilerinde Kırım. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 93(185), 107-118.
- Qarabağ müharibəsini öyrənmişik, biz də dayanmayacağıq, 12.03.2021, erişim adresi: https://musavat.com/news/qarabag-muharibesini-oyrenmisik-biz-de-dayanmayacagiq-separatci-lider_785637.html
- Law of Ukraine of December 23, 1998 No/ 350-XIV, About approval of the Constitution of the Autonomous Republic of Crimea, 23.12.1998, erişim adresi: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=17752>
- Law of Ukraine, 03.07.2012, erişim adresi: <https://www.cis-legislation.com>
- Law of Ukraine, 05.11.2020, erişim adresi: <https://www.cis-legislation.com>
- Law of Ukraine, About fundamentals of domestic and foreign policy, 01.07.2010, erişim adresi: <https://www.cis-legislation.com>
- Linguistic Geography, Linguistic map of Ukraine, 06.09.2016, erişim adresi: <https://www.sblanguagemaps.worldpress.com>

- Major Gas Pipelines of the Former Soviet Union and Capacity of Export Pipelines, 20.04.2013, erişim adresi: <https://eegas.com/fsu.htm>
- Malezya uçağı Ukrayna’da vuruldu, 298 kişi hayatını kaybetti, 17.07.2014, erişim adresi: <https://www.diken.com.tr/295-yolcu-tasiyan-malezya-ucagi-dustu/>
- Maria, I. (2017). Quarter of a century on from the Soviet era: reflections on Russian doctrinal responses to the annexation of Crimea. *Russian Law Journal*, 5(3).
- Martin, J. (2016). The Strategic Importance of the Black Sea”.
- Media take partisan positions on Ukraine, 26.11.2013, erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-europe-25103142>
- Meet the Cossack wolves doing Russia’s dirty work in Ukraine, 12.05.2014, erişim adresi: <https://time.com/95898/wolves-hundred-ukraine-russia-cossack/>
- Menkiszak, M., Sadowski, R., & Żochowski, P. (2014). The Russian military intervention in eastern Ukraine. *OSW Analyses*.
- MI6 başkanı Moore’dan ‘Rusya ekonomik ve demografik açıdan zayıflıyor’ iddiası, 25.04.2021, erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/20210425/mi6-baskani-moore-rusya-ekonomik-ve-demografik-acidan-zayifliyor-1044353027.html>
- Ministerial meeting of the North Atlantic Council/ North Atlantic Cooperation Council, Brussels, 10-11 January 1994, Partnership for peace invitation, erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940110a.htm>
- Minsk protokolünün içeriği açıklandı, 07.09.2014, erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/minsk-protokolunun-icerigi-aciklandi/124311>
- Montrö Sözleşmesi, şartların karşılanması durumunda askeri gemilerin Boğazlardan geçişine izin veriyor, 10.04.2021, erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/montro-sozlesmesi-sartlarin-karsilanmasi-durumunda-askeri-gemilerin-bogazlardan-gecisine-izin-veriyor/2204219>
- More poor people in Ukraine now than five years ago World Bank, 18.07.2018, erişim adresi: <https://www.ukrinform.net>
- Nabucco projesi, Türkiye Uluslararası ilişkiler çalışmaları, 28.03.2012, erişim adresi: <https://www.tuicakademi.org>
- NATO enlargement: Avoiding the next missteps,03.03.2021, erişim adresi: <https://www.europeanleadershipnetwork.org>
- NATO public Diplomacy division, Ortaklık yoluyla güvenlik, 2005, erişim adresi: <https://www.nato.int/docu/sec-partnership/sec-partner-turkish.pdf>
- NATO, Azak Deniz’i krizi için toplanıyor, 26.11.2018, erişim adresi: <https://www.aydinlik.com.tr/nato-azak-denizi-krizi-icin-toplaniyor-dunya-kasim-2018>

- NATO'da genişleme sansıncı, 01.04.2008, erişim adresi: <https://www.dw.com/tr/natoda-geni%C5%9Fleme-sanc%C4%B1s%C4%B1/a-3230577>
- NATO'dan Rusya'ya Ukrayna yanıtı, 13.04.2021, erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/son-dakika-gelismesi-natodan-rusyaya-ukrayna-uyarisi-1827785>
- NATO'dan tarihi genişleme, 30.03.2004, erişim adresi: https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/genel-haberler/nato-dan-tarihi-genisleme_ID484230/
- NATO'nun genişlemesi ve enerji hatları perspektiflerinden Rusya-Ukrayna krizi, 10.12.2018, erişim adresi: <https://www.sde.org.tr/degerlendirme/natonun-genislemesi-ve-enerji-hatlari-perspektiflerinden-rusya-ukrayna-krizi-analizi-11642>
- NATO's Ukraine challenge Ukrainians want membership, but obstacles abound, 06.06.2019, erişim adresi: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/06/06/natos-ukraine-challenge/>
- NATO-Ukraine Action Plan, 02.08.2012, erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19547.htm
- Newton, M. (2017). Russia Media Profile: Digital Patriotism and a Nationalist Agenda. *International policy institute. The University of Washington. niversity of Washington September, 6.*
- North Atlantic Treaty Organization, NATO's support to Ukraine, 07.2016, erişim adresi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-nato-ukraine-support-eng.pdf
- North Atlantic Treaty Organization, Relations with Ukraine, 27.08.2021, erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm
- North Atlantic Treaty Organization, Relations with Ukraine, 27.08.2021, erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm
- North Atlantic Treaty Organization, Statement of the NATO-Ukraine Commission, 31.10.2019, erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_170408.htm?selectedLocale=en
- Ogarkova, T. (2019). The truth behind Ukraine's language policy. *Atlantic Council. Available at https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/the-truth-behind-ukraine-slanguage-policy. Accessed, 15.*
- On working meeting between Alexey Miller and Oleg Dubina, 11.12.2008, erişim adresi: <https://www.gazprom.com/press/news/2008/november/article64424/>
- Önümden çekilir misiniz leydi, burada diktatör deviriyoruz, 26.05.2014, erişim adresi: <https://www.hurriyet.com>
- Özarlan, B. B. (2014). Soğuk Savaş Sonrasında Kırım'ın ve Kırım Tatar Türklerinin Statüsü. *Uluslararası Hukuk ve Politika, (39), 97-135.*

- Özey, R. (2018). Jeopolitik: tanımlar, teoriler ve değişimler. *Pegem Atıf İndeksi*, 001-254.
- Paul, A. (2015). Crimea one year after Russian annexation. EPC Policy Brief, 24 March 2015.
- Paul, C., & Matthews, M. (2016). The Russian “firehose of falsehood” propaganda model. *Rand Corporation*, 2-7.
- Pelizza, S. (2013). *Geopolitics, education, and empire: the political life of Sir Halford Mackinder, 1895-1925*. University of Leeds.
- Pentland, C. C. (2008). Ukraine and the European Neighbourhood Policy. In *The Boundaries of EU Enlargement* (pp. 129-146). Palgrave Macmillan, London.
- Pereyaslav Treaty: a still living myth?, 21.01.2014. erişim adresi: <https://m.day.kyiv.ua/en/article/society/pereyaslav-treaty-still-living-myth>
- Petersen, M. (2019). The naval power shift in the Black Sea. *War on the Rocks*, 9.
- Petro Oleksiyovych Poroshenko, 22.09.2021, erişim adresi: <https://www.britannica.com/biography/Petro-Poroshenko>
- Petro Poroshenko to be inaugurated as Ukraine President june 7, 29.05.2014, erişim adresi: <https://www.online.wsj.com/article/BT-CO-20140529-707812.html>
- Plokyh, S. (2017). Avrupa'nın Kapıları: Ukrayna Tarihi. Çev: Gözde Erdoğan vd. *İstanbul: Feylesof Yayınları*.
- Poroşenko Putin ile telefonda görüştü, 07.09.2014, erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/porosenko-putin-ile-telefonda-gorustu/124435>
- Poroşenko: Ukrayna ve Rusya halkları kardeş değil, 21.08.2015, erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/20150821/1017257094.html>
- Presidential Decree of Ukraine, About Regulations on control of the President of Ukraine of activities of the Armed Forces of Ukraine and other military forming, 27.09.2010, erişim adresi: <https://www.cis-legislation.com>
- Presidential decree of Ukraine, About State commission concerning cooperation with the WTO, 2013, erişim adresi: <https://www.cis-legislation.com>
- Press Conference by President Obama after NATO summit, 09.07.2016, erişim adresi: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/07/09/press-conference-president-obama-after-nato-summit>
- Protocol to the treaty between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the reduction and limitation of strategic offensive arms, Lissabon protocol, erişim adresi: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/27389.pdf>
- Provate and Armed, 20.09.2017, erişim adresi: <https://ukrainianweek.com/World/200087>

- Putin caught honouring notorious Donbas& Syria mercenary commander, 16.12.2016, erişim adresi: <https://khp.org/en/1481842910>
- Putin pledges to protect all ethnic Russians anywhere. So, Where are They, 10.04.2014, erişim adresi: <https://www.rferl.org>
- Putin'den Kanal İstanbul uyarısı: Montrö rejiminin sürmesi önemli, 09.04.2021, erişim adresi: <https://www.gazeteduvar.com.tr/putinden-erdogana-kanal-istanbul-uyarisi-montro-rejiminin-surmesi-onemli-haber-1518772>
- Putin'den Zelenskiy'nin görüşme teklifine yanıt, 22.04.2021, erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/putinden-zelenskiynin-gorusme-teklifine-yanit-575157.html>
- Putin's Zapad 2017 simulated a war against NATO, 19.12.2017, erişim adresi: <https://www.bild.de>
- Putin-Poroşenko görüşmesi, 26.08.2014, erişim adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2014/dunya/putin-porosenko-gorusmesi-basladi-586890/>
- Reif, K. (2014). Dangerous brinkmanship: Close military encounters between Russia and the West in 2014. *Arms Control Today*, 44(10), 7.
- Reynolds, N. (2019). *Putin's Not-so-secret Mercenaries: Patronage, Geopolitics, and the Wagner Group* (Vol. 8). Carnegie Endowment for International Peace.
- Rus filmleri Ukrayna'da yasaklandı, 29.03.2016, erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/Avrupa/201603291021824650-ukrayna-rus-filmleri-yasak>
- Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım, 11.01.2017, erişim adresi: <https://www.tuicakademi.org/rus-jeopolitigi-avrasyaci-yaklasim-2/>
- Rus Ortodoks kilisesi İstanbul Fener Rum Patrikanesiyle ilişkilerini kesti, 15.09.2018, erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45533933>
- Rus Ortodoks kilisesi, Türkiye'de piskoposluk kurarak Fener Rum Patrikhanesine simetrik yanıt verebilir, 10.09.2018, erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/20180910/rus-ortodoks-kilisesi-turkiye-piskoposluk-fener-rum-patrikhanesi-1035128158.html>
- Rus Ortodoks kilisesi: İstanbul kırmızı çizgiyi aştı, 12.10.2018, erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2018/10/12/ukraynanin-bagimsiz-kilise-talebine-onay>
- Rus-Gürcü savaşı, 09.08.2008, erişim adresi: <https://www.dw.com/tr/rus-gürcü-savaşı/a-3549543>
- Russia bans dairy imports from Ukraine. 29.07.2014, erişim adresi: <https://www.dairyreporter.com/Article/2014/08/04/Russia-bans-all-dairy-and-milk-from-Ukraine>
- Russia begins massive air force exercise, 25.05.2015, erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-europe-32877936>

- Russia Continues to expand its influence in the Black sea and the Balkans, 11.05.2021, erişim adresi: <https://icds.ee/en/russia-continues-to-expand-its-influence-in-the-black-sea-and-the-balkans/>
- Russia expands targeted sanctions against Ukraine, 25.12.2018, erişim adresi: <http://www.rferl.org/a/russia-expands-sanctions-ukraine/29675861.html>
- Russia moves to ban Ukrainian alcohol, 15.08.2014, erişim adresi: <https://www.thedrinksbusiness.com/2014/08/russia-moves-to-ban-all-ukrainian-alcohol/>
- Russia pulls back troops after massive buildup near Ukraine border, 23.04.2021, erişim adresi: <https://edition.cnn.com/2021/04/22/europe/russia-military-ukraine-border-exercises-intl/index.html>
- Russia suspends free-trade deal with Ukraine, 16.12.2015, erişim adresi: <https://www.dw.com/en/russia-suspends-free-trade-deal-with-ukraine/a-18921635>
- Russia Ukraine conflict: Fact-checking Russian TV`s Ukraine claims, 18.04.2021, erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/56772297>
- Russian propoganda over Crimea and the Ukraine: how does it work?, 17.03.2014, erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/17/crimea-crisis-russia-propaganda-media>
- Russian site recruits volunteers for Ukraine, 05.03.2014, erişim adresi: <https://www.bbc.com>
- Russian soldiers dying in large numbers in Ukraine-NATO, 05.03.2015, erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-europe-31747754>
- Russian-language media: Can Ukraine compete with the Kremlin?, 15.04.2021, erişim adresi: <https://www.atlanticcouncil.org>
- Rusya dış ticaret hacmi, ithalat ve ihracat kalemleri, 23.08.2020, erişim adresi: <https://www.gazetemru.com/2020/08/23/rusya-ticaret-ithalat-ihracat>
- Rusya Dışişleri Bakanlığı sözcüsü: Ukrayna, Rusya sınırına saldıracak, 13.12.2018, erişim adresi: <https://www.haberturk.com/rusya-disisleri-bakanligi-sozcusu-ukrayna-rusya-sinirina-saldiracak-2259268>
- Rusya ile gerilim artarken Ukrayna Devlet Başkanı Vladimir Zelenski Türkiye’de, 10.04.2021, erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2021/04/10/rusya-ile-gerilim-artarken-ukrayna-devlet-baskan-vladimir-zelenski-turkiye-de>
- Rusya ile Ukrayna’yı savaşın eşiğine getiren “Kerç krizi” nedir, nasıl başladı?, 2018, erişim adresi: <https://www.tr.euronews.com/2018/11/29/rusya-ile-ukrayna-arasinda-cikan-kerc-bogazi-krizi-hakkinda-bilmeniz-gerekenler>
- Rusya Kırım’a askeri yığınak yapmaya devam ediyor, 30.05.2016, erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-kirima-askeri-yiginak-yapmaya-devam-ediyor/581127>

Rusya Kırım'daki su sorunu nedeniyle Ukrayna'ya saldırabilir, 11.07.2020, erişim adresi: <https://qha.com.tr/kirim/sevkiyev-rusya-nin-kirim-daki-su-sorunu-nedeniyle-ukrayna-ya-saldiracagini-dusunmuyorum/222379/>

Rusya Ülke Raporu, 05.2019, erişim adresi: <https://www.kesantso.org.tr/file/rusya.pdf>

Rusya, AB yi Ukrayna konusunda uyardı: Donbass yasa tasarısı feci sonuçlar doğurabilir, 24.02.2018, erişim adresi: <https://www.star.com.tr/dunya/rusya-abyi-ukrayna-konusunda-uyardi-donbass-yasa-tasarisi-feci-sonuclar-dogurabilir-haber-1313455/>

Rusya, Medya ve Propoganda, 01.03.2020, erişim adresi: <https://kriterdergi.com/dosya-idlib-catismasi/rusya-medya-ve-propaganda>

Rusya, Ukrayna'nın St. Petersburg Başkonsolosu Aleksandr Sosonyuk'u gözaltına aldı, 17.04.2021, erişim adresi: <https://turkish.aawsat.com/home/article/2924151/rusya-ukraynan%C4%B1n-st-petersburg-ba%C5%9Fkonsolosu-aleksandr-sosonyuku-g%C3%B6zalt%C4%B1na-ald%C4%B1>

Rusya, Ukrayna'ya Kiev'deki saldırıyla ilgili protesto notası gönderdi, 18.02.2018, erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/20180218/rusya-ukrayna-kiev-saldiriyla-ilgili-protesto-notasi-gonderdi-1032296070.html>

Rusya'da Din-Devlet ilişkisi kilisenin dış politikadaki etkisi, 16.01.2019, erişim adresi: https://insamer.com/tr/rusyada-din-devlet-iliskisi-ve-kilisenin-dis-politikadaki-etkisi_1924.html

Rusya'da gergin gün: Protestolarda yüzlerce insan gözaltına alındı, 31.01.2021, erişim adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2021/dunya/rusyada-gergin-gun-protestolarda-yuzlerce-insan-gozaltina-alindi-6237049/>

Rusya'da Kırım ve Donbass tartışması, 17.09.2017, erişim adresi: <http://www.rusen.org/rusyada-kirim-ve-donbass-tartismasi/>

Rusya'dan Baltik Deniz'inde gövde gösterisi, 16.12.2014, erişim adresi: <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/rusya-39-dan-baltik-denizi-39-nde-govde-gosterisi/548ffeed8a58c9116c5e8449>

Rusya'dan Donbass'a iki insani yardım konvoyu daha, 28.07.2015, erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/20150728/1016820244.html>

Rusya'dan Kavkaz 2016 tatbikatının Kırım ayağında görsel şölen, 11.09.2016, erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/20160911/rusya-kavkaz-2016-tatbikati-kirim-1024808171.html>

Rusya'dan Kuzey Kafkasya ve Güney Osetyada askeri tatbikat, 16.08.2016, erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusyadan-kuzey-kafkasya-ve-guney-osetyada-askeri-tatbikat/629705#!>

Rusya'dan Türkiye'ye yaptırım gibi karar, 12.04.2021, erişim adresi: <https://odatv4.com/siyaset/rusyadan-turkiyeye-yaptirim-gibi-karar-12042142-205551>

Rusya'dan Ukrayna'ya ticari yaptırımlar, 16.08.2013, erişim adresi:

- Rusya'nın G-8 üyeliği askıya alındı,19.03.2014, erişim adresi:
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/rusya-nin-g-8-uyeligi-askiya-alindi-26039617>
- Rusya'nın Kırım'ı yasadışı ihlakına zemin hazırlayan yasayı kabul etmesinin 7. yılı, 21.03.2021, erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusyanin-kirimin-yasa-disi-ilhakina-zemin-hazirlayan-yasayi-kabul-etmesinin-7-yili/2183099>
- Rusya-Ukrayna arasında büyük gerilim: Ukraynalılar sokağa döküldü, 26.11.2018, erişim adresi: <https://www.gzt.com>
- Saraçlı, M. (2015). Rusya Federasyonu'nun Yakın Çevre Politikası'nda Dış Rusların Yeri ve Kırım Meselesi. *Karadeniz Araştırmaları*, (45), 69-88.
- Seçim öncesi Doğu Ukrayna'da kanlı çatışma, 23.05.2014, erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140523_rusya_nato
- Separatist government in eastern Ukraine bans dozens of TV channels, 12.03.2015, erişim adresi: <https://meduza.io/en/news/2015/03/12/separatist-government-in-eastern-ukraine-bans-dozens-of-tv-channels>
- Seyaz, A. (2018). Avrupa Birliği'nin Kafkasya Politikası ve Karadeniz. Beta Yayınları.
- Seytablayev: Kırım, Rus askeri üstleri nedeniyle susuz kaldı, 29.08.2020, erişim adresi: <https://www.qha.com.tr>
- Sokol, S. (2019). Russian Disinformation Distorted Reality in Ukraine. Americans Should Take Note. *Foreign Policy*, 2.
- Sönmez, S. (2010). Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi'nin Doğu Batı Politikaları'nın Analizi. *Gazi Akademik Bakış*, (06), 73-96.
- Special Report: Russian soldiers quit over Ukraine, 10.05.2015, erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-soldiers-specialreport-idUSKBN0NV06Q20150510>
- Split between Ukrainian, Russian churches shows political importance of Orthodox Christianity, erişim adresi: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/01/14/split-between-ukrainian-russian-churches-shows-political-importance-of-orthodox-christianity/>
- State Statistics Committee of Ukraine, 2001, erişim adresi: <https://www.2001.ukrcensus.gov.ua>
- Statement by President Barroso following the 16th EU-Ukraine Summit, 25.02.2013, Speech, erişim adresi: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/135667.pdf
- Statement by President Barroso following the EU-Ukraine Summit, 19.12.2011, erişim adresi: europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/d-ua/dv/dua_20120209_06_/dua_20120209_06_en.pdf

- Stern, J., Pirani, S., & Yafimava, K. (2009). *The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a comprehensive assessment*. Oxford Institute for Energy Studies.
- Subtelny, O. (2009). *Ukraine: A history*. University of Toronto Press.
- Suriye’de güç dengeleri, 02.12.2019, erişim adresi: <https://kriterdergi.com/dispolitika/suriyede-guc-dengeleri>
- Szeptycki, A. (2008). Trade Relations between the Russian Federation and Ukraine. *Materiały Studialne PISM research papers*, (8), 27-48.
- Şoygudan orduya emir: NATO Defender Europe tatbikatında olası olumsuz gelişmelere derhal müdahale etmeye hazır olun, 22.04.2021, erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/20210422/soygudan-orduya-emir-nato-defender-europe-tatbikatindaki-olasi-olumsuz-gelismelere-derhal-mudahale-1044335032.html>
- Taceddin. K. (2018). Ukrayna Ortodoks kilisesinin bağımsızlığı ve Türkiye’ye etkileri *SETA Perspektif*, 213
- Tension escalates after Russia seizes Ukraine naval ships, 26.11.2018, erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-europe-46338671>
- The Cossack factor in Ukrainian war, 13.08.2014, erişim adresi: <https://www.refworld.org/docid/53f49aeb4.html>
- The Creeping Counterrevolution in Russia: Local Resistance to Privatization, 06.02.1992, erişim adresi: <https://www.heritage.com/europa/report/the-creeping-counterrevolution-russia-local-resistance-toprivatization>
- The crisis in the Azov sea, 29.11.2018, erişim adresi: <https://www.opendemocracy.net/en/odr/crisis-in-azov-sea/>
- The history of the European Union, 1996, erişim adresi: https://europa.eu/european-union/about-eu/history/1990-1999/1996_en
- The history of the European Union, 1998, erişim adresi: https://europa.eu/european-union/about-eu/history/1990-1999/1998_en
- The Memorandum between the Eurasian Economic Commission and the Cabinet of Ministers of Ukraine, 10.09.2012, erişim adresi: <https://www.cis-legislation.com>
- The Peace of Riga Signed, Presidential Library, 2021, erişim adresi: <https://www.prlib.ru/en/history/619101>
- There will be no winners in Ukraine if the new political leadership fails to protect the interests of all citizens, 24.02.2014, erişim adresi: <https://www.blogs.lse.ac.uk>
- Timeline-EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine, 2014, erişim adresi: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/#>

- Trade war with Russia hurts Ukraine less, 23.08.2015, erişim adresi: <https://www.kyivpost.com/article/content/business/trade-war-with-russia-hurts-ukraine-ever-less-396266.html>
- Tramp'tan NATO sözleri: Eğer bu cevabı vermeseydim, 11.07.2020, erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/trumptan-dikkat-ceken-nato-sozleri-41562632>
- Turçinov: Rusya Kırım'ı ilhak etmek istiyor, 28.02.2014, erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140228_kirim_2
- Turgut, K.T. (2019). Ukrayna'da 2019 Cumhurbaşkanlığı seçimleri bağlamında Euromaidan'dan günümüze Ukrayna ve önümüzdeki sürece dair değerlendirmeler. *Avrasya İncelemeler Merkezi*
- Turuncu Devrim lideri Timoşenkoya 7 yıl hapis cezası, 11.10.2011, erişim adresi: <https://www.berlinturk.com/tr/dunya/turuncu-devrim-lideri-timosenkoya-7-yil-hapis-cezasi-10801>
- Türkiye Libyada Güç dengelerini değiştirdi, 08.05.2020, erişim adresi: <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-libyada-g%C3%BC%C3%A7-dengelerini-de%C4%9Fi%C5%9Ftirdi/a-53372855>
- Türkiye-Yunanistan arasındaki en uzun süreli gerginliğin yaşandığı 2020 de neler oldu?, 28.12.2020, erişim adresi: <https://www.bbc.com>
- Tüysüzöğlü, G. (2011). Ukrayna'da Turuncu Devrim'in Sonu. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 2(3).
- U.S government concludes cyber attack caused Ukraine power outage, 25.02.2016, erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-cybersecurity-idUSKCN0VY30K>
- U.S.-Russia joint statement, 01.01.1992, erişim adresi: <https://www.c-span.org/video/?40850-1/us-russia-joint-statement>
- U.S.-Russian summits, 1992-2000, Prepared by the office of Historian Bureau of Public Affairs, U.S. Department of State july 2000 erişim adresi: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/1132/abdnin_rusya_politikasinda_degisim_ve_dogu_Avrupa_fuze_kalkan_i_projesi
- U.S-Russia joint statement, 01.02.1992, erişim adresi: <https://www.nytimes.com/1994/11/23/world/clinton-thanks-ukraine-with-200-million.html>
- Ukraine activist Chornovol's beating causes outrage, 25.12.2013, erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-europe-25515838>
- Ukraine and WTO, 18.12.2019, erişim adresi: <https://www.mfa.gov.ua>
- Ukraine condemns direct invasion as Russian aid convoy crosses border, 23.08.2014, erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2014/aug/22/russian-convoy-crosses-border-ukraine-without-permission>

- Ukraine crisis: Kiev defines Russia as aggressor state, 19.01.2018, erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-europe-42741778>
- Ukraine crisis: Leaders agree peace roadmap, 12.02.2015, erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-europe-31435812>
- Ukraine crisis: Protesters declare Donetsk republic, 07.04.2014, erişim adresi: <https://www.bbc.co.uk/news/world-europe-26919928>
- Ukraine crisis: Rebel status row threatens truce deal, 17.03.2015, erişim adresi: <https://www.bbc.com>
- Ukraine crisis: Sloviansk rebels down army helicopters, 02.05.2014, erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-europe-27250026>
- Ukraine crisis: Why a lack of parts has hamstrung Russia's military, 08.08.2015, erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-europe-33822821>
- Ukraine crisis: Yanukovich and the tycoons, 11.12.2013, erişim adresi: <https://www.piiie.com/commentary/op-eds/ukraine-crisis-yanukovich-and-tycoons>
- Ukraine lawmakers suspend military cooperation with Russia, 22.05.2015, erişim adresi: <https://apnews.com/article/baf19656bef2402e826f3c321f6f9233>
- Ukraine Protesters smash Lenin's statue in Kiev, 14.04.2017, erişim adresi: <https://www.thedailybeast.com/ukraine-protesters-smash-lenins-statue-in-kiev>
- Ukraine says communications hit, MPs phones blocked, 04.03.2014, erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-cybersecurity-idUSBREA231R220140304>
- Ukraine says faces almost daily hacker attacks, 18.12.2020, erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/ukraine-cyber-idUSKBN28S1KW>
- Ukraine suspends talks on EU trade pact as Putin wins tug of war, 21.11.2013, erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2013/nov/21/ukraine-suspends-preparations-eu-trade-pact>
- Ukraine, 2019, erişim adresi: <https://medialandscapes.org>
- Ukraine, Election Guide, 25.05.2014, erişim adresi: <https://www.electionguide.org>
- Ukraine's Battalions army, explained, 17.09.2014, erişim adresi: <https://medium.com/@Hromadske/ukraines-shadow-army-b04d7a683493>
- Ukraine goes to the polls on Sunday. Can its next president end frozen war with Russia, 29.03.2019, erişim adresi: <https://time.com/5561085/ukraine-elections-stalemate-russia/>
- Ukrayna Anayasası değişti, AB ve NATO üyeliği kapısı aralandı mı?, 22.02.2019, erişim adresi: <https://www.aydinlik.com.tr/ukrayna-anayasasi-degisti-ab-ve-nato-uyeligi-kapisi-aralandi-mi-ozgurluk-meydani-subat-2019>

- Ukrayna artık “Tarafsız” değil, 23.12.2014, erişim adresi:
<https://www.sondakika.com/dunya/haber-ukrayna-artik-tarafsiz-degil-6801608/?yodk>
- Ukrayna Devlet Başkanı Poroşenko savaş kabinesini topladı, 25.11.2018, erişim adresi:
<https://ukrturk.net/ukrayna-devlet-baskani-porosenko-savas-komitesini-topladi/>
- Ukrayna dışişleri bakanı Kuleba: Navalniy Putin’in düşmanıysa biz Navalniy’i destekliyoruz, 25.01.2021, erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-disisleri-bakani-kuleba-navalniy-putinin-dusmaniysa-biz-navalniyi-destekliyoruz/2122202>
- Ukrayna Güvenlik Hizmetinin binası Doneskte ele geçirildi, 07.04.2014, erişim adresi:
<https://tr.topwar.ru/43206-v-donecke-zahvacheno-zdanie-sluzhby-bezopasnosti-ukrainy.html>
- Ukrayna ile askeri iş birliği anlaşması, 16.10.2020, erişim adresi:
<https://www.savunmasanayi.org/ukrayna-ile-askeri-is-birligi-anlasmasi/>
- Ukrayna muhalefeti yönetime karşı birleşti, 05.12.2013, erişim adresi:
<https://tr.euronews.com/2013/12/05/ukrayna-muhalefeti-yonetime-karsi-birlesti>
- Ukrayna muhalefeti: Rus anlaşması ne içeriyor?, 18.12.2013, erişim adresi:
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/12/131218_ukrayna_protesto
- Ukrayna Ortodoks klisesinin bağımsızlık talebin kabul edildi, 11.10.2018, erişim adresi:
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-ortodoks-kilisesinin-bagimsizlik-talebi-kabul-edildi/1279237>
- Ukrayna seçimlerinde beklenen oldu, 03.04.2019, erişim adresi:
<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/ukrayna-secimlerinde-beklenen-oldu/1441346>
- Ukrayna Türk şirketleriyle iha üretimi konusunda anlaşta, 14.12.2020, erişim adresi:
<https://tr.sputniknews.com/20201214/ukrayna-turk-sirketleriyle-ih-uretimi-konusunda-anlasti-1043402435.html>
- Ukrayna üzerinde düşürülen MH17 uçağı: Malezya havayolları uçağını vuran füze bir ‘Rus tugayına aitti, 24.05.2018, erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44239447>
- Ukrayna vatandaşları için AB’ye vizesiz seyahat başladı, 12.06.2017, erişim adresi:
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40243640>
- Ukrayna ve Azerbaycan’dan Irak’a asker, 08.08.2003, erişim adresi:
<https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-a-2003-08-08-17-1-87912687/813817.html>
- Ukrayna, Motor Sich de Çinli yatırımcılara yaptırımlar nedeniyle ciddi zarar görebilir, 03.02.2021, erişim adresi: <https://www.ukrhaber.com/blog/ukrayna-motor-sich-de-cinli-yatirimcilara-yaptirimlar-nedeniyle-ciddi-zarar-gorebilir/#.YY0X2WBBzIU>
- Ukrayna, NATO’ya üye olmak istiyor, 06.04.2021, erişim adresi:
<https://www.dw.com/tr/ukrayna-natoya-%C3%BCye-olmak-istiyor/a-57107717>

- Ukrayna, Rusya ile dostluk anlaşmasını iptal etti, 10.12.2018, erişim adresi:
<https://www.cnnturk.com/dunya/ukrayna-rusya-ile-dostluk-anlasmagini-iptal-etti>
- Ukrayna'da `özel dönemlerde` orduya yedek asker çağırmaı sağlayan yasa onaylandı, 21.04.2021, erişim adresi: [aa.com.tr/tr/dunya/ukraynada-ozel-donemlerde-orduya-yedek-asker-cagirmayi-saglayan-yasa-onaylandi/2215790](https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukraynada-ozel-donemlerde-orduya-yedek-asker-cagirmayi-saglayan-yasa-onaylandi/2215790)
- Ukrayna'da `Rusça` gerginliği, 04.07.2012, erişim adresi: <https://www.bbc.com>
- Ukrayna'da `steinmeier formülü` protestosu, 06.10.2019, erişim adresi:
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukraynada-steinmeier-formulu-protestosu/1604061>
- Ukrayna'da “ayrılık” referandumu, 11.05.2014, erişim adresi:
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140511_ukrayna
- Ukrayna'da Başbakan Yatsenyuk oldu, 27.02.2014, erişim adresi:
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukraynada-basbakan-yatsenyuk-oldu/178805>
- Ukrayna'da bütün Rus dilli mektepler lağv edildi, 01.09.2020, erişim adresi:
<https://publika.az/news/avropa/326163.html>
- Ukrayna'da devlet başkanlığı seçiminin ilk turunda en fazla oyu komedyen Zelenskiy aldı, 31.03.2019, erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47753932>
- Ukrayna'da devlet çöktü, başkanı kaçtı 24.02.2014, erişim adresi:
<https://www.sozcu.com.tr/2014/dunya/ukraynada-devlet-coktu-baskani-kacti-461250/>
- Ukrayna'da eski Devlet Başkanı Yanukoviç'e yaptırım, 20.03.2021, erişim adresi:
<https://tr.euronews.com/2021/03/20/ukrayna-dan-eski-devlet-baskan-viktor-yanukovic-e-yapt-r-m-mal-varl-g-donduruldu>
- Ukrayna'da muhalefetin gövde gösterisi, 01.12.2013, erişim adresi:
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/12/131201_ukrayna
- Ukrayna'da muhalefetin gövde gösterisi, 01.12.2013, erişim adresi:
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/12/131201_ukrayna
- Ukrayna'da NATO anketi, halkın %72'i olumlu bakıyor, 07.03.2016, erişim adresi:
<https://www.ukrturk.net>
- Ukrayna'da parlamento seçimleri: Oyların yüzde 100'ü hesaplandı, 26.07.2019, erişim adresi:
<https://qha.com.tr/haberler/ukrayna-da-parlamento-secimleri-oylarin-yuzde-100-u-hesaplandi/60474/>
- Ukrayna'da Rus kanalları yasaklandı, 20.08.2014, erişim adresi:
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140820_ukrayna_tv
- Ukrayna'da Rusya'yı kızdıracak flaş NATO hamlesi, 03.04.2021, erişim adresi:
<https://www.ahaber.com.tr/dunya/2021/04/03/ukraynada-rusyayi-kizdiracak-flas-nato-hamlesi>

- Ukrayna’da seçim: Adaylar ve riskler, 23.05.2014, erişim adresi:
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140523_ukrayna_secim_analiz
- Ukrayna’da seçim: Şovmen Zelenskiy nasıl oy kazandı, “çikolata kralı” Poroşenko niçin kaybetti?, 09.05.2019, erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2019/04/13/ukrayna-da-secim-sovmen-zelenskiy-nasil-oy-kazandi-cikolata-krali-porosenko-nicin-kaybetti>
- Ukrayna’da seçimlere protesto, 22.11.2004, erişim adresi: <https://www.dw.com/tr/ukraynada-se%C3%A7imlere-protesto/a-2525735>
- Ukrayna’da sıkıyönetim ilan edildi, 26.11.2018, erişim adresi:
<https://www.dw.com/tr/ukraynada-s%C4%B1k%C4%B1y%C3%B6netim-ilan-edildi/a-46461658>
- Ukrayna’da tırmanan gerilim ve Rusya’nın hedefleri, 05.04.2021, erişim adresi:
<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/ukrayna-da-tirmanan-gerilim-ve-rusya-nin-hedefleri/2198306>
- Ukrayna’da yeni dönem: Halkın mı, Oligarkın mı hizmetçisi?, 26.04.2019, erişim adresi:
https://www.insamer.com/tr/ukraynada-yeni-donem-halkin-mi-oligarkin-mi-hizmetcisi-_2140.html
- Ukrayna’da yeniden alevlenen soykırım tartışmaları, 25.09.2010, erişim adresi:
https://www.bbc.com/turkce/izlenim/2010/09/100924_fooc_ukraine_deniz_berktay
- Ukrayna’dan flaş NATO kararı! Putin şimdi ne yapacak?, 05.04.2021, erişim adresi:
<https://haberglobal.com.tr/dunya/ukrayna-dan-flas-nato-karari-putin-simdi-ne-yapacak-video-102633>
- Ukrayna’dan Rus Büyükelçiliğin baş diplomatına sınır dışı kararı, 18.04.2021, erişim adresi:
<https://tr.sputniknews.com/20210418/ukraynadan-rus-buyukelciligin-bas-diplomatina-sinirdisi-karari-1044298364.html>
- Ukrayna’nın 2017 Yılı Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri, 06.2018, erişim adresi: http://tusib.org/wp-content/uploads/2018/07/UKRAYNA-2017-YILI-ULKE-RAPORU_Haziran-2018.pdf
- Ukrayna’nın başkentinde Rusya protestosu, 26.11.2018, erişim adresi:
<https://www.trthaber.com/haber/dunya/ukraynanin-baskentinde-rusya-protestosu-395288.html>
- Ukrayna’nın zorlu AB yolculuğu, 01.01.2016, erişim adresi:
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-nin-zorlu-ab-yolculugu/499271>
- Ukrayna’yı iç savaşa götüren olayların kronolojisi, 11.05.2016, erişim adresi:
<https://tr.euronews.com/2016/05/11/ukrayna-yi-ic-savasa-goturen-olaylarin-kronolojisi>
- Ukrayna’yı yolsuzluklar bu hale düşürdü, 04.03.2014, erişim adresi:
<https://www.dunya.com/kose-yazisi/ukraynaya-yolsuzluklar-bu-hale-dusurdu/19379>

Ukrayna-İngiltere `Cossack mace-2021` tatbikatına binden fazla asker katılacak, 04.04.2021, erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/20210404/ukrayna-ingiltere-cossack-mace-2021-tatbikatina-binden-fazla-asger-katilacak-1044188666.html>

Ukraynalıların yaklaşık yarısı AB ve NATO'ya katılma konusunda olumlu, 22.12.2018, erişim adresi: https://www.ukrhaber.com/blog/ukraynalilarin-yaklasik-yarisi-ab-ve-natoya-katilma-konusunda-olumlu/?doing_wp_cron=1636465346.3315320014953613281250#.YYp8wWBBzIU

Ukraynanın Doğusunda `tam ateşkes` konusunda anlaşmaya varıldı., 10.12.2019, erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-nin-dogusunda-tam-ateskes-konusunda-anlasmaya-varildi/1668902>

Ukrayna-Rusya gerilimi neden başladı?: ABD ve NATO'dan Moskova'ya tepki, 02.04.2021, erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2021/04/02/ukrayna-rusya-gerilimi-neden-basladi-abd-ve-nato-dan-moskova-ya-tepki>

Ukrayna-Rusya krizi endişelendiriyor, 02.01.2006, erişim adresi: <https://www.dw.com/tr/ukrayna-rusya-krizi-endi%C5%9Felendiriyor/a-2522712>

Vekalet Savaşları: İkinci Kongo Savaşı örneği, 10.05.2020, erişim adresi: <https://dipam.org/vekalet-savaslari-ikinci-kongo-savasi-ornegi/>

Vienna document 1994 of the Negotiations on Confidence-and Security-Building Measures, 28.11.1994, erişim adresi: https://www.cvce.eu/obj/vienna_document_1994_of_the_negotiations_on_confidence_and_security_building_measures_budapest_28_november_1994-en-8b4709b3-644d-4fe9-ac1c-d19d0fd17ead.html

Vladimir Zelenskiy kimdir?: Ukrayna Devlet Başkanı seçilen ve dizisi gerçek olan komedyen, 22.04.2019, erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48009311>

Volodymyr, V. (2015). Holodomor Communist Genocide in Ukraine. *Ukrainian Institute of National Remembrance*

Volyanyuk, O., Dobrovolska, C., Maiorov, M. (2019). Perde arkasındaki Kırım. İşgal bölgesi rehberi.

Vostok Battalion, a powerful new player in eastern Ukraine, 30.05.2014, erişim adresi: <https://www.rferl.org/a/vostok-battalion-a-powerful-new-player-in-eastern-ukraine/25404785.html>

Wales summit declaration, 05.09.2014, erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm

What is Russia doing in the Black sea?, 20.05.2021, erişim adresi: <https://www.bunkerspot.com/features-all/item/black-sea-hero>

What is the possibility that Western Ukraine will become a separate country?, 14.04.2019, erişim adresi: <https://www.quora.com/What-is-the-possibility-that-Western-Ukraine-will-become-a-separate-country>

- Which direction for U.S-Ukraine relations?, 03.03.2021, erişim adresi:
<https://www.mei.edu/publications/which-direction-us-ukraine-relations>
- Why Did Russia give away Crimea sixty years ago?, 2014, erişim adresi:
<https://www.wilsoncenter.org/publication/why-did-russia-give-away-crimea-sixty-years-ago>
- Will Constantinople bring Kiev Metropolia into its fold?, 20.08.2018, erişim adresi:
<https://spzh.news/en/zashhita-very/55433-vernet-li-sebe-konstantinopoly-kijevskuju-mitropoliju>
- World Integrated Trade Solution, 1996, erişim adresi:
<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/RUS/Year/1996/TradeFlow/EXPIMP#>
- Yanukovych signs law declaring Ukraine's non-aligned status, 10.07.2010, erişim adresi:
<https://www.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/yanukovych-signs-law-declaring-ukraines-non-aligne-73680.html>
- Yeni ipek yolunun cazibesi AB'nin başını döndürüyor, 19.04.2019, erişim adresi:
<https://www.avim.org.tr/tr/Analiz>
- Yuriy, N. (2020). Foreign activity of the Russian orthodox church as a weapon of the hybrid war against Ukraine. *Political Science and Security Studies Journal*, 1(1), 15-21.
- Zaborsky, V. (1995). *Crimea and the Black Sea fleet in Russian-Ukrainian relations*. Center for Science and International Affairs, John F. Kennedy School of Government, Harvard University.
- Zelenski xalqını Türkiyəni dəstəkləməyə çağırdı, 16.04.2021, erişim adresi:
<https://ovqat.com/dunya/47334-zelinski-xalqn-turkiyeni-dstklmy-card.html>
- Zelenskiy, `Kırım'ı işgalden kurtarma` stratejisini resmen yürürlüğe koydu, 24.03.2021, erişim adresi:
<https://tr.sputniknews.com/20210324/zelenskiy-kirimi-iskalden-kurtarma-stratejisini-resmen-yururluge-koydu-1044107823.html>
- Zelenskiy, 2020'de Anayasa'da değişiklik yapmayı hedefliyor, 04.09.2019, erişim adresi:
<https://www.ukrhaber.com/blog/zelenskiy-2020de-anayasada-degisiklik-yapmayi-hedefliyor/#.YYz-n2BBzIU>
- Zelensky meets EU official, 04.06.2019, erişim adresi:
<https://www.euronews.com/2019/06/04/zelensky-to-meet-eu-officials-on-first-foreign-visit>
- Zelensky to make Brussels his first foreign trip, after visiting frontline in Luhansk region, 31.05.2019, erişim adresi: <https://www.ukrweekly.com>
- Zelensky's childhood friend appointed SBU's first deputy chief, 22.05.2019, erişim adresi:
<https://www.unian.info/politics/10558788-zelensky-s-childhood-friend-appointed-sbu-s-first-deputy-chief-document.html>

- В Донецке поднят флаг самопровозглашенной Донецкой народной республики, 17.04.2014, erişim adresi: <https://www.1tv.ru>
- Вибори Президента України 2019, 2019, erişim adresi: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp001.html>
- Все пункты мирного плана Порошенко по Донбассу, 20.06.2014, erişim adresi: <https://vesti.ua/donbass/57644-poroshenko-obnarodoval-mirnyj-plan-po-donbassu>
- Задорожній, О. (2015). *Российская доктрина международного права после аннексии Крыма: Монографія*. Yuri Marchenko.
- Заявление руководства Донецкой Народной Республики, 15,04,2014, erişim adresi: <https://kprf.ru/international/ussr/130353.html>
- Зе! Банкова. Кого Зеленський призначив в Администрацію президента, 22.05.2019, erişim adresi: <https://www.pravda.com.ua>
- Киев договорился с "народными республиками" о запрете применения всех видов оружия, 20.09.2014, erişim adresi: <https://kubnews.ru/obshchestvo/2014/09/20/kiev-dogovorilsya-s-narodnymi-respublikami-o-zaprete-primeneniya-vsekh-vidov-oruzhiya/>
- Комплексе мер по выполнению Минских соглашений, 12.02.2015, erişim adresi: <https://www.osce.org/ru/cio/140221>
- Леонид Кучма возглавил украинскую делегацию в трехсторонней контактной группе, 03.06.2019, erişim adresi: <https://www.president.gov.ua/ru/news/leonid-kuchma-ocholiv-ukrayinsku-delegaciyu-tristoronnoyi-ko-55717>
- Малик, В. (2019). *Князь Игорь. Витязи червлёных щитов*. Litres.
- Медведев и Янукович договорились по флоту и газу, 21.04.2010, erişim adresi: <https://www.ria.ru/20100421/225243421.html>
- На митингу сепаратистив невидоми жинки оголосили про створення «Луганської народної республіки», 28.04.2014, erişim adresi: <https://www.tsn.ua>
- Передвиборча програма кандидата на пост президента України Володимира Зеленського, 2019, erişim adresi: <https://program.ze2019.com/>
- Про Голодомор 1932-1933 років в Україні, 2006, erişim adresi: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text>
- Путин выступил в Лужниках. У Зрителів не було масок, 18.03.2021, erişim adresi: <https://www.svoboda.org/a/31158209.html>
- Путин заявил, что хочет гарантий для «жителей Новороссии»- Харькова, Донецка, 17.04.2014, erişim adresi: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2014/04/17/7022779/>

Рапов, О. М. (1988). Русская церковь в IX-первой трети XII в: *Принятие христианства*. Высшая школа.

Стенограмма секретного заседания СНБО во время аннексии Крыма в 2014 году. Полный текст на русском языке, 22.02.2016, erişim adresi: <https://gordonua.com/publications/stenogramma-sekretnogo-zasedaniya-snbo-vo-vremya-anneksii-kryma-v-2014-godu-polnyu-tekst-na-russkom-yazyke-121122.html>

Турчинов: Созданы семь транспортных коридоров в зону АТО, Остальные пути перекрыты, 03.01.2015, erişim adresi: <https://gordonua.com/news/war/turchinov-v-zonu-ato-sozdany-sem-transportnyh-koridorov-ostalnye-puti-perekryty-59310.html>

У 2024 роци Украина подасть заявку на вступ до ЕС, 29.01.2019, erişim adresi: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2629440-u-2024-roci-ukraina-podast-zaavku-na-vstup-do-es.html>

У Луганську сепаратисти виришили провести два референдуми, 21.04.2014, erişim adresi: <https://www.pravda.com.ua>

Шахматов, А. А. (2001). *Разыскания о русских летописях*. Академический проект.

Энциклопедия, А. С. (1986). IX том. *Главная редакция Азербайджанской Советской Энциклопедии*. Баку.